

ΦΩΚΙΩΝΟΣ Β. ΒΟΥΣΒΟΥΝΗ

ΟΥΕΡΓΙΛΙΟΥ ΑΙΝΕΙΑΣ

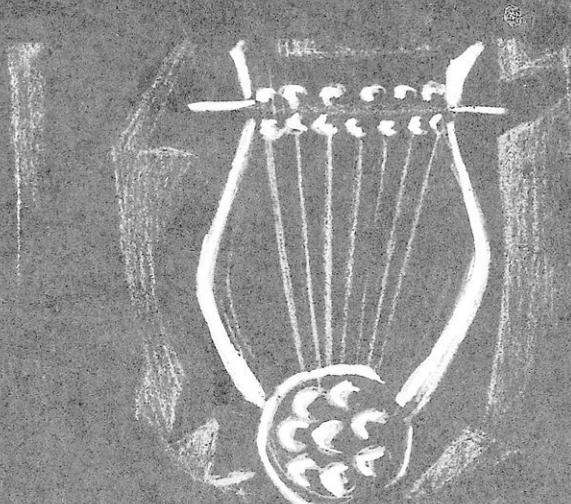
ΕΡΡΙΚΟΥ Α. ΣΚΑΣΣΗ

ΚΙΚΕΡΩΝΟΣ

ΕΝΥΠΝΙΟΝ ΣΚΙΠΙΩΝΟΣ

ΖΑΦΕΙΡΙΟΥ Ν. ΦΡΑΓΓΙΣΚΟΥ

ΟΡΑΤΙΟΥ ΩΔΑΙ

ΣΤ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΑΘΗΝΑΙ 1974

19275

ΟΥΕΡΓΙΛΙΟΥ ΑΙΝΕΙΑΣ
(ΕΚΛΟΓΑΙ)

ΔΩΡΕΑΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Βίος τοῦ Οὐεργίλιου

Ο Πόπλιος Οὐεργίλιος (ἡ Βεργίλιος) Μάρων (P. Vergilius Maro) ἐγεννήθη τὴν 15ην Ὁκτωβρίου τοῦ 70 π.Χ. εἰς τὰς "Ανδεις, χωρίον πλησίον τῆς Μαντούης, πόλεως τῆς πέραν τοῦ Πάδου Γαλατίας, ἀπὸ γονεῖς ἀγρότας ἔχοντας τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Ο πατὴρ τοῦ Οὐεργίλιου εὐπορήσας ἐν τῷ μεταξὺ ἀπὸ τὰς γεωργικάς, κτηνοτροφικάς καὶ μελισσοκομικάς ἐργασίας του ἀπέστειλε τὸν υἱόν του εἰς ἡλικίαν δώδεκα ἔτῶν εἰς τὴν γειτονικὴν πόλιν τῆς Κρεμώνης, ἵνα λάβῃ τὴν πρώτην παιδευσιν. Ἐν Κρεμώνῃ ὁ Οὐεργίλιος ἔμεινε μέχρι τοῦ δεκάτου ἔκτου ἔτους τῆς ἡλικίας του καὶ ἀπῆλθεν ἐπειτα εἰς Μεδιόλανον δὲ εὐρυτέρας σπουδάς. Ἐκ Μεδιολάνου δὲ μετὰ τριετίαν ἀπῆλθεν εἰς Ρώμην, ὅπου ἐμαθήτευσε παρὰ τῷ ὀνομαστῷ ρητοροδιδασκάλῳ Ἐπιδίῳ, ἐδιδάχθη δὲ τὴν φιλοσοφίαν ὑπὸ τοῦ ἐπικουρείου φιλοσόφου Σίρωνος. Οὐδὲμίαν κλίσιν ἥσθανετο πρὸς τὴν ρητορικήν. Ἐπιστρέψας εἰς τὰς "Ανδεις ἡσχολεῖτο εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν καλλιέργειαν τῶν κτημάτων του, ἀποφεύγων τὸν πολιτικὸν βίον, ἔνεκα τῆς φυσικῆς του δειλίας καὶ τῆς ἀσθενικῆς κράσεώς του.

Τὰ πρῶτα ἔργα του

Εἰς τὴν νεανικὴν ἡλικίαν ἐφιλοπόνησε τὰ πρῶτα ποιητικά του δοκίμια, ἐλαφροῦ καὶ παιγνιώδους περιεχομένου ποιήματα, **Κατὰ Λεπτὸν** (C a t a l e p t o n) ἐπιγραφόμενα. Ἀπὸ τὰ σωζόμενα ταῦτα καὶ εἰς αὐτὸν ἀποδιδόμενα ποιημάτια δλίγα εἰναι ἐκεῖνα τῶν ὄποιών ἀνατίρρητος εἰναι ἡ γνησιότης. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐγίνετο γνωστὸς εἰς τὸν κύκλον τῶν ἀρίστων κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ποιητῶν καὶ λογοτεχνῶν, τοῦ Λ. Οὐαρίου, Πλωτίου Τούκκα, Κοϊντιλίου Οὐάρου καὶ ὄλλων οἵτινες ἥξιοῦντο τῆς φιλίας καὶ προστασίας τοῦ Μαικήνου, τοῦ γνωστοῦ φιλομούσου καὶ πιστοῦ συμβούλου τοῦ Ὁκταβιανοῦ. Περὶ τὸ

43 π.Χ. δ Οὐεργίλιος ἐσχετίσθη μὲ τὸν διοικητὴν τῆς πέραν τοῦ Πάδου Γαλατίας, τὸν Ἀσίνιον Πολλίωνα, ἀνδρα πολὺ ἐπιφανῆ καὶ λογιώτατον. Μετὰ τὴν ἐν Φιλίπποις μάχην (42 π.Χ.) ἔγινε διανομὴ τῶν γαιῶν τῆς Ἰταλίας στερήσασα ἐπὶ τινα χρόνον καὶ τὸν Οὐεργίλιον τῆς Ἰδίας αὐτοῦ περιουσίας. Πράγματι τὸ 41 π.Χ. δ Ὁκταβιανὸς ἀπέστειλε τοὺς παλαιμάχους στρατιώτας, ὅπως καταλάβουν τοὺς ἄγρούς τῆς Κρεμώνης· καὶ ἐπειδὴ οὗτοι δὲν ἔξηρεσσαν πρὸς πλήρωσιν τῶν ἐπιθυμιῶν δλῶν, οἱ παλαιμάχοι κατέλαβον αὐθαιρέτως δλῶς καὶ κατ' Ἰδίαν γνώμην καὶ τοὺς γειτονικοὺς ἄγρούς τῆς Μαντούης καὶ οὕτω τοῦ ποιητοῦ τὸ κτῆμα περιῆλθεν εἰς χεῖρας Κλαυδίου τινός. 'Αλλ' δ Οὐεργίλιος εἰς Ρώμην ἐλθὼν κατώρθωσε παρὰ τοῦ Ὁκταβιανοῦ νὰ ἀνακτήσῃ αὐτό. Τὸ ἐπόμενον ἔτος (40 π.Χ.) μετὰ τὸν παρὰ τὴν Περουσίαν πόλεμον ὁ ποιητὴς ὅριστικῶς ἀπώλεσε τὴν περιουσίαν· ἀλλ' δ Ὁκταβιανὸς εὐνοῖς κώτατα διακείμενος πρὸς τὸν ποιητὴν, τῇ μεσολαβήσει καὶ τοῦ Μαικήνου, ἔδωκεν εἰς αὐτὸν πρὸς ἐπανόρθωσιν τῆς ζημίας κτῆμα ἐν Καμπανίᾳ. 'Απὸ τὸ 38 π.Χ. ἀποχωρεῖ δ ποιητὴς εἰς τὴν Καμπανίαν καὶ διατρίβει εἰς τὴν Νεάπολιν, σπανίως δὲ ἔρχεται εἰς τὴν Ρώμην. Τὸ 19 π.Χ. ἐπιχειρεῖ ταξίδιον εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ Ἀσίαν σκοπεύων νὰ μείνῃ ἵκανὸν χρόνον, διὰ νὰ περιηγηθῇ τοὺς τόπους, ὅπου εἶχον λάβει χώραν τὰ γεγονότα, διὰ τὰ δποῖα ὥμιλει εἰς τὸ ποίημα, τὸ δποῖον τότε ἐφιλοτέχνει, δ σκοπός του δμως δὲν ἐπετεύχθη, διότι δ ποιητὴς εἶχεν ὑγείαν ἐπισφαλῆ. Εἰς τὰς Ἀθήνας εὑρίσκει τὸν Αὔγουστον ἀρτίως ἐπανακάμψαντα ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν καὶ ὑπὸ τούτου πείθεται νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Εἰς τὰ Μέγαρα δμως προσβάλλεται ὑπὸ ἡλιάσεως. Μολονότι δὲ ἐπύρεσσε, δὲν ἡθέλησε νὰ διακόψῃ τὸ ταξίδιον καὶ ἡ νόσος του ἐπεδεινώθη κατὰ τὸν πλοῦν. 'Αποβιβασθεὶς εἰς τὸ Βρενδήσιον ἀπέθανε μετ' ὀλίγον τῇ 22ᾳ Σεπτεμβρίου τοῦ 19 π.Χ. Τὰ δστὰ του μετεφέρθησαν εἰς Νεάπολιν καὶ ἐτάφησαν ἐκεῖ, χαραχθέντος ἐπὶ τοῦ τάφου του τοῦ ἔξῆς διστίχου, ὅπερ λέγεται δτι αὐτὸς ἐποίησε μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου του :

*Mantua me genuit; Calabri rapuere; tenet nunc
Parthenope: cecini pascua, rura, duces.*

Δηλαδή : ἡ Μάντουα μὲ ἐγέννησεν, οἱ Καλαβροὶ (τὸ Βρεντήσιον) μὲ ἀφήρπασαν, νῦν μὲ κατέχει ἡ Παρθενόπη (ἡ Νεάπολις) : ἔψαλα βοσκᾶς (βουλικὰ ποιήματα), ἄγρούς (γεωργικά), ἡγεμόνας (ἡρωϊκὸν ἔπος).

Τὰ Βουκολικά. Μετὰ τὰ ποιημάτια ἐκεῖνα, τὰ **Κατὰ Λεπτὸν** καλούμενα, τὸ πρῶτον λόγου ἔξιον ἔργον τοῦ Οὐεργιλίου εἰναι τὰ **Βουκολικά**, ποιηθέντα ἐντὸς τριῶν ἑτῶν (41 - 39 π.Χ.) καὶ εὐθὺς ὕστερον ἐκδοθέντα. Τῇ προτροπῇ τοῦ Ἀσινίου Π. δ Οὐεργίλιος συνέθεσε τὰ Βουκολικά, τὰ ὅποια συνήθως **'Εκλογαί** (Eclogae) καλοῦνται, μιμηθεὶς τὸν βουκολικὸν ποιητὴν Θεόκριτον, εἰς τὴν μελέτην τοῦ ὄποιου ηὔχαριστεῖτο, δτε εἰς τὴν γενέτειράν του εὐρίσκετο, διότι διετέλει ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῶν ἀμέσων καὶ ζωηρῶν ἐντυπώσεων τοῦ ἀγροτικοῦ καὶ ποιμενικοῦ βίου. Εἰς τὰ Βουκολικὰ δὲν παρατηρεῖ τις τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν χάριν τοῦ Θεόκριτου, ἀλλὰ τὸ τεχνικόν. Λόγοι ἀπρόσφοροι εἰς τὰ πρόσωπα ἐμβάλλονται, διότι δὲν δίδεται προσοχὴ εἰς τὴν ψυχολογίαν, ἡ δὲ γλῶσσα πλησιάζει πολὺ τὴν γλῶσσαν λυρικοῦ καὶ ἐπικοῦ ποιητοῦ, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Θεόκριτον, δστις μετεχειρίσθη τὴν γλῶσσαν τῶν ἀγροδιαίτων ἀνθρώπων.

Τὰ Γεωργικά. Μετὰ τὰ Βουκολικὰ ἐποίησε τὰ **Γεωργικὰ** τῇ προτροπῇ τοῦ Μαικήνου, θελήσαντος νὰ γεννήσῃ παρὰ τοῖς Ρωμαίοις τὴν ἀγάπην πρὸς τὰς ἀγροτικὰς ἐργασίας. Τὰ Γεωργικά, διὰ τὴν σύνθεσιν τῶν ὄποιων ἐδαπάνησεν 7 ἔτη (μέχρι τοῦ 30 π.Χ.), ἀποτελοῦνται ἀπὸ τέσσαρα βιβλία διαλαμβάνοντα περὶ γεωργίας, δενδροκομίας, κτηνοτροφίας καὶ μελισσοτροφίας, εἰναι δὲ ποίημα διδαχτικόν. Εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ ποιήματος εἰχε πρὸ διφθαλμῶν τὸν Ἡσίοδον ("Ἐργα καὶ Ἡμέραι"). Ἀλλὰ τὴν ὥλην, τὴν ὄποιαν αὐτὸς ὁ ἀγροτικὸς βίος παρέσχεν εἰς τὸν ποιητὴν, ἐδανείσθη οὗτος καὶ ἐξ ἄλλων Ἑλλήνων καὶ Λατίνων συγγραφέων: Ἀριστοτέλους, Θεοφράστου, Λουκρητίου, Κάτωνος, Οὐάρρωνος. Τὰ δανεισθέντα δὲ οὕτω σαφῶς συνέταξε καὶ τόσον συνετῶς πρὸς τὸν βίον τῶν Ρωμαίων προσήρμοσε, μὲ τόσας ποιητικὰς ἰδέας ἐλάμπρυνε καὶ μὲ τόσην κομψότητα λόγου ἐκόσμησεν, ὥστε κατώρθωσε νὰ ἀποφύγῃ τὴν ψυχρότητα καὶ ξηρότητα τὴν σύμφυτον εἰς τὰ διδαχτικὰ ποιήματα.

Ἡ Αἰνειάδος. Ἀπὸ τοῦ 29 π.Χ. ἀσχολεῖται περὶ τὴν συγγραφὴν σπουδαιοτέρου καὶ ἀξιολογωτέρου, ἂμα δὲ καὶ δυσχερεστέρου ἔργου, τῆς **Αἰνειάδος**, καλλίστου ἐθνικοῦ ἔπους. Οἱ Ρωμαῖοι δὲν είχον κύκλον τινὰ δημοτικῶν συλλογῶν δυνάμενον νὰ ὑποβοηθήσῃ τὴν ἐπικήν διάνοιαν, ἐπειδὴ δὲ ήσαν τυπικὰ καὶ θετικὰ πνεύματα δὲν ἐγνώριζον

τὴν διασκέδασιν ἀπὸ διήγησιν ἀναμεμειγμένην μὲν μύθους καὶ ἴστορικάς παραδόσεις. 'Εξ ἄλλου ἡ γλῶσσά των, λίαν κατάληγλος διὰ τὴν εὐγλωττίαν καὶ τὰς τοῦ δημοσίου βίου πράξεις, ἥκιστα πρόσφορος ἦτο εἰς τὴν ἐλευθέραν κίνησιν, ἣν ἀπαιτεῖ ἡ ἐπική διήγησις. Οἱ Ρωμαῖοι ἤρχισαν νὰ ἀγαποῦν τὴν ἐπικήν ποίησιν τότε, ὅτε εἰς τὴν Ρώμην, κοντὰ εἰς τὰ ἄλλα ἐκ τῆς Ἑλλάδος λάφυρα, ἔκδιμισαν καὶ τὰ μνημεῖα τῆς 'Ἑλληνικῆς φιλολογίας. 'Αλλ' ἀπὸ τοὺς πρώτους ἐπικούς ποιητάς των ἄλλοι μὲν μεταφράζουν ἡ μιμοῦνται τοὺς "Ἐλληνας, ἄλλοι δὲ εἰναι χρονογράφοι ἀπλοὶ καὶ ἀτεγνοί παρουσιάζοντες ἔργα θελγήτρου καὶ χάριτος ἄκμοιρα· εἰς τὸν Οὐεργίλιον ἐπεφύλασσεν ἡ μοῖρα νὰ λάβῃ τὴν δάφνην τῆς ἐπικῆς ποιήσεως, ἀφ' οὗ κατώρθωσεν οὗτος νὰ συνενώσῃ τὴν ἐποποιίαν τὴν μυθολογικὴν μὲ τὴν ἴστορικὴν καὶ νὰ ποιήσῃ ἔπος ἑθνικόν. 'Η Αἰνειάς, εἰς 12 βιβλία διηρημένη, εἰναι τὸ μόνον ποίημα, μὲ τὸ ὅποιον τόσον πολὺ ἐφημίσθη ὁ ποιητής· διτας ἡ ὑπόθεσίς του, ἡ ἔγκατάστασις τοῦ Αἰνείου εἰς τὴν Ἰταλίαν μετὰ πολλὰς πλάνας, εἰναι καλλίστη. 'Εξέλεξε δὲ τοιαύτην ὑπόθεσιν ὁ ποιητής δχι μόνον διὰ τὴν ἀρχαίαν φήμην τοῦ ἥρωος, ἀλλὰ καὶ διότι ἥλπιζεν δτι θὰ συμβάλῃ πολὺ εἰς δόξαν καὶ κραταίωσιν τῆς τότε ἀναφανείσης μοναρχίας τοῦ Αὔγούστου· ἔμελλε νὰ δοξασθῇ τοιουτορόπως ἡ γενεὰ τῶν 'Ιουλίων, γινομένου πολλοῦ λόγου περὶ τοῦ 'Ιουλίου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Αἰνείου. "Ἐπειτα εἰς τὴν Αἰνειάδα ὑμνεῖται τὸ μεγαλεῖον τοῦ Ρωμαϊκοῦ λαοῦ ὑπὸ τὸ πρόσωπον τοῦ Αἰνείου, δστις συνδέει τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν εὐσέβειαν, τὰς δύο ταύτας μεγίστας ἀρετὰς τοῦ Ρωμαϊκοῦ" Εθνους. Διὰ τὴν σύνθεσιν τῆς Αἰνειάδος κατηγάλωσε τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ βίου του, ἐμμῆθη δὲ τὸν "Ομηρον, οὗτινος τὴν μὲν 'Οδύσσειαν ἥκολούθησε ποιῶν τὰ ἔξ πρῶτα βιβλία, τὴν δὲ Ἰταλίαν ποιῶν τὰ ἔξ τελευταῖα, συνάπτων οὕτω δύο κάλλη εἰς ἐν ποίημα. Παρ' 'Ομήρῳ εὑρίσκομεν μόνον τὴν γνωστὴν περὶ Αἰνείου προφητείαν τοῦ Ποσειδῶνος (γ 306 κ.ἔξ.) :

ἡδη γάρ Ποιάμου γενεὴν ἥχθηρε Κρονίων·
νῦν δὲ δὴ Αἰνείαο βίη Τρώεσσιν ἀνάξει
καὶ παλδων παῖδες, τοι' κεν μετόπισθε γένωνται.

Οὐδαμοῦ δὲ τοῦ 'Ομήρου εὑρίσκομεν νῦξιν ἔστω τῆς τοῦ Αἰνείου σχέσεως πρὸς τὴν Ἰταλίαν. 'Ο Σικελιώτης ποιητής Στησίχορος (622 - 533 π. Χ.) ποιῶν τὸν Αἰνείαν φθάνοντα, ὡς φαίνεται, μέχρι τῆς Κύμης τῆς Ἰταλίας εἰναι ὁ πρῶτος; δστις μνημονεύει πλοῦν τοῦ Αἰνείου ἔξω τῆς

Τρωικῆς χώρας. 'Απὸ τοὺς περὶ τὸν Ζον π.Χ. αἰῶνα ἀκμάσαντας ἴστοριογράφους Καλλίαν καὶ Τίμαιον συνάπτεται ὁ Αἰνείας πρὸς τὸ Λάτιον. 'Απὸ τὰ μέσα δὲ τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος εἰσεχώρησεν ὁ περὶ τοῦ Αἰνείου μῦθος εἰς τὴν Ρώμην· ἥτο δὲ ἀρχετὰ γνωστὸς ἐπὶ τοῦ πρώτου Καρχηδονικοῦ πολέμου, διότι ὁ ποιητὴς Ναΐβιος εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ ἔπους του Bellum Poeneicum διηγεῖται τὴν φυγὴν τοῦ Αἰνείου μετὰ τοῦ πατρός του, τὰς ἐν τῷ πόντῳ πλάνας, τὴν ἐν Καρχηδόνι ὑποδοχὴν καὶ τὴν εἰς Λάτιον ἄφεξιν.

'Η Ρώμη κατόπιν μακρῶν καὶ αἰματηρῶν ἀγώνων εὑρίσκετο εἰς τὸ ἀνώτατον σημεῖον τῆς δόξης καὶ τοῦ μεγαλείου ἄρχουσα πλέον τοῦ κόσμου, οἱ δὲ Ρωμαῖοι ἐπίστευον δτὶ τοῦτο ὡφελετο εἰς ἀόρατόν τινα δύναμιν, εἰς θείαν μοῖραν προστατεύουσαν αὐτούς (fortuna urbis). Τῆς καθολικῆς ταύτης πίστεως ἡχώ καὶ ἐρμηνεία γίνεται ὁ Οὐεργίλιος ἐν τῇ Αἰνειάδι, ἡ δοία εἶναι διαπεποτισμένη μὲ τὴν πίστιν αὐτήν.

Κατὰ τὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ περὶ τοῦ Αἰνείου μύθου ὁ ποιητὴς ἐν τῇ συναρμογῇ τοῦ ἴστορικοῦ καὶ μυθολογικοῦ στοιχείου θέλει νὰ δείξῃ, δτὶ, δπως ὁ ἀφανισμὸς τῆς ἐν Ἀσίᾳ Τροίας, τοιουτοτρόπως καὶ ἡ ἀνάστασις αὐτῆς ἐν Ἰταλίᾳ, ἥτοι ἡ κτίσις τῆς Ρώμης, εἶναι ἔργον τῶν θεῶν. 'Η θεία πρόνοια ἡθέλησεν οὕτως ὥστε ἡ πρώτη ἀρχὴ τῆς Ρώμης νὰ συνδεθῇ μὲ τὴν ἐν Ἰταλίᾳ ἀποίκησιν τῶν Τρώων, ἀφ' ὃν θὰ προέλθουν οἱ Ρωμαῖοι, οἵτινες πεπρωμένον εἶναι νὰ ἀρξουν τοῦ κόσμου. 'Οργανον τῆς θείας ταύτης προνοίας ἡ εἰμαρμένης (fatum ἢ fata) εἶναι τοῦ ποιήματος ὁ ἥρως, ὁ Αἰνείας. 'Ακολουθεῖ οὕτος τὴν ιδίαν, τὴν δποίαν τοῦ χαράσσει τὸ πρὸς τοὺς θεούς καὶ τὸ πρὸς τοὺς ἀνθρωπούς καθῆκον. Καὶ δὲν ὑπάρχει δι' αὐτὸν κώλυμα τόσον ἴσχυρόν, ὥστε νὰ τὸν ἀποτρέψῃ ἀπὸ τὴν ὁδὸν αὐτήν. Αἱ συμφοραὶ καὶ οἱ κίνδυνοι σιντελοῦν εἰς τὸ νὰ χρατύνουν τὸν χαρακτῆρά του. 'Ἐνίοτε φαίνεται διστάζων καὶ ἀθυμῶν πρὸ τῶν κινδύνων καὶ τῶν συμφορῶν. 'Αλλ' ὁ δισταγμὸς καὶ ἡ ἀθυμία εἶναι πρόσκαιρος· ἡ διηγεκῆς ὑπακοὴ εἰς τὴν θείαν ἀποστολήν του, ἥτις καὶ πᾶσαν ἐνέργειάν του ρυθμίζει, χρατεῖ ἐν τέλει πάσης λιποψυχίας. Πᾶσαι αἱ ἀρεταὶ τοῦ ἥρωος συνοψίζονται εἰς τὴν εὔσέβειαν, τὴν λέξιν δὲ pietatem (= εὔσέβειαν) μεταχειρίζεται ὁ ποιητὴς, δταν τὰς ἀρετὰς τοῦ ἥρωος συνοψίζῃ.

'Ο ποιητὴς εὐαίσθητος ὃν καὶ εὐγενῆς διαπρέπει εἰς τὴν ἔκφρασιν τῆς φιλίας, τοῦ ἔρωτος, τῆς εὐγνωμοσύνης, τῆς υἱικῆς εὔσεβειας καὶ εἰς τὸν χαρακτηρισμὸν τῶν γυναικῶν.

‘Ο Ούεργιλίος ἐδαπάνησεν ἔνδεκα ἔτη εἰς τὴν σύνθεσιν τῆς Αἰνειάδος, ἥτις ἔκίνησε τὸν θαυμασμὸν τῶν συγχρόνων. ‘Ο Προπέρτιος (2, 34, 65), λέγει : Cedite Romani scriptores, cedite Graii! / nescio quid maius nascitur Iliade. (ὑποχωρήσατε Ρωμαῖοι συγγραφεῖς, ὑποχωρήσατε “Ελληνες! ἀγνοῶ τὶ μεγαλύτερον τῆς Ἰλιάδος γεννᾶται).

‘Η Αἰνειάς διὰ τὸν πρόωρον θάνατον τοῦ ποιητοῦ ἔμεινεν ἀνεπεξέργαστος. Αὐτὸς οὗτος ὁ ποιητὴς ἔχων συνείδησιν τῶν ἀτελειῶν τοῦ ἔργου παρήγγειλεν εἰς τὸν Οὐάριον, δτε ἀπήρχετο ἐξ Ἰταλίας, νὰ καύσῃ τὸ χειρόγραφον, ἐὰν ἐν τῷ μεταξὺ ἤθελεν ἀποθάνει πρὸ τῆς τελείας ἐπεξεργασίας τοῦ ποιήματος. Εἰς Βρεντήσιον δὲ, δτε ἔμελεν νὰ ἀποθάνη, ἀπήτησε νὰ τοῦ δοθῇ τὸ χειρόγραφον, δπως τὸ καύση αὐτός. ‘Η ἀπαίτησίς του εὐτυχῶς δὲν ἐξεπληρώθη.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ποιητοῦ οἱ φίλοι του Ούάριος καὶ Τούχκας προέβησαν εἰς τὴν ἔκδοσιν τῆς Αἰνειάδος, δπως ἀκριβῶς κατέλιπεν αὐτὴν ὁ ποιητής, ἐκτελοῦντες ἐντολὴν τοῦ Αὐγούστου. Οὕτω βλέπομεν εἰς τὴν Αἰνειάδα ἀτελεῖς περὶ τοὺς 57 στίχους· τούτους βεβαίως ἐσκόπευεν ὁ ποιητής νὰ συμπληρώσῃ, δτε θὰ ἐπεξειργάζετο τελικῶς τὸ ἔργον. Παρὰ ταῦτα ἡ Αἰνειάς παραμένει ἐν τῶν ἀρίστων ἔργων τῆς Ρωμαϊκῆς καὶ τῆς παγκοσμίου Λογοτεχνίας.

ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΤΗΣ ΑΙΝΕΙΑΔΟΣ

Βιβλίον Ι. ‘Ο ποιητὴς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ἔπους δι’ δλίγων ἐν τῷ προοιμίῳ εἰπών, ἀφ’ οὗ ἐπικαλεῖται τὴν Μοῦσαν νὰ εἰπῃ τὰς αἰτίας, διὰ τὰς ὁποιας ὁ Αἰνείας, ἀνὴρ εὐσεβής, ὑπέστη πολλὰς συμφορὰς καὶ περιπετείας, μέλλων νὰ γίνη ἀρχηγὸς τοῦ γένους τῶν Λατίνων, ἔρχεται εἰς τὸ θέμα καὶ λέγει τὰ κατὰ τὴν δργὴν καὶ τὸ μῆσος τῆς θεᾶς “Ἡρας κατὰ τῶν Τρώων καὶ τὸ ἐπακολουθήματα τῆς δργῆς. Τὴν πόλιν Καρχηδόνα, ἀπέναντι τῆς Ἰταλίας καὶ τῶν στομίων τοῦ Τιβέρεως κειμένην, θέλει ἡ “Ἡρα νὰ καταστήσῃ κυρίαρχον τοῦ κόσμου. Βλέπει αὖτη στόλον ἐκ τῆς Σικελίας ἀποπλέοντα· εἰναι δ στόλος τοῦ Αἰνείου, διν ἡ μοῖρα ἔχει ὄρισει νὰ θεμελιώσῃ ἐν Ἰταλίᾳ χράτος μέλλον νὰ καταστρέψῃ τὴν ἔξαιρετικὰ εύνοουμένην πόλιν της Καρχηδόνα. ’Επὶ τῇ θέᾳ τοῦ στόλου τούτου τὸ παλαιὸν τῆς “Ἡρας πάθος ἀναγεννᾶται καὶ σπεύδει

πρὸς τὸν Αἴολον, δὸν πείθει μὲν παράκλησιν ἀξιωματικὴν καὶ μὲ σαγη-
νευτικὰς ὑποσχέσεις νὰ ἀπολύσῃ τοὺς ἀνέμους. Ἐγείρεται τότε σφο-
δρὰ τρικυμίᾳ· τὰ πλοῖα τοῦ Αἰνείου διασκορπίζονται, τινὰ δὲ φαί-
νονται καταποντισθέντα. 'Αλλ' ὁ Ποσειδῶν, ἀνευ τῆς διαταγῆς τοῦ
ὅποίου ἡ τρικυμία ἔγινε, καταπαύει τὴν τρικυμίαν καὶ ἐπανάγει τὴν
γαλήνην.

Οἱ Τρῶες ἐκ τῆς τρικυμίας παρασυρθέντες εἰς ἄγνωστόν τινα τῆς
Λιβύης ἀκτὴν προσορμίζονται ἐκεῖ εἰς ἀσφαλῆ ὅρμον. 'Η Ἀφροδίτη
πονοῦσα διὰ τοὺς δεινοπαθοῦντας Τρῶας παραπονεῖται εἰς τὸν Δία
διὰ τὸν ἄδικον αὐτὸν κατατρεγμὸν τῶν Τρώων· ἀλλ' ὁ Ζεὺς καθησυ-
χάζει αὐτὴν ὑποσχόμενος λαμπρὸν τὸ μέλλον εἰς τὴν ὁμάδα τῶν κατα-
διωκομένων Τρώων, οἱ δόποιοι θὰ γίνουν ἴδρυται κράτους μέλλοντος νὰ
ἀρξῇ τῆς οἰκουμένης ἀπεριορίστως.

Τὴν ἐπομένην ὁ ἀρχηγὸς Αἰνείας συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν Ἀχάτην
ἐξέρχεται εἰς ἑξερεύνησιν τοῦ τόπου. Κυνηγέτις ὀραιοτάτη, λυτὴν
ἔχουσα τὴν κόμην καὶ τὸ τέξον ἐπὶ τοῦ δώμου φέρουσα, πληροφορεῖ τὸν
Αἰνείαν ὅτι εὐρίσκεται πολὺ πλησίον πόλεως προσφάτως θεμελιωθείσης
ἀπὸ τὴν Φοίνισσαν Διδώ, ἡς τὴν ἴστορίαν ἐν βραχυτάτῳ ἀφηγεῖται.
'Επίσης δὲ ἀγγέλει εἰς τὸν Αἰνείαν ὅτι οἱ ἐταῖροι του, οὓς θεωρεῖ ἀπο-
λεσθέντας, θὰ ἐπανέλθουν. 'Η κυνηγέτις ἡτο ἡ μήτηρ τοῦ Αἰνείου, ἡ
θεὰ Ἀφροδίτη, ἣν οὗτος ἀναγνωρίζει, δτε αὕτη ἀπομακρύνεται, ἀπὸ τὸ
βάδισμά της τὸ μεγαλοπρεπές, τὸ προδίδον θεόν.

Αἰνείας καὶ Ἀχάτης εἰσέρχονται εἰς τὴν πόλιν, ὅπου ὅλοι ἐργά-
ζονται ὡς εἰς κυψέλην μέλισσαι. Εἰς τὸν ναὸν τῆς "Ἡρας εἰσελθόντες
ἀποθαυμάζουν τὰς ζωγραφίας, ἐπεισόδια καὶ σκηνὰς ἀπὸ τὸν Τρωικὸν
πόλεμον εἰκονιζούσας. 'Αναθαρροῦν, δτε ἡ βασίλισσα Διδώ μεγαλο-
πρεπής εἰσέρχεται εἰς τὸν ναὸν καὶ ἐπὶ θρόνου καθίσασα δικάζει. Οἱ
ἐταῖροι, οὓς ὁ Αἰνείας ἔθεώρει ἀπολεσθέντας, εἰσέρχονται κατ' ἐκείνην
τὴν στιγμὴν εἰς τὸν ναὸν καὶ ὁ πρεσβύτερος αὐτῶν Ἰλιονεὺς διαμαρ-
τύρεται εἰς τὴν βασίλισσαν διὰ τὴν σκληρὰν συμπεριφοράν τῶν ὑπη-
κόων τῆς πρὸς αὐτούς. 'Η βασίλισσα δικαιολογεῖται διὰ τὴν τοιαύτην
πρὸς τοὺς ξένους συμπεριφοράν, τὴν ὅποιαν ὑπαγορεύουν μέτρα ἀσφα-
λείας τοῦ ἀρτισυστάτου κράτους της, καὶ τοὺς καθησυχάζει λέγουσα,
ὅτι εἶναι γνωστοὶ οἱ Τρῶες καὶ αἱ δυστυχίαι των. Εἴθε καὶ ὁ ἀρχηγὸς
τῶν Αἰνείας, ἐπιλέγει, νὰ εἰσήρχετο εἰς τὴν πόλιν.

Τὴν στιγμὴν αὐτὴν, σχιζομένης τῆς νεψέλης, ἥτις περιεκάλυπτε

τὸν Αἰνείαν, ἀποκαλύπτει καὶ καθιστᾶ γνωστὸν ἐαυτὸν δὲ ἥρως, ὃς καὶ τὴν μέχρι τοῦδε τύχην του. 'Η Διδώ, κατ' ἀρχὰς ταραχθεῖσα ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ ἥρωος, δεικνύει εἰς αὐτὸν συμπάθειαν μὲν θαυμασμὸν καὶ τὸν ὁδηγεῖ μὲ τοὺς ἑταίρους του εἰς τὰ ἀνάκτορά της, διότου πλούσιον καὶ μεγαλοπρεπὲς συμπόσιον γίνεται. Εἰς αὐτὸν παρίσταται καὶ δὲ "Ἐρως ὑπὸ τὴν μορφὴν τοῦ μικροῦ υἱοῦ τοῦ Αἰνείου Ἀσκανίου, κομίσας δῶρα εἰς τὴν βασίλισσαν. 'Η Διδώ λαμβάνει ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ φευδοῦς Ἰούλου, δπως δύνομάζεται δὲ Ἀσκάνιος, τὰ δῶρα, ἤτοι ἐσθῆτα τῆς Ἐλένης καὶ περιδέραιον μαργαριτῶν κόρης τινὸς τοῦ Πριάμου· περιπτυσσομένη δὲ τὸν πλαστὸν "Ιουλον ἀγνοεῖ δὲ δυστυχῆς βασίλισσα τίνα ἴσχυρὸν θεὸν εἰς τὰ στήθη της κρατεῖ. Τὸ συμπόσιον ἔξακολουθεῖ, τοῦ ἀοιδοῦ Ἰώπα μὲ τὴν λύραν του ἄδοντος. 'Η Διδώ δὲν ἀκούει τὸ φύσικα, ἔρωτῷ τὸν Αἰνείαν διὰ τὸν Πριάμον, τὸν "Ἐκτορα, τὸν Ἀχιλλέα, τέλος δὲ τὸν παρακαλεῖ νὰ διηγηθῇ εἰς αὐτὴν ἐξ ἀρχῆς τὰς δυστυχίας τῆς Τροίας καὶ τὰς περιπλανήσεις του.

Βιβλίον II. 'Ο Αἰνείας τὴν παράκλησιν τῆς Διδοῦς εἰσακούων ἀρχίζει νὰ διηγῆται τὰς πλάνας καὶ τὰς περιπετείας ἀπὸ τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν οἱ "Ἐλληνες προσποιούμενοι δτι θὰ ἀποπλεύσουν ἀπὸ τὴν Τροίαν ἀφίνουν εἰς τὴν Τρωικὴν ἀκτὴν τὸν δούρειον ἵππον. Τί ἐσήμαινεν οὗτος δὲ ἵππος; ἢτο ἀφιέρωμα; ἢτο δόλος; 'Ο ιερεὺς τοῦ Ἀπόλλωνος Λαοκόων ἰκετεύει τοὺς Τρῶας νὰ μὴ εἰσαγάγουν εἰς τὴν πόλιν τὸ ὑποπτον τῶν ἔχθρῶν δῶρον· ἀλλὰ τότε ποιμένες δόδγοῦν νεαρὸν "Ἐλληνα δέσμιον ἐνώπιον τοῦ Πριάμου. Εἶναι οὗτος δὲ Σίνων, δστις ἐπιμαρτυρόμενος πρὸς πίστωσιν τῆς ἀληθείας τῶν πλαστῶν του λόγων τὰ ἀστρα καὶ τοὺς θεούς, δι' ἐαυτὸν μὲν λέγει, δτι προωρισμένος εἰς θυσίαν κατώρθωσε νὰ σωθῇ φεύγων τὴν προτεραίαν τῆς θυσίας, περὶ τοῦ ἵππου δέ, δτι οἱ "Ἐλληνες τὸν κατεσκεύασαν διὰ νὰ τὸν ἀφιερώσουν εἰς τὴν Ἀθηνᾶν καὶ ἐπανορθώσουν τὴν γενομένην κλοπὴν τοῦ Παλλαδίου· ἀλλ' ἐλπίζουν δτι τὸ μέγεθος τοῦ ἵππου θὰ ἐμποδίσῃ τὴν εἰς τὴν πόλιν εἰσαγωγήν του, διότι γνωρίζουν, δτι, ἐὰν δὲ ἵππος εἰσέλθῃ, δὲ Τροία θὰ φέρῃ τὸν πόλεμον ὑπ' αὐτὰ τὰ τείχη τοῦ Πέλοπος ἐν 'Ἐλλάδι.

Πιστεύσαντες οἱ Τρῶες τοὺς πλαστοὺς τοῦ δοιάρου Σίνωνος λόγους, ἂμα δὲ ἰδόντες τὸ πάθημα τοῦ Λαοκόδοντος καὶ τῶν δύο υἱῶν του, οὓς ἔπνιξαν οἱ ἐκ Τενέδου ἐλθόντες διὰ θαλάσσης δύο πελώριοι δράκοντες, καταρρίπτουν μέρος τῶν τειχῶν καὶ εἰσάγουν εἰς τὴν πόλιν τὸν ἵππον

τὴν νύκτα καὶ ἐκ τοῦ ἵππου ἔξαγονται οἱ ἔχθροι. Τὸν Αἰνείαν, ἀφ' οὗ εἶδε καθ' ὅπνον τὸν "Ἐκτορα, κραυγαὶ ἀπελπισίας ἀκουσθεῖσαι ἀφρπνίζουν. 'Η πόλις Τροία κατελήφθη. Εἰς αὐτὸν πλέον εἶναι ἐναποτεθειμένη ἡ μοῖρα τοῦ δυστυχοῦς λαοῦ· τὸν παρακολουθοῦμεν διὰ μέσου σκηνῶν σφαγῆς. Τὸν ἀνάκτορον τοῦ Πριάμου, τοῦ ὁποίου τὰς θύρας ὁ πέλεκυς ἔθραυσεν, οἱ πεντήκοντα νυμφικοὶ θάλαμοί του, ὁ βωμός, ὁ σκιαζόμενος ἀπὸ ἀρχαίαν δάφνην, ὃπου εἶχον καταφύγει ἡ 'Ἐκάβη καὶ αἱ θυγατέρες της, ὡς περιστεραὶ ἐν θυέλλῃ, μᾶς παρουσιάζονται ἐν τῷ μέσῳ δίνης καπνοῦ καὶ χειμάρρου φλογῶν. 'Ο Πρίαμος φονεύεται καὶ ἀποκεφαλίζεται παρὰ τὸν βωμὸν ὑπὸ τοῦ Πύρρου· ἡ μάντις Κασσάνδρα ἀπάγεται εἰς αἰχμαλωσίαν. 'Αλλ' ἡ 'Αφροδίτη ἀποτρέπει αὐτὸν δεικνύουσα τοὺς θεοὺς λυσσῶντας διὰ τὸν ὄλεθρον τῆς Τροίας· ὁ Ποσειδῶν μὲ τὴν τρίαιναν κατασκάπτει τὰ τείχη. 'Η "Ἡρα ἔιφήρης εἰς τὰς Σκαιάς Πύλας βιάζει τοὺς "Ἐλληνας νὰ σπεύσουν· ἡ Παλλὰς ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς ἀκροπόλεως μὲ τὸ Γοργόνειον ἀπειλεῖ· αὐτὸς τέλος ὁ Ζεὺς ἔξαπτει τὴν λύσσαν τῶν ἔχθρῶν. Δὲν μένει εἰς τὸν Αἰνείαν ἄλλο τι νὰ πράξῃ παρὰ νὰ φύγῃ κατὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ "Ἐκτορος. 'Αλλ' ὁ πατήρ του 'Αγχίσης ἐπιμένει εἰς τὴν ἀπόφασίν του νὰ μὴ ἐπιζήσῃ μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς πατρίδος του. Μάταιαι εἶναι αἱ ἴκεσιαι τοῦ Αἰνείου καὶ τῆς συζύγου του Κρεούσης οἱ στεναγμοί. 'Ο 'Αγχίσης εἶναι ἀνένδοτος· ὑποχωρεῖ μόνον ἐπὶ τῇ θέᾳ γλώσσης πυρὸς ἐκπηδώσης ἀπὸ τὴν κεφαλὴν τοῦ μικροῦ 'Ιούλου, καθ' ὃν χρόνον κεραυνὸς ἐκρήγνυται ἀριστερόθεν καὶ ἀστήρος διάφτων διέρχεται ὑπεράνω τῆς στέγης τῆς οἰκίας του ἀπλῶς φαύων αὐτήν. 'Αναχωρεῖ τότε ὁ Αἰνείας φέρων ἐπὶ τῶν ὅμων του τὸν γέροντα πατέρα του καὶ ἀπὸ τὴν χειρα κρατῶν τὸν μικρὸν υἱὸν "Ιούλον. 'Η Κρέουσα ἀκολουθεῖ μακρόθεν· ἀλλὰ γίνεται ἀφαντος. Μάτην ὁ Αἰνείας τὴν ἀναζητεῖ. Τὸ φάσμα τῆς ἐπιφαίνεται εἰς αὐτὸν καὶ λέγει ὅτι ἡ μεγάλη μήτηρ τῶν θεῶν Κυβέλη κατέταξεν αὐτὴν μεταξὺ τῶν ἀκολούθων τῆς Νυμφῶν· προολέγει δὲ εἰς τὸν Αἰνείαν τὴν ἀφίξιν του εἰς τὴν 'Εσπερίαν, εἰς τὰς ὅχθας τοῦ Τιβέρεως, καὶ τὸν γάμον του μὲ θυγατέρα βασιλέως. 'Ο Αἰνείας ἐπιστρέψας εἰς τοὺς συντρόφους του ἔρχεται μὲ αὐτοὺς εἰς τὰ ὅρη.

Βιβλίον III. 'Ο Αἰνείας, στόλον κατασκευάσας, μὲ δάχρυα ἀποπλέει ἀπὸ τὴν πατρίδα του καὶ προσορμίζεται μὲ τοὺς ἑταίρους του εἰς τὴν Θράκην. Κτίζει ἐκεῖ πόλιν ὁμώνυμον αὐτῷ· ἀλλὰ θάμνοι, τῶν

δποίων αἱ ἀποσπασθεῖσαι ρίζαι ἀποστάζουν μέλαν αἷμα, ἀποκαλύπτουν εἰς αὐτὸν ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ Πριάμου Πολύδωρος ἐφονεύθη ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τοῦ τόπου. Ἐπιβιβάζονται πάλιν εἰς τὰ πλοῖα ἀφίνοντες τὴν Θράκην.

Εἰς τὴν Δῆλον δὲ Ἀπόλλων λέγει νὰ μεταβοῦν εἰς τὴν χώραν, ἥτις ὑπῆρξεν ἡ κοιτὶς τοῦ γένους των. Τοιαύτην κοιτίδα θεωροῦν, ἔρμηνεύοντος τοῦ Ἀγχίσου, τὴν Κρήτην, εἰς ἣν μεταβαίνουν καὶ κτίζουν πόλιν· ἀλλὰ λοιμὸς φοβερὸς ἐνσκήψας, ἀναγκάζει αὐτοὺς νὰ ἐγκαταλίπουν τὴν Κρήτην.

Ἄπο τὴν Κρήτην πλέοντες πρὸς Βορρᾶν φθάνουν εἰς τὰς ἀκτὰς τῶν Στροφάδων, τὰς δποίας κατοικοῦν ἡ Κελαινὼν καὶ αἱ ἄλλαι "Αρπυιαι, τέρατα δυσώδη καὶ φρικαλέα, ἔχουσαι πρόσωπα μὲν παρθένων σώματα δὲ πτηνῶν, χεῖρας δὲ γαμψάς. Φεύγουν αἱ "Αρπυιαι, χωρὶς νὰ πληγωθοῦν ἀπὸ τὰ βέλη τῶν ἑταίρων τοῦ Αἰνείου, τῶν δποίων αὔται ἥρπαζον δσην τροφὴν ἥδυναντο καὶ ἐμόλυνον τὴν λοιπήν. Τούτων ἡ Κελαινὼν προλέγει δτι θὰ πλεύσουν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἀλλὰ δὲν θὰ κτίσουν τὴν πόλιν, πρὶν πεντα δεινὴ ἀναγκάσῃ αὐτοὺς νὰ φάγουν καὶ αὐτὰς τὰς τραπέζας.

Ἀποπλεύσαντες ἀπὸ τὰς Στροφάδας παραπλέουν τὴν Ζάκυνθον, τὴν Ἰθάκην καὶ προχωροῦντες προσορμίζονται εἰς τὸ "Ακτιον, δπου τελοῦν ἀγῶνας. Ἐκεῖθεν ἀραντες φθάνουν εἰς Βουθρωτὸν τῆς Ἡπείρου, ἔνθα δ Ἀινείας εὑρίσκει τὴν Ἀνδρομάχην θύουσαν παρὰ τὸ κενοτάφιον τοῦ "Εκτορος καὶ συνομιλεῖ μετ' αὐτῆς. «Ο "Ἐλενος, δεύτερος σύζυγος τῆς Ἀνδρομάχης, βασιλεὺς συγχρόνως καὶ μάντις, μακρὰς προρρήσεις κάμνει εἰς τὸν Αἰνείαν, χωρὶς νὰ δύναται νὰ ἀποκαλύψῃ ὅλον τὸν μέλλον. «Θὰ καταπλεύσῃ ὁ Αἰνείας, λέγει, εἰς τὴν Ἰταλίαν μετὰ συμφορᾶς καὶ περιπλανήσεις εἰς τὸ Αὔσόνιον πέλαγος καὶ χρονοτριβάς εἰς τὴν νῆσον τῆς Κίρκης, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ὑπὸ τὸν κορμὸν πρίνου πλησίον ἀποκρύφου ρεύματος ὃν λευκὴν μὲν τριάκοντα νεογνὰ θὰ ἀνεύρῃ καὶ ἐκεῖ θὰ είναι τῆς ἀναπαύσεως του ὁ τόπος». 'Αφ' οὖ δὲ καὶ ἄλλας ἔδωκεν ὁ "Ἐλενος συστάσεις καὶ συμβουλὰς καὶ πολύτιμα δῶρα καὶ κωπηλάτας, οἱ περὶ τὸν Αἰνείαν, λαβόντες τὰ δῶρα τῆς Ἀνδρομάχης, πρὸς τὸ Αὔσόνιον ἀποπλέουν.

Παραπλεύσαντες τὸν Τάραντα καὶ τὸ ἀκρωτήριον Λακίνιον φέρονται πρὸς τὴν Σικελικὴν ἀκτὴν πλησίον τῆς Αἴτνης καὶ περισυλλέγουν ἀξιοθήγητον σύντροφον τοῦ Ὁδυσσέως ἐγκαταλειφθέντα παρὰ

τοῖς Κύκλωψι. Παραπλέοντες εἶτα τὸ Πάχυνον ἀκρωτήριον βλέπουν μακρόθεν τὴν Καμάριναν, τὴν Γέλαν, τὸν Ἀκράγαντα, κάμπτουν τὴν ἄκραν τοῦ Λιλυβαίου καὶ φθάνουσιν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Δρεπάνου, διπου συμβαίνει τοῦ Ἀγχίσου ὁ θάνατος.

Ἐδῶ τελειώνει ἡ τοῦ Αἰνείου πρὸς τὴν Διδώ διήγησις.

εντοπίζει την πρόσθια σημασία της από την αναγνώστη, προκειμένου να
επιτύχει την επιτυχία της στην προσωπική της γελογιά.
Επειδή οι περιγραφές της προσωπικής της γελογιάς δεν είναι
επαρκείς για να προστατεύεται από την αναγνώστη, η προσωπική της
γελογιά πρέπει να είναι σαφής και απλή.

ΜΕΡΟΣ Α'

ΚΕΙΜΕΝΟΝ

ΒΙΒΛΙΟΝ Ι

Στίχ. 1 - 11

‘Υπόθεσις τοῦ ἔπους καὶ ἐπίκλησις τῆς Μούσης.

Arma virumque cano, Troiae qui primus ab oris
Italiam fato profugus Laviniaque venit
litora, multum ille et terris iactatus et alto
vi superum, saevae memorem Junonis ob iram, 5
multa quoque et bello passus, dum conderet urbem
inferretque deos Latio, genus unde Latinum
Albanique patres atque altae moenia Romae.
Musa, mihi causas memora, quo numine laeso
quidve dolens regina deum tot volvere casus
insignem pietate virum, tot adire labores 10
impulerit. tantaene animis caelestibus irae?

Στίχ. 81 - 123

Κ α τ α ι γ ί σ.

Haec ubi dicta, cavum conversa cuspide montem
impulit in latus : ac venti velut agmine facto,
qua data porta, ruunt et terras turbine perflant.
incubuere mari, totumque a sedibus imis
una Eurusque Notusque ruunt creberque procellis 85
Africus, et vastos volvunt ad litora fluctus.
insequitur clamorque virum stridorque rudentum.

eripiunt subito nubes caelumque diemque
 Teucrorum ex oculis ; ponto nox incubat atra.
 90 intonuere poli et crebris micat ignibus aether,
 praesentemque viris intentant omnia mortem.
 extemplo Aeneae solvuntur frigore membra ;
 ingemit et duplicit tendens ad sidera palmas
 talia voce refert : « o terque quaterque beati,
 95 quis ante ora patrum Troiae sub moenibus altis
 contigit oppetere ! o Danaum fortissime gentis
 Tydide ! mene Iliacis occumbere campis
 non potuisse tuaque animam hanc effundere dextra,
 saevus ubi Aeacidae telo iacet Hector, ubi ingens
 100 Sarpedon, ubi tot Simois correpta sub undis
 scuta virum galeasque et fôrtia corpora volvit !»
 Talia iactanti stridens Aquilone procella
 velum adversa ferit fluctusque ad sidera tollit.
 franguntur remi ; tum prora avertit et undis
 105 dat latus ; insequitur cumulo praeruptus aquae mons.
 hi summo in fluctu pendent, his unda dehiscens
 terram inter fluctus aperit, furit aestus harenis.
 tris Notus abreptas in saxa latentia torquet —
 saxa vocant Itali, mediis quae in fluctibus, Aras,
 110 dorsum immane mari summo — tris Eurus ab alto
 in brevia et syrtis urget — miserabile visu —
 inliditur vadis atque aggere cingit harenæ.
 unam, quae Lycios fidumque vehebat Orontem,
 ipsius ante oculos ingens a vertice pontus
 115 in puppim ferit : excutitur pronusque magister
 volvitur in caput ; ast illam ter fluctus ibidem
 torquet agens circum et rapidus vorat aequore vortex.
 apparent rari nantes in gurgite vasto,
 arma virum tabulaeque et Troia gaza per undas.
 120 iam validam Ilionei navem, iam fortis Achatae,
 et qua vectus Abas, et qua grandaevus Aletes,
 vicit hiems ; laxis laterum compagibus omnes
 accipiunt inimicum imbrem rimisque fatiscant.

Στίχ. 198 - 210

Παρηγορητικὸς λόγος τοῦ Αἰνείου πρὸς τοὺς ἐταίρους.

« O socii — neque enim ignari sumus ante malorum —
o passi graviora, dabit deus his quoque finem.
vos et Scyllaeam rabiem penitusque sonantis 200
accestis scopulos, vos et Cyclopia saxa
experti : revocate animos maestumque timorem
mittite ; forsitan et haec olim meminisse iuvabit.
per varios casus, per tot discrimina rerum
tendimus in Latium, sedes ubi fata quietas 205
ostendunt : illuc fas regna resurgere Troiae.
durate et vosmet rebus servate secundis ».
Talia voce refert curisque ingentibus aeger
spem voltu simulat, premit altum corde dolorem.
Illi se praedae accingunt dapibusque futuris : 210

Στίχ. 254 - 296

**Ὑπόσχεσις τοῦ Διὸς εἰς τὴν Ἀφροδίτην παραπονουμένην
πρὸς αὐτὸν ὑπὲρ τῶν δεινοπαθούντων Τρώων.**

Olli subridens hominum sator atque deorum
voltu, quo caelum tempestatesque serenat, 255
oscula libavit natae, dehinc talia fatur :
« parce metu, Cytherea : manent immota tuorum
fata tibi ; cernes urbem et promissa Lavini
moenia, sublimemque feres ad sidera caeli
magnanimum Aenean ; neque me sententia vertit. 260
hic tibi — fabor enim, quando haec te cura remordet,
longius et volvens fatorum arcana movebo —
bellum ingens geret Italia populosque feroceſ
contundet moresque viris et moenia ponet,
tertia dum Latio regnantem viderit aestas 265
ternaque transierint Rutulis hiberna subactis.
at puer Ascanius, cui nunc cognomen Iulo
additur — Ilus erat, dum res stetit Ilia regno —
triginta magnos volvendis mensibus orbis

- 270 imperio explebit, regnumque ab sede Lavini
transferet et Longam multa vi muniet Albam.
hic iam ter centum totos regnabitur annos
gente sub Hectorea, donec regina sacerdos
Marte gravis geminam partu dabit Ilia prolem.
- 275 inde lupae fulvo nutricis tegmine laetus
Romulus excipiet gentem et Mavortia condet
moenia Romanosque suo de nomine dicet.
his ego nec metas rerum nec tempora pono :
imperium sine fine dedi. quin aspera Juno,
- 280 quae mare nunc terrasque metu caelumque fatigat,
consilia in melius referet mecumque fovebit
Romanos, rerum dominos, gentemque togatam.
sic placitum. veniet lustris labentibus aetas,
cum domus Assaraci Phthiam clarasque Mycenas
- 285 servitio premet ac victis dominabitur Argis.
nasceretur pulchra Trojanus origine Caesar,
imperium Oceano, famam qui terminet astris,
Iulius, a magno demissum nomen Iulo.
hunc tu olim caelo, spoliis Orientis onustum,
- 290 accipies secura ; vocabitur hic quoque votis.
aspera tum positis mitescent saecula bellis ;
cana Fides et Vesta, Remo cum fratre Quirinus
iura dabunt ; dirae ferro et compagibus artis
claudentur Belli portae ; Furor impius intus
- 295 saeva sedens super arma et centum vinctus aenis
post tergum nodis fremet horridus ore cruento ».

Στίχ. 441 - 493

Ο έν Καρχηδόνι ναδές τῆς "Ηρας καὶ αἱ ἐν αὐτῷ ζωγραφίαι.
Περιγραφὴ εἰκόνων ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ ναοῦ ἔζωγραφημένων
καὶ δεικνυουσῶν δικτῶ σκηνὰς ἐκ τοῦ Τρωικοῦ πολέμου.

Lucus in urbe fuit media, laetissimus umbrae,
quo primum iactati undis et turbine Poeni
effodere loco signum, quod regia Juno

monstrarat, caput acris equi : sic nam fore bello
 egregiam et facilem victu per saecula gentem. 445
 hic templum Junoni ingens Sidonia Dido
 condebat, donis opulentum et numine divae,
 aënea cui gradibus surgebant limina nexaeque
 aere trabes, foribus cardo stridebat aënis.
 hoc primum in luce nova res oblata timorem
 lenuit, hic primum Aeneas sperare salutem 450
 ausus et adflictis melius confidere rebus.
 namque sub ingenti lustrat dum singula templo
 reginam opperiens, dum, quae fortuna sit urbi,
 artificumque manus inter se operumque laborem 455
 miratur, videt Iliacas ex ordine pugnas,
 bellaque iam fama totum volgata per orbem,
 Atridas Priamumque et saevum ambobus Achillem.
 constitit et lacrimans, « quis iam locus », inquit, « Achate,
 quae regio in terris nostri non plena laboris ? 460
 en Priamus. sunt hic etiam sua praemia laudi ;
 sunt lacrimae rerum, et mentem mortalia tangunt.
 solve metus ; feret haec aliquam tibi fama salutem ».
 sic ait, atque animum pictura pascit inani
 multa gemens, largoque umectat flumine voltum. 465
 namque videbat, uti bellantes Pergama circum
 hac fugerent Grai, premeret Troiana iuventus ;
 hac Phryges, instaret curru cristatus Achilles.
 nec procul hinc Rhesi niveis tentoria velis
 agnoscit lacrimans, primo quae prodita somno 470
 Tydides multa vastabat caede cruentus,
 ardentisque avertit equos in castra, priusquam
 pabula gustassent Troiae Xanthumque bibissent.
 parte alia fugiens amissis Troilus armis,
 infelix puer atque impar congressus Achilli : 475
 fertur equis curruque haeret resupinus inani,
 lora tenens tamen ; huic cervixque comaeque trahuntur
 per terram, et versa pulvis inscribitur hasta.
 interea ad templum non aequae Palladis ibant

- 480 crinibus Iliades passis peplumque ferebant,
suppliciter tristes et tunsae pectora palmis :
diva solo fixos oculos aversa tenebat.
ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros
exanimumque auro corpus vendebat Achilles.
- 485 tum vero ingentem gemitum dat pectore ab imo,
ut spolia, ut currus, utque ipsum corpus amici
tendentemque manus Priamum conspexit inermis.
se quoque principibus permixtum agnovit Achivis
Eoasque acies et nigri Memnonis arma.
- 490 dicit Amazonidum lunatis agmina peltis
Pentesilea furens mediisque in milibus ardet,
aurea subnectens exsertae cingula mammae,
bellatrix, audetque viris concurrere virgo.

Στίχ. 561 - 578

**Πῶς δικαιολογεῖται ἡ Διδώ διὰ τὴν πρὸς τοὺς Τρῶας ἔχθρικὴν
στάσιν τῶν ὑπηκόων τῆς καὶ πῶς δεξιοῦται τοὺς Τρῶας.**

- Tum breviter Dido voltum demissa profatur :
« solvite corde metum, Teucri, secludite curas.
res dura et regni novitas me talia cogunt
moliri et late finis custode tueri.
- 565 quis genus Aeneadum, quis Troiae nesciat urbem
virtutesque virosque aut tanti incendia belli ?
non obtusa adeo gestamus pectora Poeni,
nec tam aversus equos Tyria Sol iungit ab urbe.
seu vos Hesperiam magnam Saturniaque arva
- 570 sive Erycis finis regemque optatis Acesten,
auxilio tutos dimittam opibusque iuvabo.
voltis et his mecum pariter considere regnis :
urbem quam statuo, vestra est; subducite navis :
Tros Tyriusque mihi nullo discrimine agetur.
- 575 atque utinam rex ipse noto compulsus eodem
adforet Aeneas ! equidem per litora certos
dimittam et Libyae lustrare extrema iubebo,
si quibus electus silvis aut urbibus errat ».

BIBLION II

Στίχ. 13 - 20

'Ο Δούρειος ἵππος.

Fracti bello fatisque repulsi
ductores Danaum tot iam labentibus annis, 15
instar montis equum divina Palladis arte
aedificant sectaque intexunt abiete costas ;
votum pro reditu simulant ; ea fama vagatur.
huc delecta virum sortiti corpora furtim
includunt caeco lateri penitusque cavernas
ingentis uterumque armato milite complent. 20

Στίχ. 40 - 56

'Η δυσπιστία καὶ αἱ εἰκασίαι τοῦ Λαοκόδοντος
περὶ τοῦ ἀναθήματος.

Primus ibi ante omnis, magna comitante caterva, 40
Laocoön ardens summa decurrit ab arce
et procul : « o miseri, quae tanta insania, cives ?
credits avectos hostis aut ulla putatis
dona carere dolis Danaum ? sic notus Ulixes ?
aut hoc inclusi ligno occultantur Achivi, 45
aut haec in nostros fabricata est machina muros
inspectura domos venturaque desuper urbi,
aut aliquis latet error ; equo ne credite, Teucri.
quidquid id est, timeo Danaos et dona ferentes ».
sic fatus validis ingentem viribus hastam 50
in latus inque feri curvam compagibus alvum
contorsit. stetit illa tremens, uteroque recusso
insonuere cavae gemitumque dedere cavernae.
et, si fata deum, si mens non laeva fuisset,

- 55 impulerat ferro Argolicas foedare latebras,
Troiaque nunc staret, Priamique arx alta maneres ».

Στίχ. 199 - 233

‘Η περιπέτεια τοῦ Λαοκόδοντος καὶ τῶν δύο υἱῶν του.

- Hic aliud maius miseris multoque tremendum
obicitur magis atque improvida pectora turbat.
200 Laocoon, ductus Neptuno sorte sacerdos,
sollemnis taurum ingentem mactabat ad aras.
ecce autem gemini a Tenedo tranquilla per alta
— horresco referens — immensis orbibus angues
205 incumbunt pelago pariterque ad litora tendunt ;
pectoris quorum inter fluctus arrecta iubaeque
sanguineae superant undas, pars cetera pontum
pone legit sinuatque immensa volumine terga.
fit sonitus spumante salo ; iamque arva tenebant
210 ardantisque oculos suffecti sanguine et igni
sibila lambebant linguis vibrantibus ora.
diffugimus visu exsangues. illi agmine certo
Laocoonta petunt; et primum parva duorum
corpora natorum serpens amplexus uterque
215 implicat et miseros morsu depascitur artus ;
post ipsum auxilio subeuntem ac tela ferentem
corripiunt spirisque ligant ingentibus ; et iam
bis medium amplexi, bis collo squamea circum
terga dati superant capite et cervicibus altis.
220 ille simul manibus tendit divellere nodos
perfusus sanie vittas atroque veneno,
clamores simul horrendos ad sidera tollit,
qualis mugitus, fugit cum saucius aram
taurus et incertam excussit cervice securim.
225 at gemini lapsu delubra ad summa dracones
diffugiunt saevaeque petunt Tritonidis arcem,
sub pedibusque deae clipeique sub orbe teguntur.
tum vero tremefacta novus per pectora cunctis

insinuat pavor, et scelus expendisse merentem
 Laocoonta ferunt, sacrum qui cuspide robur
 laeserit et tergo sceleratam intorserit hastam. 230
 ducendum ad sedes simulacrum orandaque divae
 numina conclamat.

Στίχ. 268 - 297

**Τί συμβουλεύει τὸν Αἰνείαν νὰ πράξῃ
 ἡ σκιὰ τοῦ "Εκτορος, καθ' ὑπνους ἐμφανισθεῖσα εἰς αὐτόν.**

Tempus erat, quo prima quies mortalibus aegris
 incipit et dono divum gratissima serpit. 270
 in somnis ecce ante oculos maestissimus Hector
 visus adesse mihi largosque effundere fletus,
 raptatus bigis ut quondam, aterque cruento
 pulvere perque pedes traiectus lora tumentis.
 hei mihi, qualis erat, quantum mutatus ab illo
 Hectore, qui redit exuvias induitus Achilli 275
 vel Danaum Phrygios iaculatus pupibus ignis ;
 squalentem barbam et concretos sanguine crinis
 vulneraque illa gerens, quae circum plurima muros
 accepit patrios ! ultiro flens ipse videbar
 compellare virum et maestas expromere voces : 280
 « o lux Dardaniae, spes o fidissima Teucerum,
 quae tantae tenuere morae ? quibus Hector ab oris
 exspectate venis ? ut te post multa tuorum
 funera, post varios hominumque urbisque labores
 defessi aspicimus ! quae causa indigna serenos 285
 foedavit voltus ? aut cur haec volnra cerno ? »
 ille nihil, nec me quaerentem vana moratur,
 sed graviter gemitus imo de pectore ducens
 « heu fuge, nate dea, teque his », ait, « eripe flammis.
 hostis habet muros ; ruit alto a culmine Troia. 290
 sat patriae Priamoque datum ; si Pergama dextra
 defendi possent, etiam hac defensa fuissent.
 sacra suosque tibi commendat Troia penates :
 hos cape fatorum comites, his moenia quaere

- 295 magna, pererrato statues quae denique ponto ».
sic ait et manibus vittas Vestamque potentem
aeternumque adytis effert penetralibus ignem.

Στίχ. 402 - 428

**'Η περὶ τὴν Κασσάνδραν ἀπαγομένην
εἰς αἰχμαλωσίαν μάχη. Ο θάνατος τοῦ Κοροίβου.**

- Heu nihil invitis fas quemquam fidere divis!
ecce trahebatur passis Priameia virgo
crinibus a templo Cassandra adytisque Minervae,
405 ad caelum tendens ardentia lumina frustra,
lumina, nam teneras arcebant vincula palmas.
non tulit hanc speciem furiata mente Coroebus,
et sese medium iniecit periturus in agmen.
consequimur cuncti et densis incurrimus armis.
410 hic primum ex alto delubri culmine telis
nostrorum obruimur, oriturque miserrima caedes
armorum facie et Graiarum errore iubarum.
tum Danai gemitu atque erectae virginis ira
undique collecti invadunt, acerrimus Ajax
415 et gemini Atridae Dolopumque exercitus omnis ;
adversi rupto ceu quandam turbine venti
confidunt, Zephyrusque Notusque et laetus Eois
Eurus equis ; stridunt silvae saevitque tridenti
spumeus atque imo Nereus ciet aequora fundo.
420 illi etiam, si quos obscura nocte per umbram
fudimus insidiis totaque agitavimus urbe,
apparent : primi clipeos mentitaque tela
agnoscunt atque ora sono discordia signant,
ilicet obruimur numero ; primusque Coroebus
425 Penelei dextra divae armipotentis ad aram
procumbit ; cadit et Rhipeus, iustissimus unus
qui fuit in Teucris et servantissimus aequi ;
dis aliter visum.

Στιχ. 506 - 558

Σφαγὴ τοῦ Πριάμου.

Forsitan et Priami fuerint quae fata requiras.
 urbis uti captae casum convolsaque vidi
 limina tectorum et medium in penetralibus hostem,
 arma diu senior desueta trementibus aevo
 circumdat nequ quam umeris, et inutile ferrum 510
 cingitur ac densos fertur moriturus in hostis.
 aedibus in mediis nudoque sub aetheris axe
 ingens ara fuit iuxtaque veterrima laurus,
 incumbens arae atque umbra complexa penates.
 hic Hecuba et natae nequ quam altaria circum, 515
 praecipites atra ceu tempestate columbae,
 condensae et divom amplexae simulacra sedebant.
 ipsum autem sumptis Priamum iuvenalibus armis
 ut vidi, « quae mens tam dira, miserrime coniunx,
 impulit his cingi telis ? aut quo ruis ? » inquit. 520
 « non tali auxilio nec defensoribus istis
 tempus eget ; non, si ipse meus nunc adforet Hector.
 huc tandem concede ; haec ara tuebitur omnis,
 aut moriere simul ». sic ore effata recepit
 ad sese et sacra longaevum in sede locavit. 525
 Ecce autem elapsus Pyrrhi de caede Polites,
 unus natorum Priami, per tela, per hostis
 porticibus longis fugit et vacua atria lustrat
 saucius. illum ardens infesto volnere Pyrrhus
 insequitur, iam iamque manu tenet et premit hasta. 530
 ut tandem ante oculos evasit et ora parentum,
 concidit ac multo vitam cum sanguine fudit.
 hic Priamus, quamquam in media iam morte tenetur,
 non tamen abstinuit nec voci iraeque pepercit :
 « at tibi pro scelere », exclamat, « pro talibus ausis, 535
 di, si qua est caelo pietas, quae talia curet,
 persolvant grates dignas et praemia reddant

- debita, qui nati coram me cernere letum
fecisti et patrios foedasti funere voltus.
- 540 at non ille, satum quo te mentiris, Achilles
tal is in hoste fuit Priamo ; sed iura fidemque
supplicis erubuit, corpusque exsangue sepulcro
reddidit Hectorem, meque in mea regna remisit ».
sic fatus senior, telumque imbelli sine ictu
- 545 coniecit, rauco quod protinus aere repulsum
ex summo clipei nequ quam umbone pependit.
cui Pyrrhus : « referes ergo haec et nuntius ibis
Pelidae genitori ; illi mea tristia facta
degeneremque Neoptolemum narrare memento :
- 550 nunc morere ». hoc dicens altaria ad ipsa trementem
traxit et in multo lapsantem sanguine nati
implicuitque comam laeva, dextraque coruscum
extulit ac lateri capulo tenus abdiditensem.
haec finis Priami, fatorum hic exitus illum
- 555 sorte tulit, Troiam incensam et prolapsa videntem
Pergama, tot quondam populis terrisque superbum
regnatorem Asiae. iacet ingens litore truncus,
avolsumque umeris caput et sine nomine corpus.

Στίχ. 705 - 751

‘Ο Αἰνείας φεύγει μὲ τοὺς οἰκείους του.
Τὴν σύζυγόν του Κρέουσαν, ἡ δποὶα καθ’ δδὸν γίνεται ἀφαντος,
μάτην ἀναζητεῖ.

- 705 Dixerat ille, et iam per moenia clarior ignis
auditur, propiusque aestus incendia volvunt.
« ergo age, care pater, cervici imponere nostrae ;
ipse subibo umeris, nec me labor iste gravabit.
quo res cumque cadent, unum et commune periculum.
- 710 una salus ambobus erit, mihi parvus Iulus
sit comes, et longe servet -vestigia coniunx.
vos, famuli, quae dicam animis advertite vestris.
est urbe egressis tumulus templumque vetustum

- desertae Cereris iuxtaque antiqua cupressus
religione patrum multos servata per annos : 715
hanc ex diverso sedem veniemus in unam.
tu, genitor, cape sacra manu patriosque penates ;
me, bello e tanto digressum et caede recenti,
attrectare nefas, donec me flumine vivo
abluero ». 720
- haec fatus latos umeros subiectaque colla
veste super fulvique insternor pelle leonis,
succedoque oneri ; dextrae se parvus Iulus
implicuit sequiturque patrem non passibus aequis ;
pone subit coniunx. ferimur per opaca locorum ; 725
et me, quem dudum non ulla iniecta movebant
tela neque adverso glomerati ex agmine Grai,
nunc omnes terrent aurae, sonus excitat omnis,
suspensum et pariter comitique onerique timentem.
iamque propinquabam portis omnemque videbar 730
evasisse viam, subito cum creber ad aures
visus adesse pedum sonitus, genitorque per umbram
prospiciens : « nate », exclamat, « fuge, nate ; propinquant.
ardentis clipeos atque aera micantia cerno ». 735
hic mihi nescio quod trepido male numen amicum
confusam eripuit mentem. namque avia cursu
dum sequor et nota excedo regione viarum,
heu ! misero coniunx fatone erepta Creusa.
substiit, erravitne via seu lassa resedit ?
incertum ; nec post oculis est redditia nostris... 740
quem non incusavi amens hominumque deorumque,
aut quid in eversa vidi crudelius urbe ? 745
Ascanium Anchisenque patrem Teucrosque penates
commendo sociis et curva valle recondo ;
ipse urbem repeto et cingor fulgentibus armis.
stat casus renovare omnis omnemque reverti 750
per Troiam et rursus caput obiectare periclis.

Στίχ. 752 - 770

Ο Αινείας ἐπιστρέψει ἐν καιρῷ νυκτὸς εἰς τὸν οἰκόν του καὶ εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Πριάμου.

Principio muros obscuraque limina portae,
 qua gressum extuleram, repeto et vestigia retro
 observata sequor per noctem et lumine lustro ;
 755 horror ubique animo, simul ipsa silentia terrent.
 inde domum, si forte pedem, si forte tulisset,
 me refero ; inruerant Danai et tectum omne tenebant.
 ilicet ignis edax summa ad fastigia vento
 volvitur, exsuperant flammæ, furit aestus ad auras
 760 procedo et Priami sedes arcemque reviso.
 et iam porticibus vacuis Junonis asylo
 custodes lecti Phoenix et dirus Ulixes
 praedam adservabant. huc undique Troia gaza
 incensis erepta adytis, mensaeque deorum
 765 crateresque auro solidi, captivaque vestis
 congeritur. pueri et pavidae longo ordine matres
 stant circum.
 ausus quin etiam voces iactare per umbram
 implevi clamore vias, maestusque Creusam
 770 neququam ingeminans iterumque iterumque vocavi.

Στίχ. 771 - 794

Τί λέγει ή σκιὰ τῆς Κρεούστης εἰς τὸν Αἰνείαν ἐμφανιζομένη.

quaerenti et tectis urbis sine fine furenti
 infelix simulacrum atque ipsius umbra Creusae
 visa mihi ante oculos et nota maior imago.
 obstipui steteruntque comae et vox faucibus haesit.
 775 tum sic adfari et curas his demere dictis ;
 « quid tantum insano iuvat indulgere dolori,
 o dulcis coniunx? non haec sine numine divom
 eveniunt ; nec te comitem hinc portare Creusam
 fas aut ille sinit superi regnator Olympi.

longa tibi exsilia et vastum maris aequor arandum 780
 et terram Hesperiam venies, ubi Lydius arva
 inter opima virum leni fluit agmine Thybris :
 illic res laetae regnumque et regia coniunx
 parta tibi ; lacrimas dilectae pelle Creusae.
 non ego Myrmidonum sedes Dolopumve superbas 785
 aspiciam aut Grais servitum matribus ibo
 Dardanis et Divae Veneris nurus ;
 sed me magna deum genetrix his detinet oris.
 iamque vale et nati serva communis amorem ».
 haec ubi dicta dedit, lacrimantem et multa volentem 790
 dicere deseruit tenuisque recessit in auras ;
 ter conatus ibi collo dare brachia circum ;
 ter frustra comprensa manus effugit imago,
 par levibus ventis volucrique simillima somno.

Στίχ. 795 - 804

‘Ο Αἰνείας ἔξέρχεται εἰς τὰ ὅρη μὲ τὸ συναθροισθὲν πλῆθος.

Sic demum socios consumpta nocte reviso. 795
 Atque hic ingentem comitum adfluxisse novorum
 invenio admirans numerum, matresque virosque,
 collectam exsilio pubem, miserabile vulgus.
 undique convenere animis opibusque parati,
 in quascumque velim pelago deducere terras. 800
 iamque iugis summae surgebat Lucifer Idae
 ducebatque diem, Danaique obsessa tenebant
 limina portarum, nec spes opis ulla dabatur.
 cessi et sublato montes genitore petivi.

BIBLION III

Στίχ. 39 - 68

Απὸ ἀπαλσια σημεῖα τοῦ νεκροῦ τοῦ Πολυδώρου ἀναγκάζεται
δ Αἰνείας νὰ ἔγκαταλίπῃ τὴν Θράκην, εἰς ἣν εἶχε προσορμισθῆ,
ἀποπλεύσας μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἔξ Αὐτάνδρου.

- Eloquar an sileam ? — gemitus lacrimabilis imo
40 auditur tumulo et vox redditā fertur ad auris :
« quid miserum, Aenea, laceras ? iam parce sepulto,
parce pias scelerare manus. non me tibi Troia
externum tulit aut crux hic de stipite manat.
heu ! fuge crudelis terras, fuge litus avarum.
45 nam Polydorus ego. hic confixum ferrea texit
telorum seges et iaculis increvit acutis ».
tum vero anicipiti mentem formidine pressus
obstipui steteruntque comae et vox faucibus haesit.
hunc Polydorum auri quondam cum pondere magno
50 infelix Priamus furtim mandarat alendum
Threicio regi, cum iam diffideret armis
Dardaniae cingique urbem obsidione videret.
ille, ut opes fractae Teucrum et fortuna recessit,
res Agamemnonias victriciaque arma secutus
55 fas omne abrumpit ; Polydorum obtruncat et auro
vi potitur. quid non mortalia pectora cogis,
auri sacra fames ? postquam pavor ossa reliquit,
delectos populi ad proceres primumque parentem
monstra deum refero et, quae sit sententia, posco.
60 omnibus idem animus, scelerata excedere terra,
linqui pollutum hospitium et dare classibus austros.
ergo instauramus Polydoro funus, et ingens
aggeritur tumulo tellus; stant Manibus arae
caeruleis maestae vittis atraque cupresso

et circum Iliades crinem de more solutae;
inferimus tepido spumantia cymbia lacte
sanguinis et sacri pateras, animamque sepulcro
condimus et magna supremum voce ciemus.

65

Στίχ. 84 - 98

**‘Ο Αινείας, ἀφ’ οὗ εἰς Δῆλον κατέπλευσεν,
ἔρωτῷ τὸν Ἀπόλλωνα. Χρησμὸς τοῦ Ἀπόλλωνος.**

Templa dei saxo venerabar structa vetusto :
« da propriam, Thymbraee, domum ; da moenia fessis 85
et genus et mansuram urbem ; serva altera Troiae
Pergama, reliquias Danaum atque immitis Achilli.
quem sequimur ? quove ire iubes ? ubi ponere sedes ?
da, pater, augurium, atque animis illabere nostris ».
vix ea fatus eram : tremere omnia visa repente, 90
liminaque laurusque dei, totusque moveri
mons circum et mugire adytis cortina reclusis.
submissi petimus terram, et vox fertur ad auris :
« Dardanidae duri, quae vos a stirpe parentum
prima tulit tellus, eadem vos ubere laeto 95
accipiet reduces. antiquam exquirite matrem.
hic domus Aeneae cunctis dominabitur oris
et nati natorum et qui nascentur ab illis ».

Στίχ. 161 - 167

**Τί λέγουσιν οἱ ἐφέστιοι καθ’ ὑπνους ἐμφανισθέντες τῷ
Αινείᾳ σχετικῶς πρὸς τὴν εἰς αὐτὸν προωρισμένην ἔδραν.**

« Mutandae sedes. non haec tibi litora suasit
Delius aut Cretae iussit considere Apollo.
est locus, Hesperiam Grai cognomine dicunt,
terra antiqua, potens armis atque ubere glaebea :
Oenotri coluere viri ; nunc fama minores 165
Italiam dixisse ducis de nomine gentem.
hae nobis propriae sedes, hinc Dardanus ortus ».

Στίχ. 306 - 342

Διάλογος Αινείου καὶ Ἀνδρομάχης, θυούστης παρὰ τὸ κενοτάφιον τοῦ Ἔκτορος, ἐν Βουθρωτῷ τῆς Ἡπείρου.

- Ut me conspexit venientem et Troia circum
arma amens vidit, magnis exterrita monstris
deriguit visu in medio, calor ossa reliquit ;
labitur et longo vix tandem tempore fatur :
- 310 « verane te facies, verus mihi nuntius adfers,
nate dea ? vivisne ? aut, si lux alma recessit,
Hector ubi est ? » dixit, lacrimasque effudit et omnem
implevit clamore locum. vix pauca furenti
subicio et raris turbatus vocibus hisco :
- 315 « vivo equidem vitamque extrema per omnia duco ;
ne dubita, nam vera vides.
heu ! quis te casus deiectam coniuge tanto
excipit ? aut quae digna satis fortuna revisit,
Hectoris Andromache ? Pyrrhin conubia servas ? »
- 320 deiecit voltum et demissa voce locuta est :
« o felix una ante alias Priameia virgo,
hostilem ad tumulum Troiae sub moenibus altis
iussa mori quae sortitus non pertulit ullos
nec victoris heri tetigit captiva cubile ! . . .
- 325 sed tibi qui cursum venti, quae fata dedere ?
aut quisnam ignarum nostris deus appulit oris ?
quid puer Ascanius ? superatne et vescitur aura ?
ecqua tamen puero est amissae cura parentis ?
ecquid in antiquam virtutem animosque virilis
- 330 335 et pater Aeneas et avunculus excitat Hector ? »
- 342

Στίχ. 441 - 460

**‘Ο “Ελενος, σύζυγος τῆς Ἀνδρομάχης, συμβουλεύει τὸν Αινείαν, ἀφ’ οὗ πλεύσῃ εἰς Κύμην τῆς Ἰταλίας, νὰ ἔπει-
ρωτήσῃ τὴν μάντιν Σίβυλλαν.**

Huc ubi delatus Cymaeam accesseris urbem,

divinosque lacus et Averna sonantia silvis,
 insanam vatem aspicies, quae rupe sub ima
 fata canit foliisque notas et nomina mandat.
 quaecumque in foliis descripsit carmina virgo, 445
 digerit in numerum atque antro seclusa relinquit,
 illa manent immota locis neque ab ordine cedunt;
 verum eadem, verso tenuis cum cardine ventus
 impulit et teneras turbavit ianua frondes,
 numquam deinde cavo volitantia prendere saxo 450
 nec revocare situs aut iungere carmina curat:
 inconsulti abeunt sedemque odere Sibyllae.
 hic tibi ne qua morae fuerint dispendia tanti,
 quamvis increpitent socii et vi cursus in altum
 vela vocet, possisque sinus implere secundos, 455
 quin adeas vatem precibusque oracula poscas;
 ipsa canat vocemque volens atque ora resolvat.
 illa tibi Italiae populos venturaque bella
 et, quo quemque modo fugiasque ferasque laborem
 expediet, cursusque dabit venerata secundos. 460

Στίχ. 707 - 718

Θάνατος τοῦ Ἀγχίσου. Τέλος τῆς διηγήσεως τοῦ Alvelou.

«Hinc Drepani me portus et illaetabilis ora
 accipit. hic, pelagi tot tempestatibus actus,
 heu genitorem, omnis curae casusque levamen,
 amitto Anchisen; hic me, pater optime, fessum 710
 deseris, heu tantis nequiam erepte periclis!
 nec vates Helenus, cum multa horrenda moneret,
 hos mihi praedixit luctus, non dira Celaeno.
 hic labor extremus, longarum haec meta viarum,
 hinc me digressum vestris deus appulit oris.» 715
 Sic pater Aeneas intentis omnibus unus
 fata renarrabat divom cursusque docebat.
 conticuit tandem factoque hic fine quievit.

πολιτική πράξης στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια, καθώς δεν μπορεί να απορρίψεται η επίδειξη της αποτελεσματικότητας της στην πολιτική πράξης. Η πολιτική πράξη στην Ελλάδα, εντάσσεται, σε τρεις βασικές περιοχές της από την οποία πρέπει να αποφύγεται η αποτελεσματικότητα της στην πολιτική πράξης. Η πολιτική πράξη στην Ελλάδα πρέπει να αποφύγεται η αποτελεσματικότητα της στην πολιτική πράξης για την αποφύγεση της αποτελεσματικότητας της στην πολιτική πράξης. Η πολιτική πράξη στην Ελλάδα πρέπει να αποφύγεται η αποτελεσματικότητα της στην πολιτική πράξης για την αποφύγεση της αποτελεσματικότητας της στην πολιτική πράξης.

Επίσημη θέση για την πολιτική πράξη στην Ελλάδα έχει γίνει η πολιτική πράξη στην Ελλάδα, στην οποία πρέπει να αποφύγεται η αποτελεσματικότητα της στην πολιτική πράξης. Η πολιτική πράξη στην Ελλάδα πρέπει να αποφύγεται η αποτελεσματικότητα της στην πολιτική πράξης για την αποφύγεση της αποτελεσματικότητας της στην πολιτική πράξης. Η πολιτική πράξη στην Ελλάδα πρέπει να αποφύγεται η αποτελεσματικότητα της στην πολιτική πράξης για την αποφύγεση της αποτελεσματικότητας της στην πολιτική πράξης.

ΜΕΡΟΣ Β'

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

BIBLION I

Στίχ. 1 - 11

1. *arma virumque* = πολέμους καὶ τὸν ἀνδρα. Τὰ δύο ταῦτα ὄνδρα
ματα ἐμφαντικῶς θέτει εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ ποιητὴς θέλων νὰ παραστήσῃ
συντόμως τὸ κύριον τοῦ ἔπους περιεχόμενον. *cāno* = ἄδω, ἥτοι τὸ
ποίημά μου εἶναι πολεμικὸν καὶ δχι διδακτικὸν (δπως τὰ γεωργικά).
arma = *bella*. πρβλ. 'Ομ. A, 1 *Μῆνιν* ἔσειδε θεὰ *Πηληιάδεω* 'Αχιλῆος
'Η ἐπίκλησις τῆς Μούσης γίνεται εἰς τὸν στίχον 8. *qui primus . . .*
ἡ σύνταξις : *qui primus Troiae ab oris profūgus vēnit Italiam.*
Τὸ *Troiae ab oris* συναπτέον τῷ *profūgus*. Τὸ *primus* = ἀρχηγέτης,
ὁ πρῶτος, δπως τὸ *princeps* (πρβλ. στ. 6 *unde = a quo*) = γενάρχης
τῶν Λατίνων, ἰδρυτὴς τοῦ Λατινικοῦ γένους. 'Ο χαρακτηρισμὸς οὗτος
ἐξαίρει τὸν ἥρωα τοῦ ἔπους.

2. *Italiam* = *in Italiam*, ἡ ἀπρόθετος αἴτιατ. ἀντὶ τῆς αἴτιατ.
μετὰ τῆς προθέσεως *in*, διὰ νὰ δηλωθῇ ἡ εἰς τόπον κίνησις ἐπὶ ὄνδρ-
ματος χώρας· εἶναι ἐν χρήσει παρὰ τοῖς ποιηταῖς· ὅμοιως κατωτέρω
litōra = *ad litōra*. Τὸ ι τῆς πρώτης συλλαβῆς μακρὸν χάριν τοῦ μέ-
τρου, δπως καὶ εἰς τὴν λέξιν *Itālus*. *fato*, ἀφαιρ. τοῦ *fatūm*. *fatūm*
(ἡ *fata*) = τὸ πεπρωμένον, ἡ εἰμαρμένη. *fato profūgus* = ὑπὸ τῆς
εἰμαρμένης φυγάς. Εἰς τὸ *profūgus* περιέχεται ἡ αἴτια, δι' ἣν ὁ *Ai-*
neiās ἀφήσας τὴν *Troīan* ἥλθεν εἰς τὴν *'Italīan*. *Laviniaque* : μερι-
κώτερος διορισμὸς τοῦ *Italiam*, ὁ δὲ que εἶναι ἔξηγητικὸς « καὶ δὴ
εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ Λαουνίου ». Τὸ *Λαουνίον* ἔκτισθη *Üsteron* ὑπὸ τοῦ
Alneiōn. ἐντεῦθεν ὁ ιστορικὸς ἀναχρονισμός. *Lavinia*, ἀναγνωστέον
τρισυλλάβως κατὰ συνίζησιν χάριν τοῦ μέτρου. Τὸ ι θὰ προφερθῇ ὡς γ.

3. *multum . . . iactātus . . . multa . . . passus*, αἱ μετοχαὶ *iactā-*
tus (ριπτασθεὶς) καὶ *passus* (παθῶν) ἀναφέρονται εἰς τὸ ὑποκ. τοῦ
venit, τὸ *ille*, δπερ παρενετέθη, ὡς παρ' 'Ομήρω τὸ ὅ γε, διὰ νὰ κατα-

στῇ ὁ λόγος ἐμφαντικώτερος. Πρβλ. 'Ομ. α, 1 κ.έξ. "Ανδρα μοι ἔνωπε . . . δες μάλα πολλὰ πλάγχθῃ . . . πολλὰ δ' δγ' ἐν πόντῳ πάθεν ἀλγεα. Τὸ ille ἐνέχει ἀντιθετικὴν ἔννοιαν = παρ' ὅλον δτι ἐρριπτάσθη, ἔφθασε. Τὸ iactāri, ὅπερ λέγεται, ὅπως τὰ τῆς Ἐλληνικῆς σαλεύεσθαι καὶ διπτάζεσθαι, περὶ τῶν φερομένων ὑπὸ τῶν κυμάτων τῆς θαλάσσης καὶ ὑπὸ τῶν ἀνέμων τῆς κακεῖσε, ἐνταῦθα κείται καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ ξηρὰν περιπλανήσεων. passus = παθών, μετοχὴ τοῦ patīοr, passus sum, patī = πάσχω. alto = mari = ἐν τῇ θαλάσσῃ, ἐν τῷ πόντῳ.

4. vi supērum, θεῶν ἴστητι, 'Ομ. ρ, 119. superum = superorum· ἐπιφέρεται ἀκριβεστέρᾳ τῆς φράσεως ἐρμηνείᾳ διὰ τῆς ἐπομένης φράσεως saevae Junōnis ob iram. 'Η "Ἡρα, ὡργισμένη αὐτὴ οὔσα, θα παροργίσῃ τὸν Αἴολον καὶ ἀλλους· θεούς. saevae memorem : Σημείωσον τὴν θέσιν τῶν δύο τούτων ἐπιθέτων ἐν ἀντιστοιχίᾳ. πρὸς τὰ ἐπιφερόμενα οὐσιαστικὰ Junōnis ob iram = διὰ τὴν μνήμονα ὀργὴν τῆς ἀπηνοῦς "Ἡρας. Αἰσχ. 'Αγαμ. 155. « μνάμων μῆνις », ὑπαλλαγή.

5. multā quoque et = πολλὰ δ' ἔτι (ὡσαύτως) καὶ. Τὸ quoque et = (quoque etiam) ἔξαιρει τοῦ δευτέρου μέρους τὴν σπουδαιότητα. dum condēret = ἔως ἂν κτίσῃ. Οἱ σύνδεσμοι dum, donec καὶ quo ad φέρονται πρὸς ὀριστ. μέν, ἐὰν τὸ πρᾶγμα παρίσταται βέβαιον, πρὸς ὑπὸτ. δὲ ἂν παρίσταται ὡς ἀμφίβολον ἢ ἐν ὑποδηλοῦται ἀμα καὶ σκοπὸς ἢ αἰτία· ἐν τῇ ὑποτακτικῇ περιέχεται καὶ ἡ βούλησις καὶ ἡ ἐπιθυμία τοῦ πράττοντος. Χρόνοι τοῦ condo : condo, condīdi, conditūm, condēre, δηλ. τὴν πόλιν τοῦ Λαουνίου. inferretque = καὶ εἰσαγάγη.

6. deos εἰναι οἱ Penātes, ἥτοι οἱ Ἐφέστιοι ἢ Μύχιοι θεοὶ τῆς Τροίας, οὓς ἀλλαχοῦ δ ποιητὴς καλεῖ Phrygios Penātes. Τούτους ἔσωσε καὶ παρέλαβεν ὁ Αἰνείας μεθ' ἔαυτοῦ. Latio, δοτ. ἀντὶ τοῦ in Latium : οὐχὶ σπανίως παρὰ ποιηταῖς ρήματα κίνησίν τινα δηλοῦντα συνάπτονται πρὸς δοτικήν. 'Η δοτικὴ ὑπάρχει, διότι ἡ φράσις ἐνέχει ἡθικὴν σημασίαν. unde = a quo, δηλ. ἀφ' οὗ Αἰνείου· ἀλλοι ἀναφέρουν τὸ unde εἰς τὸ Latio = ἐξ οὗ δηλ. Λατίου.

7. Alibāniique patres = καὶ οἱ Ἀλβανοὶ πατέρες (πρόγονοι). οὕτω ποιητικῶς παρίσταται ἡ "Ἀλβα Λόγγα, κτισθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἀσκαγίου, υἱοῦ τοῦ Αἰνείου. altae moenia Rōmae = τῆς ὑψηλῆς Ρώμης τὰ τείχη· ποιητικὴ περιγραφὴ τῆς Ρώμης, ἥτις λέγεται καὶ alta, διότι ἥτο ἐπὶ λόφων ἐκτισμένη.

8. Musă. 'Ο "Ομῆρος καὶ καθόλου οἱ ἐπικοὶ ποιηταὶ ἐπικαλοῦν-

ται τὴν Μοῦσαν ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔπους· βλ. 'Ομ. α, 1 "Ανδρα μοι ἔννεπε, Μοῦσα· ἀλλ' ὁ Οὐεργίλιος ἐπικαλεῖται ταύτην ἐξ οὗ μέρους μέλλει νὰ ἐκθέσῃ σπουδαιότατα καὶ πλείστου λόγου ἀξια πράγματα· πρβλ. 'Ομ. α, 10 τῶν ἀμόθεν. causas = τὰς αἰτίας δηλ. τῶν ἐπομένων: tot volvēre casus, tot adīre labōres ὑποδηλουμένας διὰ τῶν quo numīne laeso quidve dōlens. quo numīne laeso = quam ob laesōnem numinis. Τὸ numen ἔχει ἐνταῦθα τὴν ἀρχικὴν σημασίαν τῆς θελήσεως, δηλ. κεῖται ἀντὶ τοῦ voluntāte = quā (Junonis) voluntate (ab Aenea) offensā, neglecta = τίνος θελήσεως (τῆς "Ηρας") ὑβρισθείσης, ἀμεληθείσης· ἄλλοι ἐκδέχονται τὴν λέξιν numen ἐν τῇ σημασίᾳ τῆς θεότητος = quo deo offenso. Πάντως δέον νὰ ἐννοηθῇ ἡ "Ηρα καὶ οὐχὶ ἀλλη θεότης γενικῶς. 'Ο Αἰνείας ἡναντιώθη εἰς τὴν θέλησιν τῆς "Ηρας, χωρὶς νὰ τὸ θέλη καὶ νὰ τὸ γνωρίζῃ, ἰδρύσας τὸ Ρωμαϊκὸν γένος, τὸ ὅποιον ἔμελλε νὰ ἔξολοθρεύσῃ τὴν Καρχηδόνα.

9. quidve dolens = ἢ τί (ίδια) λυπουμένη, ἀχθομένη· εἶχεν ἡ "Ηρα προσωπικὴν ἀφορμὴν νὰ μισῇ τοὺς Τρῶας, διότι δὲν ἔλαβε τὸ καλλιστεῖον παρὰ τοῦ Τρωδὸς Πάριδος, τοῦ κρίναντος τὰς τρεῖς θεάς, "Ηραν, 'Αφροδίτην, 'Αθηνᾶν, καὶ διὰ τὰς τιμὰς τοῦ ἀρπαγέντος Γανυμήδους, ὡς ἀναπτύσσεται ἐν τοῖς στίχοις (23 - 28). volvēre casus = νὰ ὑποστῇ δεινά· τὸ volvere, ὅπερ εἶναι ίδιον ρῆμα διὰ τοὺς περιτελλομένους ἐνιαυτοὺς (volventibus annis), ἐδῶ μεταφέρεται εἰς τὰ διηγεῖται δεινά, τὰ ὅποια οἰονεὶ κυκλικῶς καὶ περιοδικῶς ἐξ ὑπαμοιβῆς ἐπανέρχονται. Οἱ χρόνοι : volvo, volvi, volūtum, volvēre adēo labōres = ἀναλαμβάνω πόνους, κόπους, ἀγῶνας.

10 - 11. insignem pietāte virum = ἐπιφανῆ ἐπὶ εὔσεβείᾳ, εὔσεβέστατον ἀνδρα, δηλ. τὸν Αἰνείαν. Κυρίᾳ ἀρετὴ τοῦ ἥρωος εἶναι ἡ pietas, ἡ πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς γονεῖς εὔσεβεια. impulērit, παρακ. ὑποτ. τοῦ impello (in - pello), impuli, impulsum, impellere = ἐξωθῶ, ἐξαναγκάζω. 'Η χρῆσις τοῦ ρήματος τούτου μετ' ἀπαρεμφ. (volvēre — adire) ἀντὶ τῆς παρὰ τοῖς πεζοῖς ὑποτακτ. μετὰ τοῦ ut (ut volvēret — adiret) εἶναι ποιητική animis, ἀφαιρ. in anīmis, πρβλ. τὸ δύμηρ. φρεσσί, θυμῷ. caelestibus, δοτική, caelestes - ium, οἱ οὐράνιοι θεοί· irae, πληθυντικὸς ἀντὶ τοῦ ἐνικοῦ, τοῦ δύναματος δηλοῦντος συγκίνησιν τῆς ψυχῆς. tantaene... irae ? 'Ερωτᾷ οὕτως ὁ ποιητὴς μὲ ἀπορίαν, διότι εἶχε πρὸ δρθαλμῶν τὴν ὑψηλοτέραν περὶ θεοῦ ἐννοιαν, ἣτις ἐκράτει τότε παρὰ τοῖς εὐπαιδεύτοις Ρωμαίοις.

81. Haec ubi dicta, δηλ. sunt, εὐθὺς ὡς ταῦτα ἐλέχθησαν (δηλ. ὑπὸ τοῦ Αἰόλου) = εὐθὺς ὡς εἶπε ταῦτα (δ' Αἴολος). 'Ο Αἴολος εἰς τὰς παρακλήσεις καὶ τὰς ὑποσχέσεις τῆς "Ηρας ἀπήντησεν δτι εἰναι πρόθυμος, καὶ ἐκ λόγων εὐγνωμοσύνης πρὸς τὴν "Ηραν, νὰ ἔκτελέσῃ πᾶν δ', τι ἡ "Ηρα προστάσσει. εανυ... montem = τὸ κοῦλον δρος τὸ ἐπικείμενον ἐπὶ τοῦ ἀντρου, δπου ἥσαν οἱ ἄνεμοι ἐγκεκλεισμένοι, ἐν τῇ νήσῳ Αἰολίᾳ, τῇ κατοικίᾳ τοῦ Αἴολου. 'Ομ. κ, 1 - 2 : *Aἰολήν δ'* ἐς νήσον ἀφικόμεθ'. ἔνθα δ' ἔναιεν / *Αἴολος* 'Ιπποτάδης. conversa cuspide = ἀναστραφέντος τοῦ δόρατος, ἀναστρέψας (δ' Αἴολος) τὸ δόρυ, ὕστε νὰ λάβῃ ἐκ καθέτου θέσιν δρίζοντίαν. 'Εντεῦθεν ἔρχεται ἡ περιγραφὴ τῆς θύελλης, ἡς περιγραφῆς πρέπει νὰ σημειώσῃ τις τὸν πραγματολογικὸν χαρακτῆρα, δεδομένου δτι πρόκειται περὶ θύελλης ἐκ τοῦ εἰδούς τῶν κυκλωνικῶν. Πηγὴ ἐμπνεύσεως δ' "Ομηρος" ε, 291.

82. montem impūlit = ἔπληξε τὸ δρος. Τὸ impello, περὶ μείζονος δυνάμεως. in latus, εἰς τὸ πλευρόν, ἐπὶ τὰ πλάγια· ἐκ τοῦ πλήγματος παρέκλινεν εἰς τὰ πλάγια τὸ ἐπικείμενον δρος, ὕστε νὰ ἀνοιχθῇ χάσμα (= porta στιχ. 83), ἐξ οὗ οἱ ἄνεμοι ἐξορμῶσιν. ac = ac statim = καὶ εὐθὺς διὰ τοῦ ac σημαίνεται ἀμεσος χρονικὴ ἀκολουθία. velut agmine facto = οἵονει ἀγήματος γενομένου, οἵονει στρατὸν εἰς πορείαν συντεταγμένον ἀποτελέσαντες (οἱ ἄνεμοι).

83. qua data porta' τὸ πλήρες τῆς φράσεως ἔχει ὅδε: qua (parte) data (est) porta. porta = πύλη· ἡ λέξις κυριολεκτουμένη ἐπὶ στρατοπέδων καὶ φρουρίων, εὐστόχως ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ἔδω ἔχρησιμοποιήθη, ἀφ' οὗ προηγουμένως εἰχε λεχθῆ περὶ τῶν ἀνέμων, δτι οὗτοι ἀπετέλεσαν οἵονει στρατὸν εἰς πορείαν συντεταγμένον. ruunt· ruo, rui, rūtum, ruere = δρυμῶ, ἐξορμῶ. turbo - inis, ἀρσ. γ' = δίνη. perflo, α' συζ. δύμαλ. = διαφυσῶ, διαπνέω.

84. incubuēre mari = ἐνέσκηψαν, ἐπέπεσαν εἰς τὴν θάλασσαν. incumbo, cubui, cubitum, -ēre : 'Ομ. ε, 295 - 6 σὺν δ' *Εὐρός τε Νότος τ'* ἔπεσον Ζέφυρος τε δυσαής / καὶ Βορέές αἰθρηγενέτης, μέγα κῦμα κυλίνδων. 'Ο παρακείμενος (incubuēre) ἐμφανίζει αἰφνιδίαν καὶ ταχεῖαν κίνησιν. Τούτῳ ἔπονται οἱ ἐνεστ. ruunt, volvunt. totum (mare) a sedibus imis = δλην (τὴν θάλασσαν) ἐκ τοῦ πυθμένος.

85. una = δμηρ. σύν. ruunt ἐνεργ. = eruunt = ἀναταράσσουν,

ἀνακυκῶσι. creber procellis = procellosus = δ θυελλώδης, δμηρ. Ζέφυρος δυσαής· ἀπὸ τοὺς τέσσαρας ἀνέμους, οὓς μνημονεύει δ "Ομηρος, λείπει διαβόρρας, δστις μνημονεύεται κατωτέρω (στίχ. 102).

87. virum = virorum. stridor -ōris, ἀρσ. γ' = τρισμός. ru-dens - entis, ἀρσ. γ' = δ κάλως. Ἐν δλῳ τῷ στίχῳ ὑπάρχει παρήγησις διὰ τοῦ φθόγγου γ.

88 - 89. eripunt... ex oculis. Μετάφρασις τῶν δμηρ. ε, 293 κ.έξ.: ... σὺν δὲ νεφέεσσι κάλυψε (δ Ποσειδῶν) / γαῖαν δμοῦ καὶ πόντον δρώει δ' οὐρανόθεν νῦξ. ponto δοτ. = ἐν τῷ πόντῳ. nox atra = νῦξ ζοφάδης. incūbo, (āvi, ātum), ūi, Itum, āre = ἔξαπλοῦμαι.

90. poli = caelum, τὸ μέρος ἀντὶ τοῦ δλου. crebris micat ignibus aether = λάμπει ἐκ τῶν συγνῶν ἀστραπῶν δ αἰθήρ. crebri ignes = συγναὶ ἀστραπαὶ. mico, -ūi - āre = πάλλομαι, στίλβω, λάμπω, ἀστράπτω.

91. praesentem, κατηγορ. εἰς τὸ ἐν τέλει τοῦ στίχου mortem = ἀφευκτον, ἀσφαλῆ τὸν θάνατον. "Ορα δτι τὸ ἐπίθετον εἶναι ἐν ἀρχῇ καὶ τὸ οὔσ. ἐν τῷ τέλει τοῦ στίχου· σπανιώτερον γίνεται τὸ ἐναντίον. intentant = minantur = ἀπειλοῦν· πρὸς τὴν δλην φράσιν παράβαλε τὰ παρ' Ομήρω ε, 305 νῦν μοι σῶς αἰπὺς δλεθρος.

92. extemplo = statim = πάραυτα. Aeneae solvuntur membra· πρβλ. Ομ. ε, 297 καὶ τότ' Οδυσσῆος λῦτο γούνατα. frigus -ōris, οὐδ. γ' = ρῆγος, κρύος : φόβος δς ἐμποιεῖ τὸ ρῆγος. frigore = ὑπὸ τοῦ κρυεροῦ φόβου.

93. duplicitis = ambas, duplex, ποιητ. : palmas = supinas manus = παλάμας. Συνήθιζον οἱ εὐχόμενοι νὰ ἀνατείνουν πρὸς τὸν οὐρανὸν τὰς χεῖρας ὑπτίας. tendo = τείνω. ingēmit . . . voce refert. Ομ. ε, 298 : δχθήσας δ' ἄρα εἰπε πρὸς δν μεγαλήτορα θυμόν.

94. o terque quaterque beati, πρβλ. Ομ. ε, 306 κ.έξ.: τρισμάχαρες Δαναοὶ καὶ τετράκις οι τότ' δλοντο / Τροίη ἐν εὐρείῃ· ἡ φράσις δηλοῦ τὸν ὕψιστον τῆς εύτυχίας βαθμόν.

95. quis, τύπος ἀρχαῖκὸς ἀντὶ τοῦ quibus = οἰς.

96. oppetere mortem (δμηρ. πότμον ἐπισπεῖν) καὶ ἀπλῶς oppetere (ἐν πολέμῳ) = προθύμως ἀποθνήσκειν. contigit = συνέβη· ἐπὶ καλοῦ, δηλ. είχον τὴν εύτυχίαν.

97. Tydīde, κλητ. τοῦ Tydīdes, δ Τυδείδης, δν δ ποιητὴς καλεῖ Danāum fortissimum gentis, καθ' ἀ καὶ δ "Ομηρος λέγει δν δὴ ἐγώ

κάρτιστον Ἀχαιῶν φημὶ γενέσθαι. Πολὺ φυσικὸν νὰ ἐνθυμηθῇ ὁ Αἰνεῖας τὸν Τυδείδην, ὑπὸ τοῦ ὄποιου θὰ ἐφονεύετο, ἢν δὲν ἤρχετο βοηθὸς εἰς αὐτὸν ἡ Ἀφροδίτη ('Ομ. Ε, 274 κ.έξ.). τονε... non potuisse, αἰτ. μετ' ἀπαρεμφάτου καθ' ἔαυτὴν τιθεμένη, ητοι μὴ ἔξαρτωμένη ἀπό τινος ρήματος, εὑρηται πολλάκις ἐπὶ θαυμασμοῦ, ἐκπλήξεως, ἀγανακτήσεως ἢ τινος τοιούτου ψυχικοῦ πάθους. 'Ως ἐπὶ τὸ πολὺ δὲ μετὰ τοῦ ἔρωτημ. μορίου νε (ἔρωτηματικῶς καὶ ἀπορηματικῶς), πρβλ.: ἐμὲ παθεῖν τάδε. Iliacis campis, ἀφαιρ. τοπικὴ = ἐν τοῖς 'Ιλιακοῖς πεδίοις. occurbere = πίπτειν. occurbo, cubui, cubitum, γ'.

98. animam effundere = ἐκπνέειν· effundo, - ūdi, - ūsum, - ἔρε = ἐκχέειν. tua dextra, ἀφαιρ. τοῦ δργάνου = τῇ σῇ δεξιᾷ, διότι τὸ animam effundere κεῖται ἀντὶ τοῦ perire (ἀπόλλυσθαι).

99. saevus = αἰνός, ἀπηνής· (οὐχὶ πρὸς ψόγον). ubi = ὅπου. Aeacidae = τοῦ Αἰακίδου, δηλ. τοῦ Ἀχιλλέως, ὡς ἐγγόνου τοῦ Αἰακοῦ. 'Ανάφερε εἰς τὸ telo = ὑπὸ τοῦ βέλους. telum = πᾶν εἰδος ἐπιθετικοῦ δπλου. iacet = κεῖται. Τὸ iacēre, ὥπως τὸ ἐλληνικὸν κεῖσθαι, εἶναι ρῆμα ἔδιον περὶ τῶν νεκρῶν καὶ φονευθέντων. 'Ο δ' ἐνεστὼς κεῖται περὶ παρωχημένου βεβαίως πράγματος, τοῦ ὄποιου δύμας ἔτι καὶ νῦν ἡ μνήμη μὲ ζωηρότητα μένει.

100. Sarpedon, Σαρπηδών, ὁ τῶν Λυκίων ἀγδος καὶ τῶν Τρώων ἐπίκουρος, ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Πατρόκλου καὶ κατὰ διαταγὴν τοῦ Διὸς μετηνέχθη παρὰ τοῦ Ἀπόλλωνος διὰ τοῦ "Ὕπνου καὶ τοῦ Θανάτου εἰς Λυκίαν ('Ομ. Π, 477 κ.έξ.). Simois, ὁ Σιμόεις ποταμός, ὁ εἰς τὸν Σκάμανδρον χυνόμενος, ἐκ τῆς Ἰδης πηγάζων, διὰ τοῦ Τρωικοῦ πεδίου διερχόμενος. corpora... volvit πρβλ. 'Ομ. Μ., 22 - 23 : καὶ Σιμόεις, δθι πολλὰ βοάγρια (scuta virum) καὶ τουφάλειαι (galeae) / κάππεσσον ἐν κονίησι (= volvit) καὶ ήμιθέων γένος ἀνδρῶν (fortia corpora virum).

102. iactanti = clamanti, vociferanti ἢ καὶ ἀπλῶς dicenti. Σημείωσον τὴν συντακτικὴν θέσιν τῆς δοτικῆς περιγραφούσης τὴν τοῦ ὑποκ. κατάστασιν, καθ' ἣν στιγμὴν συμβαίνει ἡ ἐνέργεια τοῦ κυρ. ρήματος. Εἰς τὴν Ἑλλ. γεν. ἀπόλυτος. Τὸ iactare πάντοτε σημαίνει κίνησιν τινα τῆς ψυχῆς· ὁ Αἰνεῖας εἶναι προφανῶς συγκεκινημένος. Aquilōne, ἀφαιρ. τῆς αἰτίας διοριστικὴ τοῦ stridens = συρίττουσα (θύελλα), διότι ἐξηγέρθη ὑπὸ τοῦ Βορρᾶ.

103. adversa. κατηγορ. = ἐναντία, δηλ. prora irrūens = ἀπὸ

τῆς πρώρας ἐμπίπτουσα, ἐπισκήπτουσα. *velum* = τὸ ίστιον, τῆς νεώς δηλ. τοῦ Αἰνείου. *ferit* = πλήττει : τὸ ρῆμα *ferio - ferire*· ἐν τῷ *ferit* ἐνυπάρχει ἡ ἔννοια τοῦ *lacērat* = διαρρηγνύει διὰ τὴν ὄρμὴν τοῦ ἀνέμου. Πρὸς τὴν φράσιν προβλ. 'Ομ. Ο, 626: . . . ἀνέμοιο δὲ δεινός ἀήτης / ίστιω ἐμβρέμεται. *fluctus ad sidera tollit* = τὰ κύματα εἰς τὰ ἀστρα αἱρεῖ. Προβλ. 'Ομ. ε, 313: "Ως ἄρα μιν εἰπόντ' ἔλασε μέγα κῦμα κατ' ἀκρηγης.

104. *avertit*, ἐν ἀμεταβάτῳ σημασίᾳ ληπτέον = se avertit ἢ *avertitur* = ἀποστρέφεται. *undis dat latus, ἐννοητέα ἡ γεν. navis = prora latus navis fluctibus oppōnit* = ἡ πρώρα τὴν πλευρὰν τῆς νεώς εἰς τὰ κύματα ἔκθέτει.

105. *insequitur cumūlo . . . mons. cumūlo, ἀφαιρ. τοῦ τρόπου προσδιοιρίζουσα τὸ insequītur* : *cumūlo = cumulātim, mole sua = σωρηδόν, τῷ ὑπερμεγέθει αὐτοῦ δγκω ἐπέρχεται. praerūptus aquae mons = ἀπότομον ὄδατος ὄρος. Διὰ τῆς ἐν τῷ τέλει τοῦ στίχου μονοσυλλάβου λέξεως mons γραφικῶς παρίσταται τὸ ἀπότομον τοῦ ὑψηλοῦ κύματος.*

106 - 107. *hi . . . his, πρόκειται περὶ τῶν ναυτῶν τῆς νεώς τοῦ Αἰνείου. hi = οἱ ἐν τῇ πρύμνῃ, his = τοῖς ἐν τῇ πρώρᾳ. pendeo, pependi, -ere = κρέμαμαι, αἰωροῦμαι. dehisco, - hivi, - ere = χαίνω, χάσκω. terram = τὸν πυθμένα· δ πυθμὴν δηλοῦται καὶ διὰ τῆς ἐπιφερομένης ὄργαν. ἀφαιρετικῆς harēnis, ἥτις διορίζει τὸ furit: furit aestus harenis. τὸ furēre συνήθως ρῆμα περὶ τῆς μαινομένης θαλάσσης· ἡ λέξις aestus οὐχὶ σπανίως λέγεται περὶ τῆς σφοδροτέρας τῶν κυμάτων κινήσεως. Ὁραία ἡ εἰκών, πρὸς ἣν παραβλητέα ἡ παρὰ Σοφ. Ἀντιγ. 586 κ.ἔξ. : . . . πόντιον οἴδμα . . . κυλίνδει βυσσόθεν κελαινὰν θῖνα (= harenis).*

108. *tris, ἀρχαῖκὸς τύπος ἀντὶ τοῦ tres. Τὸν στόλον τοῦ Αἰνείου ἀπετέλουν εἴκοσι νῆες. Notus, ποιητικῶς κεῖται ἀντὶ τοῦ ἀνέμου ἐν γένει, ὡς καὶ κατωτέρω τὸ Eurus. saxa latentia = σκόπελοι λανθάνοντες. torquéo, torsi, tortum, -ere = στρέφω, σφενδονῶ.*

109. 'Η πλοκὴ τοῦ λόγου : Itali vocant Aras saxa, quae sunt in mediis fluctibus· αἱ Arae εἰναι αἱ νησῖδες αἱ καλούμεναι Αἰγαίμοροι, κείμεναι εἰς τὸ στόμιον τοῦ κόλπου τῆς Καρχηδόνος.

110. *dorsum, ἐπεξηγεῖ τὸ Aras, μεγάλη ράχις, μέγα τιμῆμα βράχου. mari summo, ἀφαιρ. τοπ. = ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης.*

111. brevia, εἰναι ἐπίθετον κατὰ παράλειψιν τοῦ δνόμ. vada γενόμενον οὐσιαστικὸν = τὰ βραχέα τῆς θαλάσσης, δηλ. τὰ ἀβαθῆ. Τούτω συνωνυμεῖ τὸ ἐπόμενον syrtis. syrtis = ἀκταὶ ἀμμώδεις καὶ τεναγώδεις. urgēo = ὠθῶ, ὀκέλλω, ἀρχ. χρ. urgēo, ursi, urgēre.

112. vada = τὰ τενάγη. vadis δοτ. inlido, - si, - sum, - ēre (in - laedo) = προσαράσσω. aggēre cingit harēnae = σωρῷ ψάμμου περιζωννέει : agger ἀρσ. γ' = χοῦς, χῶμα καὶ ποιητικῶς σωρός. Τὴν ψάμμον ταύτην ἀνέσυρεν ἡ θάλασσα ἐκ τοῦ βυθοῦ (στίχ. 107).

113. Lycios, οἱ Λύκιοι εἰχον ἔλθει εἰς ἐπικουρίαν τῶν Τρώων καὶ, τοῦ ἡγεμόνος τῶν Πανδάρου (ἡ Σαρπηδόνος) πεσόντος, συνεξέπλευσαν μετὰ τοῦ Αἰνείου. vaho, vexi, vectum, vehēre = δχέω, δχῶ, φέρω, κομίζω. Orontem, τὸ δνομα τοῦτο ἐπλάσθη ὑπὸ τοῦ Οὔεργιλού.

114. ipsius = αὐτοῦ, δηλ. τοῦ Αἰνείου. ingens pontus, ἔχει λεχθῆ μετ' ἐμφάσεως = μέγα κῦμα τόσον ὡς νὰ ἥτο ὅλος ὁ πόντος. a vertice = desūper, ab alto = κατ' ἀκρηγ.

115. magister, δηλ. navis = ὁ κυβερνήτης· pronus - a - um = πρηνής.

116. in caput, ὅμηρ. ἐπὶ κὰρ = κατακέφαλα, πρβλ. 'Ομ. μ, 413 : δ' ἄρ' ἀρνευτῆρι ἐοικώς / κάππεσ' ἀπ' ἵκρισφιν. ast illam = τὴν δὲ, δηλ. τὴν ἀνευ κυβερνήτου ναῦν. ast = at, κανονικῶς παρὰ Οὔεργιλοι εὑρηται τὸ ast πρὸ λέξεως ἀρχομένης ἀπὸ φωνήντος. ibidem = αὐτόθι.

117. agens circum = circumagens, τμῆσις καθ' ἔλλ. ζῆλον = περιάγον. rapīdus vorat aequōre vortex = δρμητικὴ δίνη διὰ τοῦ πελάγους καταπίνει τὴν ναῦν. Ποιητικῶς παριστᾶ τὴν δίνην νὰ καταπίνῃ διὰ τοῦ πελάγους τὴν ναῦν. Σημείωσον τὴν ἐν τῷ στίχῳ παρήχησιν διὰ τοῦ φθόγγου γ. vortex - Icis, ἀρσ. γ' = δίνη. vorat = absōrbet = καταπίνει. Μὲ μοναδικὴν τῶν λέξεων ἐκλογὴν περιγράφει τὸ πρᾶγμα, διότι διὰ τοῦ ήχου αὐτῶν γραφικώτατα τοῦτο παρίσταται.

118. rari, κατηγ. (dispersi = διεσκορπισμένοι, τῆδε κακεῖσε). in gurgite vasto = ἐν τῷ εύρει πελάγει : gurges - Itis. ἀρσ. γ' = δίνη, συστροφὴ ὕδατος, ὕδωρ. ('Ομ. μέγα λαῖτμα θαλάσσης). Τὸ rari καθιστᾶ τὴν εἰκόνα λίαν γραφικήν, ἐὰν δὲ λίγους τῆδε κακεῖσε (ἐνθα καὶ ἐνθα) νηγομένους καὶ πολὺ ἀπ' ἀλλήλων ἀπέχοντας ἀντιθέτως πρὸς τὸν εύρειν πόντον φαντασθῶμεν. Εἰς τὴν γραφικότητα συντείνει καὶ ὁ ἥρεμος σπονδειακὸς ρυθμὸς τοῦ στίχου. πο, α' συζ. δμαλ. = νήχομαι.

119. aῆma, κυρίως αἱ ἀσπίδες, καὶ αἱ δερμάτιναι περικεφαλαῖαι.

tabūlae, σανίδες τῆς νεώς· πρβλ. 'Ομ. μ, 67 : πίνακάς τε νεῶν Troia gaza = Τρωικός θησαυρός· ἡ λέξις gaza, περσική, γαζοφυλάκιον· ἐλλ. γάζα· τὸν τρόπον τῆς συλλογῆς τοῦ θησαυροῦ διηγεῖται ὁ Αἰνείας εἰς τὸ δεύτερον βιβλίον.

120. Iliōnēi, τετρασυλλάβως προενεκτέον κατὰ συνίζησιν. 'Ιλιονές καὶ κατωτέρω "Αβας εἶναι δνόματα ληφθέντα ἐκ τοῦ 'Ομήρου. 'Αχάτης δὲ καὶ 'Αλήτης εἶναι δνόματα πλασθέντα ὑπὸ τοῦ Οὐεργιλίου. 'Αχάτης κατὰ Σέρβιον ἐκ τοῦ ἀχάτου· ὑπῆρχεν δνομα ποταμοῦ ἐν Σικελίᾳ· 'Αλήτης ὑπάρχει ἐν μυθολογίᾳ.

122. hiems = tempestas = ὁ χειμών, ἡ τρικυμία. vicit = κατέβαλε. laxis compagībus = laxātis compagībus = χαλαρωθεισῶν τῶν ἄρμογῶν. omnes, δηλ. naves.

123. imbrem = aquam maris, θαλάσσιον ὕδωρ. inimicum = exitiōsum = δλέθριον. rimisque fatiscunt = καὶ καταπονοῦνται, καταβάλλονται τοῖς ρήγμασι. Τὸ fatiscere εἶναι ἔδιον ρῆμα περὶ τῶν θραυσθεισῶν καὶ ἐκλιπουσῶν δυνάμεων, ὥστε ίσοδυναμεῖ τῷ solvi, dilabi (= λύεσθαι, διαπίπτειν, καταρρέειν). rimisque fatiscunt = et solvuntur ut rimas agant· rimas agere = πάσχειν ρωγμάς, ρήγνυσθαι. 'Ορα τὸ πρωθύστερον σχῆμα, διότι πρῶτον διαλύονται καὶ γίνονται ρωγμαί, δι' ᾧ εἰσῆλθε τὸ δλέθριον θαλάσσιον ὕδωρ.

Στίχ. 198 - 210

198. ante, συνήθως ἐκλαμβάνεται τοῦτο ὡς ἐπιθετικὸς διορισμὸς τοῦ malōrum (= antiquōrum malōrum = τῶν πρὸν κακῶν), μᾶλλον πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ίσοδύναμον τῷ adhuc = μέχρι τοῦδε, πρβλ. 'Ομ. μ, 208 : «"Ω φίλοι (= o socii), οὐδὲ γάρ πώ τι κακῶν ἀδαήμονες είμεν» (neque enim ignāri sumus ante malorum); τὸ enīm αἰτιολογεῖ διατί τοὺς ἀναμιμήσκει τὰ πρότερα κακά.

199. graviōrā, εἶναι σοβαρώτερα συγκρινόμενα πρὸς τὴν τρικυμίαν, ἡ δποία τοὺς εἶχε καταλάβει, πρβλ. 'Ομ. μ, 209 : οὐδὲ δὴ τόδε μεῖζον ἔπι κακόν· παρατίθενται δὲ τὰ graviora ἐφεξῆς.

200. vos et . . . vos et . . . Μοναδικὴν ἔχει δύναμιν ἡ ἀντωνυμία εἰς τὸν λόγον· εἶναι ὡς ἐὰν ἔλεγε : vos enim iidem estis, qui et . . . rabiem Scyllaeam = ad rabidam Scyllam. Πρὸς τὸ rabiem Scyllaeam παράληγον τὸ ἐλλην. βίη 'Ηρακληή . . . 'Εξαρτᾶται ἐκ τοῦ accessitis (= accessistis) ὅπως καὶ τὸ scopūlos. penitus sonantis = τοὺς εἰς τὰ βάθη

των ἀντηχοῦντας· πρβλ. 'Ομ. μ, 241 : ἀμφὶ δὲ πέτρῃ / δεινὸν βεβρύχει.

201. Cyclopia saxa εἰναι litus Cyclopum saxorum in Sicilia, ής τὰς ὅχθας καὶ τὰ δύντρα, τῇ Αἴτνῃ γειτνιάζοντα, κατώκουν οἱ Κύκλωπες.

202. revocāte animos = ἀναλάβετε θάρρος· maestus timor = φόβος σκυθρωπός. experti, ἐνν. estis = ἐλάβετε πεῖραν· experior, expertus sum, -iri = λαμβάνω πεῖραν.

203. mittite = demittite = ἀπόθετε, ἀποβάλετε. forsan = ἵσως. Τὸ μόριον forsan, fors sit an, ἀντὶ τοῦ fortasse (= ἵσως) εἰναι ποιητικὸν καὶ συντάσσεται ἢ πρὸς ὑποτ. λόγῳ τῷ αἱ πρὸς ὄριστ. ὡς ἐνταῦθα, δτε εἰναι ἀπλοῦν ἐπίρρ. συνωνυμοῦν τῷ fortasse. olim, ἐνταῦθα κεῖται περὶ τοῦ μέλλοντος χρόνου· ἀλλαχοῦ κεῖται περὶ τοῦ παρελθόντος χρόνου. 'Ο στίχος ἐπιγραμματικός. Πρὸς τὴν δληγ φράσιν παραβλητέα τὰ παρ' 'Ομήρω μ, 212 : καὶ πον τῶνδε μνήσεσθαι δίω, καὶ τὸ παρ' Εὐριπίδη : δᾶλλ' ἥδυ τοι σωθέντα μεμνῆσθαι πόνων.

204. per tot discriminā rerum = διὰ τοσούτων κινδύνων. discriminā rerum = οἱ κρίσιμοι τῶν πραγμάτων καιροί, κρίσιμοι καιροί.

205. fata = fati decreta oraculis et augurīs nobis significāta = οἱ ἀποφάσεις τῆς μοίρας αἱ δηλωθεῖσαι ἡμῖν χρησμοῖς καὶ οἰωνοῖς. quietae sedes = ἡσυχος διαμονή. ostendunt, κεῖται ἀντὶ τοῦ promittunt = ὑπισχγοῦνται.

207. durāte, ἀμεταβάτως κεῖται = καρτερεῖτε, πρβλ. 'Ομ. Β, 299 : τλῆτε, φίλοι. res secundae = ἡ εὔτυχία.

208. curis ingentibus aeger = καίπερ βαρύθυμος ὃν ἀπὸ τὰς ὑπερβολικὰς φροντίδας. Τὸ aeger ἔδω ἀντὶ τοῦ tristis, maestus, curis vexatus et agitatus = ἀπὸ φροντίδας ἐνοχλούμενος.

209. spem voltu simūlat = ἐλπίδα τῷ προσώπῳ προσποιεῖται. premit = occultat = κρύπτει. altum dolorem corde = βαθέως ἐν τῷ καρδίῃ λύπην.

210. se praedae accīngunt = ἀναζωνύονται πρὸς τὴν λείαν, δηλ. ἔτοιμάζονται εἰς παρασκευὴν τῶν φονευθεισῶν ἐλάφων. praedae, δοτ. τοῦ σκοποῦ. dapi busque futūris, δοτ. τοῦ σκοποῦ = πρὸς τὴν μέλλουσαν εὐωχίαν. 'Η δλη φράσις ἀναλύεται ὅδε : accīngunt se ut ex praeda (cervis caesis) dapes futuras parent : daps - dapis = ἡ δαίς, θοίνη, εὐωχία λέγεται δὲ πληθ. dapes ἀντὶ τοῦ daps.

Στίχ. 254 - 296

254. olli, ἀρχαία δοτ. ἀντὶ τοῦ illi δηλ. τῇ Ἀφροδίτῃ. subridens = μειδιῶν· πρβλ. Ομ. Θ, 38 : τὴν δὲ ἐπιμειδήσας προσέφη νεφεληγερέτα Ζεύς.

255. voltu . . . serēnat. Συνήθης παρὰ ποιηταῖς ἡ εἰκὼν αὕτη τῶν θεῶν ἐνέχουσα δχι δλγην ποιητικὴν γραφικότητα. caelum tempestatesque serenat = τὸν οὐρανὸν αἴθριον καθιστᾶ, τὰς τρικυμίας (καταστέλλει).

256. libavit = ἐπέψαυσε. osculum. ὑποκορ. τοῦ os = στόμα : σημαίνει τὸ πρὸς φίλημα ἐσχηματισμένον στομάτιον. oscula libavit = τῷ ἔαυτοῦ στόματι ἐπέψαυσε τὸ στομάτιον. natae = τῆς κόρης : ἥτοι ἐφίλησεν αὐτήν. Τὸ natae μετ' ἐμφάσεως κεῖται προηγουμένου τοῦ olli. dehinc, προενεκτέον δισυλλάβως = εἶτα.

257. parce metu = noli metuere = μὴ φοβοῦ. metu, δοτ. ἀντὶ τοῦ metui, Cytherēa, δμηρ. Κυθέρεια : ἐπίθετον τῆς Ἀφροδίτης ἀπὸ τὴν νῆσον τῶν Κυθήρων, ὅπου ἐλατρεύετο κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους καὶ πλησίον τῆς ὁποίας κατὰ μεταγενεστέραν παράδοσιν ἀνεδύθη ἀπὸ τὰ κύματα. manent immōta tuorum fata tibi, ταῦτα λέγει δ Ζεύς, διέτι ἡ Ἀφροδίτη παραπονουμένη εἰχεν εἴπει : quae te sententia vertit ? immōtus, - a - um = ἀμετακίνητος, ἀμετάβλητος. fata tuorum = ἡ μοῖρα τῶν σῶν, δηλ. ἡ περὶ τοῦ Αἰνείου θεία βουλή. tibi, δοτ. χαριστική.

258 - 259. urbem et moenia = urbis moenia. Lavini, γεν. ἔξ δνομαστ. Lavinium. sublimem feres ad sidēra caeli = μετάρσιον θὰ φέρης εἰς τοὺς θεούς. Ταῦτα ἀναφέρονται εἰς δ, τι εἰχεν εἴπει ἡ Ἀφροδίτη, δτε παρεπονεῖτο πρὸς τὸν Δία, caeli quibus adnūis arcem = οἵ τὴν Ἀκρόπολιν τοῦ οὐρανοῦ ὑπισχνεῖσαι (στίχ. 250). magnanimus = μεγαλύμονς, μεγαλήτωρ.

261. hic, δηλ. δ Αἰνείας. tibi, δοτ. ἡθική. quando = quoniam = ἐπειδή· remordet ἀντὶ τοῦ iterum, itērumque mordet : non cessat mordēre, εἶναι ἴσχυρότερον τοῦ mordet = ἀνιψι σε.

262. longius et volvens. Τὸ longius συναπτέον τῷ volvens, δ ἴσον τῷ evolvens = καὶ μακρότερον ἀνελίττων· ἡ μεταφορὰ ἐκ τοῦ βιβλίου (volūmen), δπερ ἀνεγινώσκετο ἀνελιττόμενον. moueo = θὰ κινήσω, θὰ ἀποκαλύψω.

263. Italia = in Italia. populos feroce = populos bellicōsos, δῆλος Ροτούλους καὶ τοὺς Τυρρηνούς.

264. contūndet = superabit, vincet = θά καταβάλῃ· οἱ χρόνοι contundo, - tūdi, - tūsum, - ēre = συντρίβω. mores . . . ponet = θά εἰσαγάγῃ τάξιν καὶ εὐνομίαν. moenia ponet = moenia condet = θά κτίσῃ τείχη.

265 - 266. aestas, κυρίως τὸ θέρος, ἐδῶ τὸ μέρος ἀντὶ τοῦ διου, κατὰ συνεκδοχὴν ὡς καὶ κατωτέρω. terna hiberna (castra) = tres hiemes, ητοι τρία ἔτη. dum = ἔως οὗ. vidērit, μέλλων δεύτερος = θά ἔχῃ ἵδει. Rutūlis subactis, δοτ. τῆς ἀναφορᾶς = ex quo Rutūli subacti erunt = ἀφ' οὗ χρόνου ὑποταχθῶσιν οἱ Ροτοῦλοι· ή δοτ. τῆς ἀναφορᾶς συναπτέα τῷ transiērint (= θά ἔχουν παρέλθεις) : ή πτῶσις ἐνταῦθα κατὰ τὸ ἑλλην. ἰδίωμα, πρβλ. Θουκυδ. III, 29, 2 « ἡμέραι . . . η-σαν τῇ Μυτιλήνῃ ἐαλωκιά ἐπέτα ». Οἱ Ροτοῦλοι, λαδὸς τοῦ Λατίου, ἀντεπεξῆλθον κατὰ τῶν Τρώων τῇ προτροπῇ τοῦ βασιλέως των Τούρνου, εὗτος δ' ὁ ἄγρων εἶναι τὸ θέμα τῶν τελευταίων βιβλίων τῆς Αἰνειάδος.

267. at, ἀντίθεσις πρὸς τὸ ἐν στίχ. 261 hic. at, συνδ. = ἀτάρ, ἀλλά, δέ. puer Ascaniūs, ὁ μικρὸς τοῦ Αἰνείου υἱὸς ὁ γεννηθεὶς ἀπὸ τὴν Κρέουσαν. nunc = νῦν, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν προτέραν προσηγορίαν Ilus (στίχ. 268). Iulo, κατηγορούμενον κατὰ δοτ. καθ' ἔξιν πρὸς τὸ cui. 'Ο πρῶτος εἰσηγητής τῆς γνώμης τῆς ἀπὸ τοῦ 'Ιουλίου καταγωγῆς τῆς 'Ιουλίας γενεᾶς ἦτο ὁ 'Ιούλιος Καῖσαρ.

268. Ilus, οὕτως ἐκαλεῖτο καὶ εἰς ἀπὸ τοὺς υἱοὺς τοῦ Τρωός. res Ilia = τὰ τῆς Ἰλίου, τὸ κράτος τῆς Τροίας. stetit, δηλ. incolūmis regno, ἀφαιρ. μεταφορικῶς = εἰς τὸ ὕψος τῆς δυνάμεως του.

269. magnos orbīs, οὕτω καλοῦνται οἱ κύκλοι τοῦ ἐνιαυτοῦ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς μικροτέρους κύκλους τῶν μηνῶν, οἵτινες ἀπαρτίζουν τὸν ἐνιαυτόν. volvendis = volventibus = περιοδικῶς ἐπανερχομένων. volvo, εἰς μέσην σημασίαν : περιστρεφομένων διὰ τῆς περιοδικῆς ἐπανόδου. mensibus = τῶν μηνῶν.

271. transfēret = θὰ μεταφέρῃ (δηλ. εἰς τὴν "Αλβαν ὁ 'Ασκάνιος "). Τὸ τριακοστὸν ἔτος ὁ 'Ασκάνιος τὴν Albam Longam θὰ κτίσῃ καὶ ἐκ τοῦ Λαουνίου θὰ μεταφέρῃ τὴν ἔδραν εἰς ταύτην. Longam . . . Albam, ή συνήθης ἐκφορὰ εἶναι Alba Longa, ἀλλὰ προηγεῖται τὸ ἐπίθετον συμφώνως πρὸς τὴν ἀρχαϊκὴν τῶν λέξεων ἀκολουθίαν (ὡς

bona dea, patria potestas, sacra via). multa vi = ἰσχυρῶς. muniet = θὰ δχυρώσῃ, ἥτοι δχυρωτάτην θὰ κτίσῃ.

272. hic, ἐπίρρ. = ἐνταῦθα, δηλ. ἐν τῇ "Αλβᾳ. iam = εὐθύς, ἔπειτα. ter centum = τριακόσια : ὁ Αἰνεῖας θὰ βασιλεύσῃ τρία ἔτη, δ 'Ασκάνιος τριάκοντα, τριακόσια δὲ οἱ 'Αλβανοὶ βασιλεῖς. Σημείωσον τοὺς ἀριθμητικούς συνδυασμούς τοῦ τρία ὡς ἱεροῦ ἀριθμοῦ. regnabitur (ἀπροσώπως κεῖται) = βασιλεία ἔσται.

273. gente sub Hectorēa, ἀπλῶς ἀντὶ τοῦ gente sub Troiana, ἀπὸ τοῦ "Εκτορος, μεγίστου ἥρωος τῶν Τρώων. regīna, θυγάτηρ τοῦ βασιλέως. sacērdos = virgo Vestalis = ἔστιάς.

274. gravis = gravida = ἐγκύμων, κυοφοροῦσα· πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ Νουμίτωρος Ρέας Σιλβίας, ἥτις ἡναγκάσθη νὰ γίνη ἔστιάς ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Νουμίτωρος 'Αμουλίου, ἀρπάσαντος τὸν θρόνον ἀπὸ τὸν ἀδελφόν του. geminam . . . prolem = θὰ γεννήσῃ δίδυμα, ἥτοι τὸν Ρωμύλον καὶ τὸν Ρῶμον. proles, is θ. = ἔκγονος, γόνος, τέκνον. Ilia = Troiana : εἶναι ἡ Ρέα Σιλβία. Τὸ δνομα τοῦτο φαίνεται μετάφρασις τοῦ ἐλλην. Ρέα 'Ιδαία ("Ιδη = δάσος, silva)· οὕτως δνομάζεται ἡ θεὰ Κυβέλη.

275. lupae nutrīcīs = τῆς τροφοῦ λυκαίνης. Τὸν Ρωμύλον ἐθήλασε λύκαινα, ἀπὸ τῆς ὀποίας ἀποθανούσης οὗτος ἀφήρεσε τὸ δέρμα καὶ ἐνεδύθη εἰς ἀνάμνησιν καὶ εὐγνωμοσύνην. tegmīne = τῷ καλύμματι, τῷ δέρματι. tegmen, īnis οὐ. (tegimen, īnis) καὶ tegmentum, i (tegimentum, i). fulvo = τῷ ξανθῷ. tegmīne (= pelle) laetus = ἐπὶ τῷ δέρματι περιχαρής, ἐνδεδυμένος, φορῶν μὲν χαρὰν τὸ δέρμα.

276. excipiet gentem, δηλ. Aeneae = θὰ διαδεχθῇ (δ Ρωμύλος) τὸ γένος τοῦ Αἴνειού καὶ θὰ συνεχίσῃ αὐτὸ ἀπὸ τῆς "Αλβας ἐν τῇ Ρώμῃ. Τῆς "Αλβας κληρονόμος ὑπῆρξεν ἡ Ρώμη. Mavortia = 'Αρήια, ἀπὸ τοῦ Mavors, δστις εἶναι ἀρχαιότερος τύπος τοῦ Mars ("Αρης), οὖν οἵτοι δ Ρωμύλος.

277. Romanos dicet, ἐξήγησις ἐτυμολογική. suo de nomine = ἀπὸ τοῦ δνόματός του.

278. his, δηλ. Romanis rerum, ληπτέον ἀπὸ κοινοῦ καὶ εἰς τὸ metas (= terminos) καὶ εἰς τὸ tempora. sine fine = infinitum· τοπικῶς καὶ χρονικῶς.

279. imperium sine fine dedi = τὸ κράτος αἰώνιον ἔδωκα. Τοῦτο δίδει ὁ Ζεὺς κατὰ τὰ ὑπὸ τῶν Μοιρῶν ὡρισμένα καὶ οὐχὶ περισ-

σότερα. quin ἐκ τοῦ quine (= πᾶς οὖ;) = ἀλλὰ μήνι καὶ διὰ τοῦ quin εἰσάγεται τι σημαντικώτερον· εἶναι δὲ τοῦτο ὁ ἔξευμενισμὸς τῆς ὥρισμένης (aspera) "Ηρας.

280. fatigat = vexat = requiescere non sinit = δὲν ἀφήνει νὰ ἡσυχάσουν, διαρκῶς ταράσσει. metu = ἐκ φόβου, φοβουμένη δηλ. μὴ ἔλθῃ ὁ Αἰνείας εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἴδρυσῃ κράτος μέλλον νὰ καταστρέψῃ τὴν Καρχηδόνα.

281 - 282. consilia in melius refēret = θὰ μεταβάλῃ γνώμην ἐπὶ τὰ βελτίω. fovēbit = θὰ περιθάλψῃ, δηλ. θὰ εύνοήσῃ τοὺς Ρωμαίους τόσον, ὥστε νὰ καταστήσῃ αὐτοὺς rerum (= orbis terrarum) domīnos = τοῦ κόσμου δεσπότας. gentemque togatam, διὰ τοῦ que ἐπιφέρεται ἀκριβέστερος προσδιορισμὸς τοῦ Romanos. gentem togatam = τὸ τηβεννοφόρον ἔθνος. Ἡ toga (τήβεννος) ἡτο τὸ ἔθνικὸν ἔνδυμα τῶν Ρωμαίων, λευκὸν καὶ ποδῆρες.

283. sic placitum, δηλ. mihi est = sic decrevi = οὕτως ἀπεφάσισα. Συνήθης ἡ παράλειψις τοῦ esse εἰς τὰς τοιαύτας φράσεις. lustrum (οὐδ.) = καθαρμὸς πολιτῶν, ὁ κατὰ πενταετηρίδα, ὅπο τῶν τιμητῶν ἐπιτελούμενος μετὰ τὴν συντέλειαν τῶν τιμήσεων, ὁ πενταετηρικὸς καθαρμός, πενταετία, πενταετηρίς. lustris labentibus = περιτελομένων τῶν ἐνιαυτῶν, ἐν τῇ προδόῳ τῶν ἐτῶν.

284. domus Assaraci = ὁ οἰκος τοῦ Ἀσσαράκου, δς ἡν πάππος τοῦ Ἀγγίσου καὶ πρόπαππος τοῦ Αἰνείου. domus Assaraci = οἱ ἐκ τῶν Τρώων καταγόμενοι Ρωμαῖοι. Phthia = ἡ Φθία, ἡ πατρὶς τοῦ Ἀχιλλέως. Mycēnae = Μυκῆναι πρωτεύουσα τοῦ κράτους τοῦ Ἀγαμέμνονος· διὰ τῆς Φθίας καὶ τῶν Μυκηνῶν δηλοῦται ὅλη ἡ Ἑλλάς. Ἡ Ἑλλὰς ὑπετάγγη εἰς τὴν Ρώμην τὸ 146 π.Χ.

285. servilis premēt = ζυγῷ (δουλείας) θὰ πιέσῃ· ἡ φράσις ἵσχυροτέρα τῆς φράσεως imperio premet· παραπλησία καὶ ἡ ἔννοια τοῦ dominabitur = θὰ δεσπόσῃ. Argis, ἀφαιρ. τοῦ Argi - orum = Argos· οὐδ. τὸ "Αργος· ἡ ἀφαιρ. εἰς τὸ dominabitur victis Argis, τοῦ ἡττηθέντος "Αργους.

286. pulchra Troianus origine Caesar. Σημείωσον τὴν ἀντιστοιχίαν τῶν ἐπιθέτων καὶ τῶν οὐσιαστικῶν pulchra origine = clara, egregia origine. Τοὺς στίχους 286 - 296 ἐποίησεν ὁ Οὐεργίλιος πρὸς ἔξυμνησιν τοῦ Αὔγουστου. Οὗτος ἔφερε τὸ δνομα Iulius Caesar δικαιώματι τῆς υἱοθεσίας· ἐπειδὴ δὲ ἡ Ἰουλία γενεὰ κατήγετο ἐκ τοῦ Ἰούλου

ἐκλήθη Troianus. Τὸ πλῆρες δνομα τοῦ Αύγούστου ἦτο C. Iulius Caesar Octavianus.

287. imperium Oceano, famam qui terminet astris = δστις τὴν ἀρχήν του διὰ τοῦ Ὀκεανοῦ, τὴν φήμην του διὰ τῶν ἀστρων θὰ δρίσῃ· ὑπερβολή.

288. nomen, κατὰ παράθεσιν διορισμὸς εἰς τὸ Iulius. demissum = dedūctum = καταγόμενον, προερχόμενον.

289. caelo, ἀφαιρ. ἀντὶ in caelo : ὁ ὑπαινιγμὸς εἰς τὴν ἀποθέωσιν τοῦ Αύγούστου. spoliis onustum Orientis = μεστὸν λαφύρων ἀνατολικῶν. Νοεῖται ἡ ἐκστρατεία ἡ γενομένη τῷ 30 π.Χ. μετὰ τὴν ἐν Ἀκτίῳ μάχην ἐναντίον τῆς Συρίας καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας κατὰ τοῦ Πτολεμαίου καὶ Φαρνάκου, οἵτινες ἡνώθησαν μὲ τὸν Ἀντώνιον.

290. secūra = ἀφροντις, χωρὶς νὰ ἔχῃς ἐνοχλήσεις ἀπὸ τὴν "Ηραν. vocabitur votis = θὰ κάληται δι' εὐχῶν, θὰ λατρεύεται ὡς θεός, θὰ τυγχάνῃ θείων τιμῶν. Ποιητικῶς οὕτω παρίσταται ἡ ἀποθέωσις τοῦ Αύγούστου· σημείωσον τὴν παρήχησιν· hic quoque = καὶ οὕτος ὁ Αύγούστος, δπως δηλ. καὶ ὁ Αἰνείας.

291. tum, μετάβασις εἰς τὴν ἔξυμνησιν τῶν ἀγαθῶν τῆς εἰρήνης. aspēra saecūla mitēscent = οἱ ἄγριοι αἰῶνες θὰ ἡμερωθοῦν. Εἶναι ἡ Pax Romana. Προσωποποιεῖ τὸν χρόνον ὁ ποιητὴς ἀποδίδων αὐτῷ ἰδιότητας προσηκούσας τοῖς ἀνθρώποις. posītis bellis = compositis bellis = finītis bellis = παυσαμένων τῶν πολέμων.

292. cana = ἡ πολιά, ἡ παναρχαία (antiqua, prisca). Fides : ἡ προσωποποίησις ἀφηρημένων ἐννοιῶν συχνὰ ἀπαντᾷ εἰς τὴν Ρωμ. μυθολογίαν. Τὸ cana ἀναφέρεται καὶ εἰς τὴν Vestam. Ἡ Ἐστία (Vesta) εἶναι θεότης ἀνήκουσα εἰς τὰς πολιούχους θεότητας τῆς Τροίας, μετεφέρθη δὲ μὲ τοὺς Ἐφεσίους Θεοὺς ὑπὸ τοῦ Αἰνείου εἰς τὴν Ἰταλίαν. Remo cum fratre Quirīnus... Κυρῆνος εἶναι ὁ Σαβινικὸς Ἀρης, ὁ θεὸς τῆς σαβινικῆς φυλῆς τῆς ἴδρυθείσης ἐπὶ τοῦ Κυριναλίου. "Οταν δ' ἡ φυλὴ αὕτη συνεχωνεύθη μὲ τὴν φυλὴν τῶν Ραμνήτων, ὁ Κυρῆνος ἐταυτίσθη πρὸς τὸν Ρωμύλον, δστις ἦτο ἐπώνυμος τῆς Ρώμης ἡρως. Οἱ ἀδελφοὶ Ρωμύλος καὶ Ρῶμος, ἀφ' οὗ ἐφιλονίκησαν μέχρι θανάτου, συνεφιλιώθησαν· ἡ συμφιλίωσις δὲ προσημαίνει τὸ τέλος τῶν ἐμφυλίων πολέμων, ὅφ' ὃν κατετρύχετο ἡ Ρώμη καὶ εἶναι σύμβολον ἡσυχίας καὶ εἰρήνης.

293. iura dabunt = leges ferent = θὰ εἰσαγάγουν νόμους, δι' ὃν

τὰ δίκαια συνέχονται· ὁ δεύτερος Ρωμύλος ἥτο ὁ Αὐγουστος Καῖσαρ, δοτις διὰ τῶν νόμων θὰ εἰσαγάγῃ κόσμον καὶ τάξιν εἰς τὸ κράτος τῶν Ρωμαίων. dirus, a, um = φρικτός. ferro et compagibus artis, ἐν διὰ δυοῖν, ἀντὶ τοῦ ferrēis compagibus artis = σιδηραῖς σφιγκταῖς (= artis) συναρμογαῖς.

294. Belli portae, ὁ πόλεμος προσωποποιεῖται· ὑπαινιγμὸς εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἰανοῦ, δοτις ἐν εἰρήνῃ μόνον ἔκλείετο· κατὰ τὸ 29 ἔκλεισθη ὁ ναός. Παρίσταται ὁ πόλεμος ἐν εἰρήνῃ μὲν ὡς ἐν εἰρκτῇ κατεχόμενος καὶ ἐπιβλεπόμενος, ἐν πολέμῳ δὲ ἀφίεμενος ἐλεύθερος κατὰ τῶν πολεμίων. Furor impius = ἡ ἀσεβὴς μανία (τῶν ἐμφυλίων πολέμων). intus = ἐντὸς (τοῦ ναοῦ).

295. centum vinctus aenis nodis = ἔκατὸν δεδεμένη χαλκοῖς δεσμοῖς. vinctus, παθητ. μετοχὴ τοῦ vincio, vinxi, vinctum, vincire = δένω. post tergum = διπισθεν. aenus, a, um = χαλκοῦς. παρὰ τὸ aes - aeris = χαλκός.

296. fremet horridus ore cruento = θὰ βρυχᾶται φρικτὸς αἴματηρ ὡς στόματι. Σημείωσον τὴν διὰ τοῦ φθόγγου γ παρήγησιν. frēmo, -ūi, -itum, -ere = βρέμω, φρυάττομαι, βρυχῶμαι.

Στίχ. 441 - 493.

441. lucus, ἄρ. = ἄλσος. fuit, ἂς μεταφρασθῆ διὰ παρατατικοῦ. laetissimus umbrae, τὸ ἐπίθετον laetus συντασ. πρὸς γενικὴν κατὰ τὰ ἀφθονίας σημαντικὰ = πλουσιώτατον εἰς σκιάν.

442 - 443. quo primum . . . signum, ἡ σειρὰ τῶν λέξεων : quo loco (= ἐν τόπῳ, ἐνθα) Poeni iactati undis et turbine effodēre primum signum. effodio, -ōdi, -ossum, -ere = ἀνασκάπτω. signum = omen = σημεῖον, οἰωνός.

444. monstrarāt = monstraverat, ὑπερσ. τοῦ monstro α' συζ. ὅμηρ. = δεικνύω. caput acris equi ἐπεξηγεῖ τὸ signum = δηλ. κεφαλὴν θυμοειδοῦς ἵππου. Τὰ νομίσματα τῆς Καρχηδόνος ἔφερον κεφαλὴν ἵππου.

444 - 445. sic nam = nam sic. fore = futūram esse, οὖ ὑποκείμενον τὸ gentem, κατηγορούμενον δὲ τὸ egregiam bello et facilem victu : victus - us (vivo) = τὰ πρὸς τὸν βίον, τὰ ἐπιτήδεια· facilem victu = εὔκολον πρὸς τὸ ἔχειν τὰ πρὸς τὸν βίον (πρβλ. τὸ ὅμηρ. Z 138, δ 805 : θεοὶ ὁρεῖα ζώοντες). ēgrēgius, a, um (e - grex) = ἔξαίρετος, θαυμάσιος.

446. Sidonία : ἡ Διδώ καλεῖται οὕτως ἐκ τῆς Σιδῶνος, πρωτεύούσης τῆς Φοινίκης.

447. condebat, δτε εἰσήρχετο ὁ Αἰνείας δὲν εἶχε συντελεσθῇ ἡ κτίσις τοῦ ναοῦ. donis et numine, αἱ ἀφαιρετικαὶ ἔξαρτῶνται ἐκ τοῦ opulentum (= κραταιόν). τὰ προσφερόμενα πλούσια δῶρα (donis) ήσαν ἀποτελέσματα τῆς δυνάμεως καὶ τῆς προστασίας (numine) τῆς θεᾶς (divae), nūmen - īnis, οὐ. (nuo) = νεῦμα, βούλησις κατ' ἔξηχὴν δὲ ἡ τοῦ θεοῦ βουλὴ, ἡ τοῦ θεοῦ δύναμις, ἡ θεία δύναμις καὶ ἔξουσία.

448 - 449. cui gradibus = cuius (= οὗ ναοῦ) gradibus ἀφαιρ. (= ἀπὸ τῶν βαθμίδων). aēnea surgebant limīna = χαλκοῦ ὑψοῦντο οὐδοί. neخæque aere trabes, δηλ. surgebant = καὶ χαλκόδετοι παραστάδες : ἥδυνατο ὁ ποιητὴς νὰ εἴπῃ καθόλου δτι οἱ οὐδοὶ καὶ αἱ παραστάδες ήσαν ἀπὸ χαλκόν· ἀλλὰ μετεχειρίσθη τὸ ρῆμα surgebant (ὑψοῦντο), τὸ ὄποιον εἶναι εἰκονικώτερον ἀπὸ τὸ ἀχρουν erant (= ήσαν), δπως λέγει καὶ εὐθὺς κατωτέρω foribus cardo stridebat aēnis ἀντὶ τοῦ ἀπλοῦ καὶ ἀχρόου fores erant aēnae. fores - ium πληθ. = θύρα cardo - īnis (ἀρσ.) = στρόφιγξ, γίγγλυμος (τῆς θύρας) strīdo, -di, -ere = τρίζω. Σημείωσον δτι οἱ δύο στίχοι ἀρχίζουν ἀπὸ τὰς λέξεις aēnae - aere, ὁ δεύτερος δὲ τελειώνει εἰς τὴν λέξιν aēnis. Παρατηρητέα καὶ ἡ ποικιλία τῶν ἐπιθέτων, aēnea, aere neخæque, aēnis.

450. nova res oblata = ἀπροσδόκητον πρᾶγμα ἐμφανισθέν. Τοῦτο δὲ ἐφεξῆς διασαφεῖται (453). timōrem, ὁ φόβος τοῦ Αἰνείου προήρχετο ἐκ τοῦ γεγονότος δτι οὕτως ἡγνόει πῶς θὰ ὑπεδέχετο αὐτὸν ἡ Διδώ. leniit, παραχ. τοῦ leniō δ' συζ. ὅμ. = πραῦνω.

452. adflictis rebus, ἀφαιρ. ἀπόλυτος = in rebus adflictis = ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἀπορίᾳ. melius confidere = νὰ ἔχῃ περισσοτέραν πεποίθησιν, περισσότερον θάρρος. sub . . templo = in inferioribus partibus templi = ἀπὸ τὴν βάσιν τοῦ κρηπιδώματός, ὡς ἀπὸ τὴν ἀφετηρίαν ἀπὸ τὴν ὄποιαν ἐθεᾶτο ὁ Αἰνείας. singula = τὰ καθ' ἔκαστα (τοῦ ναοῦ). lustro α' συζ. ὅμ. = ἐξετάζω, παρατηρῶ.

454. reginam opperiens = τὴν βασίλισσαν ἀναμένων· opperior, - perītus καὶ pertus sum, -īri = ἀναμένω. 'Ο ποιητὴς δὲν διασαφεῖ πόθεν εἴχεν τὴν πληροφορίαν ὁ Αἰνείας δτι θὰ προσήρχετο εἰς τὸν ναὸν ἡ βασίλισσα, ἵνα βουλευθῇ ἐν αὐτῷ ὡς ἐν βουλευτηρίῳ, κατὰ τὰ παρὰ Ρωμαίοις κρατοῦντα περὶ τῶν κοινῶν, καθ' ὅν χρόνον οὕτως ἦτο ἐκεῖ. quae fortūna sit urbi, πλαγία ἐρώτησις ἔξαρτωμένη ἐκ τοῦ ἐν στίχῳ

456 mirātur (= θαυμάζει), ἐξ οὗ κρέμανται καὶ αἱ αἰτιατικαὶ manus καὶ labōrem. Τὴν εὐδαιμονίαν τῆς πόλεως ὁ Αἰν. συνεπέραινεν ἀπὸ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς κατασκευῆς.

455. artificum manus inter se, ὑπονοεῖται τὸ certantes = τῶν τεχνιτῶν τὰς χεῖρας τὰς πρὸς ἀλλήλας ἀμιλλωμένας, δηλ. τὴν ἔργασίαν τῶν τεχνιτῶν, οἱ ὅποιοι ἡμιλλῶντο πρὸς ἀλλήλους. opērum labōrem = opéra laboriosa = ἔργα πολύμοχθα, πολύπονα, ἔργωδη.

456. ex ordīne, κεῖται ὡς ἐπιθετικὸς διορισμὸς τοῦ pugnas = τὰς κατὰ τάξιν ἐζωγραφημένας μάχας.

457. famā, ἀφαιρ. δργανικὴ = τῇ φήμῃ.

458. ambōbus = εἰς ἀμφοτέρους· δηλ., ἀφ' ἐνὸς μὲν εἰς τοὺς Ἀτρείδας, ἐναντίον τῶν ὄποιων ὠργίζετο ὁ Ἀχιλλεύς, διότι ὁ ἕτερος τῶν Ἀτρείδῶν ('Αγαμέμνων) ἥρπασε τὴν Βρησκίδα, ἀφ' ἐτέρου δὲ εἰς τὸν Πρίαμον, πατέρα τοῦ "Εκτορος τοῦ φονεύσαντος τὸν Πάτροκλον.

459. constitit = ἔστη.

460. plena nostri laboris = plena (fama) nostri laboris = πλήρης τῆς φήμης περὶ τοῦ ἡμετέρου πόνου = labor = πόνος, τὰ δεινὰ τοῦ πολέμου καὶ αἱ ταλαιπωρίαι.

461. en Priāmus = ἴδού ὁ Πρίαμος. Τὸ en κεῖται ἐνταῦθα μὲ δύνομαστικήν, ἀλλαχοῦ μὲ αἰτιατικήν. hic etiam = καὶ ἐνταῦθα. laudi = virtuti = εἰς τὴν ἀρετήν. suă praemiă = τὰ ἑαυτῆς βραβεῖα, τὰ ἀρμόζοντα εἰς αὐτὴν βραβεῖα.

462. sunt lacrīmae rerum, ὁ στίχος εἰναι παροιμιώδης. Τὸ rerum εἰναι γεν. ἀντικειμενικὴ εἰς τὸ lacrīmae, ἐξυπακούεται δὲ εἰς αὐτὸ τὸ ἐπίθετον humanarum, λαμβανόμενον ἐκ τοῦ κατωτέρω mortālia = ὑπάρχουν δάκρυα διὰ τὰς δυστυχίας τῶν ἀνθρώπων, ὑπάρχουν δηλ. καὶ ἐδῶ ἀνθρώποι ποὺ δακρύουν διὰ τὰς συμφορὰς τῶν ἀλλων. Συγγενεύει κατ' ἔννοιαν ἡ ἐφεξῆς πρότασις et mentem mortālia tangunt = καὶ αἱ τύχαι τῶν θνητῶν (mortālia) συγκινοῦν (= tangunt) τὴν καρδίαν (= mentem).

463. solve metus (νόησον τὸ corde) = ἀπόβαλε τοὺς φόβους (ἀπὸ τὴν ψυχὴν σου). haec fama = harum rerum fama = τῶν κατορθωμάτων μας ἡ φήμη. tibi δοτ. ἥθική· ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Ἀχάτην, ὑπονοεῖ δ' ὅμως ἀσφαλῶς καὶ ἔσωτόν.

464. pictūrā inani, ἀφαιρ. ὄργ. = τῇ κενῇ ζωγραφίᾳ. 'Ο δεξιὸς ζωγράφος εἰκονίζων ἀπατᾷ, διότι ἐξεγείρει εἰς τοὺς ἀνθρώπους συναι-

σθήματα καὶ πάθη τοιαῦτα, οἷα θὰ ἔξήγειρον αὐτὰ τὰ πράγματα. anī-
tum pascit = τὴν ψυχὴν τέρπει. pasco, pavī, pastum, pascere =
βόσκω, νέμω, τέρπω.

465. multa gēmens = πολλὰ στενάζων. umēctat = irrigat =
βρέχει largo flumīne = ἀφθόνῳ ροῆ (δακρύων)· πρβλ. 'Ομ. I, 570
δεύοντο δὲ δάκρυσι κόλποι καὶ θ, 522 δάκρυ δ' ἔδευεν ὑπὸ βλεφάροισι
παρειάς.

466 - 493. Εἰς τοὺς στίχους τούτους περιγράφει ὁ ποιητὴς εἰκό-
νας, αἱ ὄποῖαι εἰναι ἔζωγραφημέναι εἰς τοὺς τοίχους τοῦ ναοῦ καὶ δει-
κνύουν δικτῶ σκηνὰς ἀπὸ τὸν Τρωικὸν πόλεμον εἰς τέσσαρα ἀντίστοιχα
ζεύγη, τὰ ὄποια δηλοῦνται διὰ τῶν ἐπιρρημάτων hac . . . hac (στίχ.
467 - 468); hinc . . . parte . . . alia (469 - 474): ήτοι νίκην τῶν
Τρώων ὑπὸ τὸν "Ἐκτορα (1) καὶ τῶν Ἀχαιῶν ὑπὸ τὸν Ἀχιλλέα (1), τὸν
φόνον τοῦ Ρήσου ὑπὸ τοῦ Διομήδους (2) καὶ τὸν φόνον τοῦ Τρωίλου
ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως (2), τὴν πρόσοδον τῶν Τρωάδων εἰς τὸν ναὸν τῆς
Παλλάδος (3) καὶ τὴν πρόσοδον τοῦ Πριάμου πρὸς τὸν Ἀχιλλέα (3),
τὴν ἐπικουρίαν τῶν Αἰθιόπων ὑπὸ τὸν Μέμνονα (4) καὶ τὴν ἐπικουρίαν
τῶν Ἀμαζόνων ὑπὸ τὴν Πενθεσίλειαν (4).

466. Pergāma : οὕτως ἐκαλεῖτο ἡ ἀκρόπολις τῆς Τροίας, ὅπου οἱ
ναοὶ καὶ τὰ ἀνάκτορα τοῦ βασιλέως, συχνὰ δὲ κεῖται ἡ λέξις καὶ ἀντ'
αὐτῆς τῆς πόλεως.

467. uti Grai (Graeci) fugērent . . . premēret Troiāna iu-
ventus = πῶς ἔφευγον μὲν οἱ "Ἐλληνες, ἐπίειζε δ' αὐτοὺς ἡ Τρωικὴ
νεότης.

468. Phryges, ἐννόησον fugerent, ἔφευγον μὲν οἱ Φρύγες (Τρῶες),
instāret curru cristātus Achilles = ἐπήρχετο δὲ ἐναντίον αὐτῶν τῷ
ἄρματι ὁ κορυθαίλος Ἀχιλλεύς.

469. Rhēsi (Rhēsus) = Ρῆσος : Θρᾳξ βασιλεὺς ἐλθὼν εἰς βοή-
θειαν τῶν Τρώων. Περὶ τοῦ θανάτου του καὶ τῆς ἀπαγωγῆς τῶν Ἱπ-
πων του ὑπὸ τοῦ Διομήδους ίδε 'Ομ. K, 334 κ.ἔξ. tentorīa nivēis
velis = σκηνὴ ἐκ λευκῆς ὀθόνης. Σκηναὶ ἐκ λευκῆς ὀθόνης στρατιωτικαὶ
ὑπῆρχον κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ ποιητοῦ· αἱ σκηναὶ κατὰ τοὺς ἥρωιςοὺς
χρόνους ἤσαν ἀπὸ πλέγματα σχοίνου καὶ καλάμου. 'Αναχρονισμὸς τοῦ
ποιητοῦ.

470. primo somno prodīta = κατὰ τὸν πρῶτον ὅπνον (ὅστις εἰναι

καὶ βαθύτατος) προδοθεῖσαι. Τὴν προδοσίαν ἐνήργησεν δὲ Δόλων, δστις, διὰ νὰ σωθῇ, διηγήθη πρὸς τὸν Διομήδη καὶ τὸν Ὀδυσσέα τὴν ἀφίξιν τοῦ Ρήσου.

471. multa caede = πολλῷ φόνῳ.

472. ardentis equos avertit in castra : τοὺς θυμοειδεῖς ἵππους ἥλασεν εἰς τὸ στρατόπεδον (τὸ ἐλληνικόν).

473. prius quam gustassent . . . bibissent : ἡ Τροία κατὰ τὴν μοῖραν θὰ ἐκυριεύετο, ἐὰν οἱ ἵπποι τοῦ Ρήσου δὲν ζθελον γευθῆ χλόνη τῆς Τροίας καὶ δὲν ζθελον πίει ὄδωρ τοῦ Ξάνθου. gusto = γεύομαι. rabūlum - i = χόρτος, χλόνη. bibo = πίνω. Xanthus = δὲ Ξάνθος· οὗτος ἔκαλετο δὲ ποταμὸς ὑπὸ τῶν θεῶν, ἐν φοῖ οἱ ἀνθρώποι τὸν ἐκάλοιψαν Σχάμανδρον.

474. Troilus = δὲ Τρωίλος : ἢτοι οὐδὲ τοῦ Πριάμου, ἔπεισε δὲ ἐν τῇ μάχῃ πρὸ τῶν ἀγώνων, οὓς διηγεῖται δὲ "Ομηρος εἰς τὴν Ἰλιάδα. 'Ἐν συμπλοκῇ πρὸς τὸν Ἀχιλλέα ἔχασε τὴν ἀσπίδα (amissis armis) καὶ πληγωθεὶς ἔπεισεν ὑπτιος εἰς τὰ δόπισα ἀπὸ τοῦ ἀρματος, τὸ δόπιον οὗτος ἔκενώθη (currup haeret inani), ἔχων τοὺς πόδας ἐμπεπλεγμένους εἰς τὰ ἤντα, τὰ δόπια ἔκρατει διὰ τῶν χειρῶν (lora tenens tamen). δὲ τράχηλος καὶ ἡ κόμη του σύρονται εἰς τὴν γῆν, εἰς τὴν δόπιαν χαράσσει γραμμὴν ἡ αἰχμὴ τοῦ δόρατος ἀνεστραμμένου (versa).

475. congressus Achilli = συγκρουούσθεις πρὸς τὸν Ἀχιλλέα. 'Η δοτικὴ Achilli ἀντὶ τῆς eum μετ' ἀφαιρ. ἐτέθη ποιητικῶς ἐλληνισμὸς κατὰ τὸ μάχεσθαι τινι. puer atque impar = παῖς καὶ ἀνισος (τῷ Ἀχιλλεῖ) τὸ δεύτερον εἶναι συνέπεια τοῦ πρώτου.

476. fertur equis = φέρεται ὑπὸ τῶν ἵππων, ὑπὸ τοῦ ἀρματός του.

477. tamen = ὅμως, ἀν καὶ ἢτο δηλ. νεκρός.

478. pulvis inscribitur = ἡ κόνις, ἡ γῆ χαράσσεται. pulvis, ēris, ἡ. καὶ θ. versā hastā = τῷ δόρατι ἀνεστραμμένωφ.

479. non aequae = iniquae = δυσμενοῦς.

480. crinibus passis = μὲ τὰς κόμας λελυμένας. Προσέρχονται λυσίκομοι αἱ Ἰλιάδες εἰς ἔνδεξιν πένθους. pando, pandi, pansum καὶ passum, - ere = ἀναπετάννυμι, ἀνίημι, λύω. peplumque ferebant = καὶ ἔκβιζον τὸν πέπλον. 'Ο πέπλος ἢτο παλαιότατον ἔνδυμα τῶν Ἑλληνίδων ἀπὸ εὐρὺ τετράγωνον τεμάχιον ὑφάσματος πεποιημένος· τοῦτον ἐφόρουν διὰ πορπῶν στερεώνουσαι τὸ ἄνω μέρος. 'Ο πέπλος σὺν τῷ χρόνῳ περιέπεσεν εἰς ἀχρηστίαν ἀντικατασταθεὶς ὑπὸ ἄλλου

ἐνδύματος, περιωρίσθη δὲ εἰς τὸ νὰ φανερώνη τὸ ἔνδυμα τῆς Ἀθηνᾶς καὶ μάλιστα τὸ κατὰ τὰ Παναθήναια μετὰ πομπῆς προσφερόμενον ὑπὸ τῶν γυναικῶν εἰς τὴν Παλλάδα Ἀθηνᾶν.

481. suppliciter = ἵκετευτικῶς· ἀνάφερε εἰς τὸ ferebant. tunsae pectora palmis = κτυπῶσαι τὰ στήθη διὰ τῶν χειρῶν, κοπτόμεναι τὰ στήθη. Ἡ λέξις εἶναι ἐλληνίζουσα.

482. diva solo fixos . . . tenebat = ἡ θεὰ ἀποστρέφουσα τοὺς ὁφθαλμούς της ἐκράτει προσηλωμένους εἰς τὸ ἔδαφος, τ.ξ., δὲν ἤκουε τὰς ἵκεσίας των. solo δοτ.

483 - 484. Οἱ στίχοι περιλαμβάνουν τὰ γεγονότα τὰ προηγούμενα τῆς περιγραφομένης σκηνῆς, ὡς τοῦτο γίνεται φανερὸν ἀπὸ τὸν ὑπερσ. raptavērat (εἰχεν ἐλκύσει). 'Ο "Ομηρος ἐν 'Ιλ. λέγει δτι τὸ πτῶμα τοῦ "Ἐκτορος εἴλκετο ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως τρὶς καθ' ἐκάστην πρωΐαν πέριξ τοῦ τάφου τοῦ Πατρόκλου. 'Ο Οὐεργίλιος, δστις ἀκολουθεῖ διασκευὴν τοῦ μύθου παρ' Εὔριπ. λέγει δτι δ Πρίαμος ἔρχεται ἵκέτης, ἵνα ἔξαγοράσῃ τὸ πτῶμα τοῦ υἱοῦ (exanītum corpus auro vendebat Achilles = τὸ πτῶμα χρυσῷ ἐπώλει δ Ἀχιλλεύς).

485. dat, δηλ. δ Alneīas : dat gemītum ingentem = μέγα στενάζει.

486. spolia = τὰ σκῦλα.

487. manus inērmis = τὰς χεῖρας ἀδπλους, διότι δ Πρίαμος εἰχεν ἔλθει ἵκέτης.

488. Se quoque principib⁹ permīxtum agnōvit Achivis = ἔσυτὸν δὲ ἐν τοῖς προμάχοις συμπλεκόμενον πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς ἀνεγνώρισεν (δ Alneīas).

489. Eōas acies et nigri Memnōnis armā = τὰ ἔξ Ἀνατολῆς τάγματα καὶ τοῦ μέλανος Μέμνονος τὰ δπλα. Εἰς βοήθειαν τῶν Τρώων ἔφερεν δ Μέμνων, δ υἱὸς τοῦ Τιθωνοῦ καὶ τῆς Ἡοῦς, ἀπὸ τὴν ἀνατολὴν τοὺς μαύρους Αἰθίοπας. Εἰς βοήθειαν τῶν Τρώων ἥλθον καὶ αἱ Ἀμαζόνες ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῆς Πενθεσιλείας, θυγατρὸς τοῦ Ἀρεως. Αἱ Ἀμαζόνες κατέψκουν ἐν Σκυθίᾳ παρὰ τὸν Θερμώδοντα ποταμὸν· ἐπολέμουν ἔφιπποι φέρουσαι δόρυ, πέλεκυν, μικρὰν ἀσπίδα (πέλτην) ἡμισεληνοειδῆ (lunātis peltis) καὶ χρυσοῦν ζωστῆρα, δν εἰχον δεδεμένον ὑπὸ τὸν γυμνὸν μαστόν, ἐκ τούτου δὲ τοῦ ζωστῆρος ἔξήρτων τὸ τόξον, τὴν φαρέτραν καὶ τὴν σπάθην.

492. subnēctens = subnēxā habens (cingulā) = ἔχουσα ζω-

στήρα δεδεμένον. *exsertae mammae* (δοτ. τὸ δὲ ρ. *exsēro* = ἔξειρω, γυμνώνω) = ὑπὸ τὸν γυμνὸν μαστόν.

493. *viris*, δοτ. εἰς τὸ *concurrere* = νὰ συμπλέκεται πρὸς ἀνδρας· *virgo* = παρθένος (οὖσα)· δ "Ομηρος (Γ 189) λέγει 'Αμαζόνες ἀντιάνειραι.

Στίχ. 561 - 578

561. *voltum demissa*· ἡ Διδώ εἶχε τὸ πρόσωπον καταβεβλημένον ἔξ αἰσχύνης, δὲν ἐτόλμα δῆλ. νὰ ἀτενίσῃ τοὺς Τρῶας, διότι εἶχεν ἀκούσει ἀπὸ τὸν Ἀχάτην πόσον σκαιῶς καὶ βαρβάρως προστηνέθησαν πρὸς τοὺς Τρῶας οἱ ὑπήκοοι τῆς. 'Η σύνταξις ἐλληνίζουσα : τὸ θήος τῆς Διδοῦς εὐγενές.

562. *solvite corde metum, ἀντὶ solvite corda metu* = ἀπαλλάξατε τὴν καρδίαν ἀπὸ τὸν φόβον = μὴ φοβεῖσθε.

563. *res dura* = *rerum dura condicīo*, ἡ δεινὴ κατάστασις, *regni novitas* = τὸ νέον τοῦ βασιλείου. 'Η δεινὴ κατάστασις προήρχετο ἀφ' ἐνὸς μὲν ἀπὸ τὰς ἐπιβουλὰς τοῦ ἀδελφοῦ Πυγμαλίωνος, ἀφ' ἐτέρου δὲ ἀπὸ τὴν γειτνίασιν τοῦ νέου βασιλείου πρὸς πολεμίους λαούς. Οὕτως ἡ κατάστασις δικαιολογεῖ τὴν σκαιὰν συμπεριφορὰν τῶν ὑπηκόων τῆς Διδοῦς πρὸς τοὺς Τρῶας, δι' ἣν ὅμως ἡ Διδώ κισχύνεται καὶ ἐκ τῆς αἰσχύνης καταβάλλει τὸ πρόσωπον. *talia moliri* = τοιαῦτα νὰ μηχανῶμαι (πρὸς ἀσφάλειάν μου).

564. *custōde, κεῖται περιληπτικῶς ἀντὶ custodibus*.

565. *Aeneādum, τῶν περὶ τὸν Αἰνεῖαν, δῆλ. τῶν Τρῶων*. ἐλληνικὸς τύπος τῆς γεν. πληθυντικῆς Αἰνειαδῶν. *nesciat* (ὑποτ. τοῦ πεσοῦ) = δύναται νὰ ἀγνοῇ.

566. *virtūtesque virosque* = τὰ ἀνδραγαθήματα καὶ τοὺς ἀνδρας, ποὺ ἔκαναν αὐτά. Παρήχησις διὰ τοῦ φθόργου ρ.

567 - 568. *obtūsa* τοῦ *obtundo*, - *tūdi*, - *tūsum* καὶ *tunsum*, - *ēre* = τύπτω, ἀμβλύνω. *homo obtūsus* = ἀμβλύς, μωρός, ἥλιθιος ἀνθρώπος. *adēo . . . tam*, κεῖται ἀπολύτως, χωρὶς νὰ ἀκολουθῇ πρότασις συμπερασματικὴ διὰ τοῦ *ut*, ἡτις ὅμως εὐκόλως δύναται νὰ ἐννοηθῇ ἀπὸ τὰ προηγούμενα (*ut Troianōrum factā nesciāmus*). *nec tam* *aversus Sol . . .* = *nec tam in aversa caeli parte iungit*, ζευγνύει, δῆλ. ἐζευγμένους ἔλανει (*iunctos dicit*), δταν δῆλ. κατὰ τὴν ἀνατολὴν βαίνη διὰ τοῦ οὐρανοῦ. *Tyria ab urbe, ἀπὸ τῆς Καρχηδόνος*. 'Η ἔννοια : Δὲν εἴμεθα τόσον ἀναίσθητοι εἰς τὰς συμφοράς σας οὐδὲ κεῖται ἡ χώρα μας

τόσον μακρὰν ἀπὸ τὴν πορείαν τοῦ ἡλίου : ἔξω ἀπὸ τὰς οἰκουμένας χώρας, ὥστε νὰ μὴ γνωρίζωμεν τὰ κατορθώματά σας.

569. Hesperiam, τὴν Ἰταλίαν, ἥτις εἰς τὸν αὐτὸν στίχον καλεῖται *Saturnia arva* = *Saturnia tellus*, ἀπὸ τὸν ἀρχαῖον ἐθνικὸν θεόν τῶν Ἰταλῶν *Saturnum*, δοτις ὑστερον ἐταυτίσθη πρὸς τὸν ἐλλην. Κρόνον.

570. Erycis finis, ποιητικῶς οὕτως ὀνομάζει τὴν Σικελίαν ἀπὸ τὸ δρός "Ερυχα, ἐφ' οὗ ὑπῆρχε ναὸς τῆς Ἀφροδίτης (*Venus Erycina*). optatis = ἔκλεγετε.

571. auxilio, ἀφαιρετικὴ συναπτέα μετὰ τοῦ tutos opibus, διὰ τῶν ἀναγκαίων χρηματικῶν μέσων. iuvabo, μέλλων τοῦ iuno = βοηθῶ. ἡ πρότασις συνδέεται πρὸς τὸ dimittam, ἐν ᾧ χρονικῶς προηγεῖται.

572. voltis et = ἐὰν δὲ πάλιν θέλετε. 'Η ἐρωτηματικὴ πρότασις voltis ... considerare ἴσα δύναται πρὸς ὑποθετικὴν (si voltis κ.λπ.), ἡς ἀπόδοσις εἶναι τό : urbem ... vestra est. mecum pariter = mecum simul, mecum una = ὅμοῦ μετ' ἐμοῦ. considero, sedi (sidi), sessum, ἔρε ἐγκαθίσταμαι.

573. urbem quam statuo . . . est, ἀντίστροφος ἔλξις. Πλήρης ἡ φράσις ἔχει ὅδε : urbem quam statuo, (haec) vestra est. statuo = ἰδρύω. subducere navis = ἀνελκύσατε τὰς ναῦς.

574. Tros Tyrīusque, περιληπτικὰ = Τρῶες καὶ Τύριοι. nullo discrimine = ἀνευ οὐδεμιᾶς διακρίσεως. mihi agētur = a me regētur, tractabitur, habebitur = θὰ διευθύνεται ὑπ' ἐμοῦ.

575. noto compūlsus eodem. Τὸ ποτὸ ποιητικῶς ἀντὶ τοῦ vento. eodem, δηλ. quo vos compulsi estis. compūlsus = ὁσθεὶς ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἀνέμου, ὑφ' οὗ σεῖς ἐώσθητε, ὁσθεὶς.

576. adforet = adesset· ἡ εὐχὴ δὲν εἶναι ἀνεκπλήρωτος ἐδῶ, ὡς φανερώνουν τὰ ἐπόμενα. certos = ἀνθρώπους πιστούς.

577. lustro, α' διέρχομαι, παρέρχομαι, διατρέχω.

578. si errat = διὰ τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν πλανᾶται. si quibus silvis· quibus, ἀδριστος ἀντωνυμία = ἐὰν κάπου εἰς τὰ δάση. Τὸ urbibus καθόλου περὶ πόλεων κατῳχημένων κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ silvis.

BIBLION II

Στίχ. 13 - 20

13. Fracti bello = defessi bello = καταπεπονημένοι ἐκ τοῦ πολέμου. fatis = calamitatibus = ὑπὸ τῶν συμφορῶν. repulsi = ἀποκρουσθέντες δῆλοι. ἀπὸ τοῦ νὰ ἔκπορθήσουν τὴν Τροίαν.

14. ductores Danaūm (= Danaorum) = οἱ ἡγεμόνες τῶν Δαναῶν. tot annis = τοσούτων ἔτῶν, ἥτοι δέκα. labentibus annis ἀφαιρ. ἀπόλυτος, ἥτις δηλοῖ τὴν αἰτίαν καὶ κεῖται κατ' ἐνεστῶτα καὶ οὐχὶ παρακ. (lapsis), διότι εἰσέτι οἱ Δαναοὶ κατεπονοῦντο εἰς τὰς πρὸς ἄλωσιν τῆς Τροίας ἀποπείρας, τέλος δ' ἀπελπίσαντες κατέφυγον εἰς δόλον.

15. instar montis = ad montis magnitudinem = εἰς τὸ μέγεθος δρους. divīna Pallādis arte = arte deae Palladis = μηχαναῖς Παλλάδος (ως λέγει ὁ Εύριπιδης ἐν Τρωάσιν)· ἡ θεὰ τῆς σοφίας Παλλὰς ἔκαμε τὸ σχέδιον, κατεσκεύασε δ' ὁ Ἐπειός ('Ομ. θ, 493 : τὸν Ἐπειός ἐποίησε σὺν Ἀθήνῃ).

16. aedificant = κατασκευάζουσι. Τοῦτο πλατύτερον ἔξηγενται διὰ τῶν sectaque intēxunt (= texunt) abiēte costas. secta abiēte, ἀφαιρ. τῆς ὅλης = ἐκ κεκομμένης ἐλάτης, ἥτοι ἀπὸ ἐλατίνας σανίδας. Τὸ abiēte ἀναγνωστέον τρισυλλάβως. intēxunt costas = συναρμόττουν τὰς πλευράς.

17. votum, παθητ. παρακ. ἀπαρεμφ. ὑπονοητέον τὸ ευμ esse simūlant = προσποιοῦνται, ἥτοι λόγον ψευδῆ διαδίδουν διτὶ οὗτος (ὁ ἵππος) ἀφιερώθη τῇ Ἀθηνᾷ. pro reditu = ὑπὲρ (αἰσίας) ἐπανόδου. Τὸ ρῆμα νοοεο, νοοι, votum, - ēre = εὔχομαι, ἀφιερώνω, ἀνατίθημι. fama = eius fama, eius voti fama = ἡ φήμη περὶ τούτου τοῦ ἀναθήματος. vagor = πλανῶμαι. fama vagātur ἡ φήμη διαδίδοται.

18. hoc = ἐνταῦθα· ἐπεξηγεῖται ἀχριβέστερον διὰ τοῦ στίχ. 19 caeco latéri = ἐν τῷ σκοτεινῷ πλευρῷ. delēcta virum (= vivorum) corpōra = delectos viros = ἐκλεκτούς ἄνδρας. sortili = κληρώσαντες. furtim = λάθρᾳ.

19. inclūdo = ἐγκλείω. penītus, διορίζει τὸ complent· complēo
β' συς. ὀμαλ. = πληρῶ. cavernas uterumque, ἐν διὰ δυοῖν : cavernas
uteri = τὰ κοιλώματα τῆς κοιλίας (τοῦ ἵππου). utērus, - i, θηλ. = ἡ
κοιλία.

20. armato milite, περιληπτικὸν ἀντὶ armatis militibus = ὥπλι-
σμένων στρατιωτῶν.

Στίχ. 40 - 56

40. ibi, χρον. = τότε, ὅτε δηλ. εὐρίσκοντο ἐν ἀπορίᾳ τί νὰ πρά-
ζουν. ante omnis, ἐπιτείνει τὸ primus = πάντων πρώτιστος. magna
comitānte caterva = μεγάλου ἀκολουθοῦντος πλήθους. Πολλοὶ ἀκο-
λουθοῦν τὸν Λαοκόντα, ὅστις ἦτο ἐκ τῶν ἡγεμόνων τῶν Τρώων καὶ
ἀδελφὸς τοῦ Ἀγχίσου.

41. ardens, δηλ. irā = καιδύμενος δργῆ. decurro, - cūcurri καὶ
- curri, - cursum, - ἔρε = κατατρέχω, καταθέω, καταφέρομαι. summa
ab arce = ἀπὸ τῆς κορυφῆς τῆς ἀκροπόλεως (Περγάμου)· ἀπὸ ἐκεῖ
ἡδύνατο νὰ κατοπτεύσῃ τὴν παραλίαν καὶ τὴν θάλασσαν.

42. et procul, ἐννόησον τὸ dixit, ὅπερ παραλείπεται, ήνα δειχθῆ
τοῦ Λαοκόντος ἡ σπουδὴ παράλειψιν ἔχομεν καὶ εἰς τὴν ἐφεξῆς πρό-
τασιν : quae insania (= ποία ἀφροσύνη), ὅπου ἐννοεῖται τὸ est. Αἱ
παραλείψεις αὗται ὡς καὶ αἱ ἀλλεπάλληλοι ἐρωτήσεις ὑποδηλοῦν τὴν
ταραχὴν τοῦ Λαοκόντος.

43. avectos, παρακ. παθητ. ἀπαρεμφ. κατὰ παράλειψιν τοῦ esse
avectos (esse), ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ creditis : διτὶ ἀπέπλευσαν οἱ ἔχθροι
πιστεύετε ; ἡ ἐρώτησις ίσοδυναμεῖ πρὸς ἐντονον ἀπαγόρευσιν : ne credite
= μὴ πιστεύετε.

44. Τὸ ἀπαρέμφ. carēre ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ putatis. carēo = στε-
ροῦμαι. dolus - i = δόλος. sic notus Ulyxes ? = οὕτω (= τόσον
δλίγον) γνωστὸς εἶναι ὁ Ὁδυσσεύς ;

45. hoc ligno = εἰς τοῦτο τὸ ξύλον, εἰς τοῦτον τὸν ξύλινον ἵππον.
occūltor = κρύπτομαι.

46. haec machīna = αὕτη ἡ μηχανή ὁ ποιητὴς ἔχει πρὸ ὁφθαλ-
μῶν τὴν γνωστὴν εἰς τοὺς Ρωμαίους πολιορκητικὴν μηχανήν, ἥτις
ὑπερεῖχε τῶν τειχῶν τῆς πολιορκουμένης πόλεως, ἐξ ἣς ἡδύναντο οἱ
ἔχθροι νὰ κατοπτεύσουν καὶ νὰ πηδοῦν κάτω εἰς τὰ τείχη καὶ ἀπ' ἐκεῖ
εἰς τὴν πόλιν. fabricāta est = κατεσκευάσθη.

47. inspectūra, ventūra, μέλλ. μετοχ. = μέλλουσα νὰ κατοπτεύσῃ καὶ μέλλουσα νὰ ἐπέλθῃ. urbi, δοτ. = in urbem = ἐναντίον τῆς πόλεως.

48. alīquis = aliis quis = ἄλλος τις. error - ὥρις = δόλος (εἰς πλάνην καὶ ἀπάτην ἔγει).

49. et = et etiām = προσέτι καὶ. dona δηλ. τοῖς θεοῖς. Οὗτος ὁ στίχος παροιμιώδης.

50. valīdis ingentem virībus hastam : σημείωσον τὴν θέσιν τῶν ἐπιθέτων ἀντιστοίχως πρὸς τὰ οὐσιαστικά. valīdis - virībus (παρήγησις) = magnis virībus. ingens hasta = ὑπεμέγεθες δόρυ. in latus : τοῦτο προσδιορίζεται ἀκριβέστερον διὰ τῶν in feri curvam compagībus alvum, ὃν ἡ σειρὰ ἔχει ὅδε : in alvum feri (= equi) curvam compagibus (= curva compāge lignorum contextam) = εἰς τὴν κοιλίαν τοῦ ἵππου ἐκ τῆς κυρτῆς προσαρμογῆς τῶν ἔύλων κατασκευασθεῖσαν.

52. contorsit : τὸ ρῆμα contorquēo, - rsi, - rtum, - ēre = συστρέφω, τινάσσω. stetit = ἔστη ἐμπαγέν. utero recūssō = τῆς κοιλίας ἀνασεισθεῖσης (τὸ ρῆμα recutio, - ussi, ussum, - ēre).

53. insōno, - ui, - āre = ἐνηχῶ, ἀνηχῶ. insonuēre cavae = insonuēre quid cavum = κοῖλον ἤχησαν. Τὸ cavae ληπτέον ὡς κατηγορούμενον τοῦ cavernae (= τὰ κοιλώματα).

54. Ἡ τοῦ λόγου πλοκὴ ἔχει ὅδε : si fata deum (= deorum) non laeva (= contraria) fuissent, si mens (δηλ. nostra) non laeva (= stulta = μωρὰ) fuisset. fata deum = ἡ βούλησις τῶν θεῶν, αἱ ἐκ τῶν θεῶν ἀνάγκαι, ὡς λέγει εἰς τὰς Φοινίσσας ὁ Εὔριπίδης.

55. impulērat, δριστ. ἀντὶ ὑποτακτ. impulisset, ἐπὶ ἀποδόσεως εἰς ὑπόθεσιν μὴ ἀληθῆ. foedāre = lacerare = διασπᾶν καὶ διαλύειν τι τεχνικῶς κατεσκευασμένον, δπως ἐδῶ τὸν ἀφιερωμένον ἵππον.

56. manēres (καὶ τοῦ Πριάμου [σύ], ἡ ὑψηλὴ ἀκρόπολις, θὰ ἔμενες) ἀποστρέφεται εἰς τὴν ἀκρόπολιν καὶ λέγει ταῦτα (σχῆμα ἀποστροφῆς). Σημείωσον τὴν ἀλλαγὴν τοῦ προσώπου ἀποτόμως γενομένην μετὰ τὸ προηγηθὲν Troiāque nunc stare. ἡ τοιαύτη ἀλλαγὴ πολλὴν ἐνέχει περιπάθειαν.

Στίχ. 199 - 233

199. Hic = tum. alιud, κείται ἀντὶ οὐσιαστικοῦ = δλλο τι γεγονός. maius = μεῖζον. multo, συναπτέον τῷ magis tremendum = πολὺ περισσότερον φοβερόν.

200. obicitur, ἐνεστώς τοῦ obicior (ob - jactor) = προβάλλει, ἔμφανίζεται. improvida = nihil providentia, necopinantia = οὐδὲν προβλέποντα, μὴ προσδοκῶντα.

201. ductus sorte = λαχών κλήρῳ, κληρωθείς. ἐκληρώθη Ἱερεὺς δ Λαοκόδων, οὐα τελέσῃ τὴν θυσίαν, τὴν δόποιαν οἱ Τρῶες ἀπεφάσισαν νὰ προσφέρουν εἰς τὸν Ποσειδῶνα ἐξ εὐγνωμοσύνης διὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν σωτηρίαν των. Neptūno, δοτ. Κατὰ τὴν παράδοσιν δ ιερεὺς τοῦ Ποσειδῶνος, εἶχε καταπετρωθῆ ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ πολέμου, ως μὴ δυνηθείς νὰ ἀποτρέψῃ διὰ τῶν ἵκεσιῶν του τὴν ἀποβίτασιν τῶν Ἐλλήνων.

202. taurum macto = ταῦρον Ἱερεύω, σφάττω, θυσιάζω, sollēnis ad aras = ἐπὶ τῶν νενομισμένων βωμῶν, δηλ. ἐφ' ᾧ ἐτελοῦντο κατ' ἔτος αἱ νενομισμέναι θυσίαι.

203 - 204. gemīni... immensis orbībus angues = δύο δφεις μὲ ὑπερμεγέθεις ἐλιγμούς. per alta = διὰ τοῦ πελάγους. Tὸ alta ὡς οὐσιαστ. λαμβάνει καὶ ἐπιθετ. διορισμὸν τὸ tranquilla : tranquillus = ήσυχος, γαλήνιος (ἡ γαλήνιος θάλασσα κάμνει τοὺς δφεις νὰ φαίνωνται). horresco, horrui, - ἔρε = φρίττω. refērens = ἀναφέρων, διηγούμενος.

205. incumbunt = ἐπισκήπτουν. Tὸ ρῆμα εἰκονίζει τὸ βάρος καὶ τὸν πελώριον δγκον τῶν δφεων. pariter = ἅμα, συγχρόνως, δι' ἴσης προσπαθείας· οἱ δράκοντες οὗτοι ἀποτελοῦν ζεῦγος σπεύδοντες οὕτως ἥνωμένοι.

206. arrecta = ἡνωρθωμένα (τὰ στήθη). iubae = οἱ λόφοι· ἀπὸ πολλούς ἐπιστεύετο δτι φέρουν οἱ δφεις λόφον.

207. Tὸ ἐπίθετον sanguinēs τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὸ iubae μεταφράζει τὸ παρ' Ομήρω B, 308 δράκων ἐπὶ νῶτα δαφοινός. supērant undas = ὑπερέχουσι τῆς θαλάσσης. pars cetēra = τὸ ἔτερον μέρος τοῦ σώματος.

208. pone legit ponitum = δπισθεν ἐπιψάύει τῆς θαλάσσης. sinuatque = καὶ κολπώνει· κατὰ παράταξιν ἀντὶ μετοχῆς sinūans. immensa terga = τὰ ὑπερμεγέθη νῶτα. volumine = δι' ἐλιγμῶν.

209. fit sonitus spumante salo (σημείωσον τὴν παρήχησιν) = γίνεται βοή, ήχος, πάταγος, ἀπὸ τὸ ἀφρίζον σάλευμα (τῆς θαλάσσης). 'Η προσέγγισις τῶν ὅφεων γίνεται αἰσθητῇ ἀπὸ τὸν ἀκουόμενον πάταγον. arva = litōra.

210. ardentisque oculos suffecti sanguine et igni = τοὺς λάμποντας ὀφθαλμούς ἔχοντας ύφαίμους καὶ πυρώδεις. sufficio = ὑποκάτω τίθημι τι. oculos suffecti : ἡ σύνταξις τῆς αἰτιατ. (oculos) μετὰ ρήματος παθητ. ἡ μέσης διαθέσεως (suffecti) εἶναι ἐλληνίζουσα.

211. lambebant = ἔλειχον (οἱ ὅφεις). sibila ora = τὰ συρίττοντα στόματα. linguis vibrantibus = διὰ τῶν ταχέως παλλομένων γλωσσῶν. Σημείωσον τὴν ἡχητικὴν τοῦ στίχου.

212. diffugimus = φεύγομεν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, διασκορπιζόμεθα. exsangues = ὠχροὶ ἐκ τοῦ φόβου. pallidi = κίτρινοι, ὠχροί. semianimi = ἡμιθανεῖς. Τὸ exsangues τίθεται ἐπὶ τῶν μεγάλω φόβῳ κατεχομένων. visu = ἀφαιρ. τῆς αἰτίας, ἐκ τῆς θέας, ἐπὶ τῇ θέᾳ. agmine certo = πορείᾳ σταθερῷ (τεινούσῃ εἰς βέβαιον σκοπόν).

214. serpens uterque amplexus = ἔκάτερος τῶν ὅφεων περιβαλῶν. natorum corpora = natos = τοὺς παιδας, τοὺς υἱούς.

215. implicat = περιελίσσεται. Τὸ impicare εἶναι ἔδιον ἐπὶ τῶν ὅφεων. miseros artus = miserorum artus = τῶν δυστυχῶν τὰ μέλη. depascitur = ἐπινέμεται, κατεσθίει, ἀντὶ τοῦ mordet (δάκνει). Τὸ depasci λέγεται ἐπὶ τοῦ καταβροχθίζοντος ἡ κατασπαράττοντος. Οἱ ποιηταὶ λέγουν καὶ morsu lacerare, consumere.

216. ipsum = αὐτὸν δὲ (τὸν πατέρα), ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς υἱούς. post = ἐπειτα. auxilio (δοτ. τοῦ σκοποῦ) = πρὸς βοήθειαν. subeuntem = ἐρχόμενον.

217. corripiο = συναρπάζω. spira - ae = σπεῖρα. ligο = δένω, περιβάλλω.

218. mediūm = medium corpus bis collo squamēa terga : τὸ ἔξης τῶν λέξεων : bis circumdati collo squamēa terga = δις περιβαλόντες τῷ τραχήλῳ (τοῦ Λαοκόντος) τὰ φολιδωτὰ νῶτα. 'Ἐν τῷ circum terga dati ἔγινε τμῆσις. Τὸ collo δοτ. εἰς τὸ circumdati.

219. supērant capite, δηλ. suo, ὑπερέχουσι κατὰ τὴν ἔσωτῶν κεφαλήν. capite περιληπτικὸς ἐνικός : ὁ ἐνικός capite ἀντὶ capitibus δηλοῖ ὅτι αἱ κεφαλαὶ τῶν δύο ὅφεων οὔτω πλησίον ἀλλήλων ἤσαν, ὥστε νὰ φαίνωνται ὡς μία. Τοσοῦτον μεγάλοι ἤσαν οἱ ὅφεις, ὥστε δἰς

περιζώσαντες τὴν δσφύν τοῦ ἀνδρὸς (*bis medium amplexi*), δἰς δὲ καὶ τὸν τράχηλον, ὑπερεῖχον ἔτι.

220 - 222. simul . . . simul = ἥμα μὲν . . . ἥμα δέ. *divello*, - *elli*, - *ūlsum*, - *ere* = διασχίζω, διαλύω, διασπῶ, διαρρηγνύω. *tendo*, *tetendi*, *tensum* καὶ *tentum*, -*ere* = τείνω, ἐντείνω, σπεύδω, προσπαθῶ. *nodos* = τὰ δεσμά, ἢ ἐν στίχ. 217 ὠνόμασε *spiras*. *perfūsus* = κατακεχυμένος, βεβαμμένος. *viitas* = τὰ στέμματα = ἔχων βεβαμμένα τὰ στέμματα. *saniē atroque venēno* = σιάλω καὶ μέλανι (=θανατηφόρω) ίῷ (τῶν δφεων). ἵχωρ ἀπέρρεεν ἀπὸ τὰ δήγματα τῶν δφεων, ὥστε καὶ τὰ στέμματα τὰ ιερατικὰ διεβρέχοντο.

223. *qualis mugitus* (ἐννόησον *tollit*) *taurus cum fugit*· πρὸς τὸ πρᾶγμα ἀρμόζει καὶ ὁ σπονδειακὸς ρυθμὸς τοῦ στίχου· πρβλ. 'Ομ. Υ, 403 : αὐτὰρ ὁ θυμὸν ἄσθετο καὶ ἥρυγεν, ὡς δτε *ταῦρος / ἥρυγεν*. *saucius* = τετραυματισμένος.

224. et . . . excussit, παρατακτικὴ σύνταξις ἀντὶ τῆς καθ' ὑπόταξιν *excussa incerta secūri* = ἔκτινάξας τὸν ἀστοχήσαντα πέλεκυν. Σημείωσον δτι αἱ κραυγαὶ τοῦ Λαοκ. δὲν παραβάλλονται πρὸς τοὺς μυκηθμοὺς οἰουδήποτε ταύρου, ἀλλὰ τοῦ προωρισμένου πρὸς θυσίαν, διὰ τὸ μεγαλοπρεπέστερον. Κακὸς οἰωνὸς ἦτο, ἂν τὸ θῦμα διέφευγεν ἐκ τοῦ βωμοῦ ἢ ἀν πληγτόμενον ἐμυκᾶτο. 'Ο μῦθος τοῦ Λαοκόδοντος ἔγινε περίφημος ἀπὸ ὧραῖν γλυπτὸν σύμπλεγμα παριστῶν τὸν ἀγῶνα τῶν τριῶν θυμάτων πρὸς τοὺς δφεις, ἀνευρεθὲν τῷ 1506 ἐν Ρώμῃ καὶ κατατεθὲν ἐν τῷ Βατικανῷ. 'Ως ίδεα καὶ ἔκτελεσις εἶναι τοῦτο ἐκ τῶν ἀρίστων ἕργων τῆς ἀρχαίας τέχνης. Τὸ ἕργον ἀποδίδεται ὑπὸ τοῦ Πλινίου εἰς τοὺς ἐκ Ρόδου 'Αγήσανδρον, Πολύδωρον καὶ 'Αθηνόδωρον. Ζήτημα δμως εἶναι ἀν οἱ καλλιτέχναι οὗτοι ἔζησαν πρὸ ἢ μετὰ τὸν Οὔεργίλιον καὶ ἀν ἐπομένως εἶχον ὑπ' δψει τὴν περιγραφὴν τῆς Αἰνειάδος. 'Η διαφορὰ δὲ τῆς ποιητικῆς περιγραφῆς τοῦ θανάτου τοῦ Λ. καὶ τῶν τέκνων του καὶ τῆς καλλιτεχνικῆς αὐτῆς παραστάσεως εἰς τὸ σύμπλεγμα τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τοῦ περιφήμου ἕργου τοῦ Γερμανοῦ ποιητοῦ, λογοτέχνου καὶ κριτικοῦ Λέσσινγκ ὑπὸ τὸν τίτλον « Λαοκόων ἢ περὶ τῶν δρίων τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν καὶ τῆς ποιήσεως », δπερ, μεταφρασθὲν εἰς τὴν ἐλληνικὴν ὑπὸ Α. Προβελεγγίου, ἔξεδθμη εἰς τὴν Βιβλιοθήκην Μαρασλῆ.

225. *at* = *autem* = δέ. *delūbra ad summa* = πρὸς τὸν ναὸν (τῆς 'Αθηνᾶς), δστις ἔκειτο ἐν τῇ ἀκροπόλει, ἐν πόλει ἄκρῃ, ὡς λέγει ὁ 'Ομηρος Ζ, 297 (*Αἱ δ' ὅτε τηὸν ἴκανον 'Αθήνης ἐν πόλει ἄκρῃ*). lapsu,

ἀφαιρ. τοῦ lapsus = ὀλίσθησις· lapsu diffugiunt = labuntur, serpunt· δηλοῦται τὸ εἰδός τῆς κινήσεως τὸ ίδιάζον εἰς τοὺς ὅφεις.

226. saevae = irātae. Tritonis - īdis = ἡ Τριτωνίς, Τριτογένεια Αθηνᾶ.

227. deae, δηλ. τοῦ ἀγάλματος τῆς θεᾶς. Γνωστὸν εἶναι πῶς εἴκονίζετο ἡ Αθηνᾶ. teguntur, ρῆμα μέσον αὐτοπαθὲς = tegunt se.

228. tremefacta pectoră = τρέμοντα (ἐξ ιεροῦ φόβου) στήθη. Ἀρχικῶς ἥτο ἀπλοῦς φόβος· τώρα ἐπακολουθεῖ συναίσθημα ἴσχυρότερον, τὸ τοῦ ιεροῦ τρόμου (novus pavor), ἀφ' οὗ οἱ Τρῶες κατενόησαν ὅτι οἱ δράκοντες ἔκεινοι εἰχον πεμφθῆ ὑπὸ τῆς ὀργισμένης Αθηνᾶς.

229. insinūat, ἄνευ τοῦ se = εἰσδύεται, ὑπεισέρχεται. cunctis, πτῶσις δοτική. expendisse scelus = poenas scelēris persolvisse = ὅτι ἔδωκεν δίκην ἀσεβείας. scelus εἶναι ἡ πρὸς τὸν ἵππον, δῶρον τῆς Αθηνᾶς, ἀσέβεια τοῦ Λαοκόντος. merentem = ἀξιον ὄντα (τῆς ποιῆς), ἐπαξίως.

230 - 231. qui laesērit ... intorsērit : αἱ ἀναφορικαὶ αὗται προτάσεις εἶναι αἵτιολογικαί : ὃς (διότι οὗτος) ἐλυμάνατο ... καὶ ἐτίναξεν. sacrum robur = equum sacram e robore factum, δηλ. τὸν Δούρειον ἵππον, ὅστις ἀφιερωμένος τῇ θεᾷ λέγεται sacer. robur, ὅρις οὐ. ξύλον δρύινον. cuspide = τῇ αἰχμῇ. tergo, δοτικὴ ἀντὶ τοῦ corpōri ἢ latēri = in corpus, in latus.

232. ducendum . . . oranda, ἐνν. esse, γερουνδῆβα ἐκ τοῦ concludant ἔξαρτώμενα. Τὸ oranda = exoranda, placanda. ad sedes, δηλ. deae, ἥτοι templum, simulacrum = τὸ εἰδωλον. conclāmant = omnes uno ore clamant = βοῶσιν (οἱ πρὶν διάφορα φρονοῦντες νῦν μιᾷ φωνῇ κραυγάζουν ὅτι πρέπει νὰ ἔξιλεώσουν τὴν θεάν).

Στίχ. 268 - 297

268. prima quies = primus somnus = ὁ πρῶτος ὕπνος. mortali bus aegris = δειλοῖς βροτοῖς ("Ομηρος"), κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς μάκαρας θεούς.

269. incipit, τοῦ incipio = ἀρχίζει. dono, ἀφαιρ. δργ. divum = deorum. serpit = ἔρπει. Τὸ ρῆμα serpo λέγεται ἐπὶ ἔρπετῶν καὶ ὕπνου λεληθότως εἰς τὰ μέλη κεχυμένου : serpo, - psi, - ptum, - ere = ἔρπω, ὀλισθαίνω, βραδέως κινοῦμαι.

270. ecce = ἰδού.

270 - 272. 'Η σειρὰ τοῦ λόγου ἔχει ὅδε : maestissimus Hector, raptatus bigis (διὰ τῆς ξυνωρίδος τοῦ Ἀχιλλέως) aterque cruento pulv̄ere perque pedes traiectus lora tumentis, ut quondam visus est adesse mihi largosque effundēre fletis. Εἰς τὴν πρότασιν ut quondam θὰ ἐννοηθῇ πάλιν : visus erat raptatus = ὡς ποτε τὸν εἰδον ἐλκυσθέντα. biga, ae θ. καὶ bigae, ārum πληθ. (ἀντὶ bijugae) διζυγία, συνωρίς.

273. traiectus lora, ἡ σύνταξις ἐλληνίζουσα ἀντὶ τοῦ traiectis per pedes tumentis loris ἢ habens per pedes tumentis lora traiecta. 'Ο ποιητὴς λέγων pedes tumentis (οἰδαλέους) ἔχει πρὸ δφθαλμῶν τὴν παράδοσιν, καθ' ἥν δ 'Αχιλλεὺς εἴλκυσε τὸν "Εκτορα ἔτι ζῶντα προσδέσας εἰς τὸ ἄρμα. 'Εὰν ὁ "Εκτωρ ἡτο νεκρός, ὡς λέγει ὁ "Ομηρος, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γίνουν οἱ πόδες του οἰδαλέοι.

274. hei mihi = ἵνω μοι ἀνακράζει παραβάλλων τὴν παλαιὰν πρὸς τὴν παροῦσαν κατάστασιν. quantum mutatus ab illo = quantum diversus ab illo, mutatione facta = πόσον διάφορος ἐκείνου, μεταβολῆς γενομένης.

275. qui = qualis = οἷος. redit : ἐνεστώς τοῦ redēo· ὁ ἐνεστώς εἶναι ίστορικὸς εἰς πρότασιν ἀναφορ., ἵνα δηλωθῇ παρελθὸν γεγονός, οὗ ἡ μνήμη διατηρεῖται ἀκόμη ζωηρὰ εἰς τὴν ψυχήν· exuvīae - arum = τὰ σκῦλα. exuvīas indūtus Achilli = ἐνδεδυμένος τὰ ὅπλα τοῦ Ἀχιλλέως. Ταῦτα ἐσυλήθησαν ἀπὸ τὸν νεκρὸν τοῦ Πατρόκλου.

276. puppībus, δοτ. = in puppes. Τὸν παρὰ τὰς ναῦς ἀγῶνα τῶν Ἀχαιῶν περιγράφει ὁ "Ομηρος ἐν P. πρβλ. Π, 122 - 123 : τοὶ δ' ἔμβαλον ἀκάματον πῦρ /νητ̄ θοῇ· 0,704 : "Εκτωρ δὲ πρύμνης νεὸς ἥψατο ποντοπόδοιο καὶ X, 374 : "Εκτωρ ἢ δτε νῆας ἐνέπρησεν πυρὶ κηλέω. iaculor, ἀποθ. α' ἀκοντίζω, βάλλω.

277 - 279. squalentem barbam ... gerens, ἐπεξηγεῖ τὸ quantum mutatus. Σημείωσον τὴν ἐναλλαγὴν εἰκόνων δόξης καὶ ἀθλιότητος τοῦ "Εκτορος. squalēo = αὐχμῶ. barba - ae = γένειον, πώγων. squalens barba = αὐχμηρὸν γένειον. concretos sanguine crines = πηκτὴν αἵματι τὴν κόμην. vulnērā = τὰ τραύματα, δ ἔλαβεν ὁ "Εκτωρ συρόμενος περὶ τὰ τείχη. 'Ομ. X, 371.. οὐδ' ἄρα οἱ τις ἀνοντητί γε παρέστη καὶ 375 "Ως ἄρα τις εἴπεσκε καὶ οὐτίσασκε παραστάς. ultro, σύναψον πρὸς τὸ compellare, ἐδόκουν (vidēbar, δηλ. mihi) πρότερος προσαγο-

ρεύειν. *ulstro, èpírrō.* = αὐτοθελεί, ἔκουσιως. *flens ipse* = κλαίων καὶ ἐγώ αὐτός, ὅπως δηλ. ὁ "Ἐκτωρ (271 effundere fletus). *exprōno* = ἐξάγω.

281. *lux* = *salus*, ώς ὁ "Ομηρος τὴν σωτηρίαν λέγει φόως. *Teucrum* = *Teucrorum* = Τρώων.

283. *exspectāte*, κλητικὴ καθ' ἔλξιν πρὸς τὴν κλητικὴν *Hector* ἀντὶ ὀνομαστ. *exspectātus*. *ut* = *πῶς* (μὲ τί συναισθήματα ἀνάμεικτα ἀπὸ χαρὰν καὶ λύπην).

285. *aspicīmus te* = σὲ παρατηροῦμεν. *defessi (cladībus)* = ἀποχαμόντες ἀπὸ τὰς συμφοράς.

286-287. *foedo* = αἰσχύνω τι, λωβῶμαί τι. *ille nihil, èvv. respondet.* *nec me ... morātur* = οὐδὲ κατέχει με ἐρωτῶντα μάταια (*vana quaerentem*), δηλ. δὲν δίδει προσοχὴν εἰς τὰς ματαίας ἐρωτήσεις μου.

289. *fuge* = φεῦγε. 'Ο Οὐεργίλιος παριστῶν τὸν "Ἐκτορα προτρέποντα τὸν Αἴνειαν νὰ φύγῃ ζητεῖ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν φυγὴν τούτου. *eripē te* = ἐξάρπασον σεαυτόν. *his flammis* : λέγων δεικνύει μὲ τὸν δάκτυλον τὰς φλόγας.

290. *ruit alto a culmine*: ὁ "Ομηρος λέγει : ὥλετο πᾶσα κατ' ἄκρης Ἰλιος αἴπεινή. *culmen, īnis* οὐσ. συν. *cacūmen, īnis* οὐ. *κορυφή*, ἄκρα.

291. *sat . . . datum*, ἀρκετὰ ἐπράχθησαν, ἀρκετοὶ ἀγῶνες ἔγιναν ὑπὲρ τῆς πατρίδος καὶ τοῦ Πριάμου.

292. *hac* = *τῇδε* = *τῇ ἐμῇ. etiam* = *βεβαίως.*

293. *sacra*, èvv. τὸ sua ἀπὸ τὸ ἐπόμενον *suos· sacra* δὲ εἶναι τὰ ἐν στίχ. 296 - 297 ἀναφερόμενα *vittas* (στέμματα), *Vestam* = τὴν 'Εστίαν καὶ *ignem* (τὸ πῦρ). *penates* εἶναι οἱ *penātes publici*, οἱ ἐφέστιοι θεοί, προστάται τῆς ὅλης πόλεως, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς *penates privātos* (*domesticos*), τοὺς προστάτας παντὸς οἴκου. *Ρωμαϊκὰ νομίσματα εἰκονίζουν* 'Εστίαν κρατοῦσαν τὸ Τρωικὸν Παλλάδιον.

294. *comites fatorum* = ἀκολούθους τῶν πεπρωμένων, τῶν περιπετειῶν καὶ περιπλανήσεων, ποὺ ὕρισεν εἰς σὲ ἡ εἰμαρμένη.

295. 'Η πλοκὴ τοῦ λόγου ἔχει ὅδε : *quaes* (*moenia*) *ponto pererrato statuēs magna. ponto pererrato* = κατόπιν μακρῶν ἐν τῷ πόντῳ περιπλανήσεων. *statuo, ū, ūtum, γ'* = *ἰδρύω. magna* = *ἐνδοξα.*

296. *sic ait et . . . effert* = *ταῦτα λέγει καὶ ἐξάγει*. ἡ σύνταξις κατὰ παράταξιν ἀντὶ : *ταῦτα λέγων ἐξάγει.*

297. *effert, κατὰ βραχυλογίαν εἰρημένον ἀντὶ τοῦ : per somnum*

mihi, videtur efferre. 'Η λατρεία τῆς 'Εστίας ἀπήτει στέμματα (vitas) καὶ πῦρ αἰώνιον (ignem aeternum). Τὸ ἀσβεστον πῦρ ἦν σύμβολον τῆς αἰώνιότητος τῆς πόλεως. adytis penetralibus = ἐκ τῶν ἐνδομάχων ἀδύτων. Τὸ penetralibus εἶναι ἐπίθετον. "Αδυτα ἐλέγετο τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ, δπου οὐδεὶς ἄλλος ἐδικαιοῦτο νὰ εἰσέλθῃ πλὴν τοῦ ιερέως.

Στίχ. 402 - 428

402. heu! nihil invitatis fas quamquam fidere divis. invitatis divis (= deis), δοτ. εἰς τὸ fidere = πιστεύειν. Τὸ invitatis = inimicis. fas, ἐνν. est = φεῦ! οὐδεμίαν πρέπον εἶναι νὰ ἔχῃ τις πίστιν εἰς τοὺς δυσμενεῖς θεούς. Ταῦτα λέγονται ἐν σχέσει πρὸς τὸ προηγουμένως λεχθὲν διτὶ ἡ τύχη τὸ πρῶτον ἐφάνη εὑμενῆς εἰς τοὺς Τρῶας (adspīrat fortuna primo labōri).

403. ecce trahebatur. Ταῦτα φανερώουν τὴν αἰτίαν τῆς προηγουμένης ἐπιφωνήσεως. passis crinibus = λυσίκομος. passis : παθητ. μετοχὴ τοῦ ρ. pando, οὗ οἱ χρόνοι : pando, pandi, pansum καὶ passum, - ēre = ἀναπετάννυμι. crinibus passis = μὲ ἀνειμένην, λυτήν, διερριμμένην τὴν κόμην.

404. a templo adytisque = ab adytis templi Minervae = ἀπὸ τῶν ἀδύτων τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς. Εἰς τοῦτον εἶχε καταφύγει ἡ Κασσάνδρα, ἡ κόρη τοῦ Πριάμου, ἣν Αἴας ὁ Ὁιλέως ἐν αὐτῷ τῷ ναῷ τῆς Ἀθηνᾶς, ἡς ἦτο ιέρεια, ἡτίμασε, δι' ὃ καὶ ἐτιμωρήθη κατακεραυνωθεὶς ὑπὸ τῆς Ἀθηνᾶς ἐν τῷ πελάγει.

405. tendens lumina = ὑψοῦσα τοὺς ὀφθαλμούς της. ardentia λέγονται τὰ lumina διὰ τὸ ἄλγος, τὴν αἰδὼ καὶ τὸν ἀπελπισμὸν της, ἐπειδὴ οὐδεμιᾶς ἐτύγχανε βοηθείας, ὡς μαρτυρεῖ καὶ τὸ frustra (μάτην). Σημείωσον τὴν ἐπαναφορὰν τοῦ lumina.

406. arcēbant = coērcebant, continebant = συνεῖχον.

407. hanc speciem = τοῦτο τὸ θέαμα (τῆς μνηστῆς δῆλ. δεσμίας ἀπαγομένης ἀνὰ τὴν πόλιν). tulit = pertulit = ὑπέμεινεν. furiāta mente = ὁ ἔχων μαινομένην (ἐκ τοῦ ἔρωτος) τὴν ψυχήν. Coroebus = Κόροιβος, υἱὸς τοῦ Μύγδονος, βασιλέως τῆς Φρυγίας, σταλεὶς ἀπὸ τὸν πατέρα του πρὸς βοήθειαν τῶν Τρώων.

408. periturus = ἀπολούμενος, ἀποθανούμενος. 'Η μετοχὴ ἡδύ-

νατο νὰ συμφωνήσῃ κατὰ πτῶσιν καὶ μὲ τὸ ἀντικείμενον τοῦ ρήματος iniecit, τὸ sese.

409. densis armis, δοτ. = in densa arma, δηλ. hostium (incurrimus). densus, a, um πυκνός, ἀθρόος.

410. delūbri = τοῦ ναοῦ (τῆς Ἀθηνᾶς).

411. telis nostrorum obruīmur = κατακαλυπτόμεθα ὑπὸ τῶν βελῶν τῶν ἡμετέρων· τοῦτο ἥτο τραχικὸν ἐπακολούθημα τοῦ τεχνάσματος τοῦ Κοροίβου, δστις εἶχε συμβουλεύεσθαι τοὺς Τρῶας νὰ ἔνδυθοῦν δπλα ἐλληνικά. Τὸ φωνῆν τῆς ληγούσσης εἰς τὸ obruīmur λαμβάνεται ὡς μακρὸν εἰς τὴν τομῆν. miserrima caedes = οἰκτίστη σφαγὴ (διότι οἰκεῖοι ὑπὸ οἰκείων ἐφονεύοντο).

412. facie . . . errōre, ἀφαιρ. τοῦ αἰτίου. Τὸ facie = specie, forma.

413. tum = εἴτα δέ, μετὰ τὸ ἐν στίχῳ 410 primum. gemītu atque ereptae virginis ira = cum gemērent atque ob ereptam virginem irascerentur. gemītus, us ἀ. στόνος, στεναγμός, λύπη, βαρυθυμία.

414. undique συναπτέον τῷ collecti καὶ οὐχὶ τῷ invādunt. collecti = ἀθροισθέντες. Κατ' ἀρχὰς εἴχον διασκορπισθῆ ἀνὰ τὴν πόλιν, ἐπιπεσόντος κατ' αὐτῶν μὲ πυκνάς μάζας στρατοῦ τοῦ Αἰνείου.

415. Aiax = Αἴας ὁ Ὀιλέως.

416. rupto turbine = cum turbo se prorūpit = ὅταν θύελλα ἐκραγῇ. 'Η παραβολὴ ἐλήφθη ἐκ τῆς Ἰλ. Π, 765, 770: 'Ως δ' Εὔρος τε Νότος τ' ἐριδαίνετον ἀλλήλουν..., ὡς Τρῶες καὶ Ἀχαιοὶ ἐπ' ἀλλήλουισι θορόντες /δήρουν. adversi = ἐναντίοι.

417. laetus Eōis Eurus equis = ἀγαλλόμενος ἐπὶ τοῖς ἡώοις ἔπποις: Εօι λέγονται οἱ ἔπποι, διότι ὁ Εὔρος πνέει ἐξ ἀνατολῶν· equi εἰναι ἀντὶ τοῦ currū, διότι κατὰ τοὺς ποιητὰς οἱ ἀνεμοὶ ὁχοῦνται ἐπὶ ξυνωρίδος, ὡς καὶ οἱ θεοὶ καὶ οἱ βασιλεῖς.

418. stridunt, ἀρχαϊκώτερος τύπος ἀντὶ τοῦ strident. Σημείωσον τὴν ἐν τῷ στίχῳ παρήχησιν διὰ τοῦ φθόγγου s.

419. Nerēus = ὁ Νηρεύς. Οὗτος ἦτο υἱὸς τοῦ Πόντου καὶ τῆς Γῆς, ἐνδοξότατος μετὰ τὸν Ποσειδῶνα θαλάσσιος θεός· εἶχε καὶ μαντικὴν δύναμιν, προφητεύσας τὴν κατὰ τῆς Τροίας στρατείαν τῶν Ἐλλήνων καὶ τὰ δεινὰ τῶν Τρώων· ἡ τρίαινα σύμβολον τοῦ Ποσειδῶνος ἀποδίδεται ἐνταῦθα εἰς τὸν Νηρέα. fundus, i. ἀ. πυθμήν.

420. si quos = quoscumque : ὅπως καὶ ἐν τῇ ἐλληνικῇ τὸ εἰ τις

τίθεται ἀντὶ τοῦ ὅστις. *obscūra nocte per umbram = per umbram obscurae noctis.*

421. *fudimus = διεσκορπίσαμεν. insidiis = dolo.*

422. *apparent = ἐπιφαίνονται. primi, πρβλ. στίχ. 412. mentita, ἀνήκει καὶ εἰς τὸ clipēos = ἀναγνωρίζουν (= agnoscunt) τὰς ἀπατηλὰς ἀσπίδας καὶ τὰ ἀπατηλὰ ὅπλα, τ.ἔ. ὅτι οἱ φέροντες αὐτὰ δὲν ἔσαν "Ελληνες.*

423. *atque ora . . . signant. Τὸ ora = linguam, τὸ δὲ signare ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὰ ἑλληνικὰ σημειοῦσθαι καὶ τεκμαρέσθαι. Ἡ ἔννοια : καὶ ἐκ τῆς προφορᾶς (sono) τεκμαρίονται τὸ διάφορον τῆς γλώσσης (ora discordia). Παρ' Ὁμήρῳ οὐδὲμιά διάκρισις γλώσσης γίνεται μεταξὺ Ἀχαιῶν καὶ Τρώων.*

424. *ilīcet ἐκ τοῦ ire - licet (ire licet = ἀπιέναι ἔξεστι) : σημαίνει πρῶτον ἀπιθι καὶ ἀπηγγέλλετο ὑπὸ τοῦ κήρυκος κηρύττοντος τὴν διάλυσιν τοῦ δικαστηρίου. ὑπὸ τῶν ποιητῶν τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος λέγεται ἐπὶ πράξεων, αἱ ὁποῖαι ταχέως πρέπει νὰ ἐκτελεσθοῦν καὶ ἴσοδυναμεῖ μὲ τὸ πάραυτα. numero = multitudine = ὑπὸ τοῦ πλήθους. obruimur = κατακλυζόμεθα. obrūo, - ui, - ūtum, - ēre = καταχώννυμι, κατακλύζω.*

425. *'Ο ἐδῶ Πηγέλεως εἶναι διάφορος τοῦ ἐν Ἰλ. B, 494 Πηγέλεω, τοῦ ἡγεμόνος τῶν Βοιωτῶν. Ο ποιητὴς ἔλαβε τὸ ὄνομα, ἵνα δηλώσῃ ἔτερον πρόσωπον πλαστόν. divae ad aram, δῆλ. ἐν τῷ προνάῷ τῆς θεᾶς Ἀθηνᾶς. armipōtens, ntis (arma, potens) ὁ τοῖς ὅπλοις ἰσχύων, ὁ πολεμικός.*

426. *iustissimus unus (τὸ unus ἐπιτείνει τὸ ὑπερθετικὸν) = ὁ δικαιαιότατος πάντων τῶν Τρώων. pro-cumbo, cūbūi, cubitum, γ' πίπτω, ἀπόλλυμαι.*

427. *servantissimus aequi = ὁ μάλιστα τὸ δίκαιον ἐμπεδῶν. Διὰ τὴν ἀρετὴν ταύτην δὲν ἔπρεπε νὰ φονευθῇ, ἀλλὰ ...*

428. *Dis aliter visum = τοῖς θεοῖς ἄλλως ἔδοξε. Πρβλ. τὸ ἐν Ὁμ. α, 234 : νῦν δ' ἐτέρως ἐβόλοντο θεοὶ κακὰ μητισῶντες.*

Στίχ. 506 - 558

506. *forsitan . . . requīras = ἵσως ζήθελες ἐρωτήσει. Τὸ forsitan = fors sit an. forsitan = fortasse = ἵσως. Ἐκ τοῦ requīras ἔξαρτᾶται ἡ ἐρώτησις quae fuerint fata x.λπ.*

507. *urbis casum = urbis interitum = τὸν δλεθρον τῆς πόλεως.*

508. *medium, κατηγορούμενον· καὶ τὸν ἔχθρὸν μέσον, ἥτοι καὶ τὸν ἔχθρὸν ἐν τῷ μέσῳ. limen, īnis οὐδ. διάζωμα θύρας, θύρεθυρον, οὐδός, θύρα.*

509 - 510. *Tὸ ἔξῆς τῶν λέξεων : senior (= senex), nequīquam circūmdat tremētibus aevo umeris (δοτικὴ) arma (τὸν θώρακα) diu desueta (τὸν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀσυνήθη). ne - quiquam (ne-quicquam, ne - quidquam) μάτην. inutile, δύναται νὰ ληφθῇ ὡς ἐπίρρημα· πρὸς τὴν φράσιν πρβλ. τὸ δόμηρ. βέλος ἄλιον.*

511. *cingitur = περιζώνυμται, μέσο. αὐτοπαθές = cingit se· συντάσσεται μὲν ἀφαιρ. ἀλλὰ καὶ αἰτ. κατὰ ζῆλον ἐλληνικόν, ὡς ἐνταῦθα.*

512. *aedibus in mediis = ἐν τῇ ἐσωτερικῇ τῆς οἰκίας αὐλῇ, τῇ ἀντιστοιχούσῃ πρὸς τὸ περιστύλιον τῆς ἐλληνικῆς οἰκίας. nudo sub aetheris axe = sub polo, sub caelo = ἐν τῷ ὑπαίθρῳ.*

514. *arae = in aram. umbrā, ἀφαιρ. δργαν. = τῇ σκιᾷ.*

515. *altariā circum, ἀναστροφὴ τῆς προθέσεως, circum altariā = circum aram.*

516. *praecipites = se praecipitantes = καταφερόμεναι (ἀπὸ τοῦ αἰθέρος), ἵνα ἀποφύγουν τὴν καταιγίδα.*

517. *condensae = κατάπυκνοι ἐκ τοῦ τρόμου. sedēbant = ἐκάθηντο δῆλ. ἴκετεύουσαι, κατὰ τὸ ἔθος τῶν ἴκετῶν.*

519. *quae mens tam dira = τίς οὕτως ἀπαίσιος λογισμός.*

520. *impulit = ὠθησεν· συντάσσεται πρὸς ἀπαρέμφ. (cingi).*

521. *non tempus eget = ὁ καιρὸς οὐ δεῖται, δὲν ἀπαιτεῖ. Τὰ tali auxilio nec defensoribus istis συναποτελοῦν μίαν ἔννοιαν, ἀναφέρονται δὲ εἰς τὸ telis (520). defensoribus istis = armis istis, δθεν ἡ δλη φράσις ἴσοδυναμεῖ τῇ auxilio istorum armorum = ὁ καιρὸς δὲν ἀπαιτεῖ τὴν βοήθειαν τῶν ὅπλων τούτων (τὰ ὁποῖα δῆλ. σὺ φορεῖς).*

522. *non, δῆλ. egēret, si ipse κ.λπ. = ὁ καιρὸς δὲν θὰ ἀπήτει τὰ δπλα ταῦτα, οὐδὲ ἐὰν ἥτο νῦν παρῶν αὐτὸς ὁ "Εκτωρ.*

523. *huc tandem concēde = ἐνταῦθα (ὅπου δῆλ. εἴμαι ἐγώ) τέλος πρόσελθε. haec ara tuebitur omnis = ὁ βωμὸς δὲ θὰ διασώσῃ πάντας. Οἱ ἐπὶ βωμοῦ καθεζόμενοι ἴκέται ήσαν ἀπαραβίαστοι. Πρβλ. Αἰσχ. ἐν Ἰκέτ. 190 : κρεῖσσον δὲ πύργον βωμός, ἀρρηκτον σάκος. longaevus, a, um (π.) (longus, aevum) πολυχρόνιος, πολυετής.*

526. Pyrrhi de caede = διέφυγεν ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ Πύρρου (τοῦ Νεοποτολέμου), δστις ἐπήνεγκεν εἰς αὐτὸν θανάσιμον τραῦμα. Ὁ νίδις τοῦ Πριάμου Πολίτης μνημονεύεται πολλαχοῦ εἰς τὴν Ἰλιάδα.

527. per tela, per hostis, ἀμ φόνοι, ἀν νέκνας. "Ομηρος ἐν K,
298. Τὸ ἀσύνδετον δηλοῖ τὴν ταχεῖαν φυγῆν τοῦ Πολίτου.

528. porticibus longis, ἀφαιρ. τοπικῇ = διὰ τῶν ἐπιμήκων στοῶν, δηλ. τοῦ περιστυλίου. vacua atria = τοὺς ἐρήμους θαλάμους τοῦ ἀτρίου. lustrat = περιέρχεται ζητῶν καταφύγιον.

529. infesto volnere insequitur = καταδιώκει δι' ὅπλου, δι' οὗ θέλει νὰ τὸν πληγώσῃ.

530. iam iamque = καὶ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμήν. manu tenet = εἰναι ἔτοιμος διὰ τῆς χειρὸς νὰ συλλάβῃ. premit hasta = ἐπίκειται τῷ δόρατι.

531. parentum, δηλ. τοῦ πατρὸς Πριάμου καὶ τῆς μητρὸς Ἐκά-
βης, οἵτινες ἐκάθηντο ἐπὶ τοῦ βωμοῦ.

532. concidit = κατέπεσεν, ἔνεκα δηλ. τοῦ τραύματος, τὸ δόποιον κατ' ἀρχὰς ἔλαβεν.

533 - 534. in media morte = in ipso mortis periculo. non abstinuit = non continuit sese = οὐ συνέσχεν ἔαυτὸν = δὲν συνεκρα-
τήθη. nec voci iraeque pepercit, ἐπεξήγ. τοῦ non abstinuit.

535. at = ἀλλά· δηλοῖ σφοδρὰν ταραχὴν τῆς ψυχῆς, ὅτε τις ἡ εὔχεται τινι ἀγαθᾷ ἢ καταρᾶται δεινᾷ. tibi, ἡ δοτικὴ ἀναφέρεται εἰς τὸ persolvant καὶ reddit. ausis εἰναι οὐσιαστικόν. ausum, i (ausus, audeo) κακούργημα.

536. pietas = iustitia = συναίσθημα οἴκτου, δικαιοσύνης. quae talia curet = ut talia curet.

537. grates = gratias et praemia = βραβεῖα. Ταῦτα λέγονται εἱρωνικῶς ἀντὶ τοῦ poenae.

538. cernere, ἔξαρτᾶται ἐκ τοῦ fecisti καθ' ἐλληνικὴν σύνταξιν ἀντὶ τοῦ fecisti me ut cernerem = ἐποίησάς με ἰδεῖν.

539. foedasti voltus, μιαίνεται ὁ ὄρῶν φονευθέντα. funere, δηλ. fili = διὰ τοῦ πτώματος τοῦ υἱοῦ.

540. satum (esse) = natum esse: ἔξαρτᾶται ἐκ τοῦ mentiris = ψευδῶς λέγεις δτι ἐγεννήθης.

541. in hoste Priāmo = πρὸς τὸν ἔχθρὸν Πριάμον. iura fidem-
que supplicis erubuit = ἡδέσθη τὰ δίκαια καὶ τὴν πίστιν τοῦ ἵκέτου.

erubuit, παραχ. τοῦ erubesco, erubui, -ere = ἐρυθριῶ, ἐρυθραίνομαι, αἰσχύνομαι. iura = τὰ δίκαια, ἀ ἔχει ὁ ἵκέτης καὶ ὅν ἐφορεύει Ζεὺς ὁ ἵκέσιος. fides δὲ ἡ τῷ ἵκέτῃ διφειλομένη καὶ παρεχομένη πίστις.

542. sepūlcro, δοτ. τοῦ σκοποῦ = πρὸς ταφήν. corpus . . . Hectorēum = corpus Hectōris.

544. Τὸ δόρυ καλεῖται imbelle καὶ ἐρρίφθη sine ictu, χωρὶς δηλ. νὰ πληγωθῇ ὁ καθ' οὗ ἐρρίφθη τὸ βέλος, διότι ὁ τοῦτο βαλὼν Πρίαμος εἶναι senior. Τὸ sine ictu εἶναι τὸ παρ' Ἑλλησίν : ἀλιον.

545. rauco aere repulsum, δηλ. est, τὸ δόρυ ἀπεκρούσθη ἀπὸ τὴν χαλκῆν ἀσπίδα τοῦ Πύρρου, ἥτις ἐκ τοῦ πλήγματος βραγχώδην ἦχον ἔδωκεν. prōtīnūs (prōtēnūs) εὐθύς, παραχρῆμα.

546. summo umbōne = ἐκ τοῦ ἄκρου τοῦ ὀμφαλοῦ. Τὸ δόρυ ἐμπαγὲν ἔστη ἐξηρτημένον ἐκ τοῦ ἄκρου τοῦ ὀμφαλοῦ τῆς ἀσπίδος χωρὶς νὰ διαπεράσῃ αὐτὴν καὶ ἐπομένως χωρὶς νὰ πλήξῃ τὸν Πύρρον.

547. refēres . . . ibis, οἱ μέλλοντες κεῖνται ἀντὶ τῶν προστακτικῶν.

549. Neoptolemum, ἀντικείμενον τοῦ narrāre, δπως καὶ τὸ tristia facta = νὰ διηγηθῆται τὰ θλιβερὰ ἔργα καὶ περὶ τοῦ ἀγενοῦς Νεοπτολέμου. Ταῦτα λέγει μὲ σαρκασμὸν ὁ Νεοπτόλεμος εἰς ἀπάντησιν τῶν ἐν στίχῳ 540 εἰρημένων ὑπὸ τοῦ Πριάμου. Ὁ Νεοπτόλεμος ταυτίζεται τῷ Πύρρῳ.

550. trementem = τρέμοντα ὅχι ἀπὸ φόβον, ἀλλὰ διὰ τὸ γῆρας (546).

551. lapsantem = συχνὰ δλισθαίνοντα. Τὸ lapsō θαμιστικὸν τοῦ labor.

552 - 553. comam laeva· οὕτω κεῖται ἀντὶ τοῦ συνηθεστέρου implūcūl comam laevam κατ' ἀντιστοιχίαν χιαστὴν πρὸς τὰ dextra - ensem. coruscum, κατηγορούμενον προληπτικόν, ἀνέπαλε δηλ. extūlit = sus-tūlit = τὸ ξίφος, ὥστε νὰ ἀπαστράψῃ.

554. haec finis, ἐνν. fuit. fatorum sorte = τῷ αλήρῳ τῆς μοίρας.

555. tūlit = abstulit.

556. populis terrisque, ἀφαιρετικαὶ ἐξαρτώμεναι ἐκ τοῦ superbūm = ὑπερήφανον ἐπὶ τοῖς κ.λπ.

557. iacet . . . truncus = κεῖται ἐπὶ τῆς ἀκτῆς ὁ μέγας κορμός· ἐπομένως ἄταφος.

558. avolsum caput, ἐνν. est sine nomine = ἀνώνυμον, ἀγνώριστον, διότι ἀπεκόπη ἡ κεφαλή. Ὁ Οὐεργίλιος περιγράφων τὸν θάνα-

τον τοῦ Πριάμου συμφώνως πρὸς τὴν παράδοσιν, καθ' ἥν οὗτος ἐφονεύθη ἐν τῷ ἀνακτόρῳ ἐπὶ τοῦ βαωμοῦ, ἐν τῷ τέλει τῆς περιγραφῆς ἐνώνει μὲ τὴν παράδοσιν τὴν παραλλαγήν, καθ' ἥν δὲν ἐφονεύθη ἔκει, ἀλλ' ἐλκυσθεὶς ἔξω μέχρι τῆς ἀκτῆς ἐσφάγη ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Ἀχιλλέως. 'Η σφαγὴ ἀκολουθεῖ παράδοσιν τοῦ Εύριπίδου ('Εκάβη, Τρωάδες) καὶ Ἀρκτίνου. Εἰς τὴν παράστασιν τῆς ἀποκοπῆς τῆς κεφαλῆς πιθανῶς ἐνεθυμεῖτο τὸν οἰκτρὸν θάνατον τοῦ Πομπηίου τὸν ἐκ τῆς ἱστορίας γνωστόν.

Στίχ. 705 - 751

705. ignis = ignis crepitans, crepītus ignis = ὁ κρότος τοῦ πυρὸς τῆς καιομένης Τροίας. clarior auditur = εὐχρινέστερος ἀκούεται.

707. imponere, παθητ. ἐνεστ. προσταχτ. impone te = ἐπίθες σαυτόν, καθέσθητι.

708. subibo umeris = suscipiam te umēris meis ἢ in umēros meos = ὑποδέξομαι σε ἐπὶ τῶν ὄμων μου.

709. quo res cumque = quocumque res cadent = ὅπως καὶ ἀν χωρήσουν, ἀποβοῦν τὰ πράγματα.

711. longe = e longinquo μακρόθεν, ἵνα μὴ ἡ ἀθρόα ἔξοδος πολλῶν ἐπισύρῃ τὴν προσοχὴν τῶν πολεμίων. Οὕτω προπαρασκευάζεται καὶ δ μετ' ὀλίγον ἔξαφανισμὸς τῆς Κρεούσης. servet = observet = ἀς παρατηρῇ, ἀς ἀκολουθῇ μακρόθεν τὰ ἵχνη μου.

712. animis advertite vestris : animadvertisite. animis, ἀφαιρ.

713. est urbe egressis = ἔξελθονσι τῆς πόλεως ἔστι. egressis, δοτ. τῆς ἀναφορᾶς, πρβλ. Θουκ. A, 24, 1, : 'Ἐπίδαμνός ἔστι πόλις ἐν δεξιᾷ ἐσπλέοντι ἐς τὸν Ἰόνιον κόλπον.

714. desertae Cerēris, ἀντὶ templum desertum Cerēris. ὁ ναὸς καλεῖται οὕτω, διότι ἔκειτο ἔξω τῆς πόλεως εἰς τόπον ἀπόκεντρον καὶ σπανίως συχναζόμενον ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. Συνετὸς ὁ δρισμὸς τοῦ τόπου ὑπὸ τοῦ Αἰνείου. cupressus, i καὶ us θ. κυπάρισσος.

715. religiōne = cultu = διὰ τῆς λατρείας.

716. ex diverso = ex diversis partibus = ἐκ διαφόρων μερῶν, ὁδῶν.

718. bello e tanto = e tanto bello = ἐκ τηλικούτου πολέμου.

720. attractāre = νὰ ἐγγίσω. donec abluero = ἔως οὐ λουσθῶ,

πρὸν ἡ λουσθῶ. flumine vivo = διὰ ζῶντος, ἥτοι ρέοντος ὕδατος.

721. latos, πρβλ. Ὁμηρ. εὐρέας ὄμους· umeros, colla, ἀντικ. τοῦ insternor· σύνταξις ἐλληνίζουσα = ἐπιστρωνύμω τοὺς ὄμους καὶ τὸν τράχηλον. subiecta collā = colla quae subicio oneri recipiendo = τὸν τράχηλον, δν ὑποβάλλω πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ φορτίου. super, ἐπίρρ. = ὑπερθεν, ἐπάνω, ἀνωθεν.

722. veste = διὰ σκεπάσματος. Τοῦτο ἔξηγεῖται διὰ τοῦ ἐπομένου pelle leonis = ἥτοι διὰ δορᾶς ξανθοῦ λέοντος (διὰ λεοντῆς).

723. succēdo oneri = ὑποδέχομαι τὸ βάρος· ἡ δοτ. oneri ἔνεκα τῆς προθέσεως sub ἐν τῷ ρήματι succedo (sub - cedo). se implicuit dextrae = ἐνεπλάκη εἰς τὴν δεξιάν μου (φοβούμενος μὴ ἀπολεσθῇ).

725. per opāca locorum = per opāca loca = διὰ σκιερῶν, ἀμυδρῶς φωτιζομένων τόπων.

726 - 727. iniecta . . . tela = δόρατα μακρόθεν βαλλόμενα, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἐκ τοῦ συστάθην μάχην, ἢν δηλοῦσι τὰ ἐπόμενα adverso glomerati ex agmine = συνεσπειραμένοι κατ' ἀντιμέτωπον τάξιν. dūdum, ἐπίρρ. πρότερον.

729. suspensum = sollicitum, anxiūm = μετέωρον, ἀγωνιῶντα.

730. videbar (mihi) = ἔδόκουν, ἐνόμιζον.

731. evasisse viam omnem = ὅτι διανύσας ὅλην τὴν ὁδόν, διέφυγον πάντα κίνδυνον.

732. visus· ἐνν. est mihi = μοὶ ἐφάνη, ἐνόμισα. ad aures adesse = ad aures accedere et adesse.

733. prospiciens = πόρρωθεν καθορῶν. nate . . . nate, ἡ διπλῆ προσφώνησις εἰναι ἐνδεικτικὴ τοῦ φόβου καὶ τῆς ἀγωνίας τοῦ πατρός. Τὸ αὐτὸ δεικνύει καὶ ἡ παράλειψις τοῦ ὑποκ. τοῦ propinquant hostes.

734. ardentes = τὰς λαμπούσας ἀσπίδας, διότι ἦσαν περιβεβλημέναι χαλκόν· συνωνυμεῖ τὸ ardentes πρὸς τὸ ἐπόμενον micantia aera.

735 - 736. male amicum = inimīcum .Τὸ ἔξῆς τῶν λέξεων : hic nescio quod numen male amicum eripuit mihi trepido confūsam mentem = ἐνταῦθα, τότε ἀγνοῶ τίς κακὸς δαίμων μοῦ ἀφήρεσε περιδεοῦς ὄντος τὰς τεταραγμένας φρένας (ἐκ τοῦ κρότου τῶν ποδῶν καὶ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ Ἀγχίσου).

737. nota regiōne viarum = ἐκ τῆς γνωστῆς διευθύνσεως τῶν ὁδῶν.

738. misero, ἐνν. mihi. Διὰ τὸν ἔξαφανισμὸν τῆς Κρεούσης κάμνων εἰκασίας ὁ Αἰνείας φέρει δύο αἰτίας διὰ τοῦ πε... πε συνδεομένας, ὃν ἡ δευτέρα πάλιν εἶναι διπλῆ (seu), εἴτε ἀρπαγεῖσα ὑπὸ τῆς μοίρας ὑπελειφθῇ κάπου, εἴτε ἀπεπλανήθῃ τῆς ὁδοῦ ἢ ἀποκαμοῦσα ἐκάθισε κάπου.

740. incertum, ἀπόκρισις εἰς τὰς προηγουμένας ἔρωτήσεις.

745. quem . . . deorumque, στίχος ὑπέρμετρος. Ὁ τοιοῦτος στίχος τελειώνει πάντοτε εἰς φωνῆν, καὶ ἀπὸ φωνῆν ἀρχίζει ὁ ἐπόμενος, ὃστε νὰ γίνεται ἔκθλιψις τῆς περιττεύσης συλλαβῆς τοῦ ὑπερμέτρου. Ὁ Αἰνείας ἔκφρων ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τῆς σύζυγου γενόμενος αἰτιάται θεοὺς καὶ ἀνθρώπους.

748. curva valle = cava valle = ἐν τῇ κυρτῇ, κοίλῃ κοιλάδι, ἐν τῇ χαράδρᾳ. commendo, α' διαπιστεύω, παραδίδωμι. recondo, dīdi, dītum, γ' ἀποτίθημι, κρύπτω.

749. ipse = ego ipse, urbem repēto = in urbem redeo. cingor (μέσον) = cingo me = ζώννυμαι . . . repeto et cingor fulgentibus armis = repeto cinctus etc.

750. stat, δηλ. sententia = λαμβάνω σταθερὰν ἀπόφασιν. casus renovare = νὰ ἀνανεώσω, νὰ ὑποστῶ ἐκ νέου πάσας τὰς περιπετείας.

751. et rursus caput obiectare perīclis = καὶ πάλιν τὴν ζωήν μου νὰ ἔκθέσω εἰς κινδύνους.

Στίχ. 752 - 770

752 - 753. muros obscuraque limina portae qua gressum extuleram repeto = σπεύδω ὅπισσα εἰς τὰ τείχη καὶ εἰς τὸν σκοτεινὸν οὐδὸν τῆς πύλης, δι' ἣς εἶχον ἔξέλθει (gressum extuleram). retro sequor observata vestigia = ἀκολουθῶ τὰνάπολιν (retro) τὰ παρατηρηθέντα ἔχη.

754. lumine = oculis. lustro = circumspicio = περισκοπῶ.

755. horror ubique animo, ἐνν. τὸ est· τὸ animo εἶναι δοτική.

756. Ἡ πλοκὴ τοῦ λόγου inde domum me referto si forte· τὸ domum, ἐπίρρο. = οἰκαδε. si = εἰς ἣν περίπτωσιν = ἐντεῦθεν ἐπανέρχομαι εἰς τὸν οἶκον. si forte = μὴ τυχόν. pedem tulisset = κατέφυ-

γεν ἔκει (ἡ Κρέουσα). Σημείωσον τὴν διπλῆν ἐπανάληψιν τοῦ si forte, ἥτις δηλοῖ τὴν ἀγωνίαν τοῦ Αἰνείου περὶ τῆς τύχης τῆς ἀφανισθείσης Κρεούσης.

757. tectum = domum. παρατήρησον τὴν ἐναλλαγὴν τῶν χρόνων inruerant, tenēbant, volvītūr κ.λπ. tenebant = obtinebant = κατεῖχον. in - rūo (irrūo), rūi, — γ' εἰσօρυμῶ, εἰσβάλλω, εἰσπίπτω.

758. ilicit = πάραυτα. ignis edax = τὸ ἀδηφάγον, παμφάγον πῦρ. summa ad fastigia = μέχρι τῶν ἀκροτάτων κορυφῶν.

759. exsuperant = ὑπερβαίνουσι, τ.ἔ. τὴν στέγην. furit aestus ad auras = μαίνεται τὸ καῦμα πρὸς τὸν οὐρανόν. ad auras = ad caelum.

760. procēdo, ἐνν. a domo mea. sedes = domum = τὸν οἶκον. 'Ο Αἰνείας ἀπὸ τὴν οἰκίαν του, ἥν εἰδε καιομένην, διευθύνεται πρὸς τὴν ἀκρόπολιν καὶ τὰ ἀνάκτορα, βλέπει τὴν λείαν καὶ τοὺς αἰχμαλώτους φυλαττομένους ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν ἐν τῷ ἀσύλῳ τῆς "Ηρας, ἀλλ' ἡ Κρέουσα οὐδαμοῦ φαίνεται.

761. porticibus vacuis = ὑπὸ τὰς ἐρήμους στοάς. asylo = templo. οἱ Ἀχαιοὶ φυλάττουν τὴν λείαν ἐν τῷ ναῷ τῆς "Ηρας, ὡς διακειμένης εὑμενῶς πρὸς αὐτούς. Τὸν ναὸν τοῦτον θέτει ὁ ποιητὴς ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως ἔχων ὑπ' ὅψει, ὡς φαίνεται, τὸν ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου ναὸν τῆς "Ηρας.

762. Phoenix, Φοῖνιξ, βασιλεὺς τῶν Δολόπων καὶ παιδαγωγὸς τοῦ Ἀχιλλέως. dirus, a, um στυγερός, δεινός, ἀπηγνής.

763. gaza = ὁ θησαυρός. Περσ. ἡ λέξις γάζα.

764. mensae deorum = τράπεζαι τὰς ὁποίας ἐτοποθέτουν πλήρεις τροφῶν πρὸ τῶν εἰκόνων τῶν θεῶν κατὰ τὰς ιερὰς εὐωχίας.

765. cratēres auro solidi = crateres solidō auro = κρατῆρες ἐκ στερεοῦ χρυσοῦ, πάγχρυσοι, ὀλόχρυσοι. captīva vestis = αἰχμαλωτὸς ἐσθῆτς, περιληπτ. ἀντὶ captivae vestes, δηλ. σκεπάσματα καὶ τάπητες.

766. pueri et pavidae matres· ἡσαν αἰχμάλωτοι, οὓς ἐπρόκειτο νὰ ἀπαγάγουν μεθ' ἔκυπτον οἱ νικηταί. longo ordine = ἐν μακρῷ τάξει· τοῦτο δηλοῖ τὸ μέγα πλῆθος τῶν αἰχμαλώτων.

767. stant circum, τμῆσις καὶ ἀναστροφὴ = circumstant.

768. quin etiam = καὶ δή, καὶ μάλιστα. ausus = τολμήσας.

769 - 770. Creūsam vocavi iterumque iterumque = πολλάκις, ἐπανειλημμένως ἀνεβόησε « Κρέουσα » ingeminans = ἐπαναλαμβάνων.

‘Η διπλῆ ἐπανάληψις τοῦ iterumque ἐμφαντικώτερον ἀναδεικνύει τὸ πολλάκις γιγνόμενον.

Στίχ. 771 - 794

771. tectis = aedificiis, ἀφαιρ. τοῦ τόπου = per aedificia = per domos = διὰ τῶν οἰκιῶν τῆς πόλεως, ἤτοι διὰ τῶν ὁδῶν· αἱ δοτικαὶ quaerenti καὶ furenti ἀναφέρονται εἰς τὸ ἀκολουθοῦν (στίχ. 773) mihi. furenti = ἐν ᾧ περιεπλανώμην μανούμενος.

772. infēlix simulacrūm = τὸ δόθιον εἶδωλον.

773. visa, ἐνν. est. nota maior imago = εἰκὼν μείζων τῆς γυνωστῆς. Ἐπιστεύετο δτι οἱ τεθνεῶτες ἐμφανίζονται ἐν μείζονι σχήματι, ἔδω δὲ ἐπιπροσθέτως κατάστᾶσα ἡ Κρέουσα ἡρωίνη ὥφειλε νὰ ἐμφανίσῃ τὴν εἰκόνα τῆς μείζω ἢ κατ' ἀνθρωπον.

774. obstipui = ἔθαμβώθην. ob - stipesco (καὶ ob - stupesco), pūi, — ēre ἔκθαμβοῦμαι. stetēruntque comae = ἡνωρθώθη ἡ κόμη. Πρὸς τὴν εἰκόνα πρβλ. ‘Ομ., Ω 359 : δρθαὶ δὲ τρίχες ἔσταν ἐν γναμπτοῖσι μέλεσσι. vox faucibus haesit = ἡ φωνὴ εἰς τὸν λάρυγγα ἐνεπάγη.

775. affāri . . . demere, ἀπαρέμφ. περιγραφικά, ὃν ὑποκ. εἶναι τὸ Creusa.

776. quid iuvat ? = τί ὥφελεῖ, indulgēre insāno dolōri ? νὰ ὑποχωρῆς εἰς ἄφρονα λύπην ; λέγεται ἄφρων, διότι ταῦτα γίνονται οὐχὶ ἀκόντων τῶν θεῶν.

777. non sine numine divom : σημείωσον τὴν λιτότητα· πρβλ. ‘Ομ. ζ, 240 οὖ πάντων ἀέκητι θεῶν.

778. comitem, κατηγορ. τοῦ Creusam.

778 - 779. nec . . . fas aut ille sinit = δὲν εἶναι πεπρωμένον (fas = fatum) οὐδὲν ὑπὸ τοῦ βασιλέως τοῦ ὑψηλοῦ Ὀλύμπου ἐπιτετραμμένον. regnātor, ὅρις ἀ. (regno) βασιλεύς, κύριος.

780. longa exsilia = μακρὰς πλάνας ἔξω τῆς πατρίδος (ἀντικείμενον τοῦ arandum, ἔξ οὗ ἔξαρτᾶται καὶ ἡ αἰτιατικὴ aequor). Τὸ ρῆμα arare ἀρμόζει εἰς τὸ aequor, δχι ὅμως καὶ εἰς τὸ exsilia, ὅπου θὰ νοήσωμεν κατὰ ζεῦγμα ἄλλο τι ρῆμα, ὅπως λ.χ. obeūnda.

781 - 782. Thybris, τύπος ἐλληνικὸς (Θύβρις), οὖ συχνοτέραν χρῆσιν κάμνει ὁ Οὐεργίλιος ἢ τοῦ λατινικοῦ Tiberis· ὄνομάζεται ὁ

ποταμὸς Lydius, διότι ρέει ἀπὸ τὴν Τυρρηνίαν, ἡς οἱ κάτοικοι ἐνομίζοντο ὅτι κατάγοντο ἀπὸ τὴν Λυδίαν. Τέμβριος ποτ. Φρυγίας. arva opima virum, 'Ομ. M, 283 ἀνδρῶν πίστα ἔργα (= γαῖαι καλλιεργημέναι ὑπὸ ἀνδρῶν φιλοπόνων). leni agmine = ἡρέμῳ ρεύματι.

783. res laetae = εὐτυχία. regia coniunx : ἡ Λαουενία, θυγάτηρ τοῦ βασιλέως Λατίνου· ἡτο ἀνάγκη νὰ ἔξαφανισθῇ καὶ νὰ ἀποθεωθῇ ἡ Κρέουσα, ἵνα ὁ Αἰνείας ἔλθῃ εἰς τὸν δεύτερον τοῦτον γάμον.

784. parta (sunt) : παθ. παρακ. τοῦ pario, pepéri, partum, - ēre = γεννῶ; τίκτω, φύω. parta tibi, ἐνν. sunt = fato destinata sunt = τῇ μοίρᾳ ὥρισθησαν εἰς σέ. Τὸ parta ἀναφέρεται εἰς τε τὸ res laetae καὶ εἰς τὸ regnum καὶ εἰς τὸ regia coniunx. lacrimas dilectae Creusae = τὰ δάκρυα τὰ χυνόμενα διὰ τὴν προσφιλῆ Κρέουσαν. pelle = παῦσον.

785. superbas, ποιητικῶς ἀναφέρεται τὸ ἐπίθετον εἰς τὸ sedes, ἀντὶ νὰ ἀναφέρεται εἰς τοὺς κατοίκους τῶν ἀνδρῶν τούτων.

786. servitum, ὕπτιον, δηλοῦν σκοπόν.

787. nūrus, us θ. νυός, νύμφη.

788. magna deum genētrix· δηλ. ἡ Κυβέλη, θεότης ἀσιατικὴ τῆς γῆς καὶ τῶν ὄρέων· ἐλατρεύετο μάλιστα ἐπὶ τῆς "Ιδης. Ταυτιζομένη πρὸς τὴν Ρέαν εἶναι ἡ μήτηρ τῶν θεῶν (Idaea mater)· εἶναι πρὸς τοὺς Τρῶας εὐμενὴς καὶ τώρα περιλαμβάνει εἰς τὰς ἀκολούθους τῆς νύμφας καὶ τὴν Κρέουσαν. 'Η Κρέουσα ἐν ἀρχῇ ὀνομάζει τὸν Αἰνείαν dulcem coniugem καὶ ἐν τῷ τέλει, διόπου συνιστᾶ εἰς αὐτὸν τὸν κοινὸν υἱόν.

790. haec ubi dicta dedit, συνήθης ἡ φράσις παρὰ Οὐεργιλίῳ = ως εἰπε ταῦτα. Σημείωσον τὴν παρήχησιν.

792. ter conatus sum. Πρὸς τὴν φράσιν πρβλ. 'Ομ. λ, 206, διόπου λέγεται διὰ τὸν 'Οδυσσέα ὅτι ματαίως προσεπάθησεν ἐν τῷ "Αἰδην νὰ περιπτυχθῇ τὴν μητέρα του: τρὶς μὲν ἔφορμήθην, ἐλέειν τέ με θυμὸς ἀνώγει, / τρὶς δέ μοι ἐκ χειρῶν σκῆνη εἰκελον ἢ καὶ ὀνείρῳ / ἔπτατ'. dare . . . circum = circumdare, τιμῆσις καὶ ἀναστροφή· ἐκ τοῦ circumdare ἔξαρτᾶται ἡ δοτικὴ collo.

Στίχ. 795 - 804

795. Sic demum = οὕτω τέλος πάντων, ἀφ' οὗ δηλ. τόσον χρόνον

μὲ ἀνέμειναν. *reviso socios* = ἐπαναβλέπω τοὺς ἑταίρους, ἐπανέρχομαι
ἰδεῖν τοὺς ἑταίρους. *reviso, vīsi, vīsum*, γ' ἐπανέρχομαι (ἴνα ἔδω).

796 - 797. *ingentem comitum numerum* = πολὺ μέγαν ἀκολούθων ἀριθμὸν = παμπληθεῖς ἀκολούθους. *matres . . . viros* = ἄνδρας καὶ γυναῖκας· τούτῳ ἐπακολουθεῖ ὡς παράθεσις τὸ ἐν στίχῳ. 798 *pubem* = *multitudinem* καὶ *vulgus*. *exsilio*, δοτ. = πρὸς ἔξορίαν.

799. *parati* = παρεσκευασμένοι (δηλ. νὰ μὲ ἀκολουθήσουν). *animis — opibus* = ταῖς ψυχαῖς καὶ ταῖς οὐσίαις, ἔχοντες δηλ. τὸ ἀπαιτούμενον θάρρος, ἵνα μὲ τὰ ὑπάρχοντά των, ὅσα ἔσωσαν, ἀπέλθουν εἰς ἄλλον τόπον.

800. *deducere* = νὰ καταγάγω. Τὸ ρῆμα κυριολεκτεῖται περὶ ἰδρύσεως ἀποικιῶν· καλῶς δ' ἐλέχθη καὶ περὶ τοῦ Αἰνείου μέλλοντος νὰ ἰδρύσῃ νέαν πόλιν.

801. *iugis* = ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῆς Ἱδης.

802. *obsessa liminā* = καταλαβόντες τὰ κατώφλια, τὰς εἰσόδους.

803. *nec spes opis (ferendae) ulla dabatur* = οὐδεμίᾳ δ' ἐλπὶς βοηθείας ὑπῆρχε.

804. *cessi, δηλ. fato* = ὑπεχώρησα εἰς τὴν μοῖραν, et *sublato genitore montes petivi* = καὶ ἄρας ἐπὶ τῶν ὕψων τὸν πατέρα μου εἰς τὰ δρη ἀπῆλθον.

Τὸ δεύτερον τοῦτο ίται αἰσθαντὸν ἀρδεῖσθαι τὸν κανεύθητον· τὸ δέ τριτόν τοῦτο φέρει τὸν πόλεμον τοῦ Κρονίου, τὸν πόλεμον τοῦ Λαπεδίου· τὸ πέμπτόν τοῦτο φέρει τὸν πόλεμον τοῦ Ιπποτίου· τὸ τέλος τοῦτο φέρει τὸν πόλεμον τοῦ Φέρεων. Τὸ πρῶτον τοῦτο φέρει τὸν πόλεμον τοῦ Αἰνείου· τὸ δεύτερόν τοῦτο φέρει τὸν πόλεμον τοῦ Μακραίου· τὸ τρίτον τοῦτο φέρει τὸν πόλεμον τοῦ Πατρίου· τὸ τέταρτον τοῦτο φέρει τὸν πόλεμον τοῦ Θεοφίλου· τὸ πέμπτον τοῦτο φέρει τὸν πόλεμον τοῦ Λευκαδίου· τὸ τέλος τοῦτο φέρει τὸν πόλεμον τοῦ Καστριτοῦ. Τὸ πρῶτον τοῦτο φέρει τὸν πόλεμον τοῦ Λαπεδίου· τὸ δεύτερόν τοῦτο φέρει τὸν πόλεμον τοῦ Αἴγαρου· τὸ τρίτον τοῦτο φέρει τὸν πόλεμον τοῦ Ιπποτίου· τὸ τέταρτον τοῦτο φέρει τὸν πόλεμον τοῦ Φέρεων· τὸ πέμπτον τοῦτο φέρει τὸν πόλεμον τοῦ Αἰνείου· τὸ τέλος τοῦτο φέρει τὸν πόλεμον τοῦ Κρονίου· τὸ δέ τριτόν τοῦτο φέρει τὸν πόλεμον τοῦ Λαπεδίου· τὸ τέταρτον τοῦτο φέρει τὸν πόλεμον τοῦ Πατρίου· τὸ πέμπτον τοῦτο φέρει τὸν πόλεμον τοῦ Θεοφίλου· τὸ τέλος τοῦτο φέρει τὸν πόλεμον τοῦ Λευκαδίου· τὸ δέ τριτόν τοῦτο φέρει τὸν πόλεμον τοῦ Καστριτοῦ.

39. Elōquar an sileam ? ὑποτακτικαὶ ἀπορίαιν δηλοῦσαι = νὰ ἔξαγ-
γεῖλω ἡ νὰ ἀποσιωπήσω ; Τὰ ρῆμ. εἰναι elōquor καὶ sileo. Ταῦτα ὡς ἐν
παρενθέσει λέγονται. gemitus lacrimabilis = στεναγμὸς θρηνώδης.

40. vox redditā = ἀκούεται φωνὴ ἔξερχομένη ἀπὸ τὸ βάθος τοῦ
τύμβου καὶ εἰναι αὕτη ὡς ἀπόχρισις, ἥτις προεκλήθη ἀπὸ τὴν πρᾶξιν
τοῦ Αἰνείου, δεστις εἶχεν ἐπιχειρήσει τρίς νὰ ἀποσπάσῃ θάμνον, ἀπὸ τὰς
ἀποσπασθείσας ρίζας τοῦ ὄποιου μέλαν εἶχε στάξει αἷμα.

41. quid = διατί ; lacero, α' συζ. ὅμαλ. = σπαράσσω. iam parce
= φείδου τέλος πάντων. sepulto. = mortuo. 'Ο Πολύδωρος, ὁ τοῦ
Πριάμου νεώτατος υἱός, δὲν ἔτυχε τῶν νεονομισμένων ἐπικηδείων τιμῶν,
τὸ δὲ πτῶμά του κατὰ μικρὸν ἐσκεπάσθη ἀπὸ κόνιν, δόπου ριζοβολήσαντα
τὰ κατ' αὐτοῦ ριφθέντα βέλη διεπέρασαν τοῦτο.

42. parce scelerare = noli scelerare = μὴ μίανε (scelerare =
polluere = μιαίνειν).

43. tulit, συναπτέον τῷ extērnum = οὐχὶ ξένον πρὸς σέ. tulit =
protulit = ἤγεγκεν εἰς φῶς, ἐγέννησεν. aut crūor hic de stipite ma-
nat, διὰ τοῦ aut συνεχίζεται ἡ ἀρνησις = οὐδὲ ρέει τὸ αἷμα τοῦτο
ἀπὸ τὸ στέλεχος (ἀλλὰ ἀπὸ τὸ σῶμά μου). stipes - itis = στέλεχος.
mano α' συζ. ὅμ. = ρέω. crūor - oris ἀ. συγγ. τοῖς caro, κρέας (*
κρέFας) = αἷμα μάλιστα τὸ ἐκ τραύματος, λύθρον.

44. litus avārum = litus ubi tyrrānus avarus habitat. ava-
rus = φιλάργυρος.

45 - 46. nam Polydōrus ego = διότι εἴμαι ἔγὼ ὁ Πολύδωρος.
Εἰς τὸν πρόλογον τῆς 'Ἐκάβης τοῦ Εύριπίδου ἡ σκιὰ τοῦ Πολυδώρου
διηγεῖται τὸν θάνατόν του. Παρ' Ομήρωφ (Y 407 κ. ἔξ.) τὸν Πολύδωρον
φονεύει ὁ 'Αχιλλεύς. confīxum, δηλ. me = ἐμὲ διαπεραθέντα· τὸ ρῆμα
confīgo, -xi, -xum, -ere = διαπερῶ, διακεντῶ. ferrea telorum seges =
σιδηροῦν βελῶν λήιον, ἦτοι λήιον σιδηρῶν βελῶν, πυκνὴ γῆ σιδηρῶν βελῶν.
iacūlis, πτῶσις δοτ. Τὸ λήιον τῶν βελῶν ἀνεφύ (incrēvit) εἰς αἰχμηρὰ
δόρατα (iaculis - acutis), ἦτοι ἀπὸ τὰ ριφθέντα ἐκεῖνα βέλη ἀνεφύη
πυκνὸν λήιον θάμνων εἰς σχῆμα δοράτων.

47. *ancipiti formidine, ἀφαιρ., ὄνομ.* *anceps formido* = διπλῷ φόβῳ, διὰ τὸ αἷμα, τὸ ὅποῖον εἶδον, καὶ τοὺς λόγους, οὓς ἔχουσα. *mentem, ἀνάφερε εἰς τὸ pressus· ἐλληνίζουσα ἢ σύνταξις.*

48. *obstipui, παρακ.* τοῦ *obstipesco* = ἐκθαμβοῦμαι, ἐκπλήττομαι. *steteruntque comae et vox faucibus haesit* = καὶ ἡνωρθώθησαν αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς καὶ ἡ φωνὴ ἐνεπάγη εἰς τὸν λάρυγγα. *sto* = ἵσταμαι. *fauces - ium, πληθ.* = ὁ λάρυγξ. *haereo* = ἐμπήγνυμαι, ἐνέχομαι.

50. *furtim λάθρᾳ (τῶν Ἑλλήνων), Εύριπιδ.* 'Εκάβη. 6, ὑπεξέπεμψε. *mandārat, ἀντὶ mandaverat* = commendārat, comisserat = εἶχεν ἐπιτρέψει. 'Εκ τούτου ἔξαρτᾶται τὸ γερουσιδῖθον alendum, ὁ σημαίνει σκοπὸν = πρὸς τὸ θρέψαι.

51. *Threiciō rēgi = εἰς τὸν Θρᾷκα βασιλέα.* Πρόκειται περὶ τοῦ Πολυμήστορος, συζύγου τῆς Ἰλιόνης, θυγατρὸς τοῦ Πριάμου. *diffido, (-isus sum), -ere alicui = ἀπιστῶ, δυσπιστῶ τινι.*

52. *cungi obsidiōne = cinctam tenēri obsidiōne = εἰχε πολιορκηθῆ καὶ κυκλωθῆ.* 'Η Τροία δὲν περιεκυκλώθη ἀπὸ τοὺς Ἀχαιούς, ἀλλ' ὁ ποιητὴς εἰς ἡρωικοὺς χρόνους μεταφέρει πολιορκίαν γενομένην κατὰ ρωμ. τρόπον.

54. *res Agamemnonias seeñtus = τὰ τοῦ Ἀγαμέμνονος, τὸν Ἀγαμέμνονα ἀκολουθήσας.* *victrix, īcis, θ. (vincō) νικήτρια· ἐπιθ.* = νικηφόρος, νικητής.

55. *fas, τὸ τῆς ξενίας δίκαιον.*

56. *auro potītur, τοῦ χρυσοῦ γίνεται κύριος.* 'Η παραλήγουσα. τοῦ ρήματος *potitur* βραχεῖα κατὰ τὴν γ' συζυγίαν. *obtrunco, α' κατακόπτω, σφάζω.*

57. *sacra famēs = ἀνοσία πεῖνα sacer = ὁ τοῦς χθονίοις θεοῖς καθιερωμένος, ὁ ἔξαγιστος· ἐντεῦθεν καὶ ἡ σημασία τοῦ ἀνοσίου.*

58. *procēres -um = οἱ ἐν τῇ πολιτείᾳ πρωτεύοντες.*

59. *monstra = prodigium = τὸ τερατῶδες σημεῖον.* *deum = deorum.* *refero et quae sit sententia posco = ἀναφέρω καὶ ποία εἰναι ἡ γνώμη ἐρωτῶ· ἔκαμε δηλ. ὁ Αἰνείας δ. τι ἔκαμνεν ὁ ἄρχων εἰς τὴν σύγκλητον τὴν ρωματικήν, διανέζεται τὴν γνώμην· πρβλ. τὰς φράσεις: referre (relatio) ad senatum καὶ rogare sententias.*

60 - 61. *omnibus idem animus, ἐνν. est = omnibus idem placet = ὅλοι τὴν αὐτὴν ἔχουν γνώμην· ὑποκείμενα εἶναι τὰ ἀπαρέμφ. 1) excedere (ἔξελθεῖν), 2) linqui pollūtum hospitium = νὰ ἐγκα-*

ταλειφθῆ ἡ μιανθεῖσα ξενία καὶ 3) classibus (= navibus) austros (= ventos) dare = εἰς τὰς ναῦς τοὺς ἀνέμους νὰ δώσωμεν (ἀναπετάσαντες τὰ ίστια), ὥστε δηλ. νὰ καταστήσωμεν αὐτὰς ίκανὰς πρὸς ἀπόπλουν.

62. ergo = λοιπόν. instauramus funus = πάλιν ποιοῦμεν ταφήν. Τὸ πτῶμα τοῦ Πολυδώρου πρόχειρον εἶχε λάβει ταφήν· νῦν ἐπιτελεῖται αὕτη ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Αἰνείαν κατὰ τὰ ρωμαϊκὰ ἔθιμα διὰ συσσωρεύσεως χώματος, ὥστε νὰ ἀποτελεσθῇ τύμβος (ingens aggeritur tumulo [δοτικῇ] tellus).

63. Manibus = τῇ ψυχῇ (τοῦ Πολυδώρου). Αἱ ψυχαὶ τῶν τεθνεώτων, τυχοῦσαι τῶν νενομισμένων τιμῶν, ἐγίνοντο χθόνιοι δαίμονες [manes]. arae = βωμοί: ἔθος εἰς τοὺς Ρωμαίους ἦτο νὰ ιδρύουν περισσοτέρους τοῦ ἑνὸς βωμοὺς εἰς τοὺς τεθνεῶτας κατὰ τὴν ἐπικήδειον τελεστήν.

64. caeruleis = nigris. vittae = ταινίαι, στέμματα (διὰ τοὺς βωμούς). maestae = maestitiam declarantes = πένθος δεικνύοντες (οἱ βωμοί). atra = ἡ μαύρη· ἡ κυπάρισσος λέγεται atra οὐχὶ διὰ τὸ χρῶμα, ἀλλὰ διὰ τὴν συμβολικήν της παράστασιν.

65. Iliādes, εἶναι αἱ Τρωάδες, αἱ τοῦ Αἰνείου ἀκόλουθοι. crinem solūtae = crinibus passis = λυσίκομοι. de more, δηλ. lungentium = ὥσπερ ἔθος τοῖς πενθοῦσιν.

66. inferimus, εἰς τοὺς νεκροὺς προσφέρονται χοαὶ ἐκ γάλακτος, μέλιτος, οἴνου ἀκράτου καὶ αἷματος τῶν Ἱερείων. Τὸ ρῆμα τὸ κυριολεκτούμενον ἐπὶ τῆς προσφορᾶς τῶν χοῶν εἶναι τὸ infero, ὥστε inferimus = ἐπιφερόμεθα χοάς. tepido lacte = χλιαρῷ (νεωστὶ ἀμελχθέντι) γάλακτι. cymbia = ποτήρια.

67. patēras = φιάλας. sacri sanguinis = αἷματος τῶν Ἱερείων.

68. condimus sepulcro = ἀποθέτομεν, κρύπτομεν εἰς τὸν τάφον. Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀποθανόντος λαμβάνει τὴν αἰωνίαν ἀνάπταυσιν, ἀφ' οὗ γίνηται νενομισμένη ταφή. suprēnum = τὸ ὄστατον. voce ciēmus = νοσcamus, δηλ. μὲ τὸ τριπλοῦν vale (χαῖρε).

Στίχ. 84 - 98

84. templa· ὁ πληθ. ἀντὶ τοῦ ἐν. ἐτέθη ποιητικῶς. dei = τοῦ θεοῦ ('Απόλλωνος). saxo structa vetūsto (templa) ἐκ λίθου πα-

λαιοῦ κατεσκευασμένον, παλαιὸν (ναόν). veneror -atus sum -ari = σέβομαι.

85. da, προστακτικὴ τοῦ do = δός ! propriam domum = perpetuum domum = διαρκῆ οἰκον, κατοικίαν. Thymbraee = Θύμβραις· οὗτω καλεῖται ὁ θεὸς ἀπὸ τὴν πεδιάδα Θύμβρην, τὴν ὅποιαν διαρρέει ὁ ἔγγρυς τῆς Τροίας ποταμὸς Θύμβρις καὶ εἰς τὴν ὅποιαν ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος περίφημος ὑπῆρχε.

86 - 87. mansūram urbem = πόλιν μέλλουσαν νὰ μείνῃ, διαρκῆ πόλιν. altēra Pergāma = ἄλλην δηλ. ἀκρόπολιν, ἦν ὁ Αἰνείας θὰ κτίσῃ ὡς ἀκρόπολιν δευτέρας Τροίας. reliquias Danaum atque immītis Achilli· αἱ γεν. εἶναι ὑποκειμενικαὶ = quos Danai . . . Achilles reliquerunt = τὰ λείψανα τῶν Τρώων, ὃν ἐφείσθησαν οἱ Δαναοὶ καὶ ὁ ἀπηγής Ἀχιλλεύς. Ἡ γεν. Achilli κατὰ συνάρτεσιν τοῦ Achillei (ὃνομ. Achilleus).

88. quem sequimur ? δηλ. ducem = quem sequi nos (ducem) iubes ? = τίνα νὰ ἀκολουθήσωμεν ἀρχηγὸν κελεύεις ; Σημείωσον τὴν χρῆσιν τῆς ὁρ. ἀντὶ τῆς ὑποτ. τοῦ ἐνεστῶτος ἐπὶ ἀπορίας τοῦ πρακτέου. quove = ἢ ποῦ ; ubi = ποῦ ;

89. augurium = χρησμός. illabere· προστακτ. ἐνεστ. τοῦ illabor (in - labor), illapsus sum, i ἀποθ. = ἐνολισθαίνω, εἰσπίπτω, εἰσδύομαι. animis δοτ. Ὁ θεὸς εἰσδύεται (illabitur) εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, τοὺς ὅποιους ἐμπνέει καὶ φωτίζει.

90. vix . . . fatus eram . . . omnia visa, δηλ. sunt. Σημείωσον τὴν κατὰ παράταξιν ἀσύνδετον ἐκφορὰν ἀντὶ τῆς συνήθους : vix fatus eram, cum omnia visa sunt. repente = αἰφνιδίως. tremere, ἀπαρ. τοῦ tremo -ui, -ere = σείομαι.

91. limināque: τὸ μέρος (liminā = οἱ οὐδοὶ) ἀντὶ τοῦ ὄλου (τοῦ ναοῦ). Τὸ φωνῆν ε τοῦ que εἰς τὴν θέσιν τοῦ δευτέρου ποδός, ὅταν ἀκολουθῇ λέξις μὲ ἄλλο que (laurusque), λαμβάνεται ὡς μακρόν. laurus, πληθυντικὸς ὁ ἀριθμός, δεικνύων δάσος δαφνῶν.

92. mons εἶναι τὸ ὄρος τοῦ Κύνθου, ὁ Κύνθος. cortīna = λέβης· κατ' ἔξοχὴν ὁ τρίποντος λέβης τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος, ὁ Δελφικὸς τρίποντος, κατ' ἔκτασιν δὲ ὁ τοῦ μαντείου χῶρος ἢ τὸ μαντεῖον αὐτὸς. mugio = μυκῶμαι. reclūdo, clūsi, clūsum, γ' ἀνοίγω, ἀναπετάννυμι.

93. submissi petimus terram = ταπεινοὶ πίπτομεν κατὰ γῆς. ad auris = εἰς τὰ ēτα.

94. duri = πολυτλήμονες.

95 - 96. quae vos . . . accipiet reduces = ἡ γῆ, ἥτις πρώτη (prima) εἰδεις νὰ γεννᾶται τὸ γένος σας (tulit vos) ἀπὸ τοὺς πρώτους προγόνους (a stirpe parentum), ἡ αὐτὴ θὰ σᾶς δεχθῇ (vos accipiet) ἐπανελθόντας (reduces) τὸ reduces κατηγορούμενον. Κατὰ ταῦτα ὁ πλοῦς τοῦ Αἰνείου εἰς Ἰταλίαν εἶναι ἐπάνοδος αὐτοῦ. ubere laeto = solo pingui et fertili = μὲ δέσφορος παχὺ καὶ γόνιμον. Τὸ ubere laeto κεῖται μεταφορικῶς πρβλ. τὸ ὄμηρικὸν « οὐθαρ ἀρουρῆς ».

97. hic = ἐνταῦθα. domus Aeneae = ὁ οἶκος, ἡ γενεὰ τοῦ Αἰνείου. cunctis dominabitur κ.λπ. Εἶναι προφητεία, πρὸς ἣν πρέπει νὰ παραβάλῃ τις τὴν παρ' Ομήρων πόσχεσιν τοῦ Ποσειδῶνος, (Υ, 307 - 8) ὅτε οὗτος ἔσωζε τὸν Αἴνείαν : νῦν δὲ δὴ Αἰνέαο βίη Τρώεσσιν ἀνάξει / καὶ παῖδων παῖδες, τοί κεν μετόπισθε γένωνται· (et nati natorum et qui nascentur ab illis). Οὐεργίλιος τροποποιῶν τὴν προφητείαν ταύτην γράφει πάντεσσι (cunctis) ἀντὶ Τρώεσσι. Σημειώτεον ἐπίσης ὅτι οἱ ἐν λόγῳ στίχοι τροποποιημένοι περιελήφθησαν εἰς τὴν Ἰλιάδαν πὸ δρψῳδοῦ, δστις ἥθελε νὰ ἔξυμνησῃ δυναστικὴν οἰκογένειαν ἀρχουσαν ἐν Σκήψει τῆς Αἰολίδος καὶ ἀνάγουσαν τὴν καταγωγὴν της εἰς τὸν Αἴνείαν. ora, ae θ. (π.) χώρα.

Στίχ. 161 - 167

161. Mutandae sedes, ἐνν. sunt = πρέπει νὰ γίνη ἀλλαγὴ ἔδρας, τόπου. suāsit, παρακ. τοῦ suadeo = πείθω· ἐνταῦθα suāsit = ὑπέδειξεν.

162. Cretae = in Creta, ἐν τῇ Κρήτῃ. considere, ἀπαρέμφ. τοῦ consido, -ēdi, -essum, -ēre = καθέζομαι, κατοικίζομαι.

163. Hesperiam Grai cognomine dicunt = Εσπερίαν οἱ "Ελληνες ἐπονομάζουν. Πᾶσαν τὴν πρὸς ἐσπέραν χώραν ἐκάλουν οἱ "Ελληνες "Εσπερίαν καὶ μάλιστα τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Ἰσπανίαν, πολὺ συχνὰ δὲ τὴν Ἰταλίαν.

164. potens armis atque ubere glaebe = πολεμικὴ καὶ εὔφορος.

165. Oenōtri = Οἰνωτροί, ἀρχαῖος λαὸς εἰς τὴν νότιον Ἰταλίαν, τὴν κατόπιν χώραν τῶν Βρουττίων καὶ Λευκανῶν. colo, -ui, cultum, -ēre = κατοικῶ. fama, ἐνν. est. minōres = οἱ μεταγενέστεροι.

166. ducis. Κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ Ἰταλὸς ἡτο βασιλεὺς τῶν Ἰταλῶν· κατὰ τὸν Θουκυδίδην (Z, 2, 4) τῶν Σικελῶν· ἡ γενικὴ ducis ἔξαρτᾶται ἐκ τοῦ de nomine = ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἡγεμόνος, τοῦ βασιλέως. gentem = terram, δηλ. τὴν χώραν, εἰς τὴν ὅποιαν ὁ λαὸς κατέκησεν.

Στίχ. 306 - 342.

306. ut = ὡς, μόλις. Troia arma = τρωικὰ ὅπλα, ἥτοι τοὺς ἀκολούθους τοῦ Αἰνείου ὡπλισμένους κατὰ τὸν τρωικὸν τρόπον.

307. magnis monstrib. θαυμαστὴ διοσημία διὰ τὴν Ἀνδρομάχην ἡτο νὰ βλέπῃ Τρωας ἐνόπλους.

308. visu in medio = ἐν φῷ ἐστέκετο καὶ ἐθεᾶτο. deriguit = καταπέπηγε, ἀποπέπηγε, ἐπάγωσε. Τὸ ρ. εἰναι derigesco. calor ossa reliquit = ἡ θερμότης τὰ ὄστα κατέλιπε. Πρβλ. τὸ παρ' Ὁμήρωφ φρόβος κρυερός.

309. labitur = σφάλλεται, κινδυνεύει νὰ πέσῃ. vix tandem = μόλις τέλος. longo tempore = post longum tempus. fatur = διμιλεῖ· πρβλ. τὰ παρ' Ὁμήρωφ, δ 704, 706: δὴν δέ μιν ἀμφασίη ἐπέων λάβε... δψὲ δὲ δὴ μιν ἐπέεσσιν ἀμειβομένη προσέειπεν. Ἡ Ἀνδρομάχη λιποθυμεῖ καὶ ἀφ' οὐ συνέρχεται, διμιλεῖ.

310. vera facies . . . verus nuntius : κατηγορούμενα εἰς τὸ ὑπόκ. tu (adfers), ἀντὶ νὰ συμφωνήσουν πρὸς τὸ ἀντικείμενον te = ἐμφανίζεσαι πρός με (te adfers) ὡς ἀληθινὴ μορφή, ὡς ἀληθῆς ἔγγειος: Τὴν ἐρώτησιν ταύτην διασαφεῖ ἡ ἐπομένη ἐρώτησις : vivisne = ζῆς;

311. lux alma = τὸ φῶς τὸ ζωογόνον, δηλ. ἡ ζωή. si lux alma recessit = ἐὰν ἡ ζωὴ ἀπεχώρησε, δηλ. ἐὰν δὲν εἰσαι παρὰ κενὴ σκιὰ (vana imago, umbra). ὑπῆρχεν ἡ πίστις δτι αἱ σκιαὶ τῶν τεθνεώτων ἐνεφανίζοντο κατὰ τὰς θυσίας, ἵνα λάβουν μέρος εἰς αὐτάς.

312. Hector ubi est? = Ὁ Ἐκτωρ ποῦ εἰναι; διατὶ ὁ Ἐκτωρ δὲν ἐμφανίζεται; Ἡ Ἀνδρομάχη ἀποροῦσα ἐρωτᾷ διατὶ δὲν ἐμφανίζεται καὶ ἡ σκιὰ τοῦ Ἐκτορος, εἰς δν ἡ θυσία προσφέρεται, ἐπὶ τῇ ὑποθέσει δτι ὁ Αἰνείας ἔρχεται ὡς σκιὰ ἀπὸ τὸν "Ἀδην."

313. furenti (αὐτῇ τῇ Ἀνδρομάχῃ) = μαινομένη insolabiliter et impatienter dolenti (= ἀπαρηγορήτως καὶ οὐχὶ καρτερικῶς λυπουμένη). Τὸ furere σύνηθες ρῆμα περὶ σφοδροῦ ψυχικοῦ πάθους.

314. subicio = ύποβάλλω, ύποκρίνομαι, hisco = κυρίως μένω κεχηνώς, χάσκω, ἀνοίγω τὸ στόμα μου χωρὶς νὰ ἡμπορῶ νὰ εἴπω λέξιν· εῖτα : μόλις καὶ μετὰ κόπου λέγω τι. turbatus = ταραχθείς.

315. extrema per omnia = per omnia summa discrimina (pericula) ἐν μέσῳ δλων τῶν κινδύνων. vitam duco = τὸν βίον διάγω. equidem = ἔγωγε. vivo equidem = ζῶ βέβαια.

316. ne dubita = noli dubitare = νὰ μὴ ἀμφιβάλλῃς.

317. deiectam tanto coniuge = orbatam tanto coniuge = στερηθεῖσαν τηλικούτου συζύγου, δηλ. τοῦ "Εκτορος. 'Η φράσις ἐλέχθη κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸ deicere aliquem honore, spe = στερεῦν τινα τῆς τιμῆς, τῆς ἐλπίδος. Εἰς τὸ deicere ὑπάρχει ἡ ἔννοια τοῦ καταπίπτειν, πρὸς αὐτὴν δὲ τὴν ἔννοιαν προσηρμόσθη προσφυῶς τὸ excipit. excipio = ὑποδέχομαι τινα καταπίπτοντα.

318. quae fortuna revisit ? δηλ. te = ποίᾳ τύχῃ πάλιν σὲ ἐπεσκέφθη, πάλιν προσεμειδίασε πρὸς σέ ; digna satis = ἀνταξιωτάτη.

319. Andromache, ἀφαιρ. ἐξαρτωμένη ἐκ τοῦ digna, ἀποδοτέα διὰ γενικῆς τῆς 'Ανδρομάχης. Hectōris ἐνν. τὸ uxōre = συζύγου τοῦ "Εκτορος. Pyrrhin = Pyrrhine. Τὸ τελικὸν βραχὺ ε, ἐπειδὴ ἀσθενῶς ἐπροφέρετο, ἐξέπιπτεν. conubia servas = εἰσαι σύζυγος. Τοῦτο λέγεται κατ' εὐφημισμόν. 'Η 'Ανδρομάχη, ἀφ' οὗ ἥχθη εἰς δουλείαν, δὲν ἦτο κυρίως σύζυγος τοῦ Πύρρου.

320. deiēcit voltum = κατέβαλε τὸ πρόσωπον· φυσικὰ κατόπιν τῆς τελευταίας ἁρωτήσεως τοῦ Αἰνείου. demissa voce = μὲν χαμηλὴν φωνήν.

321. felix una ante alias Priamēia virgo = ὡς πασῶν τῶν θυγατέρων τοῦ Πριάμου εὐδαιμονεστάτη. Τοῦτο λέγεται διὰ τὴν Πολυζένην. Ταύτης ἐρασθεὶς δ 'Αχιλλεὺς ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Πάριδος εἰς αὐτὴν τοῦ γάμου τὴν προπαρασκευήν. Μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου ἡ σκιὰ τοῦ 'Αχιλλέως ἀπήτει τὸ ἀναλογοῦν αὐτῇ μερίδιον τῆς λείας καὶ δ 'Κάλχας ἐκέλευσε νὰ θυσιασθῇ εἰς αὐτὸν ἐπάνω εἰς τὸν τάφον ἡ Πολυζένη.

323. quae... sortitus non pertulit ullos, πρότασις ἀναφορικὴ καθ' ὅριστικὴν ἐκφερομένη, κατ' ἔννοιαν δὲ αἰτιολογικὴ τοῦ felix. sortitus -us = ἡ κλήρωσις. Διὰ κλήρου διεμοίραζον οἱ πολεμισταὶ μεταξὺ των τὴν πολεμικὴν λείαν, περιλαμβανομένων καὶ τῶν αἰχμαλώτων.

324. tetigit cubile = ἤψατο τοῦ λέχους. erus -eri = δεσπότης, κύριος.

338. ignarum, δηλ. te huius regiōnis = σὲ ἀγνοοῦντα ταύτην ἔδω τὴν χώραν.

339. quid puer Ascanius δηλ. agit ? superat ? ἀμεταβάτως = superstes est ? = ἐπιζῆ ? vescitur aura (aetheria) = fruitur aura (aetheria ?) = ἀπολαύει τῆς αἰθερίας αὔρας ;

340. ecqua cura ? = ἀρά γε ὑπάρχει τις πόθος ; Τὸ tamen (= ὅμως) δηλοῦ σαφέστερον τὴν ἀντίθεσιν πρὸς τὸ amissae parentis = ἀν καὶ ἀπέθανεν ἡ μήτηρ του ἐνθυμεῖται μὲ πόθον αὐτὴν ὁ παῖς ;

342. avunculus ἡ Κρέουσα, μήτηρ τοῦ Ἀσκανίου, ἦτο ἀδελφὴ τοῦ "Εκτορος. avunculus = ὁ πρὸς μητρὸς θεῖος. excīlat, δηλ. puerum = ἔξεγείρει τὸν παῖδα διὰ τῶν ἴδιων του παραδειγμάτων ἀνδρείας καὶ ἀρετῆς ; animi viriles = ἀνδρεία. virtus = ἀρετή.

Στίχ. 441 - 460

441. Huc = ἐνταῦθα. delātus = καταχθείς.

442. divinos = sacros. et Averna, ἐπεξηγεῖ τὸ div. lacus. Averna ("Αօρνα κατὰ τὸ τὰ Τάρταρα") οὐδ. πληθ. ὡς οὐσιαστικὸν λαμβανόμενον (ἐπιστεύετο ὅτι παρὰ τὴν "Αօρνον λίμνην ὑπῆρχεν ἡ εἰς "Ἄδου κατάβασις") sonantia silvis = ἀντηχοῦσα ἀπὸ τὸν θόρυβον τῶν δασῶν τῶν παρὰ τὰς δχθας (silvis, ἀφαιρ. δργ.).

443. insanam vatem = ἔνθεον μάντιν, δηλ. τὴν Σίβυλλαν. rupe sub ima = εἰς τὸ βάθος σπηλαίου βραχώδους (στίχ. 446 antro, 450 cavo saxo).

444. canit = ἄδει, χρησμοδοτεῖ. ἔμμετροι ἦσαν οἱ χρησμοί. fo-liisque notas et nomina mandat = καὶ εἰς τὰ φύλλα γράμματα καὶ λέξεις παραδίδει.

446. digerit in numērum = διατάσσει κατὰ χρονικὴν ἀκολουθίαν (τὰ μέλλοντα, τὰ γραφόμενα ὑπ' αὐτῆς τῆς Σιβύλλης ἐπὶ φύλλων δένδρου). seclusa = ἔγκεκλεισμένα.

447. locis = ἔκαστος χρησμὸς εἰς τὴν θέσιν του.

448. eadem, ἀντικ. τοῦ impūlit verso cardine = στραφείσης τῆς στρόφιγγος, ἦτοι ἀνοιγείσης τῆς θύρας. tenuis ventus = λεπτὸς ἄνεμος, δηλ. πνοὴ ἀνέμου.

449. ianua, ἡ πύλη ἀνοιγομένη ἐπιτρέπει νὰ εἰσέλθῃ ἄνεμος καὶ δι' αὐτὸν ἀναταράσσει τὰ φύλλα.

451. nec revocare situs = nec restituere ordinem foliorum = οὐδὲν νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν τῶν φύλων.

452. inconsulti abeunt = χωρὶς νὰ λάβουν χρησμὸν ἀπέρχονται (οἱ ἐπερωτήσαντες τὴν Σίβυλλαν). Δηλ. διαφάνεια στόματος, λαμβάνει τὸ πρῶτον τυχόν φύλλον ἀπὸ τὰ διασκορπισθέντα ὑπὸ τοῦ ἀνέμου, ἀλλ' ὁ ἐπ' αὐτοῦ ἀναγεγραμμένος χρησμὸς συχνὰ δὲν ἀρμόζει εἰς τὴν γενομένην ἔρωτησιν, διὸ καὶ ὁ ἐρωτήσας ἀπέρχεται inconsultus (χωρὶς νὰ λάβῃ χρησμὸν) καὶ μισεῖ (odere) τὴν ἔδραν τῆς Σίβυλλης. 'Η Σίβυλλα, τοῦ Ἀπόλλωνος προφῆτις, κατήγετο ἀπὸ τὴν Μαρπησσὸν τῆς Τρωάδος ἢ ἀπὸ τὰς Ἐρυθρὰς τῆς Ἰωνίας. Τὸ δνομα Σίβυλλα, ἀρχικῶς κύριον ἀτομικὸν ὄνομα ὄν, ἔγινε κατόπιν γενικόν. Εἰς τὴν Ἰταλίαν ἡ λατρεία τῶν Σιβυλλῶν εἰσήχθη ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. 'Η Κυμαία Σίβυλλα ἦτο τρόπον τινὰ τῶν Ρωμαίων τὸ ἐπίσημον μαντεῖον.

453. ne fuerint tanti = ἀπαγόρευσις. tanti, γεν. τοῦ τιμήματος. dispendia, ὄνοματ. πληθ. (dispendium ὁ ἐν.) = ἀπώλεια. morae, γενικὴ ἐπεξηγηματικὴ = ἀπώλεια χρονοτριβῆς, ζημία, ὀφειλομένη εἰς τὴν ἀναβολήν. 'Εκ τῆς προτάσεως ne fuerint tanti ἐξαρτῶνται αἱ προτάσεις quin adeas... poscas = ut non (456). 'Η ἔνοια εἰναι: Μή δώσῃς τόσην σημασίαν εἰς τὴν ἀπώλειαν ὀλίγου χρόνου, ὥστε νὰ μὴ προσέλθῃς εἰς τὴν μάντιν καὶ ζητήσῃς χρησμόν. Μή ἀμελήσῃς, διὰ νὰ κερδίσῃς ὀλίγον καιρόν, νὰ προσέλθῃς κ.λπ.

454 - 457. quam vis increpitent = ὅσον καὶ ἀν γογγύζουν οἱ ἔταιροι (socii). et vi cursus vela vocet in altum = καὶ ὅσον ἀν ἡ εὐκαιρία τοῦ πλοῦ ἀπαιτεῖ ισχυρῶς (vi) νὰ ἐπισπεύσῃς τὴν ἀναχώρησιν. Τὴν ὅλην ταύτην πρότασιν ἐξηγεῖ σαφέστερον ἡ ἐπομένη: possis que sinus implere secundos = καὶ δύνασαι τοὺς κόλπους (τῶν ίστιων) νὰ πληρώσῃς εύνοϊκῶν ἀνέμων. ipsa canat vocemque volens atque ora resolvat := αὐτὴ ἡ ἴδια ἀς προφητεύσῃ καὶ εὔμενής τὴν φωνὴν καὶ τὸ στόμα ἀς λύσῃ.

459. quo, σύναπτε τῷ modo = τίνι τρόπῳ. quemque, σύναπτε τῷ labore = ἔκαστον κόπον. fugiasque ferasque = εἴτε νὰ ἀποφύγῃς εἴτε νὰ ὑπομείνῃς.

460. expediet, δηλ. dictis = expōnet = θὰ ἐκθέσῃ, θὰ εἴπῃ. cursus dabit secundos: ἡ Σίβυλλα δὲν δύναται νὰ δώσῃ πλοῦν αἴσιον, μόνον νὰ προφητεύσῃ ἡμπορεῖ: δθεν τὸ dabit = docēbit = θὰ διδάξῃ,

θὰ προφητεύσῃ. *venerata*, ληπτέον παθητικῶς = ἵκετευθεῖσα (δῆλ. διὰ θυσιῶν).

Στίχ. 707 - 718

707. *Drepāni portus* = τοῦ Δρεπάνου ὁ λιμὴν (παρὰ τὰς ὑπωρείας τοῦ "Ερυκος"). *illaetabilis ora* = ἀτερπής χῶρος· οὕτως ὁ ποιητὴς καλεῖ τὴν περὶ τὸ ἀκρωτήριον Δρέπανον χώραν διὰ τὸ ἀμμῶδες καὶ ἄγονον αὐτῆς.

708 - 709. *actus pelagi tot tempestatibus* = ἀφ' οὗ ὑπέστην τόσας τρικυμίας εἰς τὸ πέλαγος (=ἀφ' οὗ δὲ τόσας ἐδοκίμασα συμφοράς), τώρα δοκιμάζω καὶ ἄλλην, δῆλ. *amitto genitōrem* = χάνω τὸν πατέρα Ἀγχίσην. *omnis curae casusque levamen* (διορισμὸς κατὰ παράθεσιν εἰς τὸ genitorem [γεννήτορα]) = πάσης φροντίδος καὶ περιπτετίας ἀνακούφισιν.

711. *nequiquam* = μάτην· ὅντως μάτην, διότι δὲν εἶχε τὴν εὔτυχίαν ὁ Ἀγχίσης νὰ ἔδη τὴν ποθητὴν γῆν τῆς Ἰταλίας.

712. *nec vates Helenus praedixit* = οὔτε ὁ προφήτης, ὁ μάντις "Ελενος" (μοῦ) ἐπροφήτευσε (τὸν θάνατον)· πρβλ. 'Ομ. Ρ, 410 κ. ἔξ. δὴ τότε γ' οὐ οἱ (τῷ 'Αχιλλεῖ) ἔειπε κακὸν τόσον ὅσσον ἐτύχθη / μήτηρ, δητὶ δά οἱ πολὺ φίλτατος ὥλεθ' ἔταιρος.

714. *labor extrēmus* = ὁ ὕστατος πόνος, δῆλ. τὸ τέρμα τῶν ταλαιπωριῶν μου. Σημείωσον δὲν λογίζεται ἐδῶ ἡ τρικυμία που ἔξωθησε τὸν Αἰνείαν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀφρικῆς. μῆτα, αε, θ. (ἵπποδρόμου) στήλη, καμπτήρ, τέρμα, νύσσα. *via*, αε θ. ἐνταῦθα *iter, itinēris* πορεία, ὁδός.

716. *unus* = μόνος. *intentis omnibus* = ἐνῷ πάντες ἐπρόσεχαν.

717. *fata renarrabat divom cursusque docēbat* = τὰ πεπρωμένα τῶν θεῶν διηγεῖτο καὶ τὰς περιπλανήσεις ἔξήγει.

718. *conticuit tandem* = ἐσιώπησε τέλος. *factoque hic fine* = καὶ τελειώσας (τὴν διήγησιν). *quievit* = ἡσύχασεν, ἀνεπαύθη.

λρή) – απότιμα πολιτικά κάλυψης, γενέτρια πολιτικών αποφάσεων, από την οποία διαποδούνται τα πάλια της σχέδια.
 Το μέτρο που παρέχεται στην αντανακλαστική στολή είναι το πλήρες άνοιγμα της πόλης σε όλα τα νέα σύνορα της. Το έργο της πόλης θα γίνεται από την αντανακλαστική στολή στην απόστρατη στρατηγική της πόλης, που θα αποτελείται από την αντανακλαστική στολή, την αντανακλαστική στολή – προστασίας πόλης, την αντανακλαστική στολή – προστασίας πόλης και την αντανακλαστική στολή – προστασίας πόλης. Το μέτρο που παρέχεται στην αντανακλαστική στολή είναι το πλήρες άνοιγμα της πόλης σε όλα τα νέα σύνορα της. Το μέτρο που παρέχεται στην αντανακλαστική στολή είναι το πλήρες άνοιγμα της πόλης σε όλα τα νέα σύνορα της. Το μέτρο που παρέχεται στην αντανακλαστική στολή είναι το πλήρες άνοιγμα της πόλης σε όλα τα νέα σύνορα της.

ΜΑΡΚΟΥ ΤΥΛΛΙΟΥ ΚΙΚΕΡΩΝΟΣ
ΕΝΥΠΝΙΟΝ ΣΚΙΠΙΩΝΟΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ

ΕΠΡΙΚΟΥ Α. ΣΚΑΣΣΗ

M. TULLII CICERONIS
SOMNIUM SCIPIONIS
(DE RE PUBLICA LIBER VI)

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
Α Θ Η Ν Α Ι 1974

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Α'. Ο Κικέρων φιλόσοφος.

Ο Κικέρων (106 π.Χ. - 43 π.Χ.) νέος ὥν ἐμελέτησεν ὅλα τὰ φιλοσοφικὰ συστήματα. "Ηκουσεν (ἀπὸ τοῦ 88 π.Χ.) τὸν ἐπικούρειον φιλόσοφον Φαῦδρον, τὸν ἐκ Λαρίσης Φίλωνα τῆς Νέας Ἀκαδημείας καὶ τὸν Στωικὸν Διόδοτον, δὲν ἔπειτα εἶχεν ἐν τῇ οἰκίᾳ του.

Ἐν Ἀθήναις (79 π.Χ.) ἐπίσης ἡκροάσθη τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ Ἀντιόχου ἐξ Ἀσκάλωνος (μαθητοῦ τοῦ Φίλωνος) καὶ τοῦ ἐκ Σιδῶνος ἐπικουρείου Ζήνωνος, ἐν Ῥόδῳ δὲ (78 π.Χ.) τοῦ Στωικοῦ Ποσειδωνίου, ὅπαδοῦ τῆς Μέσης Στοᾶς, δστις μεγάλως ἐπέδρασεν ἐπ' αὐτόν. Ο Κικέρων εἶχε κλίσιν μεγάλην πρὸς τὴν φιλοσοφίαν καὶ δὴ τὴν Πλατωνικὴν ἀσχοληθεὶς περὶ μελέτας ἀφορώσας εἰς τὴν γνωσιολογίαν καὶ κυρίως εἰς τὴν ἡθικὴν. Τὴν φιλοσοφίαν ἔξυμνει θαυμασίως ἐν τοῖς Τουσκουλανοῖς (1, 62 καὶ 5, 5). Εἶναι δὲ πρῶτος Ρωμαῖος, δστις κατώρθωσε νὰ καταστήσῃ τὴν λατινικὴν γλῶσσαν ἵκανην νὰ ἐκφράζῃ γλαφυρώτατα διάφορα φιλοσοφήματα. Ἀλλὰ ἐπὶ πλέον χρησιμεύει ὡς σπουδαῖος γεφυρωτὴς τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφικῆς παραδόσεως ἀπὸ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους ἀφ' ἐνός, καὶ αὐτοῦ ἀφ' ἑτέρου, πλουτίζων τὰς θεωρίας τῶν Ἑλλήνων διὰ ρωμαϊκῶν παραδειγμάτων καὶ ἔτι σπουδαιότερον προβαίνων ἔνεκα τῆς ἐν τῇ πολιτικῇ ἐμπειρίας, εἰς τὴν ἔξετασιν διαφόρων συναφῶν ζητημάτων.

Περὶ δλων αὐτῶν παραθέτει μὲν τὰς γνώμας ἄλλων, χωρὶς ἐκάστοτε νὰ προβάλλῃ ἰδίαν κρίσιν, εἰσάγει δμως, κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Φίλωνος καὶ τοῦ Ἀντιόχου, τὸ ἐκλεκτικὸν σύστημα, ἐν ᾧ διαφαίνεται οὕτω ἡ προσωπικὴ ἀυτοῦ περὶ φιλοσοφίας ἀποψίς.

Ο Κικέρων εἶναι πολέμιος τῆς Ἐπικουρείου φιλοσοφίας, δέχεται ἐν τῇ γνωσιολογίᾳ τὸ σύστημα τῆς Νέας Ἀκαδημείας, εἰδικῶς τοῦ Φίλωνος, καὶ ἐν τῇ ἡθικῇ εἶναι Στωικὸς ἢ μᾶλλον κατὰ τοσοῦτον Στωϊκός, ὅσον ὁ Παναίτιος (κράμα Στωικισμοῦ καὶ Πλατωνισμοῦ). Ο Κικέρων πιστεύει εἰς τὴν ὑπαρξιν τῶν θεῶν, εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς βουλήσεως καὶ εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς, ἡτις προέρχεται ἐξ αὐτῆς τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ καὶ ἡς ἡ ἀληθής ζωὴ ἀρχίζει μετὰ θάνατον.

Ούτω τὰ φιλοσοφικά ἔργα τοῦ Κικέρωνος ἔχρησίμευσαν ὡς ἀφετηρία τῆς πνευματικότητος τῆς Δύσεως.

Εἰς τὸν Κικέρωνα ἐπίσης ἀνατρέχει καὶ αὐτὸς ὁ φιλόσοφος Κάντιος εἰς ιστορικάς περὶ ἡθικῶν προβλημάτων παρατηρήσεις.

'Ἐκ τῶν πολλῶν φιλοσοφικῶν ἔργων ἐσώθησαν 12, οὓχι δλα ἀκέραια καὶ ἀναφέρονται : εἰς τὴν Πολιτείαν (*de re publica* ἵδε κατωτέρω) καὶ ἐν συνεχείᾳ ὡς συμπλήρωμα αὐτοῦ, τὸ *de legibus*, εἰς τὴν μεταφυσικήν, ἡθικὴν καὶ θρησκείαν (*τὰ paradoxa stoicorum, de finibus bonorum et malorum, Academica, Tusculanae disputationes, Timaeus, de natura deorum, de divinatione, de fato, Cato maior ἢ de senectute, Laelius ἢ de amicitia, de officiis κ.ἄ.*).

B'. Τὸ πολιτικὸν ἔργον τοῦ Κικέρωνος *de re publica*.

α) 'Ιστορικὴ ἀνασκόπησις.

"Ενεκα τῶν ποικίλων μεταβολῶν, ἀς ὑπέστη ἡ 'Ρώμη προϊόντος τοῦ χρόνου, τὸ πολίτευμα αὐτῆς ἀπέβη μικτόν, κρᾶμα δηλ. βασιλικοῦ, ἀριστοκρατικοῦ καὶ δημοκρατικοῦ, ἐφ' ὅσον αἱ τῶν τάξεων ἔριδες ἐκανονίζοντο ἐκάστοτε διὰ νόμων, οἵτινες κατέστησαν τέλος δυνατήν τὴν πολιτικὴν ἐξισωσιν μεταξὺ τῶν πατρικίων καὶ τῶν πληθείων. 'Αλλὰ τὰ ἐπελθόντα γεγονότα τῶν μεγάλων κατακτήσεων ἐν τῇ 'Ανατολῇ καὶ ἐν τῇ Δύσει ὡς καὶ ἡ ἔξ αἰτίας τούτων εἰσροή εἰς τὴν 'Ιταλίαν ἀφθόνου πλούτου δὲν ἐβράδυναν νὰ ἐπιφέρωσι τὴν ἡθικὴν διαφθοράν, τὴν κοινωνικὴν ἀναστάτωσιν καὶ τὴν ἐπὶ τὸ χεῖρον πολιτικὴν μεταβολήν. Μεγάλαι οἰκογένειαι, πλουτήσασαι ἐκ τῆς ὑπ' αὐτῶν ἀσκήσεως τῆς στρατιωτικῆς ἔξουσίας καὶ ἐκ τῆς διοικήσεως ῥωμαϊκῶν ἐπαρχιῶν, κατέστησαν παντοδύναμοι, ἔτι δὲ μᾶλλον ηγέηθη ἡ δύναμις αὐτῶν διὰ νέων μεταξύ τῶν ἐκ συγγενείας δεσμῶν. Ούτω ἔξ αἰτίας τῆς δυσαρεστήσεως τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἀγρίων ἀγώνων μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν ἀριστοκρατικῶν ἐξερράγησαν αἰματηροὶ ἐμφύλιοι πόλεμοι, ὧς ἡ στάσις τῶν Γράκχων (133 - 121 π.Χ.), ὁ φοιβερὸς πόλεμος μεταξὺ Μαρίου καὶ Σύλλα (100 - 79 π.Χ.) καὶ τέλος ἡ συνωμοσία τοῦ Κατιλίνα (63 π.Χ.). 'Επηκολούθησεν ἡ τριανδρία τοῦ Καίσαρος, Πομπήιου καὶ Κράτσου, καθ' ἣν οὗτοι κατενέμοντο τὸ Κράτος πρὸς Ιδίους αὐτῶν σκοπούς.

Τότε ἀκριβῶς, ὅπότε τὰ θεμέλια τοῦ 'Ρωμαϊκοῦ Κράτους ἐπικινδύνων πλέον ἐσείοντο, ἀνεφάνη ὡς φωτεινὸς ἀστήρ, ὁ ἀριστοκρατικῶν φρο-

νημάτων καὶ θερμὸς ὑπερασπιστὴς τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν Κικέρων, δόστις ὡς ὑπατος (τῷ 64 π.Χ.) διὰ τῆς σθεναρᾶς αὐτοῦ ἐπεμβάσεως ἔσωσε (δι' ὃ καὶ ὀνομάσθη *pater patriae*) τὸ 'Ρωμαϊκὸν Κράτος ἀπὸ τῶν ὄνυχῶν τοῦ διεφθαρμένου συνωμότου Κατιλίνα, δόστις παρ' ὅλιγον θὰ ἀπέβαινε κύριος τῆς ὅλης καταστάσεως. 'Ο αὐτὸς Κικέρων ἔπειτα, ὑπεστήριξε σθεναρῶς καὶ εὐθαρσῶς τὴν Σύγκλητον ἐναντίον τῆς τριανδρίας, ἡς ὑπεκίνησε τὸ κατ' αὐτοῦ μῆσος καὶ τὴν ἔχθραν. Τέλος διὰ τῶν δολοπλοκιῶν τοῦ Κλωδίου ἔξωρίσθη (τῷ 58 π.Χ.) εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. 'Ανακληθεὶς ἐκ τῆς ἔξορίας, τὸ ἐπόμενον ἔτος διὰ τῶν φροντίδων τοῦ Τ. 'Αννίου Μίλωνος (ὑπὲρ οὗ βραδύτερον ἔξεφώνησεν ἐν δικαστηρίῳ τὸν pro Milone λόγον, διότι κατηγορήθη ὅτι ἐφόνευσε τὸν Κλώδιον) καὶ τῇ βοηθείᾳ τοῦ Πομπηίου, ἀνέλαβεν, ἐπανελθὼν κατὰ τρόπον θριαμβευτικὸν εἰς τὴν Ρώμην, νὰ ὑπερασπίσῃ διὰ συγγραφῶν εἰδίκῶν τὴν Πολιτείαν.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀπεφάσισε νὰ ἀσχοληθῇ περὶ τὴν συγγραφὴν τοῦ περὶ πολιτείας ἔργου, οὗτινος ἥδη πρότερον εἶχεν ἀρχίσει νὰ συλλέγῃ ὕλην. Κυρίως ἐπελήφθη τούτου ἐν τῷ κτήματι αὐτοῦ, τῷ Cumanum (ἐν Κύμη τῆς Καμπανίας Cic. ad Q. fr. 3, 5, 1) καὶ ἐν τῷ Pompeianum (ἀπὸ τοῦ 55 π.Χ.) μετὰ μελέτην τῶν ἀρχαίων τῆς 'Ρώμης παραδόσεων, ψρησιμοποιῶν τὰ ἔργα καὶ τὴν σπουδαίαν βιβλιοθήκην τοῦ σοφοῦ Τερεντίου Οὐάρρωνος, τὴν ίστορίαν τοῦ Πολυβίου καὶ πᾶν ὅ τι περὶ πολιτείας ἔλεγε γράψει ὁ Πλάτων, δν εἶχεν ὡς ἴδαινικὸν πρότυπον, καὶ ὁ 'Αριστοτέλης. 'Ιδιαιτέρως ἐθεώρει τὸ ἔργον τὰ «Πολιτικά» μεγάλου κόπου καρπὸν καὶ ὑψίστης σπουδαιότητος (*spissum sane opus et operosum*, Cic. ad Q. fr. 2, 14, 1).

Τὸ ἔργον τέλος περιελήφθη εἰς 6 βιβλία καὶ εἶδε τὸ φῶς 2 - 3 ἔτη ἐπὸ τῆς εἰς Κιλικίαν ἀναχωρήσεώς του (51 π.Χ.), καθ' οὓς ἀκριβῶς χρόνους ὁ Καῖσαρ ἤγειν εἰς πέρας τὴν κατάκτησιν τῆς Γαλατίας.

'Ἐν μέσῳ ἀγώνων καὶ πολιτικῶν ταραχῶν ἐκ φόβου ὅτι ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἡπειρεῖτο τὸ πᾶν, ὁ Κικέρων δὲν ἔπαυσε ἀνατρέχων εἰς τὸ ἔνδοξον παρελθὸν τῆς 'Ρώμης, τὸ ὄποιον πάντοτε ἐνοστάλγει ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ παρόν. Δι' ὃ ἀλληλογραφῶν πρὸς φίλους καὶ συγγενεῖς ἔξωτερίκευε τὴν ἀγωνίαν του λέγων « *nullam iam esse rem publicam* » (Cic. ad Q. fr. 3, 5, 4). 'Ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ ἔξεδήλου τὴν στερρὰν πεποιθησιν ὅτι ἡ ἔνδοξος 'Ρωμ. Πολιτεία ἔπρεπε νὰ διασταθῇ, διότι ἀλλως θὰ συμπαρέσυρεν εἰς ἔρειπια τὸν κόσμον ὀλόκληρον (Cic. rep. 3, 34. Aug. civ. 22, 6). Τὸ ἔργον εἶναι ἀφιερωμένον εἰς

τὸν ἀδελφὸν Κόιντον ἦ κατ' ἄλλους εἰς τὸν φίλον αὐτοῦ τὸν Ἀττικόν.

Κατ' ἀρχὰς ὁ Κικέρων εἶχε κατὰ νοῦν νὰ διαιρέσῃ τὸ ἔργον εἰς 9 βιβλία, εἰς διαλόγους ἴσαριθμους ἐνα καθ' ἑκάστην ἡμέραν τῆς ἔξ έννέα ἡμερῶν ἑορταστικῆς ἀργίας (*novendiales feriae = feriae latinae*). 'Αποπερατώσας μάλιστα τὰ δύο πρῶτα βιβλία τοῦ de re publica ἐν τῷ Τουσκουλανῷ ἀνέγνωσεν αὐτὰ εἰς τὸν γράψαντα περὶ τῶν διδασκαλιῶν τοῦ φιλοσόφου Ἐμπεδοκλέους καὶ φίλον του τὸν Γναῖον Σαλλούστιον (πιθανώτερον ἦ εἰς τὸν ἴστορικὸν Σαλλούστιον), διστις συνεβούλευσεν ὅτι πρέπει ἀντὶ τῆς διαλογικῆς μορφῆς νὰ ἔχῃ τὸν λόγον αὐτὸς ὁ Κικέρων, ὃς ἀνήρ ὑπατικὸς ὑψίστου πολιτικοῦ κύρους καὶ μεγίστης περὶ τὰ κοινὰ πείρας (*Cic. ad Q. fr. 3, 5, 1 ἔξ*).

'Ο Κικέρων ἐφάνη ἀποδεχόμενος τὴν συμβουλὴν ταύτην, τελικῶς δύμας δὲν μετέβαλε ριζικῶς τὸ ἀρχικὸν σχέδιον, ἀλλ' ἐτροποποίησε τὴν ἀρχικὴν διάταξιν διασκευάσας πως τὴν ὕλην καὶ περιορίσας τὸν ἀριθμὸν τῶν βιβλίων ἀπὸ 9 εἰς 6, δι' ἀ κατηναλώθησαν ἐν συνόλῳ 3 ἐκ τῶν ἑορτασίμων ἡμερῶν, ἥτοι μία ἡμέρα διὰ τὸ περιεχόμενον δύο βιβλίων.

'Ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ ὑποστηρίζεται ὅτι τὸ ῥώματικὸν πολίτευμα (*res publica*) εἶναι ἀριστὸν πάντων, διότι ἀπέβη ἡ τελειοτέρα μορφὴ διακυβερνήσεως τοῦ Κράτους διὰ τῆς ἀγαστῆς συνενώσεως τῆς βασιλείας (μοναρχίας), τῆς ἀριστοκρατίας καὶ τῆς δημοκρατίας (ἥτοι τῆς ἔξουσίας τῶν ἀρχόντων τ.ε. τῶν ὑπάτων, συγκλήτου καὶ τοῦ δήμου). Διότι, ἐπειδὴ οὐδεμίᾳ ἔξ αὐτῶν εἶναι ἀπηλλαγμένη κινδύνων, ἐὰν τὸ πολίτευμα εἶναι ἀμιγές, ἔξολισθαίνει ἡ μὲν μοναρχία πρὸς τὴν ἀπόλυτον δεσποτείαν (τὴν τυραννίδα), ἡ δὲ ἀριστοκρατία πρὸς τὸν κοιματισμὸν (τὴν ὀλιγαρχίαν), ἡ δὲ δημοκρατία πρὸς τὴν ἀναρχίαν (λαοκρατίαν). 'Ἐν πάσῃ περιπτώσει οὐδεμίᾳ ἔξ αὐτῶν εἶναι βιώσιμος ἐπὶ μακρόν, διότι ἑκάστη ἀντιπροσωπεύεται ὑπὸ μερίδος, ἥν αἱ δύο ἄλλαι συνασπίζονται ἑκάστοτε ἵνα τὴν ἀνατρέψουν. Οὕτω ὁ Κικέρων κλίνει καὶ αὐτὸς ὑπὲρ τοῦ μικτοῦ πολιτεύματος, ὅπερ, ἀνέκαθεν ἴσχυσαν, ἐμπιστεύεται εἰς ἓνα μόνον ἀρχοντα τὴν ὑπάτην διεύθυνσιν, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς μᾶλλον προικισμένους πολίτας ἵκανὸν μέρος τῆς ἔξουσίας, χωρὶς νὰ ἀρνηται δύμας καὶ εἰς τὸν λαὸν τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ἐπεμβάσεως εἰς τὴν διαχείρισιν τῶν δημοσίων ὑποθέσεων.

Τὸ εῖδος τοῦτο τῆς μικτῆς πολιτείας ἐθεμελίωσεν ὁ Πλάτων, ἀνέπτυξεν ὁ Δικαίαρχος, παρέλαβεν ὁ Πολύβιος καὶ συνεπλήρωσεν ὁ Στωϊ-

κός Παναίτιος, ἐξ οὗ παρέλαβεν ὁ Κικέρων (πρβλ. Cic. rep. κυρίως βιβλ. II καὶ III).

‘Γιοστηρίζεται ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ ἡ ἔνωσις τῶν τριῶν εἰδῶν, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, καὶ τὸ καθῆκον τῶν Ρωμαίων νὰ καλλιεργῶσι τὴν ἡθικὴν καὶ νὰ ἀσκῶσι τὴν πολιτικήν. ’Ἐν τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ ὅμολογεῖται ὡς ἄριστον πολίτευμα τὸ ῥωμαϊκόν, οὗ παρέχεται ἡ ἴστορικὴ κατὰ Πολύβιον ἀνάπτυξις. ’Ἐν τῷ τρίτῳ βιβλίῳ (οὗ περίληψιν δίδει ὁ ιερὸς Αὐγουστῖνος) τίθεται ὡς βάσις ἀπαραίτητος τῆς πολιτείας ἡ δικαιοσύνη. ’Ἐν τῷ τετάρτῳ γίνεται λόγος περὶ τῶν ἡθικῶν κατευθύνσεων καὶ τῆς ἀγωγῆς. ’Ο Κικέρων ἐν τῷ πέμπτῳ βιβλίῳ καινοτομεῖ ἀσχολούμενος περὶ τὸν ἡγήτορα τῆς πολιτείας (princeps civitatis, rectores, rector patriae, rector rerum publicarum, moderator rei publicae), δύστις διὰ τὴν διατήρησιν τοῦ μικτοῦ πολιτεύματος διφείλει νὰ ἔξυπηρετῇ τὴν Πολιτείαν καὶ νὰ μὴ ἱκανοποιῇ τὰς ἐπιθυμίας ἐνὸς ἑκάστου τῶν πολιτῶν, ἀλλὰ νὰ συγκεντρώνῃ τὴν ἐμπιστοσύνην πάντων τῶν πολιτῶν. ’Ως παράδειγμα ἔλαβε τὸ πολίτευμα τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἄνδρας, οἶος ὁ Σόλων, ὁ Περικλῆς καὶ γενικῶς εἶχεν ὑπ’ ὅψιν του τὴν Ἀθηναίων Πολιτείαν τοῦ Ἀριστοτέλους. Τοῦ ἕκτου βιβλίου μόνον διεσώθη ὁ ἐπίλογος, δηλαδὴ τὸ ἀποκαλυπτικὸν ἐνύπνιον τοῦ νεωτέρου Σκιπίωνος. ’Ιδε σελ. 104. 106 ἔξ.

β) Σπουδαιότης τοῦ ἔργου.

‘Ο Κικέρων ἀποκαλεῖ, καὶ πολὺ δικαίως, τὸ de re publica ἔργον αὐτοῦ ἔχεγγυον καὶ ἀσφαλειαν δοθεῖσαν εἰς τὸ κοινὸν περὶ τῆς καλῆς συμπεριφορᾶς του, ὡς τὸ ἀπέδειξεν ὀλίγον ἔπειτα, δτε ὡς ἀνθύπατος (51 π.Χ.) διώκησε τὴν Κιλικίαν. ’Εδειξε πράγματι ὅτι ἡ ἀρετή, ἥν δὲν ἀρκεῖ νὰ κατέχῃ τις ὡς ἐπιστήμων, πρέπει ἐν τῇ πράξει νὰ δεικνύεται. Τὰ ἀξιώματα τῶν στρατηγῶν καὶ τῶν ἀρχόντων εἰναι καθήκοντα, ἢ δέον νὰ ἐκπληρώσωσι καὶ οὐχὶ ἐπιδιωκόμενα ἀγαθὰ χάριν τῆς ἰδιοτελείας καὶ φιλοδοξίας αὐτῶν.

‘Ο Κικέρων πρὸς σύνταξιν τοῦ ἔργου του ὡφελήθη ἐκ τῶν συγγραμμάτων τῶν Ἐλλήνων φιλοσόφων καὶ ἰδίᾳ τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους κατὰ τρόπον ἀρμόδιοντα πρὸς τὸν σκοπὸν του καὶ δὴ πρὸς τὰς ῥωμαϊκὰς ἀρχὰς. ’Ἐν αὐτῷ συγκεραννύει τὰς ἀφηρημένας θεωρίας τοῦ Πλάτωνος πρὸς τὰς θετικωτέρας ἀντιλήψεις τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ ἴστορικοῦ Πολυβίου.

‘Ο Πλάτων ἐν τῇ Πολιτείᾳ αὐτοῦ εἰχε διαγράψει ἐν τῷ νῷ πολιτείαν παντάπασιν ἰδεώδη, ἐνῷ δὲ Κικέρων περιγράφει τὴν ρώμην πολιτείαν ὡς ἀπαύγασμα φυσικὸν δικαιοισθνῆς καὶ σοφίας. Οὕτω δεικνύων τὴν ρώματικὴν πολιτείαν ἐν τῇ γενέσει καὶ τῇ αὐξήσει καὶ ἥδη ἀνδρωθεῖσαν καὶ ἴσχυροποιηθεῖσαν, ἀκολουθεῖ τὸν σκοπόν του καλύτερον ἢ ἐὰν ἐφαντάζετο πολιτείαν, ὡς δὲ Πλατωνικὸς Σωκράτης. Καὶ αὐτὸς δὲ Κικέρων ἀναφέρει ὅτι δὲ Πλάτων περιέγραψε πολιτείαν ἰδεώδη, ἐνῷ αὐτὸς ἐστηρίχθη ἐπὶ πραγματικῆς καὶ μάλιστα μεγαλειώδους πολιτείας, τῆς ‘Ρωμαϊκῆς, ἐνῇ διαφαίνονται σαφῶς αἱ ἀρχαὶ πολιτείας, οἵαν καὶ δὲ Πλάτων διεῖδεν, ἀλλ’ οὔτως, ὕστε νὰ φαίνεται δόθαλμοφανῶς ἢ ἀφορμὴ καὶ ἢ αἰτία οἰουδήποτε ἐν αὐτῇ καλοῦ ἢ κακοῦ.

Ἐκεῖνο δπερ παραλαμβάνει δὲ Κικέρων παρὰ τοῦ Πλάτωνος εἰναι αἱ ἰδέαι περὶ τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ὡς π.χ. εἰναι ἡ διδασκαλία περὶ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς, ἣτις ἔκτιθεται ἐν τῷ Somnium Scipionis. Ο Κικέρων ἐπωφελήθη ἐκ τῆς ‘Ελληνικῆς σοφίας μόνον τὰς αἰλωνίους καὶ καθολικὰς ἀρχὰς τῆς πολιτεικῆς καὶ ἡθικῆς. Διὰ τοῦτο τὰ περὶ πολιτείας βιβλία αὐτοῦ ἔτιμῶντο πολύ, ὡς ἔχοντα σπουδαῖον καὶ ἀρεστὸν εἰς δόλους περιεχόμενον. Εἰς τὰς ἀρετὰς αὐτὰς προσετίθετο τὸ κῦρος καὶ ἡ αὐθεντία τοῦ ἀνδρός, ἢ ἡγητορικὴ αὐτοῦ δεινότης, ἢ ἀνιδιοτέλεια, ἢ τιμιότης καὶ ἡ ἀγαστὴ φιλοπατρία, περὶ ἣς διηγεῖται δὲ Πλούταρχος (β. Κικ. 49) τὰ ἑξῆς: «Πυνθάνομαι δὲ Καίσαρα (δηλ. τὸν Αὔγουστον) χρόνοις πολλοῖς ὕστερον εἰσελθεῖν πρός ἔνα τῶν θυγατριῶν τὸν δὲ βιβλίον ἔχοντα Κικέρωνος ἐν ταῖς χερσὶν ἐκπλαγέντα τῷ ἵματι τοῦ περικαλύπτειν· ἰδόντα δὲ Καίσαρα λαβεῖν καὶ διελθεῖν ἐστῶτα μέρος πολὺ τοῦ βιβλίου, πάλιν δὲ ἀποδιδόντα τῷ μειωμάτῳ φάναι: «Λόγιος ἀνήρ, ὡς παῖ, λόγιος καὶ φιλόπατρος».

γ) Τύχη τοῦ ἔργου.

Τὸ φιλοσοφικὸ - πολιτικὸν τοῦτο βιβλίον, κατὰ τὸν αἱ ἀιῶνα μ.Χ. λησμονθέν, ἀλλ’ ἔπειτα ἀπὸ πολλοὺς αἰῶνας θαυμασθέν, ἔσχε τὴν μεγίστην ἀτυχίαν νὰ ἀπολεσθῇ καὶ μόλις εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος ἀνευρέθη, οὐχὶ ὅμως ἀκέραιον (περίπου πλέον τοῦ 1/3 τοῦ συνόλου).

Οι παλαιοὶ Σενέκας, Πλίνιος δὲ Πρεσβύτερος, Σουητώνιος, Φρόντων καὶ Αὔλιος Γέλλιος κάμνουσι νύξεις περὶ αὐτοῦ καὶ σπανίως ἀναφέρουσι, χάριν τῆς γλώσσης μόνον, χωρία. Ἐν τοῖς ἔπειτα χρόνοις, μετὰ τοὺς δύο

αιῶνας τῆς αὐτοκρατορίας, παραδίδεται ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ὁ Σεβῆρος (αὐτοκράτωρ 222 - 235 μ.Χ.) ἐμελέτα ἐκ παραλλήλου πρὸς τὸν Βεργίλιον, τὸν Ὁράτιον, τὴν Πολιτείαν τοῦ Πλάτωνος καὶ τοὺς διαλόγους τῶν ἔργων τοῦ Κικέρωνος de re publica καὶ de officiis (περὶ καθηκόντων). "Ἐπειτα καὶ αὐτὸς ὁ Ἱερὸς Αὐγουστῖνος ἐμελέτησε τοῦτο καὶ ἐμιμήθη ἐν τῷ de civitate Dei ἔργῳ αὐτοῦ.

Αὐτὸς δῆμος εἶναι ἔξαρτεσις καὶ καθόλου εἰπεῖν τὸ de re publica κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τῆς διαφθορᾶς δὲν εἶχε τὴν πρώτην σπουδαίοτητα. Αἱ ἀρχαὶ δῆμος αὐτοῦ ἐνδιέφερον τὸν Χριστιανισμόν, δστις διὰ τοῦ Λακταντίου (Lactantius) καὶ ἴδιᾳ τοῦ Ἱεροῦ Αὐγουστίνου (Augustinus) μιμεῖται ἢ ἀντιγράφει χωρία τινά. Ἐπίσης οἱ γραμματικοὶ Nonius (Marcellus) καὶ κυρίως ὁ (Aurelius Ambrosius Theodosius) Macrobius ἀναφέρουσι χωρία ἢ ἐν ἔκτάσει σχολιάζουσι. Τέλος ὁ Boëthius (480 - 524 μ.Χ.), ὁ γραμματικὸς Priscianus καὶ αὐτὸς ὁ Isidōrus, ἐπίσκοπος τῆς Σεβίλλης (περ. 560 - 636 μ.Χ.) εἰλον εἰσέτι εἰς χεῖρας τὸ « περὶ πολιτείας » ἔργον τοῦ Κικέρωνος ὡς καὶ πάντες οἱ λόγιοι τῶν χρόνων ἐκείνων.

'Αλλὰ βραδύτερον ἀπωλέσθησαν τὰ ἔχνη αὐτοῦ, διότι τὸ βιβλίον τοῦτο, ὡς καὶ τόσα ἄλλα, ἐπεσαν εἰς χεῖρας ἀνθρώπων μὴ δυναμένων νὰ κατανοήσωσι τὴν ἀξίαν καὶ τὴν σημασίαν, ἢν θὰ εἶχεν ἡ διάσωσις αὐτοῦ.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἀναγεννήσεως ὁ ἐκ Νικομηδείας τοῦ Βυζαντίου "Ἐλλην μοναχὸς Μάξιμος Πλανούδης (περ. 1260 - 1310) μετέφρασε τὸν ἐπίλογον (Somnium Scipionis), δστις εἶχεν ἀπὸ μακροῦ χρόνου ἀποσπασθῆ ἐκ τοῦ ὄλου ἔργου, διὰ τὸ ὄποῖον εἶχεν ἀποσβεσθῆ πλέον πᾶσα περὶ ἀνευρέσεως ἐλπίς. Παρὰ ταῦτα δῆμος τὸ σύγγραμμα αὐτὸ δὲν ἀπωλέσθη καθ' ὀλοκληρίαν, διότι ἡ τύχη ἐπεφύλασσεν εἰς τὸν βιβλιοθηκάριον τῆς Βατικανῆς Βιβλιοθήκης, τὸν μετέπειτα Καρδινάλιον Angelo Mai (1782 - 1854), τὴν ἀνακάλυψιν παλιμψήστου κώδικος περιέχοντος ἀποσπάσματα τῶν 5 πρώτων βιβλίων ἐκτεταμένα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον.

'Ο κῶδιξ οὗτος μετηνέχθη ἀπό τινος ἐν Ἰταλίᾳ μοναστηρίου τοῦ Saint Columban ἐν Bobbio εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Βατικανοῦ (ἡρ. 5757 τοῦ IV αἰῶνος) λίαν κεκολωβωμένος. Τὸ μετὰ χασμάτων τὸ πρῶτον δημοσιεύθεν ὑπὸ τοῦ Mai κείμενον (1822), διὰ μεταγενεστέρων ἔργασιῶν καὶ τῆς κριτικῆς ἀποκαταστάσεως πολὺ ἐβελτιώθη. Εἰς αὐτὸ

προσετέθησαν καὶ ἄλλα ἀποσπάσματα καὶ πρὸ παντὸς τὸ Somnium Scipionis. Οὕτω ἐκ τοῦ ἔργου de re publica σῳζεται τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ πρώτου βιβλίου, σημαντικὸν μέρος τοῦ δευτέρου, ἀποσπάσματα ἀξιόλογα τοῦ τρίτου, τὸ τέταρτον ὅμως καὶ πέμπτον βιβλίον παραμένουσι σχεδὸν ἄγνωστα. Τοῦ ἕκτου δὲ καὶ τελευταίου ἐσώθη μόνον ὁ θαυμαστὸς ἐπίλογος (Somnium Scipionis).

δ) Τὰ πρόσωπα τοῦ διαλόγου.

Τὰ τοῦ διαλόγου πρόσωπα (129 π.Χ.) μὴ σύγχρονα, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Πλάτωνα, ἐν τῷ ἔργῳ καθόλου περὶ πολιτείας (de re publica ἦτοι de optimo statu civitatis et de optimo cive) ἀπαριθμεῖται αὐτὸς ὁ Κικέρων ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς αὐτοῦ. Εἶναι δὲ ταῦτα οἱ ἔξι τῶν διηδρεις τοῦ κύκλου τῶν Σκιπίωνων.

'Ο Αφρικανὸς ὁ Νεώτερος· (ιδ. κατωτέρω), τὸ καὶ κυριώτερον πρόσωπον, ὁ Φίλων (L. Furius Philo), ὑπατος τῷ 136 π.Χ. ἐκ τῶν μᾶλλον πεπαιδευμένων τῶν χρόνων του, ἐντριβῆς περὶ τὰ ἀστρονομικά, φίλτατος τοῦ Σκιπίωνος καὶ τοῦ Λαιλίου, ὁ Λαίλιος (ιδ. κατωτέρω), ὁ Μάνιος Μανίλιος (M'. Manilius) ὑπατος τῷ 149 π.Χ. (ἐν τῷ 5ῳ βιβλίῳ τοῦ ἔργου). Εἰς αὐτοὺς προστίθενται ὡς ἀκροαταὶ τέσσαρες διακεκριμένοι νέοι (ὁ Q. Aelius Tubero, ὁ P. Rutilius Rufus καὶ οἱ δύο γαμβροὶ τοῦ Λαιλίου Q. Mucius Scaevola augur καὶ C. Fannius, διακρινόμενοι εἴτε ἐπὶ πολιτικότητι καὶ ὅρτορεις, ὡς ὁ πρῶτος, εἴτε ἐπὶ ιστορικότητι ὡς ὁ δεύτερος, συγγραφεὺς Χρονικῶν τῆς ἐποχῆς του).

'Ως λαμβάνων δ' ἐνεργὸν μέρος παρίσταται ἐν τῷ τέλει τοῦ τρίτου βιβλίου καὶ ὁ Μόμμιος (Spurius Mummius), ἀδελφὸς τοῦ ἐκπορθήτου τῆς Κορίνθου Λευκίου Μομμίου. Ιδιαιτέρως δὲ ἐν τῷ 'Ενυπνίῳ λαμβάνουσι μέρος :

1. 'Ο L. Aemilius Paulus Macedonicus (Παῦλος Αἰμίλιος ὁ Μακεδονικὸς) ἔξ ἀρχαιοτάτου πατρικίου γένους τῶν Αἰμιλίων, νικητὴς τοῦ Περσέως παρὰ τὴν Πύδναν (168 π.Χ.), υἱὸς τοῦ ἀποθανόντος ἐν Κάνναις Παύλου καὶ πατήρ τοῦ Ποπλίου, ὅστις ἔνεκα τῆς υἱοθεσίας ἐπωνυμάσθη Σκιπίων 'Αφρικανὸς ὁ νεώτερος. 'Υπῆρξε, κατὰ τοὺς Λατίνους συγγραφεῖς, ἀκραιφνῆς 'Ρωμαῖος καὶ φίλος τῶν 'Ελλήνων.

2. 'Ο P. Cornelius Scipio Aemilianus (Π. Κορνήλιος Σκιπίων Αἰμιλιανὸς) ὁ ἐπονομασθεὶς Africanus (Minor) καὶ Numantinus.

Ἐγεννήθη τῷ 185/184 π.Χ. Ἡτο δευτερότοκος υἱὸς τοῦ L. Aemilius Paulus τοῦ Μακεδονικοῦ καὶ τῆς πρώτης συζύγου αὐτοῦ Papiria. Εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Σκιπιώνων, υἱούς Σκιπίωνος Ἀφρικανοῦ (τοῦ Πρεσβυτέρου) ἀποθανόντος τῷ 183 π.Χ. Εἶχε διδασκάλους τὸν ιστορικὸν Πολύβιον καὶ τὸν φιλόσοφον Μητρόδωρον. Ἡτο ἐγκρατέστατος τῶν ἑλληνικῶν καὶ ῥωμαϊκῶν γραμμάτων, ὑπῆρξε φίλος τοῦ Στωικοῦ Παναιτίου καὶ τῶν τὰ μάλιστα πεπαιδευμένων ἀνδρῶν τῶν χρόνων του (τοῦ κωμικοῦ ποιητοῦ Τερεντίου, τοῦ Ἀκκίου, τοῦ Λουκιλίου) ὡς καὶ τῶν προσώπων τοῦ διαλόγου ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Κικέρωνος *de re publica*. Ἐπαινεῖται ὑπὸ τούτου, καθὼς μαρτυροῦσι διασωθέντα τινὰ ἀποσπάσματα, ὡς ῥήτωρ διακεκριμένος. Διετέλεσεν ὑπάτος τῷ 147 π.Χ. εἰς ἡλικίαν μόλις 37 ἑτῶν, τερματίσας τὸν Γ' Καρχηδονιακὸν πόλεμον καὶ πάλιν τὸ δεύτερον ὑπάτος τῷ 134 π.Χ. Ἐθριάμβευσε τῷ 133 π.Χ. ἐκ τοῦ κατὰ τῆς Νομαντίας πολέμου. Ἐπί τινα ἔτη ἀπεμαχρύθη τῆς ‘Ρώμης ἐπιστρέψας κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Τιβερίου Γράκχου. ‘Ως πολιτικὸς ἀνὴρ ἐπρέσβευεν ἀρχὰς ἀριστοκρατικάς. Τῷ 129 π.Χ. εἰς ἡλικίαν 56 περίπου ἑτῶν εὑρέθη ἐπὶ τῆς ακλίνης του νεκρός. Διὰ τὴν δολοφονίαν του κατηγορήθη τὸ δημοκρατικὸν κόμμα ἐναντίον τοῦ ὄποιου ἐνεργῶς ἀντετάχθη κατὰ τὰς ταραχὰς τῶν Γράκχων, ὡς καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ, Σεμπρωνία, ἀδελφὴ τῶν Γράκχων, ἀλλ' ἀνευ ἀποδείξεων. (Θαυμασίαν εἰκόνα αὐτοῦ παρέχει ὁ Πολύβιος 32, 8 - 16).

3. ‘Ο C. Laelius (Γάιος Λαίλιος), υἱὸς τοῦ Γ. Λαιλίου, ὑπάτου (190 π.Χ.), φίλος τοῦ Σκιπίωνος Αἰμιλιανοῦ. Ἐγεννήθη τῷ 186 π.Χ. Διετέλεσε ταμίας 155 π.Χ., δήμαρχος 151 π.Χ., πραίτωρ 145 π.Χ., ὑπάτος 140 π.Χ. μετὰ τοῦ Q. Servilius Caepio. Οὗτος ἐπεδόθη εἰς φιλοσοφικὰς καὶ φιλολογικὰς μελέτας, δι’ ὃ ἐσχε καὶ τὸ ἐπώνυμον Sapiens. Διεκρίθη κατὰ Κικέρωνα τὰ μέγιστα ὡς ῥήτωρ. Ἰδιαιτέρως εἶναι γνωστὸς ἐκ τοῦ δμωνύμου ἔργου τοῦ Κικέρωνος (*Laelius sive de amicitia*), ἐν ᾧ εἰναι τὸ κύριον πρόσωπον τοῦ διαλόγου.

4. ‘Ο Masinissa (Μασσανάσσης) βασιλεὺς τῆς ἀνατολικῆς Νουμιδίας (τοῦ νῦν Ἀλγερίου), υἱὸς τοῦ Γάλα, πατὴρ τοῦ Μιχίψα καὶ πάππος τοῦ Ἰουγούρθα (περ. 240 - 148 π.Χ.). Ὑπῆρξεν ἀντίπαλος τοῦ βασιλέως Σύφαχος, ἔχθρὸς τῶν ‘Ρωμαίων καὶ φίλος τῶν Καρχηδονίων κατὰ τὸν B' Καρχηδονιακὸν πόλεμον. Ἐπειτα διὰ τῶν καλῶν τρόπων τοῦ Σκιπίωνος μετέστη πρὸς τοὺς ‘Ρωμαίους, γενόμενος πιστὸς φίλος

καὶ σύμμαχος, μεθ' ὧν διετήρει πάντοτε ίδιαιτέρων φιλίαν καὶ ἀγάπην καὶ ίδιᾳ μετὰ τῆς οἰκογενείας τῶν Σκιπιώνων (πρβλ. Somn. Scip. 1 : *familiae nostrae amicissimum*). 'Ο Μασσανάσσης ἀποθανὼν (148 π.Χ.) ἀφῆκεν ἐκτελεστὴν τῆς διαθήκης του τὸν Σκιπίωνα 'Αφρικανὸν τὸν Νεώτερον.

ε) Εισαγωγὴ εἰς τὸ Somnium Scipionis.

Καὶ δὲ ἐπίλογος οὗτος τοῦ ἔργου συνετάχθη, κατὰ τὸ τεχνικὸν ὑπόδειγμα τοῦ Πλάτωνος (Πολιτ. X, 614 B), οὗ τὴν ἐπινόησιν παρηλλαγμένην ἔμιμηθη. 'Ο Σωκράτης δηλαδὴ πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ δτι ἐπιφυλάσσονται ἐν τῇ ἄλλῃ ζωῇ εἰς τοὺς κακούς καὶ τοὺς ἐναρέτους ἀνάλογοι ποιναὶ καὶ ἀνταμοιβαί, διηγεῖται τὰ περὶ τοῦ Ἡρὸς τοῦ Ἀρμενίου τὸ γένος Παμφύλου. Οὗτος τελευτήσας ἐν πολέμῳ καὶ ἀναιρεθεὶς δεκαταῖος καὶ μέλλων μετὰ δύο ἡμέρας νὰ ταφῇ, ἐν τῇ πυρῷ κείμενος ἀνέζησεν, ἀναζήσας δὲ διηγεῖται δσα ἐκεῖ εἰδεῖ 12 ἡμέρας κατὰ τὴν διαμονὴν αὐτοῦ ἐν τῷ ἄλλῳ κόσμῳ. 'Αντὶ τῆς διηγήσεως ταύτης, δὲ Κικέρων ἐπὶ τὸ ψυχολογικώτερον εἰσάγει εἰς τὸ τέλος τοῦ βου βιβλίου τὸ κυριώτερον πρόσωπον τοῦ διαλόγου, τὸν Σκιπίωνα 'Αφρικανὸν τὸν Νεώτερον ἀφηγούμενον ἐνύπνιόν τι, δπερ εἰδεν, δτε ἐφιλοξενήθη παρὰ τῷ Μασσανάσση (ἰδ. κατωτέρω) *.

Τὴν αἰτίαν, ἔνεκα τῆς ὁποίας δὲ Κικέρων ἐν τέλει πολιτικοῦ ἔργου διμιεῖ κατὰ φυσικὸν τρόπον περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς ἐξηγεῖ δὲ Μαχρόβιος (Somn. 1, 4; 2) λέγων : « "Οτε δὲ Λαζίλιος ἐδυσανασχέτει (ἐν τῷ περὶ πολιτείας ἔργῳ τοῦ Κικέρωνος) δτι δὲν εἰχον ἴδρυσει δημοσίᾳ ἀνδριάντα πρὸς τιμὴν τοῦ Σκιπίωνος Νασικᾶ εἰς ἀνταμοιβὴν τοῦ δτι ἐφόνευσε τῷ 133 π.Χ. τὸν τύραννον (Τιβ. Γράκχον) ἀπήντησε ἐν τέλει δὲ Σκιπίων μεταξὺ ἄλλων τὰ ἔξης : ἀλλὰ εἰ καὶ ἡ συνείδησις αὐτὴ τῶν καλῶν πράξεών των εἰναι ἡ μεγίστη ἀνταμοιβή, ἐν τούτοις ἡ θεία αὐτὴ ἀρετὴ ἐπιθυμεῖ οὐχὶ ἀδριάντας (χαλκοῦς) ἐστερεωμένους (ἐπὶ βάθρων) διὰ μολύβδου, οὕτε θριάμβους διὰ δαφνῶν προωρισμένων νὰ ξη-

* Πρβλ. καὶ τὸ ὄνειρον τοῦ 'Αποκόπου, στιχούργημα ἐκ 558 στίχων τοῦ Κρητὸς Μπεργαδῆ τῶν ἀρχῶν τοῦ 16ου αἰῶνος πολλάκις τυπωθὲν ἐν Βενετίᾳ. 'Εξεδόθη ὑπὸ τοῦ Legrand δις (Coll. de Monuments ἀριθ. 9, 1870, καὶ Biblioth. grecque vulg. II 1881).

ρανθῶσιν, ἀλλὰ μᾶλλον ἔμπεδα τρόπον τινὰ καὶ θαλερὰ εἴδη ἀνταμοιβῶν. Τίνα εἰναι τέλος πάντων αὐτά σου τὰ εἴδη; εἶπεν ὁ Λαζλιος. Τότε δὲ Σκιπίων : « 'Υπομείνατέ (ἀκούσατέ) με, εἶπεν, ἐπειδὴ τρίτην ἡμέραν ἥδη σχολάζομεν (ἀναπαυόμεθα λόγῳ τῆς ἑορτῆς) ».

Διὰ τοιούτων λόγων ἀρχίζει ἐδῶ τὴν ἀφήγησιν τοῦ Ἐνυπνίου (καὶ οὐχὶ ὡς παρὰ Πλάτωνι γίνεται διὰ μάθου ὑπὸ τινῶν Ἐπικουρείων χλευαζομένου) δεικνύων δτι αἱ σταθερώτεραι καὶ διαρκέστεραι ἀνταμοιβαὶ ἐπιφυλάσσονται ἐν τῷ οὐρανῷ, ὡς ἀντελήφθη ὁ Ἰδιος, εἰς τοὺς ἐναρέτους πολιτικοὺς ἡγγήτορας, οἵτινες παρέσχον ἐκδουλεύσεις εἰς τὴν πατρίδα καὶ τὸ κοινὸν ἀγαθόν.

Παρὰ τὴν ἐν μέρει ἀπώλειαν τῶν προηγουμένων βιβλίων, τὸ Somnium Scipionis διετηρήθη ἀνέκαθεν ἀλώβητον, καὶ ἐν τῇ ἐκτιμήσει τῶν παλαιῶν περιεσώθη. Ἡ σχολήθησαν περὶ τοῦτο ὅλοι τε καὶ ἴδιᾳ δὲ λόγιος συγγραφεὺς Macrobius, ἀνθύπατος τῆς Ἀφρικῆς 410 μ.Χ., ὅστις ὑπεμνημάτισε τοῦτο (περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου αἰῶνος μ.Χ.) εἰς δύο σφράγιμενα βιβλία, ἐγκατασπείρας διαφόρους μαθηματικὰς καὶ ἀστρονομικὰς παρατηρήσεις καθὼς καὶ νεοπλατωνικὰς θεωρίας.

ΚΕΙΜΕΝΟΝ *

Cum in Africam venissem M'. Manilio consuli ad quartam I § 1 (9) legionem tribunus, ut scitis, militum, nihil mihi fuit potius, quam ut Masinissami convenirem regem, familiae nostrae iustis de causis amicissimum. Ad quem ut veni, complexus me senex conlacrimavit aliquantoque post suspexit ad caelum et : Grates, inquit, tibi ago, summe Sol, vobisque, reliqui Caelites, quod, ante quam ex hac vita migro, conspicio in meo regno et his tectis P. Cornelium Scipionem, cuius ego nomine ipso recreor ; itaque numquam ex animo meo descedit illius optimi atque invictissimi viri memoria. Deinde ego illum de suo regno, ille me de nostra re publica percontatus est, multisque verbis ultro citroque habitis ille nobis consumptus est dies.

Post autem apparatu regio accepti sermonem in multam noc- I § 2 (10) tem produximus, cum senex nihil nisi de Africano loqueretur omniaque eius non facta solum, sed etiam dicta meminisset. Deinde, ut cubitum discessimus, me et de via fessum, et qui ad multam noctem vigilassem, artior quam solebat somnus complexus est. Hic mihi (credo equidem ex hoc, quod eramus locuti ; fit enim fere, ut cogitationes sermonesque nostri pariant aliquid in somno tale, quale de Homero scribit Ennius, de quo videlicet saepissime vigilans solebat cogitare et loqui) Africanus se ostendit ea forma, quae mihi ex imagine eius quam ex ipso erat notior ; quem ubi agnovi, equidem cohorrei, sed ille : Ades, inquit, animo et omitte timorem, Scipio, et, quae dicam, trade memoriae.

Videsne illam urbem, quae parere populo Romano coacta II § 3 (11) per me renovat pristina bella nec potest quiescere ? (ostendebat autem Karthaginem de excelso et pleno stellarum illustri et claro quodam loco) ad quam tu oppugnandam nunc venis paene miles.

* Κατὰ τὴν στερεότυπον ἔκδοσιν τοῦ C. F. Müller, Lips. (Teubner).

Hanc hoc biennio consul evertes, eritque cognomen id tibi per te partum, quod habes adhuc a nobis hereditarium. Cum autem Karthaginem deleveris, triumphum egeris censorque fueris et obieris legatus Aegyptum, Syriam, Asiam, Graeciam, diligere iterum consul absens bellumque maximum conficies, Numantiam excides. Sed cum eris curru in Capitolium invictus, offendes rem publicam consiliis perturbatam nepotis mei.

II § 4 (12) Hic tu, Africane, ostendas oportebit patriae lumen animi, ingenii consiliique tui. Sed eius temporis ancipitem video quasi fatorum viam. Nam cum aetas tua septenos octiens solis anfractus reditusque converterit, duoque ii numeri, quorum uterque plenus alter altera de causa habetur, circuitu naturali summam tibi fatalem confecerint, in te unum atque in tuum nomen se tota convertet civitas, te senatus, te omnes boni, te socii, te Latini intuebuntur, tu eris unus; in quo nitatur civitatis salus, ac, ne multa, dictator rem publicam constituas oportet, si impias propinquorum manus effugeris. Hic cum exclamasset Laelius ingemuissentque vehementius ceteri, leniter arridens Scipio: St! quaeso, inquit, ne me e somno excitetis, et parumper audite cetera.

III § 5 (13) Sed quo sis, Africane, alacrior ad tutandam rem publicam, sic habeto: omnibus, qui patriam conservaverint, adiuverint, auxerint, certum esse in caelo definitum locum, ubi beati aevo sempiterno fruantur; nihil est enim illi principi deo, qui omnem mundum regit, quod quidem in terris fiat, acceptius quam concilia coetusque hominum iure sociati, quae civitates appellantur; harum rectores et conservatores hinc profecti hic revertuntur.

III § 6 (14) Hic ego, etsi eram perterritus non tam mortis metu quam insidiarum a meis, quaesivi tamen, viveretne ipse et Paulus pater et alii, quos nos extinctos arbitraremur. Immo vero, inquit, hi vivunt, qui e corporum vinculis tamquam e carcere evolaverunt, vestra vero, quae dicitur, vita mors est. Quin tu aspicis ad te venientem Paulum patrem? Quem ut vidi, equidem vim lacri-

marum profudi, ille autem me complexus atque osculans flere prohibebat.

Atque ego ut primum fletu represso loqui posse coepi, Quae- III § 7 (15) so, inquam, pater sanctissime atque optime, quoniam haec est vita, ut Africanum audio dicere, quid moror in terris? quin huc ad vos venire propero? Non est ita, inquit ille. Nisi enim deus is, cuius hoc templum est omne, quod conspicis, istis te corporis custodiis liberaverit, huc aditus patere non potest. Homines enim sunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum, quem in hoc templo medium vides, quae terra dicitur, iisque animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quae sidera et stellas vocatis, quae globosae et rotundae, divinis animatae mentibus, circulos suos orbesque conficiunt celeritate mirabili. Quare et tibi, Publi, et piis omnibus retinendus animus est in custodia corporis nec iniussu eius, a quo ille est vobis datus, ex hominum vita migrandum est, ne munus humanum adsignatum a deo defugisse videamini.

Sed sic, Scipio, ut avus hic tuus, ut ego, qui te genui, iusti- III § 8 (16) tiam cole et pietatem, quae cum magna in parentibus et propinquis, tum in patria maxima est; ea vita via est in caelum et in hunc coetum eorum, qui iam vixerunt et corpore laxati illum incolunt locum, quem vides, (erat autem is splendidissimo candore inter flamas circus elucens) quem vos, ut a Graiis acceptis, orbem lacteum nuncupatis; ex quo omnia mihi contemplanti praeclera cetera et mirabilia videbantur. Erant autem eae stellae, quas numquam ex hoc loco vidimus, et eae magnitudines omnium, quas esse numquam suspicati sumus, ex quibus erat ea minima, quae ultima a caelo, citima a terris luce lucebat aliena. Stellarum autem globi terrae magnitudinem facile vincebant. Iam ipsa terra ita mihi parva visa est, ut me imperii nostri, quo quasi punctum eius attingimus, paeniteret.

Quam cum magis intuerer, Quaeso, inquit Africanus, quo- IV § 9 (17) que humi defixa tua mens erit? Nonne aspicis, quae in templo

veneris ? Novem tibi orbibus vel potius globis conexa sunt omnia, quorum unus est caelestis, extumus, qui reliquos omnes complectitur, summus ipse deus arcens et continens ceteros ; in quo sunt infixi illi, qui volvuntur, stellarum cursus sempiterni ; cui subjecti sunt septem, qui versantur retro contrario motu atque caelum ; ex quibus unum globum possidet illa, quam in terris Saturniam nominant. Deinde est hominum generi prosperus et salutaris ille fulgor, qui dicitur Iovis; tum rutilus horribilisque terris, quem Martium dicitis ; deinde subter medium fere regionem sol obtinet, dux et princeps et moderator luminum reliquorum, mens mundi et temperatio, tanta magnitudine, ut cuncta sua luce lustret et compleat. Hunc ut comites consequuntur Veneris alter, alter Mercurii cursus, in infimoque orbe luna radiis solis accensa convertitur. Infra autem iam nihil est nisi mortale et caducum praeter animos munere deorum hominum generi datos, supra lunam sunt aeterna omnia. Nam ea, quae est media et nona, tellus, neque movetur et infima est, et in eam feruntur omnia nutu suo pondera.

V § 10 (18) Quae cum intuerer stupens, ut me recepi, Quid ? hic, inquam, quis est, qui compleat aures meas tantus et tam dulcis sonus ? Hic est, inquit, ille, qui intervallis disiunctus inparibus, sed tamen pro rata parte [ratione] distinctis impulsu et motu ipsorum orbium efficitur et acuta cum gravibus temperans varios aequaliter concentus efficit ; nec enim silentio tanti motus incitari possunt, et natura fert, ut extrema ex altera parte graviter, ex altera autem acute sonent. Quam ob causam summus ille caeli stellifer cursus, cuius conversio est concitator, acuto et excitato movetur sono, gravissimo autem hic lunaris atque infimus ; nam terra nona inmobilis manens una sede semper haeret complexa medium mundi locum. Illi autem octo cursus, in quibus eadem vis est duorum, septem efficiunt distinctos intervallis sonos, qui numerus rerum omnium fere nodus est ; quod docti homines nervis imitati atque cantibus aperuerunt sibi redditum in hunc locum, sicut alii, qui praestantibus ingeniosis in vita humana divina studia coluerunt.

Hoc sonitu oppletae aures hominum obsurduerunt ; nec est V § 11 (19) ullus hebetior sensus in vobis, sicut, ubi Nilus ad illa, quae Catadupa nominantur, praecipitat ex altissimis montibus, ea gens, quae illum locum adecolit, propter magnitudinem sonitus sensu audiendi caret. Hic vero tantus est totius mundi incitatissima conversione sonitus, ut eum aures hominum capere non possint, sicut intueri solem adversum nequitis, eiusque radiis acies vestra sensusque vincitur. Haec ego admirans referebam tamen oculos ad terram identidem.

Tum Africanus : Sentio, inquit, te sedem etiam nunc homi- VI § 12 (20) num ac domum contemplari ; quae si tibi parva, ut est, ita videatur, haec caelestia semper spectato, illa humana contemnito. Tu enim quam celebritatem sermonis hominum aut quam expeten- dam consequi gloriam potes ? Vides habitari in terra raris et an- gustis in locis et in ipsis quasi maculis, ubi habitatur, vasta so- litudines interiectas, eosque, qui incolunt terram, non modo inter- ruptos ita esse, ut nihil inter ipsos ab aliis ad alios manare possit, sed partim obliquos, partim transversos, partim etiam adversos stare vobis ; a quibus expectare gloriam certe nullam potestis.

Cernis autem eandem terram quasi quibusdam redimitam et VI § 13 (21) circumdatam cingulis, e quibus duos maxime inter se diversos et caeli verticibus ipsis ex utraque parte subnixos obriguisse pruina vides, medium autem illum et maximum solis ardore torreri. Duo sunt habitabiles, quorum australis ille, in quo qui insistunt, ad- versa vobis urgent vestigia, nihil ad vestrum genus ; hic autem alter subiectus aquiloni, quem incolitis, cerne quam tenui vos parte contingat. Omnis enim terra, quae colitur a vobis, angus- tata verticibus, lateribus latior, parva quaedam insula est cir- cumfusa illo mari, quod Atlanticum, quod magnum, quem Ocea- num appellatis in terris, qui tamen tanto nomine quam sit par- vus, vides.

Ex his ipsis cultis notisque terris num aut tuum aut cuius- VI § 14 (22) quam nostrum nomen vel Caucasm hunc, quem cernis, trans- cendere potuit vel illum Gangen tranatare ? Quis in reliquis ori-

entis aut obeuntis solis ultimis aut aquilonis austrive partibus tuum nomen audiet? quibus amputatis cernis profecto quantis in angustiis vestra se gloria dilatari velit. Ipsi autem, qui de nobis loquuntur, quam loquentur diu?

VII §15(23) Quin etiam si cupiat proles illa futurorum hominum deinceps laudes unius cuiusque nostrum a patribus acceptas posteris prodere, tamen propter eluviones exustionesque terrarum, quas accidere tempore certo necesse est, non modo [non] aeternam, sed ne diuturnam quidem gloriam adsequi possumus. Quid autem interest ab iis, qui postea nascentur, sermonem fore de te,

VII §16(24) cum ab iis nullus fuerit, qui ante nati sunt? qui nec pauciores et certe meliores fuerunt viri, praesertim cum apud eos ipsos, a quibus audiri nomen nostrum potest, nemo unius anni memoriam consequi possit. Homines enim populariter annum tantum modo solis, id est unius astri, reditu metiuntur; cum autem ad idem, unde semel profecta sunt, cuncta astra redierint eandemque totius caeli discriptionem longis intervallis rettulerint, tum ille vere vertens annus appellari potest; in quo vix dicere audeo quam multa hominum saecula teneantur. Namque ut olim deficere sol hominibus extinguique visus est, cum Romuli animus haec ipsa in templo penetravit, quandoque ab eadem parte sol eodemque tempore iterum defecerit, tum signis omnibus ad principium stellisque revocatis expletum annum habeto; cuius quidem anni nondum vicesimam partem scito esse conversam.

VII §17(25) Quocirca si redditum in hunc locum desperaveris, in quo omnia sunt magnis et praestantibus viris, quanti tandem est ista hominum gloria, quae pertinere vix ad unius anni partem exiguum potest? Igitur alte spectare si voles atque hanc sedem et aeternam domum contueri, neque te sermonibus vulgi dedideris nec in praemiis humanis spem posueris rerum tuarum; suis te oportet inlecebris ipsa virtus trahat ad verum decus, quid de te alii loquantur, ipsi videant, sed loquentur tamen. Sermo autem omnis ille et angustiis cingitur iis regionum, quas vides, nec umquam

de ullo perennis fuit et obruitur hominum interitu et oblivione posteritatis extinguitur.

Quae cum dixisset, Ego vero, inquam, Africane, siquidem VIII§18(26) bene meritis de patria quasi limes ad caeli aditum patet, quamquam a pueritia vestigiis ingressus patris et tuis decori vestro non defui, nunc tamen tanto praemio exposito enitar multo vigilans. Et ille: Tu vero enitere et sic habeto, non esse te mortalem, sed corpus hoc; nec enim tu is es, quem forma ista declarat, sed mens cuiusque is est quisque, non ea figura, quae digito demonstrari potest. Deum te igitur scito esse, siquidem est deus, qui viget, qui sentit, qui meminit, qui providet, qui tam regit et moderatur et movet id corpus, cui praepositus est, quam hunc mundum ille princeps deus; et ut mundum ex quadam parte mortalem ipse deus aeternus, sic fragile corpus animus sempiternus movet.

Nam quod semper movetur, aeternum est; quod autem motum adfert alicui, quodque ipsum agitatur aliunde, quando finem habet motus, vivendi finem habeat necesse est. Solum igitur, quod sese movet, quia numquam deseritur a se, numquam ne moveri quidem desinit; quin etiam ceteris, quae moventur, hic fons, hoc principium est movendi. Principii autem nulla est origo; nam ex principio oriuntur omnia, ipsum autem nulla ex re alia nasci potest; nec enim esset id principium, quod gigneretur aliunde; quodsi numquam oritur, ne occidit quidem umquam. Nam principium exstinctum nec ipsum ab alio renascetur nec ex se aliud creabit, siquidem necesse est a principio oriri omnia. Ita fit, ut motus principium ex eo sit, quod ipsum a se movetur; id autem nec nasci potest nec mori; vel concedat omne caelum omnisque natura et consistat necesse est nec vim ullam nanciscatur, qua a primo impulsu moveatur.

Cum pateat igitur aeternum id esse, quod a se ipso moveatur, quis est, qui hanc naturam animis esse tributam neget? Inanimum est enim omne, quod pulsu agitatur externo; quod autem

est animal, id motu cietur interiore et suo ; nam haec est propria natura animi atque vis ; quae si est una ex omnibus, quae sese moveat, neque nata certe est et aeterna est.

IX § 21 (29) Hanc tu exerce optimis in rebus ! sunt autem optimae curae de salute patriae, quibus agitatus et exercitatus animus velocius in hanc sedem et domum suam pervolabit ; idque ocius faciet, si iam tum, cum erit inclusus in corpore, eminebit foras et ea, quae extra erunt, contemplans quam maxime se a corpore abstrahet. Namque eorum animi, qui se corporis voluptatibus dediderunt earumque se quasi ministros praebuerunt impulsuque libidinum voluptatibus oboedientium deorum et hominum iura violaverunt, corporibus elapsi circum terram ipsam voluntantur nec hunc in locum nisi multis exagitati saeculis revertuntur. Ille discessit ; ego somno solutus sum.

ΜΕΡΟΣ Β'

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

I.

Περὶ ληγεῖσι : 'Ο Π. Κορνήλιος Σκυπίων Ἀφρικανὸς δὲ Νεώτερος διηγεῖται πρὸς τοὺς φίλους τὴν συνάντησιν αὐτοῦ πρὸς τὸν Μασσανάσσην ἐν τῇ Ἀφρικῇ καὶ τὰ κατ' αὐτὴν λεχθέντα περὶ τοῦ Σκυπίωνος Ἀφρικανοῦ τοῦ Πρεσβυτέρου, πάππου αὐτοῦ. Μετὰ τὸ πέρας τῆς συνδιαλέξεως κατακλιθεὶς βλέπει κατ' ὄναρ τὸν πάππον.

§ 1. (9). *Cum . . . venisset* ἀφοῦ ἤλθον, ἐλθὼν (τῷ 149 π.Χ.) ἐν ἀρχῇ τοῦ γ' Καρχηδονικοῦ πολέμου, ὅτε ἐποιορκεῖτο ἡ Καρχηδών. 'Ο Π. Κορνήλιος Σκυπίων Αἰμιλιανὸς (ἰδ. Προλ.) ἀρχίζει τὴν διήγησίν του. *Africam.* Διὰ τῆς λέξεως *Africa* ἐν εὐρυτέρᾳ ἐννοίᾳ ἐδήλουν οἱ 'Ρωμαῖοι τὴν Λιβύην τῶν ἀρχαίων 'Ελλήνων, ἥτοι τὴν παλαιὰν περιοχὴν τῆς Καρχηδόνος, ἐν στενωτέρᾳ δὲ ἐννοίᾳ, ὡς ἐνταῦθα, τὴν ἔκτὸς ταύτης χώραν, ἥτις ἥτο ποτε ὑποτεταγμένη εἰς τοὺς Καρχηδονίους, ὡς καὶ τῶν γειτονικῶν φυλῶν καὶ ίδιαιτέρως τὴν ὀνομαζομένην *Africa Propria* (ν. Τυνησία - Τύνης κ. Τύνις). *M'. Manilio* (ἰδ. Προλεγόμενα σ. 104). *consuli* σύναψον τῷ *tribunus . . . militum* (= *tribunus militaris*) στρατιωτικὸς χιλίαρχος παρὰ τῷ ὑπάτῳ, χιλ. ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ὑπάτου. *ad quartam legionem tr. m.* χιλίαρχος τῆς τετάρτης λεγεῶνος. Τίθεται τὸ *ad* (= *apud*) μετὰ αἰτιατικῆς ἐν στρατιωτικαῖς ἐκφράσεσιν, εἰ καὶ δηλοῦται στάσις (ἔκτὸς ἀν ὑπονοήσωμεν τὸ *ducendam*). Τῆς λεγεῶνος ἀνώτατος μὲν ἀρχηγὸς ἥτο ὁ ὑπατος (*consul*) ἢ ὁ ὑπατικὸς χιλίαρχος (*tribunus consularis*), ἀλλὰ διοικηταὶ (ἀξιωματικοὶ κατώτεροι) αὐτῆς ἡσαν κυρίως οἱ χιλίαρχοι, ἐξ τὸν ἀριθμὸν εἰς ἑκάστην λεγεῶνα, ἦν διώκουν ἀνὰ δύο ἐκ περιτροπῆς ἐπὶ δύο μῆνας. *nihil mihi fuit potius quam ut . . . convenirem = nihil habui antiquius* (ἢ *prius*) *quam ut . . . convenirem = οὐδὲν ἀμεινον* (καλύτερον, ιερώτερον) ἔσχον ἢ νὰ συναντήσω (τίποτ' ἄλλο δὲν ἐπεθύμησα περισσότερον παρὰ νά . . ., ἢ σκέψις μου ἥτο νὰ ὑπάγω πρὸς

συνάντησιν). Τὸ potius (= antiquius) εἶναι οὐδέτερον συγχριτικὸν τοῦ θετικοῦ τοῦ potis, e. *Masinissam* ἴδ. Προλεγόμ. σ. 105 *familiae* δοτ. *iustis de causis* ἡ πρόθεσις de ἔχει αἰτιολογικὴν σημασίαν = ἐκ βασίμων (σπουδαίων, ἰσχυρῶν) λόγων. *ut* ὡς. *senex* 90 περίου ἐτῶν. *senex*, *senis* γέρων. *conlacrimavit* ἡ πρόθ. *cum* (con-) δηλοῦ ἐπίτασιν. *suspexit ad caelum* καὶ in *caelum* καὶ (μετὰ τροπικῆς σημασίας) ἀπλῶς *caelum*. *suspicio*, -*pexi*, -*spectum*, 3. ἀναβλέπω. *grates* . . . *tibi ago* . . . *nobisque* . . . *quod* . . . *conspicio* χάριτας ἄγω σοι . . . καὶ ὑμῖν . . . δῖτι (διότι) . . . (εὐχαριστῶ σε . . . καὶ ὑμᾶς . . . διότι . . .) *conspicio* -*pexi*, *spectum*, 3. τὸ *grates* (ἀντὶ *gratias*) καὶ *Caelites* (ἀντὶ τοῦ *caelestes* = dii ἢ di) ἐτέθησαν ἐπὶ τὸ μεγαλοπρεπέστερον. 'Η ὅλη φράσις εἶναι καθόλου ποιητικὴ καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰλημμένη ἀπό τινος ποιητοῦ. *summe Sol* . . . *Caelites*. Τὸ *summe* (ἐνταῦθα ὑπὸ ἔννοιαν οὐχὶ τοπικήν, ἀλλὰ ἥτικήν) = μέγιστε, ὕπατε· τὸ δὲ *caelites* (οὐσιαστ.) = οἱ οὐρανίωνες, οἱ θεοί (ὁ "Ηλιος ὡς καὶ ἡ Σελήνη καὶ τὰ λοιπὰ ἀστρα, ἀτινα ἐν ταῖς ἀρχεγόνοις θρησκείαις ἐθεωροῦντο ὡς θεότητες). *caelis caelitis* (κατὰ τὸ *dives*, *divitis* πλούσιος). *antequam* . . . *migrō* ἐτέθη ὁριστικὴ μετὰ τὸ *antequam*, διότι ἡ πρᾶξις χρονικῶς παρίσταται ὡς μέλλουσα νὰ γίνη συντόμως. 'Ο Μασσανάσσης εἶναι πολὺ γέρων καὶ θέλει νὰ δώσῃ νὰ ἔννοήσουν διτὶ ἐντὸς ὀλίγου θὰ μεταβῇ (*migrare*) εἰς ἄλλον τύπον ὑπάρξεως (ἴδ. Προλεγ.). *in meo regno et his tectis* ἡ προθ. *in* δὲν ἐπαναλαμβάνεται, διότι ἡ ὅλη φράσις ἔχει μόνον μίαν ἔννοιαν = ἐν τοῖς ἀνακτόροις τοῦ βασιλείου μου (οὗ πρωτεύουσα ἦτο ἡ Κίρτα, νῦν Κωσταντίνη). 'Η λ. *regnum* ἐνταῦθα (κατὰ μετωνυμίαν) = ἡ εἰς τὸν βασιλέα ὑποτεταγμένη χώρα μετὰ τῶν κατοίκων αὐτῆς. *itaque* (ἀντὶ ita ἢ adeo) = τόσον . . . *illius* . . . *viri* Σκυπίωνος' Αφρικανοῦ τοῦ Πρεσβυτέρου (Maior). Τὸ *illius* ἐτέθη καὶ διὰ τὸ χρονικῶς ἀπομεμακρυσμένον, ἀλλὰ καὶ διότι δηλοῦ ἔξαρσιν. *ex animo* = ἐκ τῆς μνήμης μου. *memoria* = ἀνάμνησις. *ego illum* ἔνν. (κατὰ σύλληψιν τοῦ ὄχημα). *percontatus sum. de suo regno* κανονικῶς θὰ ἔπρεπε νὰ τεθῇ eius, ἀντὶ τοῦ suo. *de re publica* περὶ τῆς πολιτείας (ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ de . . . regno). *ultra citroque* = *ultra et citro* ἔνθα καὶ ἔνθα, ἔκατέρωθεν, ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, ἀμοιβαίως (= invicem). *multis verbis* . . . *habitis* πολλῶν λόγων γενομένων (ἀφιερ. ἀπόλυτος), μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴν πολλῶν ἐρωτήσεων (ἔκατέρωθεν). *nobis* δοτ. τοῦ ποιητ. αἰτίου εἰς τὸ *consumptus* est, ἀλλὰ καὶ ὡς δοτ.

περιποιητική (= ἡμῖν αὐτοῖς). *consumo*, -*sumpsi*, -*sumptum*, 3.

§ 2 (10). *Post autem* ὅστερον δέ. *accepti* δεκτοὶ γενόμενοι (φιλοξενηθέντες). *apparatu regio* (ἀφαιρ. ὁργαν.) μετὰ βασιλικῆς μεγαλοπρεπείας καὶ πλουσίου γεύματος. *sermonen produximus* « τὸν λόγον ἐμηχύναμεν » (παρετείναμεν τὴν συνδιάλεξιν, τὴν ὁμιλίαν, ὀμιλήσαμεν ἐν ἔκτασει). *in multam noctem = ad multam noctem =* μέχρι βαθείας (προκεχωρημένης) νυκτός. *cum... nihil nisi... loqueretur... meminisset: cum... nihil* (ἐνν. aliud) *nisi* = ἐνῷ, καὶ μολονότι... (= *cum*) περὶ οὐδενὸς ἄλλου πράγματος ὀμιλεῖ εἰ μὴ περὶ τοῦ Ἀφρικ. καὶ ἐνεθυμεῖτο (ἀνέφερεν)... τὸ *meminisset* ὑπερσ. ἀντὶ τοῦ ἐλλείποντος παρατατικοῦ. *eius facta... dicta* οὐσ. = τὰς πράξεις αὐτοῦ... τοὺς λόγους. Χιαστῶς τὸ μὲν *facta* (ἐν Ἰσπανίᾳ καὶ Ἀφρικῇ τῷ 204 π.Χ.) ἀναφέρεται εἰς τὸ *invictissimi*, τὸ δὲ *dicta* εἰς τὸ *optimi* (§ 1). *cubitum* (*cubitum*) ὑπτιον α' πρὸς δήλωσιν τοῦ σκοποῦ μετὰ ὅημα κινήσεως = ἵνα κατακλιθῶμεν (κοιμηθῶμεν, πλαγιάσωμεν). *cūbo*, -*bui*, -*bītum*, 1. *ut... discessimus* ὡς... ἀπεχωρήσαμεν, ἀπεσύρθημεν (ἔκαστος εἰς τὸ δωμάτιόν του). *dis-cedo*, -*cessi*, -*cessum*, 3. *me... somnus complexus est* προσωποποίᾳ = ὅπνος μ' ἔσχε (κατελήφθην ὑπὸ τοῦ ὅπνου, παρεδόθην γλυκὰ εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ Μορφέως). *complector*, - *plexus sum*, 3. *de via* ἡ πρόθεσις *de* (= propter) δηλοῦ αἰτίαν (ώς ἀνωτ. § 1 *iustis de causis*) εἰς τὸ *fessum* (παθ. μτχ. τοῦ *fatiscor*). *et qui... vigilassem* καὶ ἀπειδὴ ἔγὼ (et ego qui = cum ego) εἶχον ἀγρυπνήσει. *artior* (= *arctior*) *quam solebat* βαθύτερος τοῦ συνήθους (quam solebat = solito ἡ εἰώθει), βαθύτερος ἀσυνήθως ὅπνος. *soleo*, *solutus sum*, 2. ἡμιαποθ. *hic mihi... Africanus se ostendit* τότε (= hic) μοὶ ἐνεφάνισεν ἔαυτὸν (ἐφανερώθη, παρουσιάσθη) ὁ Ἀφρ. *ostendo*, -*tendi*, -*tentum*, 3. *equidem* = γε, τῇ ἀληθείᾳ. *fere* ἐνταῦθα = γενικῶς, κοινῶς, συνήθως, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον (plerumque, vulgo). *fit... ut pariant* συμβαίνει (ώστε) νὰ... γεννῶσιν (νὰ παράγωσι, νὰ προξενῶσι): *pario*, *peperi*, *partum*, 3. *cogitationes oī diaλογισμοί*, αἱ σκέψεις. *sermones oī λόγοι* (αἱ ὁμιλίαι). *scribit Ennius* (γράφει) ἀναφέρει ὁ Ennius. Ἐνταῦθα ὑπαινίσσεται ὁ Κικέρων τούς ἔξῆς στίχους τοῦ Ἐννίου, οὓς ἐμιμήθη καὶ ὁ Βεργίλιος (Αἰν. 2,270):

in somnis mihi visus Homerus adesse poëta

hei mihi, qualis erat! quantum mutatus ab illo.

‘Ο “Εννιος, γεννηθεὶς τῷ 239 π.Χ. ἐν τῇ Ρωδιῶν πόλει (Rudiae νῦν Rugge) τῆς Καλαβρίας, ἥτο δὲ ἔθνικὸς τῶν Ρωμαίων ποιητής. de quo δηλ. Homero. videlicet δηλονότι (εἰρωνικῶς), vigilans ἀγρυπνῶν (μὴ κοιμώμενος, ἐν ἐγρηγόρσει). cogitare νὰ διαλογίζεται (νὰ ἀναμιμνήσκεται = reminisci, in mente habere). ea forma, ἀφαιρ. ex imagine eius ἐξ τῆς εἰκόνος αὐτοῦ. Αἱ εἰκόνες οὖσαι ἐκ κηρου ἐν σχήματι προσωπείου ἐτοποθετοῦντο ἐν τῷ καλουμένῳ atrium ἐντὸς ξυλίνων ναϊδίων (armaria). Κάτωθεν τῶν εἰκόνων ὑπῆρχεν ἐπιγραφὴ ἢ ὑπογραφὴ (titulus) ἀναγράφουσα τὸ δόνομα τῶν δικαιουμένων πρὸς τοῦτο ἀρχόντων (ius imaginum). ex imagine eius quam ex ipso erat notior. ‘Ο νεώτερος Ἀφρικανὸς ἥτο πολὺ μικρὸς ἀκόμη, δὲτε ἀπέθανεν (183 π.Χ.) δὲ νικητὴς τοῦ Ἀννίβα. quem = hunc autem τοῦτον δέ. agnoui ἀνεγνώρισα. agnosco, agnōvi, agnītum, 3. cohorrui φ. cohorresco, -horruī, -ēre φρικιῶ (ἀνατριχιάζω), φοβοῦμαι, sed ille . . . inquit ἀλλ’ ἐκεῖνος (ἀντιτίθεται πρὸς τὸ equidem) . . . εἶπε. ades . . . (προσταχτ. τοῦ adsum) animo et omittē (= depōne) timorem θάρρει καὶ ἀπόβαλε τὸν φόβον σου, μὴ φοβοῦ. ‘Εκάτερον ἐπεξηγεῖ τὸ ἔτερον. Tὸ animo (ἢ animis) εἰναι πτώσεως δοτικῆς. trade = manda ἢ committe.— memoriae (δοτ.) = εἰς τὴν μνήμην (ἀνάμνησιν) τῶν μεταγενεστέρων. quae dicam δσα . . . , τοὺς λόγους μου.

II

Περὶ λῃψις: Τὸ φάσμα τοῦ πάππου προφητεύει εἰς τὸν ἔγγονον περὶ τῆς μελλούσης δόξης καὶ τοῦ τραγικοῦ τέλους αὐτοῦ.

§ 3 (11). illam urbem = Karthaginem. parere coacta . . . per me ἀναγκασθεῖσαν ἐξ αἰτίας μου νὰ ὑπακούῃ (νὰ εἰναι πειθήνιος). Μεταξὺ τῶν ὄρων, μετὰ τὴν ἐν Λάμακ ἥτταν τῶν Καρχηδονίων τῷ 202 π.Χ., ἥτο ἡ καταβολὴ ἐπὶ 50 ἔτη εἰσφορῶν ἐνιαυσίων (ἐν συνόλῳ 10.000 ταλάντων) καὶ ἡ ὑποχρέωσις νὰ μὴ κηρύττωσιν οὗτοι τὸν πόλεμον ἐντὸς τῆς Ἀφρικῆς ἢ ἐντὸς αὐτῆς ἀνευ ἀδείας τῆς Ρωμ. Συγκλήτου. cōgo, coēgi, coactum, ēre (cum + ago συνάγω), ἀναγκάζω. pareo, -rūi, 2. populo Romano δοτ. renovat: κατ’ ἀλήθειαν αἰτία τοῦ γ’ Καρχηδον. πολέμου ὑπῆρξεν ἢ Σύγκλητος, ἐπιθυμοῦσα τὴν

τελείαν καταστροφήν τῶν Καρχηδονίων, καὶ ὁ Μασσανάσσης, ἀκαταπαύστως ἐνοχλῶν διὰ διαρπαγῶν αὐτούς. Οὐχὶ ἡτον ὅμως καὶ οἱ Καρχηδόνιοι τῷ 187 π.Χ. ἐζήτησαν, χάριν ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τῆς φορολογικῆς ὑποτελείας των, νὰ καταβάλωσιν ἐφ' ἄπαξ τὸ ὑπόλοιπον τῶν ὑποχρεώσεών των. *pristica* (*pristica*) *bella* δηλ. τοῦ α' (264 - 241 π.Χ.) καὶ β' Καρχηδόν. πολέμου (218 - 201 π.Χ.). *quiescere* νὰ ἡσυχάσῃ (νὰ μείνῃ ἐν εἰρήνῃ). *quiesco*, *quievi*, 3. *ostendebat autem* ἐδείκνυε δὲ (τὸ autem = καί), καὶ ἐδείκνυε. Τὸ autem ἐδῶ δὲν εἶναι σύνδ. ἀντιθετικὸς ἀλλὰ εἰσάγει μίαν παρένθεσιν· μεταφράζεται κάλλιον δι' ἀπλοῦ «καί». Κατὰ τὸν Macrobios ὁ Σκιπίων εὑρίσκεται ἐν τῷ γαλαξίᾳ (= *orbis lacteus* ἡ locus plenus stellarum ἀστερόεις), ἔνθα κατὰ τοὺς Πυθαγορείους ἦτο ἡ ἔδρα τῶν ψυχῶν τῶν ἡρώων. *ostendo*, -ndi, *ostentum* καὶ *ostentatum*, 3. δεικνύω *et . . . illustri et claro quodam loco* καὶ φωτεινοῦ (ἐφ' ὅσον ἦτο plenus stellarum) καὶ (κατ' ἀκολουθίαν) λαμπροῦ τινος τόπου. *ad quam . . . oppugnandum . . . γερουνδ*. ἔλξις = πρὸς πολιορκίαν τῆς δόπιας (πόλεως) . . . *paene miles* τὸ ἐπίρρ. *paene* (= σχεδὸν) κεῖται ἐδῶ ἀντὶ ἐπιθέτου (= ὡς) ἀπλοῦς στρατιώτης. Τὸ miles συνεχδοχικῶς = *miles gregarius* (= ἀπλοῦς στρατιώτης). 'Ο βαθμὸς τοῦ tribunus militum ὃν εἶχεν ἦτο ὁ κατώτατος τῆς στρατιωτικῆς διαβαθμίσεως. *nunc hoc biennio νῦν . . . κατὰ τὴν προσεχῆ διετίαν*. Τὸ hoc biennio εἰς ἄκραν ἀντίθεσιν πρὸς τὸ nunc. *consul* ὑπατος (ῶν). 'Η πολιορκία διήρκεσε τρία ἔτη. Παρὰ τὴν lex Villia analis (181 - 180 π.Χ.), ἥτις καθώριζε τὸν cursus honorum, ὁ νεώτερος Σκιπίων ἐξελέγη ὑπατος ἐνωρίτερον τοῦ ἐπιτρεπομένου, ἦτοι εἰς ἡλικίαν 37 ἔτῶν (147 π.Χ.). *cognomen* δηλ. ἡ ἐπωνυμία τοῦ Ἀφρικανοῦ. *tibi* (Σκιπίωνι τῷ Νεωτέρῳ). *per te partum* (ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ *adhuc* [= μέχρι τοῦδε] . . . *hereditarium* κληρονομικῆ, κατὰ κληρονομίαν. *a nobis* = *a me παρ'* ἐμοῦ (τοῦ πάππου σου [Σκιπίωνος τοῦ Πρεσβυτέρου]). *cum . . . deleveris* (τετελ. μέλλ.). . . *deligere* ὅταν θὰ ἔχης καταστρέψει (ὅταν θὰ καταστρέψῃς) . . . θὰ ἔκλεγῃς (deligere = deligeris, β' ἐν. μέλλ. δριστ. τῆς παθ. φωνῆς). *censor* τῷ 142 π.Χ. *triumphum* περὶ τὸ τέλος τοῦ 146 π.Χ. *legatus* ὁ Κικέρων ἀλλαχοῦ λέγει ὅτι ἡ πρεσβεία αὕτη προηγήθη τῆς τιμητίας. *iterum* τὸ δεύτερον, πάλιν, ἐκ νέου (διὰ τὸν κατὰ τῆς Νομαντίας πόλεμον, παρὰ τὸν ἀπαγορευτικὸν νόμον τοῦ 151 π.Χ. : ne quis iterum consul fieret). *consul* κατηγορούμ. (τῷ 134 π.Χ.). *absens* (καίπερ)

ἀπών (μὴ παραστάς, δηλ. μὴ ἐπιζητήσας, μὴ ὑποβαλών ὑποψηφιότητα). Κατὰ τὸν Valerius Maximus δὲ Σκιπίων μεταβάς εἰς τὸ πεδίον τοῦ Ἀρεως πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ὑποψηφιότητος τοῦ συγγενοῦς του Φαβίου, ἐπιζητοῦντος τὴν ταμιείαν, ἔξελέγη τὸ δεύτερον ὅπατος. *maximum* μακρὸν καὶ καταστρεπτικὸν (διαρκέσαντα ἀπὸ τοῦ 141 - 133 π.Χ.). *Numantiam excides* τῷ 133 π.Χ. Ἡ πρότασις αὕτη, ἀσύνδετος καὶ κατὰ παράταξιν, εἶναι ἐπεξήγησις τῆς προτέρας = τ.ἔ. θά . . . *excindo* (*exscindo*), -*scidi*, -*scissum*. 3. *cum eris currū* (ἀφαιρ. δργαν.) *in Capitolium invectus* δταν . . . θὰ ἔχης εἰσέλθει (θὰ εἰσέλθῃς) ἐφ' ἀρματος θριαμβευτικοῦ εἰς τὸ Καπ. *offendes rem publicam consiliis* (ἀφ. δργάν.) ταῖς βουλαῖς, τοῖς φιλοδόξοις σχεδίοις (τῇ μεταρρυθμίσει τοῦ ἀγροτικοῦ νόμου), ἔξ ἀφορμῆς τῆς κληρονομίας πρὸς τὸν 'Ρωμ. δῆμον τοῦ ἀποθανόντος (133 π.Χ.) βασιλέως τῆς Περγάμου 'Αττάλου Γ'. *offendo*, -*fendi*, -*fensum*, -*ere* προσκρούω, ἐντυγχάνω, εὑρίσκω. *nepotis mei* τοῦ ἐγγόνου μου (Τιβ. Γράχου, υἱοῦ τῆς θυγατρός του Κορνηλίας).

§ 4. (12). *hic* (ἐπίρρ.) τότε (εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, ἐδῶ). *osten-das oportebit* (Ἡ ὑποτ. *ostendas* τίθεται μὲ τὸ *oportet* χωρὶς τὸ *ut*) νὰ δείξῃς θὰ πρέπῃ. *patriae* δοτ. *lumen animi, ingenii consiliique tui* : ἡ μεταφορὰ αὕτη ἐν τῇ νέᾳ Ἑλλην. ἀποδίδεται διὰ τοῦ ἐπιθέτου « ὅλος » = ὅλον σου τὸ θάρρος, ὅλον σου τὸ πνεῦμα, ὅλην σου τὴν σύνεσιν. *sed eius temporis . . . fatorum viam.* Ἡ γεν. *temporis* ἔξαρτᾶται ἐκ τοῦ *fatorum*. 'Ο διαλεγόμενος ἐσιώπησε πρὸς στιγμὴν προσηλῶν τὸ βλέμμα του ἐπὶ τὰ μέλλοντα κατάπληκτος ἐκ τῆς ἀντιθέσεως, ἦν διαχρόνει ἐν τῇ εἰμαρμένῃ τοῦ ἐγγόνου. *ancipitem* ἀβεβαίαν, ἀμφίβολον (ἐπικίνδυνον). *anceps*, *ancipitis*. *quasi* = *ut ita dicam* (οὕτως εἰπεῖν ἢ τρόπον τινά). 'Ο Σκιπίων εὐρέθη νεκρὸς ἐν τῇ κλίνῃ του (129 π.Χ.) ὑπὸ μυστηριώδεις συνθήκας, ἔχων παρὰ τὸ πλευρόν του σημειώματα τοῦ λόγου δν, ὡς εἰχε δηλώσει, θὰ ἔξεφωνει ἐν τῇ Συγκλήτῳ, ἔκθέτων τὴν πολιτείαν αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ἀγροτικοῦ ζητήματος. *cum converterit* (= *confecerit*) *duoque ii numeri confecerint* = δταν θὰ ἔχῃ διατρέξει (δταν θὰ διατρέξῃ) καὶ οἱ . . . θὰ ἔχωσι συμπληρώσει (δταν θὰ συμπληρώσωσι) *septenos octiens solis anfractus redditusque* δκτῶ ἐπὶ ἐπτὰ κύκλους ἢ ἐπαναδρομὰς τοῦ ἥλιου. Τὸ ἀριθμητ. ἐπίρρ. πολλαπλασιάζει τὸ διανεμητικὸν (= $7 \times 8 = 56$ ἔτη). *solis anfractus* (ἡ λέξις *anfractus* = σπειροειδῆς [ἐλικοειδῆς] κίνησις).

Είναι ή ἐπὶ τῆς ἐκλειπτικῆς κατὰ τὸ φαινόμενον κίνησις (τροχιὰ) τοῦ ἡλίου, ἔως ὅτου οὗτος φθάσῃ εἰς τὰ ἡλιοστάσια (ἀλλὰς λεγόμενα τροπὰς ἢ σημεῖα τῶν τροπῶν), δτε ἔχει τὴν μεγίστην αὐτοῦ ἀπόκλισιν ἥτοι 23° καὶ 27° ἀπὸ τοῦ οὐρανίου ἰσημερινοῦ. Τὰ ἡλιοστάσια εἶναι δύο, τὸ χειμερινὸν τῆς 21 Δεκ. (bruma) καὶ τὸ θερινὸν τῆς 21 Ιουνίου (solsticium). 'Ο ἡλιος ἐπὶ τῆς ἐκλειπτικῆς ἀνέρχεται ἀπὸ τοῦ N. ἡμισφαιρίου (χειμ. ἡλιοστ.) εἰς τὸ βόρειον (θερ. ἡλιοστ.) διερχόμενος διὰ τοῦ ἰσημερινοῦ (ἔαρινή ἰσημερία aequinoctium vernum), ἀκολούθως κατέρχεται εἰς τὸ N. ἡμισφαιρίον διερχόμενος διὰ τοῦ ἰσημερινοῦ (φθινοπωρινή ἰσημερία aequinoctium autumnale). 'Η πρώτη φάσις τῆς ἀνόδου ἀντιστοιχεῖ εἰς τὸν χειμῶνα καὶ τὸ ἔαρ, ἡ δ' ἀλλη τῆς καθόδου εἰς τὸ θέρος καὶ τὸ φθινόπωρον. 'Η ἀπὸ τοῦ θερινοῦ ἡλιοστασίου εἰς τὸ χειμερινὸν κίνησις φαίνεται παλίνδρομος τῆς ἑτέρας καὶ τοῦτο δηλοῦ ἡ λ. reditus καὶ converterit. "Οθεν ὅλη ἡ φράσις septenos octiens solis anfractus reditusque convertit (= convertendo conficit) = συμπληρώνει 56 περιστροφὰς τοῦ ἡλίου (ἥτοι 56 ἔτη). 'Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καθίσταται δῆλον ὅτι οὐχὶ ὁ ἡλιος φαίνεται εὑρισκόμενος (φθάνων) κατὰ τὸ θερ. ἡλιοστάσιον εἰς τὸν ἀστερισμὸν τοῦ Καρκίνου ἢ κατὰ τὸ χειμ. εἰς τὸν ἀστερισμὸν τοῦ Αἰγόκερω, ἀλλὰ τούναντίον ἢ γῆ. duoque ii numeri ἥτοι ὁ 7 καὶ ὁ 8. plenus τέλειος. 'Ἐνταῦθα ἔχομεν ἀναπόλησιν Πυθαγορείων διδασκαλιῶν, καθ' ᾧ οἱ ἀριθμοὶ 7 καὶ 8 ἔθεωροῦντο τέλειοι (πλήρεις). alter altera de causa ὁ μὲν ἔξ ἑνὸς λόγου, ὁ δὲ ἔξ ἄλλου, ἐκ διαφόρων λόγων, π.χ. ὁ μὲν 7 ὡς ἀποτελούμενος ἐκ περιπτοῦ (ἄρρενος) καὶ ἀρτίου (θήλεος) 1 + 6 ἢ 2 + 5 ἢ 3 + 4, ὁ δὲ 8 διέτι εἶναι ὁ πρῶτος κύβος, δοτις ἔχει τρεῖς ἵσας καὶ κανονικὰς διαστάσεις (μῆκος, πλάτος, ὕψος $2 \times 2 \times 2$). Γενικῶς ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω λόγων ἀναφέρονται καὶ ἄλλοι. habetur θεωρεῖται. circuitu naturali διὰ τῆς φυσικῆς περιόδου. summam ἔνν. anfractuum redituumque solis (= annorum) tibi factalem τὸ πεπρωμένον (τὸ ὑπὸ τῆς εἰμαρμένης ὁρίσθεν) σοι ποσὸν (ἔτῶν) ἥτοι τὰ 56 ἔτη τῆς ζωῆς σου. se... convertet θὰ στραφῇ (τῷ 130 π.Χ.). 'Ο Π. Σκιπίων εἶχε τότε ἐν 'Ρώμῃ μεῖζον κύρος καὶ ἀπετέλει τὸ κέντρον τῶν διαμαχομένων κομμάτων. omnes boni δόλοι οἱ ἔχοντες τὰ αὐτὰ ὡς καὶ ὁ Σκιπίων πολιτειακὰ φρονήματα (ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς φαύλους, τοὺς ἐπαναστάτας). te - te σχῆμα ἐπαναφορᾶς. socii... Latini. Οὗτοι κατέχοντες μεγάλας γαίας καὶ αἰσθανόμενοι προσεγγίζουσαν τὴν καται-

γίδα ἀπέβλεψαν πρὸς τὸν Π. Σκιπίωνα, ὅστις οὕτω περιέπεσεν εἰς τὴν μῆνιν τῶν μεταρρυθμιστῶν. *nitatur* (ὑποτακτ. τοῦ ἀποθ. nitor, nixus ἢ nesus sum, 3) δύναται νὰ στηριχθῇ. *ne multa ἔνν. dicam* (ὑποτακτ.) = ἵνα μὴ εἴπω πολλά, ἐνὶ λόγῳ. *dictator . . . oportet* ὡς δικτάτωρ πρέπει νά . . . (id. ἀνωτ. ostendas oportebit). Ἐπεδόθη εἰς τὴν Σύγκλητον ἡ πρόθεσις νὰ καταστήσῃ τὸν Σκιπίωνα δικτάτωρα πρὸς κατευνασμὸν τῶν παθῶν καὶ ἀναδιοργάνωσιν τῆς τεταραγμένης ἥδη πολιτείας. *si impias manus propinquorum effugeris* (τετ. μέλλ.): ὑπόνοιαι ἡγέρθησαν κατὰ τῆς τριανδρίας (tresviri agris dividundis), ἥτοι τοῦ Κάρβωνος, τοῦ Φλάκου καὶ τοῦ Γ. Γράκχου, ἐπίσης κατὰ τῆς Κορνηλίας, μητρὸς τῶν Γράκχων καὶ κατὰ τῆς Σεμπρωνίας, ἀδελφῆς τῶν Γράκχων καὶ συζύγου τοῦ δολοφονηθέντος. Ἀνακρίσεις δὲν ἔγιναν. Ἡ Σύγκλητος δὲν ἔδειξεν ἐνδιαφέρον. "Αξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι ὁ ἀμείλικτος ἔχθρος του Καικίλιος Μέτελλος στέλλων τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ εἰς τὴν κηδείαν τοῦ Σκιπίωνος Αἰμιλίανοῦ εἶπε « *ite, filii, celebrate exsequias, numquam maioris civis funus videbitis.* » *hic* (ἐπίρρ.) τότε (εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τῆς ἀφηγήσεως). *cum exclamasset ingemissetque* (ὁ. *ingemisco, ingemui*, 3) = « ἀνακεκραγότος καὶ οἱμωξάντων » : ὁ Λαίλιος (id. Προλεγ. σ. 105) εἰς τὸ ἀκουσμα τῶν λόγων τούτων ἔβαλε χραυγήν, οἱ ἄλλοι (Φίλων, Μόμμιος, Τουβέρων, 'Ροῦφος Σκαιώλας, Φάννιος id. Προλεγ. σ. 104) ἔξεχύθησαν εἰς δάκρυα, ἐνῷ ὁ Σκιπίων, ἡπίως προσμειδιῶν, παρακαλεῖ νὰ σιγήσωσι. *st!* (ἐπιφώνημα σιωπῆς, πρβλ. ἡμέτερον σούτ! « *σῆγ' ἔχετε* », σιωπή!). *parumper* ὀλίγον τι (ἀκόμη). *cetera* τὰ λοιπά, τὸ ὑπόλοιπον, τὴν συνέχειαν (τῶν λόγων Σκιπίωνος τοῦ Πρεσβυτέρου).

III

Περὶ ληψις : 'Αποκαλύπτει πρὸς ἐνθάρρυνσιν αὐτοῦ τὰ μυστήρια τῆς ἄλλης ζωῆς καὶ τῆς εὐδαιμονίας, ἥτις ἀναμένει τοὺς καταστάτας ἀξίους τῆς Πατρίδος. 'Εμφανίζεται ἐπίσης καὶ ὁ φυσικὸς αὐτοῦ πατὴρ Παῦλος Αἰμιλίος. Διατί ἀπαγορεύεται ἡ αὐτοκτονία. Θεία ἡ καταγωγὴ τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου. 'Ο Γαλαξίας διαμονὴ τῶν ἐναρέτων, δικαίων καὶ φίλων τῆς πατρίδος. Συμιρότης τῆς γῆς ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς ἀστέρας.

§ 5 (13). *quo* = *ut eo*. Τοῦ *quo* γίνεται χρῆσις πρὸ συγκρι-

τικοῦ. *alacrior* θαρραλεώτερος (δηλ. ἐνεργητικώτερος καὶ ψυχικῶς μᾶλλον διατεθειμένος). *ad . . . tutandam r.p. . . .* πρὸς διαφύλαξιν τῆς πολιτείας (γερουνδιακὴ ἔλξις). *sic habeto* (γνώριζε οὕτω, μάθε τοῦτο δτι . . .), νόμιζε τοῦτο ὡς βέβαιον, δτι . . . (τὸ habere ἔδω = putare, « ἡγεῖσθαι, νομίζειν » καὶ δι' αὐτὸ ἐτέθη προστακτικὴ μέλλοντος [πρβλ. scito, memento]). *certum . . . ἢ συντ. : . . . certum locum* (ὑποκ. esse in caelo definitum (κατηγορ.) omnibus (δοτ.) qui . . . ubi' . . . fruantur . . . δτι ὑπάρχει τόπος μόνιμος (ὥρισμένος) ἐν τῷ οὐρανῷ προωρισμένος δι' ἐκείνους οἴτινες (ἐπειδὴ οὗτοι qui . . . conservavērint . . . auxerint [ὑποτακτ. αἰτιολογικαὶ]). *ubi . . . fruantur* (ὑποτακτ. τοῦ ἀποθ. fruor, fructus sum, 3), ἔνθα δύνανται νὰ ἀπολαύωσι. *beati εὐδαίμονες, « μακάριοι »* (τ.ἔ. ἐν μέσῳ δλων τῶν ἀγαθῶν, τὰ ὄποια παρέχει ἡ ἐσωτερικὴ ἡσυχία, ἀπηλλαγμένοι πάσης ἀσχολίας). *aevum sempiterno* (ἀφαιρ. εἰς τὸ fruantur) αἰωνίας ζωῆς (ἐνδελεχοῦς εὐτυχίας). *aevum = vita. nihil est principi deo . . . acceptius quam . . . οὐδὲν εἶναι . . .* τῷ ὑπάτῳ θεῷ . . . ἀρεστότερον (μᾶλλον εὐπρόσδεκτον) ἢ . . . *principi deo* τῷ ἀρχοντι θεῷ· εἶναι ὁ ὕπατος θεὸς τοῦ Πλατωνικοῦ Τιμαίου ὅστις λέγει εἰς τοὺς ἀλλούς δευτερεύοντας θεούς : « θεοὶ θεῶν ὃν ἔγω δημιουργὸς πατήρ τε ἔργων ». *quod quidem in terris fiat* (ἀναφ. περιοριστικὴ πρότασις) = (οὐδέν), διπερ τούλαχιστον γίνεται (ἐνεργεῖται) ἐν τῇ γῇ (ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ). 'Η λ. *terra* ἐν τῷ ἐνικῷ ἀριθμῷ σημαίνει τὴν γῆν, κυρίως καὶ συγκεκριμένως (π.χ. *terrae motus*), ἢ ἔκαστην χώραν (π.χ. *in hac terra*), ἢ τὴν ξηρὰν (κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν θάλασσαν π.χ. *terra ac mari, terrā marīque*)· ἐν δὲ τῷ πληθ. ἀριθμῷ σημαίνει μίαν ἔκαστην τῶν χωρῶν τῆς γῆς καὶ αὐτὸν τὸν κόσμον, τὴν οἰκουμένην. *concilia coetusque hominum iure sociati* αἱ ἐπίσημοι καὶ ἀνεπίσημοι συναθροίσεις τῶν ἀνθρώπων αἱ διὰ νόμων (*iure*) ἡνωμέναι (*sociati*). Δικαιώς ἔρα λέγεται ubi *societas ibi ius* καὶ θεωρεῖται τὸ *ius et aequitas* ὡς τὰ *vincula civitatis* (*concilium* = συνάθροισις κληθεῖσα πρὸς σκοπὸν δημόσιον· *coetus* = συνάθροισις προσώπων οἰκείᾳ βουλήσει πρὸς τινὰ σκοπόν). *quae καθ' ἔλξιν πρὸς τὰ civitates ἀντὶ qui* (= *concilia coetusque hominum iure sociati*). Πρβλ. § 7 : *quae terra dicitur καὶ quae sidera et stellas vocatis, § 13 : quem oceanum appellatis. civitates.* 'Ἐν τῇ πολιτείᾳ ἔγκειται ὁ σκοπὸς τοῦ ἀνθρώπου, διότι ἔξω αὐτῆς δὲν ἔχει πλέον θέσιν πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ καθήκοντός του ἀπέναντι ἔσυτοῦ, ἀπέναντι τοῦ

πλησίον καὶ ἀπέναντι τοῦ ὑπάτου θεοῦ. Διὰ τοῦτο εἰς τὸν θεὸν τοῦτον εἶναι εὐάρεστοι αἱ κοινωνίαι τῶν ἀνθρώπων ὡς καὶ ἔκεῖνοι οἵτινες ιθύνουσι καὶ σώζουσιν αὐτὰς (*harum rectores et conservatores*). *hinc profecti huc revertuntur* ἐνθένδε (= ἀπὸ τῶν ἄστρων) προελθόντες δεῦρο (ἔκει εἰς τὸν οὐρανόν, εἰς τὰ ἄστρα) ἐπιστρέφουσιν (*proficiscor, profectus sum, 3*): εἶναι ἐπίδρασις τῆς Πλατωνικῆς θεωρίας περὶ τῆς προϋπάρχεως τῶν ψυχῶν, πρὸν ἐνωθῶσι μετὰ τοῦ σώματος, ἐν τοῖς ἄστροις. Κατὰ λαϊκὴν δοξασίαν, κοινὴν ταῖς ιταλοελληνικαῖς θρησκείαις, αἱ ψυχαὶ τῶν καλῶς ιθυνόντων τὰ δημόσια μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τοῦ σώματος ἐπανέρχονται εἰς τοὺς οὐρανίους χώρους ὡς εἰς τὴν πραγματικὴν πατρίδα των. 'Ο Κικέρων ἐν τοῖς Τουσκουλανοῖς (I, 17 - 20) λέγει ὅτι αἱ ψυχαὶ ἀποτελοῦσι μέρος τῆς θείας οὐσίας διακεχυμένης εἰς τὸν κόσμον. Τὰς αὐτὰς ἰδέας ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ Βεργίλιος (Aīn. 6, 724 ἔξ.). 'Ο Σενέκας (ep. 86, 1), δύμιλῶν περὶ τοῦ Σκιπίωνος λέγει : *animum eius in caelum, ex quo erat, rediisse persuadeo mihi* (πείθω ἐμαυτόν, πείθομαι). *revertor, reverti, (reversus sum), 3.*

§ 6 (14). *hic ego τότε ἐγώ. quam... a meis ὅσον* (ἐκ τοῦ φόβου) παρὰ τῶν ἐμῶν, ἐκ μέρους τῶν ἡμετέρων (τῶν οἰκείων μου). *quaesivi... viveretne ipse ἥρωτησα* ἐὰν ζῇ αὐτὸς (ὁ Ἀφρικανὸς πρὸς ὃν διελέγετο ἢ εἶναι σκιά τις). *vivo, vixi, victum, 3. extinctos ἐνν.* *esse* (ὁ extinguit, extinctus sum, 3). *quos... arbitraremur* οὓς ἐνομίζομεν· ἐτέθη ὑποτακτ. διότι ἢ ἀναφορ. πρότασις ἀποτελεῖ οὐσιῶδες μέρος σκέψεως ἐκπεφρασμένης καθ' ὑποτακτ. (*viveret*). *immo vero... hi vivunt* (μ' ἐρωτᾶς ἂν ζῶσι καὶ ἀπαντῶ : ναί, ζῶσι καὶ ζῶσι) = ναί, βεβαίως οὗτοι ζῶσιν ἀληθῶς (ζῶσι τὴν ἀληθινὴν ζωήν των). *qui... evolaverunt* Πλατωνικὸς τρόπος ἐκφράσεως· τὸ σῶμα εἶναι « δεσμωτήριον, σῆμα (= τάφος) ψυχῆς » καὶ ὁ θάνατος εἶναι « λύσις (= ἀπαλλαγή, ἀπολύτρωσις) καὶ χωρισμὸς ψυχῆς ἀπὸ σώματος » Φαιδ. 67 Δ. Γοργ. 493 Α. *vestra... vita... mors est.* 'Ο Κικ. ἀλλαχοῦ λέγει : *haec quidem vita mors est.* Κατὰ τὸν Ἡράκλειτον « ὅτε μὲν ἡμεῖς ζῶμεν, τὰς ψυχὰς ὑμῶν τεθνάναι... ὅτε δὲ ἡμεῖς ἀποθνήσκομεν, τὰς ψυχὰς ἀναβιοῦν καὶ ζῆν » πρβλ. καὶ Εὐριπ. (frg. 638 N - Sn) : τίς δ' οἴδεν εἰ τὸ ζῆν μέν ἔστι κατθανεῖν, / τὸ κατθανεῖν δὲ ζῆν . . . ; *quin tu aspicis... (ἐρώτησις προτρεπτικὴ) = τί (λοιπὸν) δὲν παρατηρεῖς... ; παρατήρησον. aspicio, -spexi, -spectum, 3. venientem μτχ. κατηγορημ.*

quem = hunc autem τοῦτον δέ. *equidem...* ille autem ἐγώ βέβαια
 ... ἀλλ' ἔκεινος (ἔκεινος τούναντίον). *vim lacrimarum* ἀφθονα δά-
 κρυα, χείμαρρον δακρύων. *flere prohibebat* (πρτ. ἀποπείρας) προσε-
 πάθει νὰ μ' ἐμποδίσῃ νὰ κλαίω (μοῦ ἔλεγε νὰ μὴ κλαίω). *fleo, flēvi,*
flētum, 2. prohibeo, -būi, -bitum, 2.

§ 7 (15). *ut primum... loqui posse coepi* ώς πρῶτον (=
 ubi primum, simul ac) ἥρχισα νὰ δύναμαι (κατέστη μοι δύνατὸν) νὰ
 ὅμιλῶ. *loquor, locūtus sum, 3. fletu represso* (ἀφαιρ. ἀπόλ.)
 συγκρατηθέντων τῶν δακρύων (καταπνίξας τοὺς λυγμούς μου). *reprī-*
mo, -pressi, -pressum, 3. inquam (εἶπον) μετὰ σημασίας παρακμή.
sanctissime (ὑπερθ. τοῦ ἐπιθετοποιηθέντος sanctus [ήτις κυρίως εἶναι
 μτχ. τοῦ sancio]) = τὰ μάλιστα σεβαστέ. *haec αὐτὴ* (ἡ ἐν τῷ οὐρα-
 νῷ). *vita* ἡ (ἀληθῆς) ζωή. *ut Africanum audio dicere* ἐπομένως δὲν
 ήτο εἰς αὐτὸν γνωστὴν ἡ (Πυθαγόρειος, Στωικὴ καὶ τῆς Ἀκαδημίας) δι-
 δασκαλία, ήτις εἶχε κατακλύσει τὴν Ῥώμην εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ τελευταίου
 π.Χ. αἰῶνος καὶ ήτο τὴν πρώτην ἔκφρασιν εὑρίσκομεν ἐν τοῖς συγγράμμασι
 τοῦ Κικέρωνος. 'Η γῆ δὲν εἶναι πλέον διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐπαρκής. 'Η ζωὴ
 ἐπὶ τῆς γῆς δὲν εἶναι τὸ ὕπατον ἀγαθόν, ὃ θάνατος δὲν εἶναι τὸ μέγιστον
 κακόν. 'Η γῆ δὲν ἀποτελεῖ τὸ πᾶν καὶ ἔκτὸς αὐτῆς οὐδὲν ὑπάρχει. 'Εκ
 τῶν φιλοσοφιῶν ἔκεινων τῆς Στοᾶς καὶ τῆς Ἀκαδημίας ἀνεπήδησε καὶ
 ἐρριζώθη στερρῶς διὰ τῶν λόγων τοῦ Θεανθρώπου ἡ νέα θρησκεία, ήτις
 παρουσιάζει τόσα στοιχεῖα ἐπαφῆς μεταξύ τοῦ ἔθνικοῦ (εἰδωλολάτρου)
 Κικέρωνος καὶ τῶν δογμάτων τοῦ Χριστιανισμοῦ. *quid moror...* ?
 διατί ; (ποῖος εἶναι ὁ λόγος πού... ;). *in terris* ίδ. ἀνωτέρω. § 5.
quin... *propero* διατί δέν... ; (ἀς σπεύσω νὰ...). *huc εἰς* τοῦτον
 τὸν τόπον. 'Η διδασκαλία τῆς Στοᾶς δὲν ἀπέκλειε τὴν αὐτοχειρίαν
 (πρβλ. « εὐλόγῳ ἔξαγωγῇ »), ἀλλ' ὁ Κικέρων ἀποκρούει ταύτην ἐν-
 ταῦθα. *non est ita* (κατά λέξιν : δὲν εἶναι [δὲν ἔχει] οὕτως) = δχι δά!!
 δχι, δχι!! (δὲν μπορεῖς νὰ τὸ κάμης), ίδ. καὶ κατωτ.: *in custodiā cor-*
poris. ille ὁ πατήρ. *nisi...* *te custodiūs* (ἀφαιρ.) *liberaverit...* ἐὰν
 δέν... θὰ σ' ἔχῃ ἐλευθερώσει (ἀπαλλάξει) ἀπὸ τῶν δεσμῶν· (δμοιαὶ
 θεωρίαι ὑπῆρχον παρὰ τοῖς Πυθαγορείοις πρβλ. καὶ Πλάτ. Φαίδ. 62
 B). *templum* ἐνταῦθα = χῶρος (οὐράνιος), διν ὁ δρθαλμὸς (τὸ βλέμμα)
 ήμῶν περιλαμβάνει (περικλείει) τ.ἔ. τὸ περιέχον, τὸ στερέωμα. *cuius...*
est οὖς ἐστιν, *φ* ἀνήκει. *quod conspicis* ἀνάπτυξις τοῦ templum. *huc*

σύναψον πρὸς τὸ aditus. *aditus patere non potest* δὲν εἶναι ἐφικτὴ (κατορθωτὴ) ή πρόσοδος (προσέλευσις). *hac lege . . . qui tuerentur* ἐπὶ τούτῳ τῷ ὅρῳ . . . ἵνα οὖτοι (qui = ut ii) θεῶνται (μετὰ θαυμασμοῦ). Θὰ ἔπρεπε νὰ τεθῇ tueantur, ἀλλ' ἐτέθη ὑπὸ τοῦ Κικ. ὁ πρ. ἵνα ἐπισύρῃ τρόπον τινὰ τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου εἰς τὸν σκοπὸν τοῦ θεοῦ καὶ εἰς τὸν χρόνον τῆς δημιουργίας. *tutatus sum*), 2. *illum globum ἔκεινην* (τὴν γηήνην) σφαιραν. *medium* : κατὰ τὰς ἀστρονομικὰς δοξασίας τῶν ἀρχαίων, μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Κοπερνίκου, ἡ γῆ ἀκίνητος ἔκειτο ἐν τῷ μέσῳ (ἐν τῷ κέντρῳ) τοῦ παντὸς (τοῦ σύμπαντος)· ἀλλ' ἡδη ὁ Ἀρισταρχος ἐκ Σάμου, πρόδρομος τοῦ Κοπερνίκου, εἰσηγήθη (280 π.Χ.) τὸ ἥλιοκεντρικὸν σύστημα. *quae terra dicitur*. τὸ quae καθ' ἔλξιν πρὸς τὸ terra ἀντὶ qui (= globus). πρβλ. ἀνωτ. § 5 : quae civitates. *eisque animus . . . καὶ* (πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον) ψυχὴ (ἐδόθη) . . . *ex . . . ignibus* (προερχομένη ἐκ . . .) : οἱ Στωϊκοὶ ἐθεώρουν τὴν ψυχὴν (ἔνθερμον πνεῦμα) (= inflammata anima, Κικ.). "Οτι τὰ ἀστρα ἡσαν πυρὰ καὶ ἡ ψυχὴ ὡσαύτως, προελθοῦσα ἐκ τῶν ἀστρῶν, εἶναι γενικῶς δοξασία τῶν ἀρχαίων, ὡς ἀναπτύσσεται ἐν τῷ Φαιδωνι καὶ τῷ Τιμαίῳ τοῦ Πλάτωνος ὡς καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κικέρωνος ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ τῶν Τουσκουλανῶν. *sidera et stellas* ἀστρα καὶ ἀστέρας. *globosae et rotundae* : τὸ μὲν πρῶτον ἐπίθ. δηλοῦ τὸ σφαιροειδές (μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς στερρότητος καὶ τῆς ὅλης), τὸ δὲ δεύτερον σημαίνει τὸ κυκλοτερές, τὸ κυκλικὸν (μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ σχήματος). Καὶ ὁ Ἀριστοτέλης νομίζει δτι οἱ ἀστερες εἶναι σφαιρικοί. 'Ο Κικ. ἀλλαχοῦ λέγει δτι οὐδὲν ὡραιότερον τοῦ σχήματος τούτου. *divinis animatae mentibus* διὰ θείων ψυχῶν ἐμψυχωθέντες (ζωογονηθέντες). *circulos suos orbesque conficiunt* (πλεονασμὸς) συντελοῦσι τοὺς κύκλους καὶ διαγράφουσι τὰς τροχιὰς αὐτῶν. 'Ο Κικέρων ἐκφράζει οὕτω τὴν « κύκλω φορὰν » ή « ἐγκύκλιον φορὰν » τοῦ Ἀριστοτέλους. *quare δθεν,* (διὰ τοῦτο). *et tibi . . . et piis . . . retinendus animus est* καὶ σὺ καὶ οἱ εὔσεβεῖς . . . δφείλετε νὰ φυλάσσετε τὴν ψυχήν : ή *pietas* εἶναι ή ἐκπλήρωσις τοῦ καθήκοντος ἀπέναντι θεοῦ, πατρίδος καὶ οἰκείων. *in custodia corporis* ἐν τῇ φυλακῇ (= ἐντὸς) τοῦ σώματος: *l. d.* § 21: *inclusus in corpore*. πρβλ. καὶ Πλάτ. Φαιδ. 62 B. « ὁ . . . ἐν ἀπορρήτοις λεγόμενος περὶ αὐτῶν λόγος, ὃς ἔν τινι φρουρῷ ἐσμεν οἱ ἀνθρώποι καὶ οὐ δεῖ δὴ ἔστων ἐκ ταύτης λύειν οὐδ' ἀποδιδράκειν . . . ». 'Ο Κικέρων ἐνῷ ἐν τῇ θεολογίᾳ

εἰναι ὀπαδὸς τῶν Στωϊκῶν, ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ ἀποκαλύπτεται Πυθαγόρειος καταδικάζων μετὰ τοῦ Πλάτωνος τὴν αὐτοχειρίαν (ἰδ. καὶ ἀνωτ. § 5: *huc*). *nec... migrandum est καὶ δὲν πρέπει νὰ μετοικήσετε ἐκ...* (νὰ ἐγκαταλείψετε τὴν...). *ille: animus, ne... defugisse videamini* ἵνα μὴ φανῆτε δτὶ ἔχετε ἀποφύγει. *defūgio, -fūgi,* —, 3. *munus humanum* τὸ καθῆκον (τὸν προορισμὸν) τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ὑπὸ τοῦ θεοῦ (προωρισμένον ἢ τεταγμένον = *adsignatum*) εἰς τὸν ἀνθρωπὸν καθῆκον. *munus, ēris οὐ.*

§ 8 (16). *sic... ut... ut οὕτως... ὡς... ὡς. avus ἐξ υἱοθεσίας* (δηλ. ὁ Ἀφρικανὸς ὁ Πρεσβύτερος) . . . *ego ἐγὼ ὁ γεννήσας gigno, geniū, genitum, 3. γεννῶ. cole περὶ πολλοῦ ποιοῦ, ἔχε εἰς μεγάλην ἐκτίμησιν, τίμα, ἀσκεῖ. colo, colūi, cultum, 3. καλλιεργῶ. iustitiam et pietatem δικαιοσύνην καὶ εὐσέβειαν* (δηλ. τὰ πρὸς τὸν θεὸν καθῆκοντα). *cum... tum... ὅσον* (εἰναι) . . . *τόσον* (εἰναι) . . . *in parentibus et propinquis* ἐν τῷ κύκλῳ τῶν γονέων καὶ τῶν οἰκείων (ἐν τῇ ἐξωτερικεύσει ἀπέναντι τῶν... καὶ τῶν...). *ea vita via* (*vía κατηγορ.*) *est in caelum αὐτὴ ἡ* (γητὴ) *ζωὴ εἰναι ἡ ὁδὸς* (τῶν τεθνεώτων = eorum qui iam vixerunt κατ' εὐφημισμὸν) *ἡ ἄγουσα εἰς τὸν οὐρανόν. via — vita, caelum — coetum παρήχησις. corpere laxati ἀπηλλαγμένοι τοῦ σώματος* (τοῦ σωματοειδοῦς, τῶν δεσμῶν τοῦ σώματος) πρβλ. § 6. *corporum vinculis*). *quem vides... quem... nuncupatis* μετὰ τὰς λέξεις αὐτὰς ὁ πατήρ του Αἰμίλιος Παῦλος δὲν ἀναφαίνεται πλέον ἐν τῷ διαιλόγῳ τούτῳ. *nuncopro* (= appello) α' συζ. δονομάζω. *autem δὲ = καί*, ίδ. § 3: *ostendebat autem. circus κατηγορ. elucens ἐκλάμπων, φεγγοβολῶν, σελαγίζων, eluceo, - luxi. 2. inter flamas = inter inflammata sidera μεταξὺ τῶν διαπύρων ἀστρων. sidus, ēris, οὐ. a Graisis* (λ. ποιητ.) = παρὰ τῶν Ἑλλήνων. 'Ο Κικ. μεταχειρίζεται τὴν λ. *Graii* ὅχι ἀντὶ τοῦ μετὰ ιστορικῆς καὶ γεωγρ. ἐννοίας ἔθνικοῦ *Graeci*, ἀλλὰ πάντοτε μετὰ τῆς κυριαρχούσης ἴδεας σεβασμοῦ πρὸς τὸν λαὸν τῶν ἥρωών τοῦ κοιτίδα τοῦ πολιτισμοῦ. *accepistis ἐμάθετε, ἐδιδάχθητε. orbem lacteum γαλαξίαν*: τὴν ἐξ ἀπειροπληθῶν ἀστέρων σύστασιν τούτου ἡδη ἀπὸ τοῦ 470 π.Χ. εἶχε δηλώσει ὁ Δημόκριτος. 'Η θεωρία τῆς διαμονῆς τῶν ψυχῶν τῶν ἐναρέτων ἀνήκει κατὰ τὸν Ἰάμβλιχον εἰς τὸν 'Ηρακλείδην τὸν Ποντικόν. *ex quo ἐνν. loco* (ἐκ τοῦ γαλαξίου τ.ἔ. ἐκ τοῦ οὐρανοῦ). *mihi contemplanti* (ρ.

contemplor, 1) προσεκτικῶς παρατηροῦντι (θεωμένῳ) μοι. *omnia . . . cetera πάντα . . . τὰ δὲ* (οὐράνια σώματα). *praeclara . . . mirabilia* (κατηγορ.) ὑπέρλαμπτα καὶ θαυμαστά. *autem δὲ = καὶ* (*ἰδ. § 3*). *eae . . . quas τοιοῦτοι . . . οὖς* (οἶους). *ex hoc loco ἀπὸ τούτου τοῦ τόπου* (ἀπὸ τῆς γῆς). *eae . . . quas τοιαῦτα . . . ἡ* (οἷα). *omnium ἐνν.* *stellarum. suspicati sumus ἐφαντάσθμεν* (φ. *suspicor*, 1) *ea . . . quae αὐτός . . . δοτις. minima ὁ μικρότερος* (ἀστήρ), ἡ σελήνη. *ultima ὁ πλέον ἀπομεμακρυσμένος* ἀπό . . . : τοῦτο ἐν σχέσει πρὸς τὸν τόπον, εἰς δὲν κατ' ὄντα εἴχε μεταφερθῆ ὁ Σκιπίων. *citima ὁ πλέον* (ὑπερθ. βαθμὸς τοῦ *citer, citra, citrum, συγκρ. citerior, -ius, γεν. . . -ioris*) πλησίον ἀπό . . . : τοῦτο ἐν σχέσει πρὸς τὴν πραγματικότητα ἐν τῇ ἐγρηγόρσει. *luce . . . aliena φωτί . . . ἀλλοτρίῳ* (τῷ φωτὶ τοῦ ἡλίου). πρβλ. § 9: *luna radiis solis accensa* : τὴν σελήνην οἱ Στωϊκοὶ ἐθεώρουν μεγαλυτέραν τῆς γῆς, ἐνῷ εἶναι γνωστὸν δτι ἡ γῆ εἶναι 49 φορὰς μεγαλυτέρα τῆς σελήνης. *autem δὲ = καὶ* (*ἰδ. § 3*). *facile ἀναμφιβόλως* (χωρὶς ἄλλο) κατὰ πολὺ. *vincebant* ὑπερεῖχον, ὑπερέβαλλον. *vinco, vici, victum, 3. iam ipsa terra* : τοῦτο ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ ἀνωτέρω *omnia . . . cetera ἀντὶ τῆς συνταχτικῆς ταύτης ἀκολουθίας* θὰ ἔπρεπε νὰ τεθῇ terra vero ἀλλὰ ἡ γῆ αὐτή. *ita . . . parva τόσον . . . μικρά. ut me imperii nostri . . . paeniteret* ὥστε ἐγὼ νὰ μὴ εἰμαι εὐχαριστημένος (ὥστε ἐγὼ νὰ εἰμαι ἀνικανοποίητος, δυσαρεστημένος) ἀπὸ τὴν ἀρχὴν (ἀπὸ τὸ κράτος ἡμῶν). *paeniteo, -tui, 2. καὶ συνήθ. ἀπρόσ. paenitet, -tuit, 2. me alicuius rei μεταμέλει μοὶ τινος, δυσχερῶς φέρω τι. quo ἀφαιρ. ὀργαν. ἐνν. imperio. quasi punctum τρόπον τινὰ* (*quasi = ut ita dicam*) σημεῖόν τι (διάστημα, ἔκτασιν ἐλαχίστην). *eius αὐτῆς δηλ. τῆς γῆς. Ἡ φῶμ. ὑπερηφάνεια σμικρύνεται. Ἄρα γε θὰ ὠμίλει οὕτω ὁ Κικέρων, ἐὰν ἀπηνθύνετο εἰς μεγαλύτερον κύκλον ;*

IV

Περὶ ἀληθινῶν: Περιγραφὴ τοῦ πλανητικοῦ σωστήματος τῶν ἐννέα σφαιρῶν.

§ 9 (17)*. *quam = hanc autem* (ἐνν. terram). *magis*

* Ἐν τῇ παραγράφῳ ταύτῃ περιέχεται ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ἡ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ καὶ φωματικῇ ἀρχαιότητι περὶ τοῦ κόσμου θεωρία. Τὸ γεωκεντρικὸν τοῦτο

(ἐνταῦθα = diutius) μακρότερον, περισσότερον καὶ ἐπομένως λίαν προσεκτικῶς. *cum . . . intuerer* ἐπειδὴ . . . ἀτενῶς (ἀκινήτως) προσέβλεπον (ἀναλογιζόμενος τὴν σμικρότητα τῆς γῆς καὶ τὴν ἔτι μικρότεραν ἔκτασιν τοῦ ῥώμ. χράτους). *intueor, intuitus sum, ēri, 2. quae* *so* τὸ δ. τοῦτο λεγόμενον ἐν σπουδῇ καὶ ἐκπλήξει ἴσοδυναμεῖ ἐνταῦθα πρὸς τὸ tandem (*quousque tandem . . . ἔως πότε τέλος πάντων . . . ;*) *quae* *so, 3. humi* (πτῶσις τοπ.) χαμάζε, κατὰ χθονός. *dēfigo, fixi, fixum, ēre* καταπήγνυμι, προσηλῶ. *nonne aspicis . . . ?* (ἔξαχολουθεῖς νὰ ἔχης προσηλωμένον τὸ βλέμμα σου εἰς τὴν γῆν καὶ) δὲν βλέπεις . . . ; *in templo* εἰς ἀχανεῖς χώρους (ἔκτάσεις) ἐτέθη συγκεκρ.

σύστημα ἔλαβε τὴν πληρεστέραν μαθηματικὴν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν εἰς τὸ σπουδαῖον σύγγραμμα τοῦ Ἑλληνος ἀστρονόμου Πτολεμαίου (κατὰ τὸν β' αἱ. περ. 100-178 μ.Χ.) « Μεγάλη μαθηματικὴ σύνταξις τῆς ἀστρονομίας εἰς 13 βιβλία » καὶ διετηρήθη ἐν Ισχύι μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Κοπερνίκου, τοῦ Κεπλέρου καὶ τοῦ Γαλιλαίου. 'Ο Πλάτων, δ 'Αριστοτέλης, οἱ Στωϊκοὶ ἐδέχοντο τὸ σύστημα τοῦτο. 'Ὑπῆρχαν ὅμις καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἀρχαιότητα οἱ ἀντίθετα δοξάσαντες καὶ πλησιάσαντες διὰ τολμηροτάτης σκέψεως πρὸς τὰς σημειωνάς θεωρίας. Μεταξὺ τούτων συγκαταλέγονται δ 'Αναζίμανδρος, τινὲς τῶν νεωτέρων Πυθαγορείων φιλοσόφων ('Ικέτας καὶ 'Ευφαντος Συρακύσιοι), δ μαθηματικὸς 'Ηρακλείδης δ Ποντικός, δ καὶ παραδοξολόγος ὑπὸ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ ἀληθείς, καὶ διάσημος ἀστρονόμος 'Αρισταρχος δ Σάμιος, δ τελειότερον τὰς ἰδέας ταύτας ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἀναπτύξας. 'Ἐν τοῖς ἐπομένοις (§ 9 καὶ ἔχης) θέλομεν ἵδει τὰς ἐπικρατούσας ἐν τῇ ἀρχαιότητι θεωρίας. Βεβαίως δὲν περιέχεται ἐν τούτοις πρωτότυπόν τι, οὕτε ἡτο ἵδιον τῶν 'Ρωμαίων ἡ προαγωγὴ θεωρητικῶν ζητημάτων. 'Οθεν τὰ ἔκτιθέμενα ἐνταῦθα εἰναι κυρίως αἱ τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ 'Αριστοτέλους κοσμολογικαὶ δοξαῖαι μετὰ παραλλαγῶν τινῶν ἐν τοῖς καθ' ἔκαστον. 'Η γῆ σφαιρική, εἰναι ἀκίνητος εἰς τὸ μέσον τοῦ παντός. Περὶ αὐτὴν στρέφεται ἔξι ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς ἐντὸς μιᾶς διοκλήρου ἡμέρας δ ἔναστρος οὐρανός, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν αἰσθήσεων. 'Η οὐρανίος σφαῖρα ἔθεωρεῖτο ἔχουσα ὑπόστασιν πραγματικήν. 'Ἐπ' αὐτῆς ἡσαν προσηλωμένοι οἱ ἀπλανεῖς ἀστέρες, περιώρζε δὲ αὔτη ἔξωτερικῶς τὸ σύμπαν. 'Αλλ' ἐνωρὶς ἡ παρατήρησις τῶν οὐρανίων φαινομένων εἰχε δεῖξει ὅτι ἀστρα τινά, ἐν οἷς δ "Ηλιος καὶ ἡ Σελήνη, ἐνῷ μετέχουσι τῆς κοινῆς περιστροφικῆς κινήσεως, δὲν φαίνονται ἐν τούτοις προσηλωμένα ἐπὶ τῆς οὐρανίου σφαῖρας τῶν ἀπλανῶν, ἀλλὰ μεταβάλλουσι θέσιν πρὸς τε τοὺς ἄλλους ἀστέρες καὶ πρὸς ἄλληλα, κινούμενα κατὰ νόμους μὲν καὶ περιόδους, ἀλλὰ καὶ κατὰ τρόπον πολύπλοκον. Τὰ ἀστρα ταῦτα ἐκάλεσαν πλάνητας ἢ πλανήτας κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς ἀπλανεῖς, οἵτινες μετέχοντες ἀπλῶς τῆς ἡμερησίας κινήσεως τῆς οὐρανίου σφαῖρας φαίνονται διατηροῦντες ἀμετάβλητον θέσιν ἐπ' αὐτῆς. Οἱ γνωστοὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους πλανῆτας ἡσαν ἐπτὰ τὸν ἀριθμὸν : δ "Ηλιος, ἡ Σελήνη, δ 'Ερμῆς, ἡ 'Αφροδίτη, δ "Αρης, δ Ζεύς καὶ δ Κρόνος. Γνωρίζομεν πῶς ἡ ἀστρονομία ἔξηγει τὰς κινήσεις ταῦτας. Αὕτη θέτουσα

ἀντὶ ἀφηρημένου. *tibi* (δοτ. ἡθική). 'Η δοτ. χρησιμεύει ἐνταῦθα ἵνα ἐπιστήῃ ἀμέριστον τὴν προσοχὴν Σκιπίωνος τοῦ Νεωτέρου. *orbibus . . . globis* διὰ (ἐκ) κύκλων . . . σφαιρῶν (περὶ βλ. § 7 *globosae* σφαιροειδεῖς *et rotundae*). *omnia* τὰ πάντα, τὸ οὐράνιον σύστημα (σύγκειται, ἀπαρτίζεται = *conexa sunt*). *unus* (*globus*). Τὸ *unus* δεικνύει τὴν ὑπεροχήν. *extimus* καὶ *extimus* (*extremus*, ὑπερθ. τοῦ *exter*), τοποθετημένη εἰς τὸ ἀκρότατον σημεῖον, ἡ πλέον ἀπομεμακρυσμένη (σφαῖρα). Τὸ *extimus* ἀντιτίθεται τῷ *citimus* τῆς § 8. *complectitur* περιλαμβάνει ἐν ἑαυτῇ. *complector*, - *plexus sum*, 3. *summus ipse deus* (εἶναι) αὐτὸς ὁ ὑπατος θεός. Κατὰ τοὺς ἀρχαίους ὁ οὐρανὸς ἦτο συνώνυμος τοῦ « θεὸς » καὶ ἀμφότερα ἐταυτίζοντο. *deus arcens et continens* = *coērcens et continens* συγκρατῶν καὶ περικλείων. *in quo sunt infixi illi . . . stellarum cursus . . .* (ποιητ.) ἐφ' ἡς (σφαῖρας) εἶναι καθηλωμέναι ἔκειναι αἱ φοραὶ (τροχιαὶ) τῶν ἀστέρων (ἀντὶ *illae*

τοὺς ἀπλανεῖς εἰς μεγίστας ἀπὸ τοῦ πλανητικοῦ κόσμου ἀποστάσεις καὶ θεωροῦσα τοῦτον ἀνεξάρτητον, ὑποθέτει τὸν "Ηλιον ὡς τὴν ἐστίαν τῶν πλανητικῶν κινήσεων, καὶ περιφερομένους περὶ αὐτὸν τοὺς λοιποὺς πλανήτας, ἐν οἷς καὶ τὴν Γῆν, περὶ ἣν κινεῖται ἡ Σελήνη. Τοιοῦτον εἶναι ἐν ταῖς γενικωτάταις γραμμαῖς τὸ σύγχρονον ἡλιοκεντρικὸν σύστημα. Κατὰ τὸν Πλάτωνα (καὶ κατὰ τὸν Κικέρωνα) οἱ ἐπτὰ πλανῆται ἔθεωροῦντο προσηλωμένοι εἰς Ισαρθμοὺς διαφανεῖς σφαῖρας, ἡ δὲ ἴδια τῶν πλανητῶν κίνησις ὀφείλετο εἰς τὴν κίνησιν τῶν σφαιρῶν τούτων. Αἱ σφαῖραι αὗται ἡσαν διαφανεῖς, ἀφοῦ διὰ μέσου αὐτῶν ἐφαίνετο ὁ ἔναστρος οὐρανός, ἕτι δὲ ἡσαν δύσκοντροι πρὸς τὴν οὐράνιον σφαῖραν τῶν ἀπλανῶν καὶ συνδεδεμέναι μετ' αὐτῆς, ὥστε νὰ μετέχωσι τῆς ἡμερησίας περιστροφικῆς κινήσεως (Πλάτ. Πολ. Χ. 616). 'Επομένως ἐκάστη τούτων εἶχε δύο συγχρόνους κινήσεις, ἀλλὰ περὶ δξοναῖς διαφέρουσ, τὴν μὲν ἔξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμάς, ἡμερησίαν, τὴν δὲ ἀντίστροφον. Αἱ σφαῖραι τῶν πλανητῶν ἐμπειρέχονται ἐν τῇ ἔξωτερηῇ οὐρανίᾳ σφαῖρᾳ τῶν ἀπλανῶν καὶ ἡ μία ἐντὸς τῆς ἡλληνος, κατὰ τὴν ἔξης τάξιν, ἡτις ἐμφαίνει καὶ τὴν ἀπὸ τῆς γῆς ἀπόστασιν τῶν πλανητῶν. Πρώτη ἀπὸ τῆς σφαῖρας τῶν ἀπλανῶν, καὶ ἐπομένως ἀπωτάτη τῆς γῆς, εἶναι κατὰ Κικέρωνα ἡ τοῦ Κρόνου, μετ' αὐτὴν ἡ τοῦ Διός, τρίτη ἡ τοῦ πυρόεντος "Αρεως, κατωτέρω δὲ εἰς τὴν μέσην χώρων μεταξύ τῆς γῆς καὶ τῆς σφαῖρας τῶν ἀπλανῶν, ὁ "Ηλιος, μετ' αὐτὸν αἱ σφαῖραι τῆς 'Αφροδίτης καὶ τοῦ 'Ερμοῦ καὶ τέλος ἡ ἐγγυτάτη πρὸς τὴν γῆν σφαῖρα τῆς Σελήνης. 'Η Γῆ ἀποτελεῖ τὴν ἐνάτην σφαῖραν, πρώτης λογιζομένης τῆς τῶν ἀπλανῶν.

'Η διάταξις αὕτη τῶν πλανητῶν ἀποδίδεται ὑπὸ τοῦ Πλινίου κατ' ἀγνωστον παράδοσιν εἰς τὸν Πυθαγόραν. Διάφορος ἡτο ἡ ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος καὶ 'Αριστοτέλους ἀκολουθουμένη, καθορισθεῖσα δὲ τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ 'Αναξαγόρου. Κατ' αὐτὴν οἱ πλανῆται ἔχουσι τὴν ἔξης ἀπὸ τῆς σφαῖρας τῶν ἀπλανῶν σειράν : Κρόνος, Ζεύς, 'Αρης, 'Ερμῆς, 'Αφροδίτη, "Ηλιος, Σελήνη.

stellae quae cursu sempiterno volvuntur). 'Η γνώμη τοῦ 'Αναξιμένους (ὡς καὶ ἡ τοῦ 'Εμπεδοκλέους) περὶ τῶν ἀπλανῶν ἀστέρων ὅτι οὗτοι ησάν προσηλωμένοι (infixi) ἐπὶ τοῦ οὐρανίου θόλου παρεῖχεν ἀπλουστέραν καὶ ὡς πρὸς τὰ φαινόμενα συμφωνοτέραν ἔρμηνείαν, ὥστε ἡ μετὰ τούτους ἀστρονομία ἀντείχετο αὐτῆς μετὰ ἐλαχίστων ἔξαιρέσεων. *qui volvuntur οἵτινες* (συμ-) περιστρέφονται, οἵτινες (συμπαρ-) ἀκολουθοῦσι τὴν αἰωνίαν κίνησιν αὐτῆς. *cui subiecti sunt septem* ὑφ' ἦν (οὐρανίαν σφαῖραν) ὑπόκεινται ἐπτά. *retro ἐπίρρ.* ὅπισω, ὅπισθοδρομικῶς (κατ' ἀντίστροφον φορὰν) τ.ἔ. ἀπὸ Α. πρὸς Δ. στρέφονται περὶ ἵδιον ἀξονα (= contrario motū atque caelum δι' ἀντιθέτου ἢ ὁ οὐρανὸς κινήσεως, φορᾶς). *atque* ἢ (= quam. πρβλ. contrarius, idem, alias, similis ac ἢ atque). 'Η μία κίνησις εἶναι ἡ γενικὴ τοῦ σύμπαντος ἐντὸς μιᾶς ἡμέρας περὶ τὸν ἀξονα τοῦ κόσμου . . . *caelum = caelestis globus extimus. unum globum* τὴν πρώτην σφαῖραν (τὸν πρῶτον κύκλον). *illa stella. in terris* ίδ. § 5. *Saturniam (stellam)* : πράγματι δὲ Κρόνος, κατὰ τοὺς παλαιούς, πρὸ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ Οὐρανοῦ, τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τοῦ Πλούτωνος ἐθεωρεῖτο δὲ μᾶλλον ἀπομεμαχρυσμένος ἀπὸ τῆς γῆς πλανήτης : *deinde ἐπειτα* (κατὰ σειρὰν πρὸς τὸ κέντρον), δευτέρα. *prosperus et salutaris* : οἱ Χαλδαῖοι κυρίως ἐνόμιζον ὅτι οἱ ἀστέρες ἤσκουν ἐπίδρασιν ἐπὶ τὰς τύχας τῶν ἀνθρώπων. 'Η δοξασία αὐτῇ δὲν ἔξηφανίσθη εἰσέτι πλήρως. 'Η λευκὴ λάμψις τοῦ Διὸς ἐθεωρεῖτο σωτηρία (salutaris), ἐνῷ ἡ ὑπέρυθρος τοῦ "Αρεως (rutillus) καὶ ἡ ὡχρὰ τοῦ Κρόνου ἐθεωροῦντο ὀλέθριαι. *ille fulgor = illa fulgens stella ἐκεῖνος* ὁ λαμπρὸς ἀστήρ : fulgeo, fulsi, 2. λάμπω. *qui (fulgor) Iovis* (τὸ Iovis ἀρχαϊκὴ δονομ.) = Iupiter Ζεὺς (πρβλ. ἐπὶ νομισμάτων Iovis custos, Iovis propugnator, Iovis stator) : Iuppiter καὶ Iūpiter, γεν. Iovis. *tum τρίτη* (σφαῖρα, τρίτος πλανήτης). *deinde ἐπειτα* (τέταρτος πλανήτης). *subter ἐπίρρ.* κάτωθεν, ὑποκάτω. *medium fere regionem* τὸ μέσον, τὴν μέσην σχεδὸν (ἡ τρόπον τινὰ) χώραν. *obtinet — occupat* ἐπέχει, καταλαμβάνει. *dux . . . luminum* (= stellarum) — *reliquorum* ὁδηγός . . . ἀρχηγός καὶ εὐθυντήρ (ῥυθμιστής) τῶν λοιπῶν ἀστέρων. 'Αναπτύσσει τοῦτο καὶ ὁ Μακρόβιος 1, 20. *lumen, īnis, οὐ. temperatio* κανῶν (ἀφηρ. ἀντὶ συγκεκρ. ἔξ αἰτίας τοῦ προηγουμένου mens) = *temperator* (qui temperat) κανονιστής, ῥυθμιστής (τοῦ κόσμου). *tanta magnitudine* ἀφαιρ. ίδιοτ. Σήμερον εἶναι γνωστὸν ὅτι δὲ ἥλιος εἶναι 1.326.480 φορᾶς μεγαλύτερος τῆς γῆς. *tanta . . ut* το-

σοῦτον... ὥστε. *cuncta lumina. sua luce ἀφαιρ. ὄργαν. sua luce lustret* (= *collustret*) καταυγάζει, περιλάμπει διὰ τοῦ ἔαυτοῦ φωτός, διαχέει τὸ ἔαυτοῦ φῶς ἐπὶ δλῶν τῶν πλανητῶν. *compleat* πληροῦ. *hunc* (*solem*). *alter, alter... cursus* ἡ μέν, ἡ δὲ τροχιά, (δρόμος). *comites* δορυφόροι (*comes -itis*) : τὸ σύστημα τοῦτο ἐσφαλμένως καλεῖται Αἰγυπτιακόν, διότι ἀνήκει τῷ μαθητῇ τοῦ Πλάτωνος ‘Ηρακλείδῃ τῷ Ποντικῷ. *in infimoque orbe* ἐν τῷ ἐσχάτῳ κύκλῳ. *accensa = incensa, illustrata* (καταλαμπομένη, καταυγαζομένη). *accendo, -ndi, -nsum, 3.* *infra* κάτωθεν (πρὸς τὸ κάτω μέρος τῆς σελήνης) ἀντιτίθεται τῷ κατωτέρῳ : *supra lunam sunt aeterna omnia. nihil... nisi... caducum* τὸ πᾶν εἶναι θυητὸν καὶ φθαρτόν. *tunere deorum... datos δοθείσας εὐνοίᾳ τῶν θεῶν. nam σχῆμα προκαταλήψεως :* (ἀλλὰ περὶ τῆς γῆς δὲν ἔχω ἀνάγκην νὰ δηλώσω) διότι . . . Δύναται τὸ νὰ ἀντικατασταθῇ διὰ τοῦ autem = δέ. *media* (πρβλ. § 7 καὶ § 10 : *medium*), ὡς κατέχουσα, κατὰ τὸ γεωκεντρικὸν σύστημα, ἀκίνητος τὸ κέντρον τοῦ σύμπαντος. ‘Η κοσμικὴ αὔτη εἰκὼν εἶναι τῶν Στωικῶν. *neque... et... et οὔτε... καὶ... καὶ* (πρβλ. § 20: *neque... est, et...*). *infima est εἶναι ἡ ἐσχάτη. feruntur... pondera καταφέρεται, ὅπει... πᾶν βάρος. nutu suo αὐτομάτως, διὰ τῆς οἰκείας ὁπῆς* (ἔλξεως, βαρύτητος). ‘Αλλαχοῦ ὁ Κικέρων λέγει : *suopte nutū et suo pondere.*

V

Περὶ ληψίς : Θελα ἀρμονία προερχομένη ἐκ τῆς κινήσεως τῶν οὐρανίων σφαιρῶν. Ἀδυναμία τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἐνωτισθῇ αὐτήν.

§ 10 (18). *Quae = haec autem ταῦτα δὲ* (τοὺς ἀστέρας τοῦ πλανητικοῦ συστήματος). *cum... intuerer* ἐνῷ . . . — *stupens* πλήρης ἐκπλήξεως, ἐκπληκτος, ἐν ἐκστάσει. *stupēo, -pūi, 2. me recepi* (ἐκ τοῦ προηγουμένου *stupens* θὰ ὑπονοήσωμεν *ex stupore* = ἐκ τῆς ἐκπλήξεως, ἐκ τοῦ θάμβους) = ἐπέστρεψα εἰς ἐμαυτόν, συνῆλθον : *recīpō, -cēpī, -ceptum, 3. quid tī ; tī εἶναι τοῦτο ;* (θαυμασμὸς καὶ ἐκπληξίς ἐπὶ τῷ ἀκούσματι ἥχου ἀπροσδοκήτου, χωρὶς νὰ δύναται νὰ δώσῃ ἐξήγησιν τούτου). *hic... quis est, qui ?... οὕτος... tīs εἶναι, δστις ; tantus et tam dulcis τοσοῦτος* (τόσον ἴσχυρός) καὶ (δμως) τόσον ἡδὺς (τερπνός, εὐχάριστος ἔνεκα τῆς ἀρμονίας του πρβλ. τὸ τοῦ Ἀριστοτέλους « ψόφος ἐναρμόνιος »). Τοῦτο σχετίζεται πρὸς τὴν θεωρίαν τοῦ

Πυθαγόρου, καθ' ἡν ἔκ τῆς κινήσεως τῶν ἀστρών, εὑρισκομένων εἰς ἄνισα διαστήματα, προκαλεῖται ποικίλια ἥχων, διαφόρου ἐντάσεως, ἐξ ὧν παράγεται θαυμαστὴ ἀρμονία. 'Ο Πλάτων (Πολιτ. 617 D) παραδέχεται Σειρῆνας ἐπικαθημένας καὶ συμπεριφερομένας ἐπὶ τῶν κύκλων, αἰτινες ἄδουσαι συναποτελοῦσιν ἀρμονίαν. *hic est, inquit, ille, qui intervallis disiunctus inparibus sed tamen pro rata parte distinctis* μὴ ἔχων ἵσας ἀποστάσεις (προερχόμενος ἐξ ἀνίσων διαστημάτων) ἀλλ' ὅμως κεκανονισμένων δι' ὠρισμένης (μεταξύ των) ἀναλογίας (= *pro rata parte*). *ratus, a, utr* ἀνάλογος, λελογισμένος (λογαριασμένος, ὑπολογισμένος, μετρημένος) μτχ. τοῦ *reor*, *ratus sum, reri* 2. = λογίζομαι. *in pulsu et motu ipsorum orbium* διὰ τῆς δονήσεως καὶ κινήσεως (τουτέστι διὰ δονήσεως, ἢν διὰ τῆς κινήσεως παράγουσιν αὐταὶ αὗται αἱ σφαῖραι). *acuta cum gravibus temperans . . . efficit* συγκεραννύων (μετριάζων) ὁξεῖς (ὑψηλοὺς) τόνους μετὰ βαρέων (βαθέων) . . . παράγει ὁμοιοτρόπως (ὁμοιομόρφως) διὰ τοῦ ὁρθοῦ καταμερισμοῦ δξέων καὶ βαθέων τόνων (= *aequabiliter*) ποικίλας ἀρμονίας (συμφωνίας = *concentus*), τ.ἔ. ποικίλους παράγει τόνους συναποτελοῦντας ἀρμονίαν. *enim* τῇ ἀληθείᾳ, πράγματι. *tanti motus* κινήσεις τοσαῦται (τόσον μεγάλαι τῶν ἀστρών). *in silentio* ἐν σιγῇ. *et natura fert* καὶ (ἐξ ἄλλου) εἶναι φυσικόν, προέρχεται αὐτομάτως, ἡ φύσις τὸ ἀπαιτεῖ, τὸ θέλει. *ut . . . sonent* νὰ ἀντηχῶσι (νὰ ἔχωσιν ἥχους). Εἰς τὴν κίνησιν τῶν σφαιρῶν ἀπεδίδετο ἡ παραγωγὴ ἥχων δξέων καὶ βαθέων, ὡς παρατηρεῖται (ἐν τῷ κραδασμῷ τῶν χορδῶν ἀναλόγως τοῦ μήκους των) ἐν τῇ μουσικῇ κλίμακι. *extrema* τὰ ἔσχατα (τ.ἔ. αἱ ἔσχατοι [σφαῖραι]). *extrēmus* καὶ *extimus* ὑπερθ. βαθμὸς τοῦ (*exter*, *extēra*, *extērum* ἢ *exterus*, -a, -um) συγκρ. *exterior*, -ius γεν. -iōris. *ex altera parte . . . ex altera autem* ἐκ τοῦ ἐνδὲ μὲν μέρους . . . ἐκ τοῦ ἑτέρου δὲ (μέρους). *graviter, acute* βαρέως (μὲ βαρεῖς, βαθεῖς [μπάσσους] ἥχους) . . . δξέως (μὲ ἥχους ὁξεῖς, ὑψηλούς). *summus ille caeli stellifer cursus* (ὑπαλλαγὴ ἀντὶ *ille summi caeli stelliferi cursus*). *summus ille cursus* ἡ ἀνωτάτη ἔκεινη σφαῖρα τοῦ ἀστροφόρου (ἀστερόεντος) οὐράνου. 'Η λ. *summus* ἀντιτίθεται τῇ κατωτέρῳ λ. *infimus*. *cuius conversio est concitator* ἡς (σφαῖρας) ἡ περιφορὰ (στροφὴ) εἶναι ταχυτέρα (τῶν ἄλλων). *acuto et excitato . . . sono* διὰ (ἢ μετὰ) ἥχου δξέος καὶ ἐντόνου (διαπεραστικοῦ). *gravissimo*: (ἐνν. *sono*) διὰ (ἢ μετὰ) ἥχου βαρυτάτου (βαθυτάτου). *hic infimus* (ἐνν.

cursus movetur) κινεῖται, τούναντίον ἡ σεληνιακὴ καὶ κατωτάτη (πλησιεστάτη πρὸς τὸ κέντρον) τροχιὰ (ἡ σφαιρὰ τῆς σελήνης). *infīmus*, -a, um ὑπερθ. βαθμὸς τοῦ (θετ. *infērus*, a, um) συγκρ. *inferior*, -ius, γεν. -iōris. *nam* (σχῆμα προκαταλήψεως, *id.* § 9 : *nam ea*). *manens immobilis* τ.ξ. una sede semper haeret παραμένει πάντοτε ἀκίνητος ἐν τῇ θέσει αὐτῆς. *complexa* (ἡ σφαιρὰ τῆς σελήνης) κατέχουσα (πρβλ. ἀνωτ. § 9 : *obtinet*). *medium*... *locum* τὸν μέσον... τόπον (τὸ κέντρον). *mundi* τοῦ κοσμικοῦ συστήματος : *octo* : ἐνῷ εἰναι 8 αἱ σφαιραι, ἐν τούτοις ὑπάρχουσι μόνον 7 ἡχητικὰ διαστήματα, 7 τόνοι, διότι δύο ἔξ αὐτῶν, ἡ τῆς Ἀφροδίτης καὶ ἡ τοῦ Ἐρμοῦ, ἔχουσαι τὴν αὐτὴν ταχύτητα, (*eādem vis*), παράγουσι τὸν αὐτὸν τόνον. *intervallis* διὰ διαφόρων διαστημάτων ἡχηρῶν (πρβλ. ἀνωτ. § 10 : *intervallis inparibus*). *qui numerus* δστις ἀριθμὸς (ὁ 7 δηλαδὴ). *fere* δύναται τις εἰπεῖν (εἰναι ὁ δεσμὸς). Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ 7 *id.* ἀνωτ. § 4 : *plenus*. *quod* τοῦτο δὲ (τὸν ἥχον τοῦτον). *docti homines* οἱ εὑρέται τῆς μουσικῆς (Ὄρφεος, Ἀμφίων). *nervis atque canticis* (ἀφαιρ. δργαν.) διὰ μουσικῶν δργάνων (κατὰ λ. χορδῶν) καὶ τῶν (φωνητικῶν) τόνων (τ.ξ. τῶν ἄσμάτων). Κατὰ τοὺς ἀρχαίους αἱ ἐπτὰ χορδαὶ τῆς κιθάρας ἐφευρέθησαν πρὸς ἀναπαραγωγὴν τῆς οὐρανίου ἀρμονίας. *sibi* (δοτ.) ἔχετοις. *praestantibus ingenii* δι' ὑπερόχων πνευμάτων (διὰ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ πνεύματος αὐτῶν). *praestans*, -ntis (κυρ. μτχ. τοῦ *praesto*, -stīti, —, 1. προέχω). *in vita humana divina studia* χιασμός. *divina studia coluerunt* περὶ τὰ θεῖα ἡσχολήθησαν (τὰ θεῖα ἐσπούδασαν). *colo*, *colui*, *cultum*, ἔρε καλλιεργῶ, θεραπεύω.

§ 11 (19). *sonitu oppletae* πληρωθέντα ἥχου. *obsurduerunt* (ὁ. *obsurdesco*, dūi, 3 = γίνομαι κωφὸς) ἔξειναφώθησαν (= sensū audiendi caruerunt). Οἱ Πυθαγόρειοι παρεδέχοντο κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη ὡς αἰτίαν τὴν ἔξιν, ἦν εἰχον νηπιόθεν οἱ ἀνθρωποι πρὸς τὸν ἥχον τοῦτον. 'Ἐν τοῖς ἔξιν δεικνύει ὁ Ἀφρικανὸς φυσικῶς καὶ πρακτικῶς τὸ διατὶ οἱ ἀνθρωποι δὲν ἐνωτίζοντο τὴν ἀρμονίαν τῶν οὐρανίων σφαιρῶν. *hebetior* ἀμβλυτέρα (τῆς ἀκοῆς) : τὸ θετικόν, *hebes*, -ētis. *sic ut... ea gens*... *caret* ὥσπερ... ἔκεινο τὸ γένος... στερεῖται, *ἔχει* χάσει· (ἀδικαιολόγητος ὑπερβολὴ). *ad illa quae Catadupa non minantur* πρὸς ἔκεινα τὰ ὀνομαζόμενα Κατάδουπα (καταρράκται τοῦ Νείλου, πλησίον τῆς Κυρήνης, νῦν Wady - Halfa ὀνομαζόμενοι). *prae-*

cipitat (ἀμτβ.) καταφέρεται (= praecipitatur). *mundi* id. § 10. *conversione* ἀφαιρ. αἰτίας. *tantus*... *ut τοσοῦτος* (τόσον μέγας) ... θωτε. *capere* νὰ αἰσθανθῶσι, νὰ συλλάβωσι. *nequitis* δὲν δύνασθε. *nequēdo*, - ire. ‘Η παρομοίωσις αὕτη δὲν εἶναι ἀκριβής. Τὸν ἐκ τῆς ἀρμονίας τῶν σφαιρῶν παραγόμενον ἥχον δλως διόλου δὲν ἀκούομεν, ἐνῷ γνωρίζομεν καὶ αἰσθανόμεθα ὅτι ὁ ἥλιος ἐκθαμβώνει ἡμᾶς. *intueri solem adversum ἀντιβλέπειν εἰς τὸν ἥλιον* (θεῶμαι ἀπ' εὐθείας τὸν ἥλιον). *intuētor, intuitus sum*, 2. = ἀποβλέπω, *eiusque* ἀλλὰ (= que) τούτου. *acies vestra sensusque vincitur* (ἐν διὰ δυοῖν = acies sensūs vestri) ἡ δέξιτης τῆς ὑμέτερας αἰσθήσεως (τοῦ δρᾶν), ἡ δραστικὴ μιῶν ἐκθαμβοῦται, νικᾶται (ὑποχωρεῖ). *admirans* (μτχ. τοῦ admiror, 1) = θαυμάζων, εἰ καὶ ἐθαύμαζον. *referebam*... *oculos ad terram iden-tidem ἐπανέφερον* (κατεβίβαζον) τὰ βλέμματά (μου) ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν (ἐκ διαλειμμάτων) πρὸς τὸ μέρος τῆς γῆς: *refero, rettuli, relātum, refērre*.

VI.

Περὶ ληψις: Βλέμμα ἐπὶ τὴν σμικρὰν γῆν. Ζῶνται αὐτῆς. Ὁ ἀνθρωπος ὀφείλει περιφρονῶν τὰ γήινα νὰ προσβλέπῃ πρὸς τὰ οὐράνια. Ματαία ἡ ἐπὶ τῆς γῆς δόξα.

§ 12 (20). *Sentio... te... contemplari* παρατηρῶ ὅτι σὺ ἔπι-σκοπεῖς (κοιτάζεις προσεκτικῶς). *etiam nunc ἀκόμη τώρα sedem...* *hominum ac domum = terram* (id. § 21). *quae (terra) parva, ut est, ita...* μικρὰ τόσον, καθὼς (πράγματι, τῇ ἀληθείᾳ) εἶναι. *humana = res humanas. caelestia = res caelestes (caelestis, -e).* Εἰς τὸ humana ἀντιτίθενται τὰ caelestia (= supera). *spectato... contemnito* ἀτενῶς πρόσβλεπε τὸ κάλλος τοῦ οὐρανοῦ, δστις εἶναι ἡ οὐρανία πατρίς, μὴ δίδε σημασίαν (contemnito = despic̄to) εἰς τὰ ἀνθρώπινα. *con-temno, - tempsi, - temptum, 3. celebritatem sermonis hominum* (= ab hominibus) (hominum γεν. ὑποκειμ.) = διάδοσιν (ἐξάπλωσιν) τοῦ λόγου τῶν ἀνθρώπων (διαφήμισιν ἐκ μέρους τῶν ἀνθρώπων). *expe-tendam gloriam = quae expetenda videri possit ἐπιδιώξιμον (προσ-δοκήσιμον) δόξαν. vides habitari... interiectas* (ἐνν. esse)... sed... *stare ἀπαρέμφ. ἐξαρτώμενα ἐκ τοῦ vides.* Τὸ habitari παθητ. ἀπρόσωπον = ὅτι κατοικεῖται, ὅτι κατοικοῦσιν (ὑπάρχουσι κατοι-

κίαι). *intericlo*, - *iēci*, - *iectum*, 3. *sto*, *steti*, —, 1. *quasi* οὕτως εἰπεῖν (ἰδ. § 4). Τὸ πεδίον τῆς ἀνθρωπίνης φήμης, δόξης (ἐπτάχις § 12. ἰδ. § 13) ὀλονὲν σμικρύνεται (*vides habitari ... et in ipsis ... easque ... cernis autem ... hic autem alter ... ex ipsis ... quis in reliquis ...*). Τὸ θέμα ἀφ' ἐνὸς τῆς σμικρότητος τῆς γῆς καὶ ἀφ' ἑτέρου τῆς φιλοδοξίας τῶν ἀνθρώπων ἔγινε παρὰ τοῖς παλαιοῖς 'Ρωμαίοις ἀντικείμενον πραγματεύσεως (παρὰ Πλινίῳ τῷ Πρεσβυτέρῳ, Σενέκῃ, ἀλλὰ καὶ ἄλλοις κατὰ τοὺς ἔπειτα χρόνους). *ut nihil ... manare possit* ὡστε νὰ μὴ εἶναι δυνατὸν νὰ γίνωνται ἀμοιβαῖαι ἐπικοινωνίαι, σχέσεις (νὰ διαδίδεται τι). Πόσον τὰ πράγματα σήμερον μετεβλήθησαν ! *partim ... partim ... partim ...* μέρος μὲν (ἄλλοτε μέν) . . . μέρος δέ . . . ἄλλο δέ μέρος. *obliquos* ἐν θέσει πλαγίᾳ. Οὗτοι εἶναι οἱ ἀντοικοί, ἤτοι λαοὶ ἐναντίως ὡς πρὸς τὸν ίσημερινὸν οἰκοῦντες, δηλ. ἐκατέρωθεν τοῦ ίσημερινοῦ εἰς συμμετρικὰς θέσεις (ἐν ἄλλαις λέξεσι : οἱ ἔχοντες τὸ αὐτὸν μῆκος καὶ ἀντίθετον πλάτος). *transversos* ἐν θέσει ἀντιθέτω. Οὗτοι εἶναι οἱ περίοικοι, ἤτοι οἱ λαοὶ οἰτινες διαβιοῦσιν ὑπὸ τὸν αὐτὸν παράληλον, ἀλλ' ὅχι ὑπὸ τὸν αὐτὸν μεσημβρινὸν (ἐν ἄλλαις λ. : οἱ ἔχοντες ίσα καὶ ὁμόσημα πλάτη, ἀλλὰ διαφορὰν μήκους 180°). *adversos* οἱ εἰς τὰ ἄκρα μιᾶς διαμέτρου τῆς γῆς. Οὗτοι εἶναι οἱ ἀντίποδες, ἤτοι οἱ λαοὶ οἱ κατοικοῦντες τὴν « ἀντίχθονα » (ἐν ἄλλαις λ. : οἱ ἔχοντες καὶ πλάτη ἀντίθετα καὶ μήκη διαφέροντα κατὰ 180°). Πρβλ. κατωτέρω § 13 : *adversa vobis urgent vestigia*. Κατὰ τὰ ἀνωτέρω τῆς 'Ρώμης καὶ τῶν 'Αθηνῶν οἱ ἀντοικοί εὑρίσκονται ἐν τῷ ὥκεανῷ νοτίως τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς 'Ελπίδος περὶ τὰς 10° διὰ τὴν 'Ρώμην καὶ περὶ τὰς 8° διὰ τὰς 'Αθήνας, οἱ περίοικοι τῶν περὶ τὴν Μεσόγειον ἐν τῷ Εἰρηνικῷ 'Ωκεανῷ περὶ τὴν θάλασσαν τῶν Σαργασῶν καὶ οἱ ἀντίποδες τῶν περὶ τὴν Μεσόγειον ἐν τῷ Εἰρηνικῷ 'Ωκεανῷ παρὰ τὴν νῆσον Νέαν Ζηλανδίαν.

§ 13 (21). *cernis autem* : τὸ autem ἐδῶ = πράγματι. *quasi* . . . *cingulis* διὰ τινων, οὕτως εἰπεῖν (= quasi) ζωνῶν, (*cingulis* = *plagis, oris, regionibus*). 'Η διαίρεσις τῆς γῆς εἰς ζώνας βασιζομένη ἐπὶ τῆς φαινομενικῆς ἐνιαυσίου κινήσεως τοῦ ἡλίου, ἢν οἱ παλαιοὶ ἡδύναντο νὰ μελετῶσι διὰ « γνωμόνων », δφείλει τὴν γένεσιν τῆς εἰς ἔρεύνας τοῦ Πυθαγόρου καὶ τῆς 'Ιωνικῆς τοῦ Θαλοῦ Σχολῆς. Περὶ τὸ 500 π.Χ. ἤχθησαν εἰς τὴν παραδοχὴν τῆς σφαιρικότητος τῆς γῆς καὶ τὴν

διαίρεσιν αύτῆς εἰς ἀστρονομικὰς ζώνας. Εἰς ταύτας ὁ Παρμενίδης (τῶν ἀρχῶν τοῦ δοῦ π.Χ. αἰῶνος) ἀπέδωσε σημασίαν φυσικὴν ὑποστηρίξας διτὶ μόνον αἱ εὔκρατοι ζῶνται ὑπῆρχαν κατωκημέναι. Τὰ ἀπό τινων δύων ἔτῶν εὑρήματα ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Ἀφρικῆς ἔδειξαν τὸ πάλαι τὸ κατοικήσιμον τῆς διακεκαυμένης ζώνης. *e quibus duos = quorum duos* δύν (ζωνῶν) δύο (βλέπεις διτὶ εἶναι ἐσκληρυμμέναι, κοκκαλιασμέναι, κατεστραμμέναι) ἔνεκα τοῦ παγετοῦ (παγωνῖδες) = obriguisse pruinā : obrigēscō, -rigūi, 3. *diversos = disiunctos* ἀπομεμακρυσμέναι. *inter se* ἀλλήλων. *et . . . subnixos καὶ . . . ἐπερειδόμεναι* ἐκάστη χωρὶς (ex utrāque parte) τοῖς πόλοις αὐτοῖς (εἰς τοὺς πόλους αὐτοὺς τῆς γῆς = verticibus ipsis [ἀφαιρ.]). *subnixus* (καὶ subnīsus), a, um. *vertices* πόλοι (ἐν. vertex, verticis ἄ.) : εἶναι τὰ δύο ἄκρα τοῦ ἄξονος, περὶ δὲ στρέφεται (vertitur) σφαῖρά τις. *caeli* (ἐνταῦθα δὲν πρόκειται περὶ τῆς ὑπερτάτης σφαῖρας [caelestis globus], ἀλλὰ περὶ τῆς ἀτμοσφαῖρας [τοῦ ἀέρος], ἣτις περιβάλλει τὴν γῆν). *medium* τὴν μέσην, τὴν διακεκαυμένην (ζώνην). *et maximum* τοῦτο δὲν ἀληθεύει σήμερον. Ἐκτείνεται ἀπὸ 23° 1/2 βορείως καὶ 23° 1/2 νοτίως, ἔχει τὸν ἥλιον δις τοῦ ἔτους εἰς τὸ ζενίθ καὶ εἶναι κατωκημένη. *torri* (βλέπεις) διτὶ καίεται, πυρπολεῖται : *torrēo, torrūi, tōstum*, 2. *ardore* (ἀφαιρ. αἴτιας) ἐξ αἰτίας τοῦ καύματος. *duo . . . quorum . . . ille . . .* (ἢ μακρὰν ἡμῶν), *hic autem alter . . .* (ἢ πλησίον) : δύο (αἱ εὔκρατοι ζῶνται) . . . δύν . . . ἔκεινη, αὕτη δὲ ἢ ἐτέρα . . . *australis* (ἐνν. cingulus) ἀνταρκτική, μεσημβρινή, νοτία. *in quo ἐφ' ἡς. qui insistunt* οἱ ἐπερειδόμενοι, οἱ κατοικοῦντες. *insisto, instīti, —, 3. adversa vobis urgent vestigia* ἀνάστροφα ὑμῖν πιέζουσι τὰ ἵχνη (χαράττουσι τὰ ἵχνη βαίνοντες ἐξ ἀντιθέτου πρὸς ὑμᾶς τ.ἔ. εἶναι οἱ ἀντίποδες ὑμῶν, εἶναι οἱ κατοικοῦντες τὴν «ἀντίχθονα»· id. § 12 : *adversos stare vobis*). *urgēo* (urgeo), ursi, —, 2. *nihil ad vestrum genus* ἐνν. *pertinet* = οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν (ἐπικοινωνίαν) μεθ' ὑμῶν (οἵτινες κατοικεῖτε τὴν βόρειον εὔκρατον ζώνην). Αὕτη χωρίζεται ἀπὸ τῆς νοτίας διὰ τῆς διακεκαυμένης ζώνης. *subiectus aquiloni* (= septentrionalis) ἢ ὑποκειμένη (ἐκτεθειμένη) εἰς τὸν βορρᾶν. *aquilo, ὅnis* ἄ. ὁ βορρᾶς. *cerne . . . quam . . . contingat παρατήρησον . . . πόσον* (εἰς ποῖον μικρὸν βαθμὸν = quam, ἐπίρρ. ἐρωτηματικο - ἐπιφωνηματικόν) . . . ἀπτεται ὑμῶν (ἔχει σχέσιν πρὸς ὑμᾶς, ἀφορᾷ εἰς ὑμᾶς). *enim* πράγματι. *colit* κατοικεῖται *colo, colūi, cultum*, 3. *angustata verticibus* στε-

νουμένη (στενεύουσα, στενή) πρὸς τοὺς πόλους (πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῶν πόλων, δῆλο. ἀπὸ Β. πρὸς Ν.). Κατὰ τὸν Κικέρωνα ἡ γῆ ὡς πρὸς τὸ κατοικούμενον μέρος εἶναι εὐρυτέρα ἢ μικροτέρα (180^ο : 34^ο) *lateribus latior* πλέον ἐκτεταμένη (πλατυτέρα, εὐρυτέρα) κατὰ τὰς πλευράς. Πρόκειται, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, περὶ τοῦ κατοικουμένου τμῆματος τῆς γῆς (*terra quae colitur a vobis*). *quaedam* οὕτως εἰπεῖν (πρβλ. § 3 : *claro quodam*). *circumfusa illo mari* περικλυζομένη ὑπὸ (δι') ἐκείνης τῆς θαλάσσης : *circumfundō*, -fūdi, -fūsum, 3. *quod... quod... quem* ἡ ἀναφορὰ χρησιμεύει πρὸς ἔξαρσιν, νὰ ἐπακολουθήσῃ ἀποτόμως ἢ μείωσις (= *quam sit parvus*, *vides*). *quem* καθ' ἔλξιν πρὸς τὸ οceanum ἀντὶ *quod* (πρβλ. § 5 καὶ § 7 *quas civitates* (*quae terra*). *in terris* ἵδ. § 5. *qui* (*oceanus*). *in terris* (*ἥμεται οἱ*) ἐν τῇ γῇ (ἵδ. § 5). *tanto nomine ἀφαιρ.* ἴδιότ. ἔξαρτωμένη ἐκ τοῦ *qui* = τοσούτου ὄνόματος, παρὰ τὸ τόσον μέγα δνομά του, μολονότι ἔχει... *quam sit* (*πλαγία ἐρώτησις*) (βλέπεις) πόσον εἶναι.

§ 14 (22). *num... potuit...?* Σφράγε... ἡδυνήθη... ; (ἀπάντησις : δὲν ἡδυνήθη). *cultis...* (ἀφαιρ.) « ἐκ τῶν οἰκουμένων τόπων ». *nostrum* γεν. *διαιρετ.* εἰς τὸ *cuiusquam...* *Caucasum — Gangen*: Καύκασος καὶ Γάγγης εἶναι τὰ ἀνατολικὰ ὅρια τοῦ ἀρχαίου κόσμου. *in reliquis...* *partibus* δῆλο. ἐν τῇ βορ. εὐκράτω ζώνῃ. *orientis aut obeuntis solis*: *oriens*, -ntis μτχ. τοῦ *orior*, *ortus sum*, 4. *obiens* γεν. *obeuntis* μτχ. τοῦ *obēo*, -ii, -itum, *obire*, (*orior* = ἀνατέλλω καὶ *obēo* = *occido* δύω). *quis... audiet?* (ἀπάντ. : οὐδείς). *quibus...* *amputatis* τούτων δὲ (τῶν μερῶν) ἀποκοπέντων (ἀφαιρεθέντων). *prefecto* ἐπίρρ. βεβαίως, ἀναμφιβόλως (πολὺ καλά). *quantis in angustiis...* *velit* (*πλαγία ἐρώτ.*) ἐν πόσῳ περιορισμένῳ πεδίῳ (χώρῳ) ... θέλει (ἀξιοῦ). *se dilatari* (αὐτῇ) νὰ διαπλατύνεται (νὰ διαχέσται, νὰ ἐπεκτείνεται). *ipsi autem.* Ἐνταῦθα μέχρι τέλους τῆς § 16 ἐπιπροσθέτει ὁ Κικέρων εἰς τοὺς ἀνωτέρω περιορισμούς (§ 12 : *vides habitari*) καὶ ἄλλους τέσσαρας χρονικούς (§ 14 : *ipsi*, § 15 : *quin etiam...* *quid autem interest* καὶ § 16 : *praesertim cum...*). *quam... diu?* (ἐπὶ) πόσον χρόνον ; τμῆσις πρὸς δήλωσιν ἐμφάσεως (ἀντὶ *quamdiu*).

VII.

Περὶ ληψίς : ‘*H* λήθη εἶναι τὸ χρονικὸν τέρμα τῆς γηίνης δόξης. Κοσμικὸν ἢ μέγα ἔτος. ‘*O* πάππος παροτρύνει τὸν ἔγγονον νὰ

περιφρονήσῃ τὰς ἐπὶ τῆς γῆς ἀμοιβὰς ἀποβλέπων πρὸς τὴν ἀρετήν,
ἥτις μόνη ἄγει εἰς τὸν οὐρανόν.

§ 15 (23). *quoniam etiam καὶ προσέτι* (μάλιστα δέ). *si cupiat . . .*
non modo (non) . . . sed ne . . . possimus ἔὰν ἥθελε ἐπιθυμήσει . . .
 οὐ μόνον . . . ἀλλ' οὐδέ . . . δυνάμεθα. Τὸ [non] ἐν τῇ α' προτάσει
 παρέλκει, διότι αἱ δύο ἀρνητικαὶ προτάσεις ἔχουσι κοινὸν, τὸ ὅγμα
 (*possimus*). *cupio, -pīvī ἢ -pīū, -pītum, 3. proles* (= progenies).
illa futurorum hominum ἡ γενεὰ ἑκείνη τῶν μελλόντων ἀνθρώπων, αἱ
 μέλλουσαι ἑκεῖναι τῶν ἀνθρώπων γενεαί (πρβλ. κατωτ. : *qui postea*
nascentur). *proles, is θ. γενεά. deinceps* ἡ μία κατόπιν τῆς ἀλλῆς
 (διαδοχικῶς, ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν). *nostrum* γεν. διαιρετ. εἰς τὸ
 unius cuiusque. *a patribus acceptas* (ἐπεξήγησις τοῦ *deinceps*) ἀπὸ
 τῶν πατέρων παραληφθέντες. *accipio, -cēpī, -ceptum, 3. propter elu-*
viones exustionesque ἔνεκα τῶν κατακλυσμῶν καὶ τῶν ἐκπυρώσεων.
tempore certo καθ' ὥρισμένον χρόνον (χρονικὸν διάστημα, ὅπερ εἶναι
 ἑκεῖνο τὸ κοσμικὸν ἔτος = *vere vertens annus* τῆς § 16). 'Η νεω-
 τέρα ἐπιστήμη δὲν ἀποκλείει ὅτι συνέβαινον ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν
 τοιοῦτοι κατακλυσμοί, ἀλλὰ δὲν εἶναι παραδεκτὴ ἡ θεωρία τῶν Στωϊ-
 κῶν περὶ γενικῆς ἐκπυρώσεως τοῦ κόσμου. Οἱ Στωϊκοί, ἀκολουθοῦντες
 ἐν μέρει τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἡρακλείτου, ἐπρέσβευον ὅτι ὁ κόσμος εἴχε τὴν
 ἀρχήν του ἐκ τοῦ ἀρχικοῦ πυρός, εἰς δὲ ἐπρεπε νὰ ἐπιστρέψῃ διὰ κατα-
 κλυσμῶν καὶ δλοκληρωτικῆς ἐκπυρώσεως. 'Αλλὰ ἐκ τοῦ καταστρε-
 πτικοῦ τούτου πυρὸς θὰ ἀνεγεννᾶτο ἄλλος καθ' ὅλα δόμοις κόσμος.
 Αὐτὸ δὲ κατ' ἀνάγκην θὰ ἐπανελαμβάνετο ἀνὰ ὥρισμένον ἀριθμὸν
 ἐτῶν (*tempore certo*), ἥτοι μεθ' ἔκαστον κοσμικὸν ἔτος (*vere vertens*
annus). Τοῦτο ὑπολογίζεται, καὶ κατὰ τὰ λεγόμενα ἐνταῦθα, ὅτι
 περιλαμβάνει ὑπὲρ τὰ 11740 ἡλιακὰ ἔτη, ἐφ' ὅσον ἀπὸ τοῦ θανάτου
 τοῦ Ῥωμύλου (716 π.Χ.) μέχρι τῶν χρόνων τοῦ διαλόγου τούτου (129
 π.Χ.) παρῆλθον 587 ἔτη, τὰ ὅποια εἶναι μόλις τὸ 1/20 (*nondum vicesi-*
mam partem . . . conversam) τοῦ μεγάλου ἔτους ($587 \times 20 = 11.740$).
 Τοῦ μεγάλου τούτου ἔτους ἀλλαχοῦ (ἐν τῷ Hortensius) δικινέων, κατὰ
 τὴν μαρτυρίαν τοῦ Τακίτου καὶ τοῦ Σερβίου, ὥριζε τὴν διάρκειαν εἰς 12954
 ἔτη. *quid autem interest ab iis . . . sermonem fore de te tί τέλος πάν-*
 των ἐνδιαφέρει διτι θὰ γίνη λόγος ὑπ' ἑκείνων περὶ σοῦ (τί σὲ μέλει
 ἂν θὰ διμιλήσωσι περὶ σοῦ . . . ;) : *interest, interfuit, interesse. sermo-*

nem ab iis id. § 12 : sermonem hominum. qui postea nascentur πρβλ. § 15. proles illa futurorum hominum. (nascor, natus sum, 3) ab iis... qui ante nati sunt = a maioribus. cum... nullus fuerit ἀφοῦ... οὐδεὶς ἔγινε.

§ 16 (24). qui οἰτινες, καὶ δμως οὗτοι, nec pauciores... et meliores οὔτε ἐλάσσονες (διηγώτεροι...) καὶ ἀμείνονες (πρβλ. Hor. carm. 3, 6, 46). certe παντὶ τρόπῳ (μὲ κάθε τρόπον). praeſertim cum... nemo... possit ἀφοῦ μάλιſta... οὐδεὶς... δύναται (πρβλ. § 13 τέλ.). A quibus audiri nomen... potest πρβλ. § 15 : sermonem fore de te. unius anni ἑνὸς μόνου (μεγάλου ἢ κοσμικοῦ) ἔτους (id. § 15 tempore certo). Τὸ ἀστρονομικὸν τοῦτο ἔτος συντελεῖται « ὁ πόταν ἐπὶ τὸ αὐτὸν σημεῖον πάντες οἱ πλανῆται ἐλθόντες ταύτην τὴν τάξιν λάβωσιν, ὅστε εὐθείας νοηθείσης ἀπὸ τῆς ἀπλανοῦς σφαίρας ἐπὶ τὴν γῆν νευούσης κατὰ κάθετον τὰ κέντρα αὐτῶν ἐπὶ ταύτης θεωρεῖσθαι » (Ἀλβῖνος, Εἰσαγ. XIV) : δηλ. δταν ἀπαντες οἱ πλανῆται ἐπιστρέψωσιν εἰς τὸ σημεῖον τῆς ἐκκινήσεως ἵνα ἐπαναρχίσωσι καὶ πάλιν τὴν τροχιάν των. enim δηλαδὴ. populariter (κατὰ τρόπον τοῦ λαοῦ, λαϊκῷ τῷ τρόπῳ), κοινῶς (κατὰ ἀντίθεσιν πρὸς τὸ κατωτέρω vere vertens annus). astri λ. ποιητική. tantum modo μόνον. id est τουτέστι. cum autem... redierint... rettulerint tum... potest ἀλλὰ μόνον δταν... θὰ ἐπανέλθωσι (κατὰ λέξιν θὰ ἔχωσιν ἐπανέλθει)... καὶ θὰ ἐπαναφέρωσι (κατὰ λέξιν θὰ ἔχωσιν ἐπαναφέρει), τότε δύναται (θὰ εἰναι δυνατόν) : redēo, -dīi, -ditūm, -ire. refero, rettūli, relātūm, referre. ad̄idem unde... εἰς τὸ αὐτὸν (σημεῖον) δόπθεν... semel ἀπαξ (μίαν φοράν). eandemque... descriptionem τὴν αὐτὴν διάταξιν. longis intervallis μετὰ μακρὰ χρονικὰ διαστήματα : (§ 21 multis... saeculis). totius caeli ὅλου τοῦ οὐρανοῦ, ὅλων, τῶν οὐρανίων συστημάτων. ille... appellari potest (τότε) θὰ εἰναι δυνατὸν νὰ εἴπῃ τις δτι τὸ ἀληθὲς ἔτος συντελέσθη καθ' δλοκληρίαν (πρβλ. Cic. de nat. deor. 2, 51 : tum efficitur, cum solis et lunae et quinque errantium ad eandem inter se comparationem [= « ἀναλογίαν », τ. ἐ. dispositionem] confectis omnium spatiis est facta conversio]. in quo ἐν τῷ ὅποιῳ (κοσμικῷ ἔτει). vix... audeo μόλις τολμῶ, μετὰ δυσκολίας τολμῶ. dicere... quam... teneantur νὰ εἴπω πόσον πολλαὶ τῶν ἀνθρώπων γενεαὶ περιλαμβάνονται (πλαγ. ἐρώτ.). saeculum ἐνταῦθα = διάρκεια μιᾶς γενεᾶς ἀνθρώπων (33 ἔτη καὶ 4

μῆνες). *namque ut . . . habeto ἡ σύνταξις : tum . . . habēto . . . quan-*
dōque (= quandocumque δποτεοῦν) . . . defecērit (τετ. μέλλ.) . . .
ut olim . . . visus est, cum (ὅτε) . . . penetravit. deficere . . . extin-
guique ὅτι ἔξειπνεν (ἔπαθεν ἔκλειψιν) . . . καὶ ἐσβέσθη . . . extinguo
*(extinguo), -tīnxi, -tīnctum, 3. *templa* (ίδ. § 7) χώρους ἱερούς. *ab**

eadem parte ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ μέρους (θὰ πάθῃ ἔκλειψιν). eodemque
tempore καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ χρονικὸν σημεῖον, κατὰ τὴν αὐτὴν στιγμὴν.
signis . . . stellisque revocatis ἐπιναδραμόντων (ἐπιστραφέντων, ἐπα-
ναχθέντων) τῶν ζῳδιακῶν σημείων . . . καὶ ἀστέρων. ad principium εἰς
τὴν ἀρχὴν (εἰς τὴν πρώτην αὐτῶν διάταξιν τῆς ἔκκινήσεως). ad princi-
pium = ad primum caput « κεφαλὴν » (πρβλ. Πλατ. Τιμ. 39 D καὶ
*Cic. Frg. Tim. 9, 33). expletum ἐνν. esse. *habeto* = puta νόμιζε· (ίδ.*
§ 5 : sic habeto). cuius τούτου δέ. quidem τῇ ἀληθείᾳ, ἀληθῶς. scito
μάθε. nondum vicesimam partem esse conversam βραχυλογικῶς ἀντὶ
n. v. p. conversione (ἢ convertendo) esse confectam ὅτι δὲν συνεπληγ-
ρώθη ἀκόμη διὰ τῆς περιστροφῆς τὸ εἰκοστὸν μέρος (τοῦ χρόνου).
Ιδ. § 15 : tempore certo.

§ 17 (25). *quocirca διό, ὅθεν. Περαίνεται ὁ λόγος περὶ τῆς μα-*
ταιότητος τῆς ἐπιγένεως δόξης. si . . . desperaveris . . . quanti tan-
dem est . . . ? ἡ ὑπόθ. καθ' ὑποτακτικὴν = ἐὰν ἥθελες ἀπελπίσει (ἀπελ-
πισθῆ) . . . πόσην τέλος πάντων ἀξίαν ἔχει (δύναται νὰ ἔχῃ) . . . ;
(πόσον πράγματι ἀξίζει); 'Απάντησις: οὐδεμίαν ἀξίαν ἔχει. *reditum*
ἢ λ. ἐτέθη συμφώνως πρὸς τὰ προειρημένα (§ 5 : hinc profecti huc
revertuntur) περὶ τῆς προελεύσεως τῶν ψυχῶν. in quo omnia sunt
. . . viris ἐν φειναι πάντα (τὰ προσήκοντα) ἀνδράσι μεγάλοις καὶ
ἔξερχοις, ἐν φ (τόπῳ) οἱ μεγάλοι καὶ ἔξεχοντες κέκτηνται τὸ πᾶν.
Ἐπομένως εἰναι τὸ τέρμα (ὁ σκοπός, ὁ πόθος) τῶν μεγάλων ἀνθρώ-
πων. ista hominum gloria αὐτὴ σου (= ista) ἢ ἀνθρωπίνη δόξα.
pertinere νὰ διαρκέσῃ . . . ad partem exiguum εἰς ἐλάχιστον τμῆμα.
unius anni ἐνδός (μόνον μεγάλου) ἔτους. Ἐπειδὴ ἡ ἐπὶ τῆς γῆς δόξα
τῶν ἀνθρώπων εἰναι βραχυχρόνιος, οὐτοπία εἰναι καὶ χίμαιρα νὰ μὴ
ἐλπίζωμεν εἰς τὴν ἐν τῷ οὐρανῷ ἀθανασίαν. igitur ὅθεν. Εἰσάγεται διὰ
τοῦ igitur, τιθεμένου ἐν τῇ ἀρχῇ, τὸ συμπέρασμα (conclusio) τῶν
ἀπὸ τῆς § 12 καὶ ἔξῆς λεγομένων. alte spectare . . . atque . . . con-
tueri: τὰ ἀπαρέμφ. ἔξαρτῶνται ἐκ τοῦ si voles. contuēor, (- tuītus

sum), 2. ἀτενίζω, θεωρῶ. 'Η πρόθεσις con- τοῦ contueri χρησιμεύει πρὸς ἐπίτασιν (πρβλ. § 1 conlacerimavit). Παροτρύνων ὁ πάππος ἀποτρέπει τὸν Σκυπίωνα ἀπὸ τοῦ ἀπελπισμοῦ. hanc sedem et aeternam domum (id. § 21) τὴν ἔδραν ταύτην καὶ . . . διαμονήν. 'Αντιτίθεται εἰς τὸ sedem hominum καὶ domum (hominum) τῆς § 12. 'Επίσης πρβλ. § 5 : hinc profecti huc revertuntur. neque te . . . dedideris nec . . . spem posueris (προτρεπτ. ὑποτακτ.). Αἱ κύριαι προτάσεις : νὰ μὴ παραδίδεσαι (νὰ μὴ δίδῃς σημασίαν) εἰς τοὺς λόγους (νὰ μὴν ἀκοῦς τὰ λόγια) τοῦ ὄχλου (νὰ μὴ παγιδεύεσαι ἐκ τῶν λόγων τοῦ λαοῦ) καὶ (ἐν γένει) νὰ μὴ ἀποθέτῃς (στηρίζῃς) τὴν ἐλπίδα τῶν πεπραγμένων σοι (τῶν πρᾶξεών σου). Τὸ nec καθολικεύει τὴν ἔννοιαν. dedo, dedidi, deditum, 3. παραδίδω : me dedo χαρίζομαι. in praemiis humanis ἐν ταῖς ἀνθρωπίναις (ματαίαις) ἀνταμοιβαῖς. te oportet . . . trahat ad verum decus πρέπει . . . νὰ σὲ προσελκύῃ (νὰ σὲ τραβᾷ) πρὸς τὴν ἀληθῆ δόξαν (τὴν εὐφημίαν) id. § 4 : ostendas oportebit. decus, decoris, οὐ. ipsa virtus ἡ ἀρετὴ αὐτὴ καθ' ἔαυτήν. suis . . . inlecebris διὰ τῶν ἰδίων αὐτῆς δελεαστικῶν μέσων (διὰ τῶν θελγήτρων τῆς, διὰ τοῦ κάλλους τῆς). quid . . . loquantur τί (πολλὰ ἢ δλίγα) . . . δύνανται νὰ εἴπωσι (ἥθελον εἴπει). de te περὶ σοῦ (διὰ λογαριασμὸν σου). ipsi videant αὐτοὶ ἀς ἰδωσιν (αὐτοὶ ἀς σκεψθῶσι, ἰδική των δουλειὰ εἰναι, σὺ μὴ πολυπραγμόνει, μὴ σκοτίζεσαι, γύρευε τὴν δουλειά σου = tu rem tuam age. sed loquentur tamen ἀλλὰ (παρὰ τὴν ἀποστροφὴν τὴν ὅποιαν δέον νὰ ἔχῃς πρὸς τὴν παρὰ τῶν ἀνθρώπων φήμην) θὰ κάμωσι λόγον ὅμως (περὶ σοῦ). loquor, locūtus sum, 3. autem δέ, ἀλλά. sermo ἀναφέρεται εἰς τὸ loquentur. angustiis id. § 14. de ulla (οὐσιαστ. ἀρσεν.) = de quoquam περὶ οὐδενός, περὶ τινος. (Τὸ ullus ἀντικαθιστᾷ τὸ quisquam εἰς τὴν ἐνικήν ἀφαιρ. καὶ εἰς ὅλον τὸν πληθυντικὸν ἀριθμόν). perennis διηγεκής. obruitur ἀφανίζεται (μένει τεθαμμένος). obruyo, -rui, -rūtum, 3. interitu . . . oblivione διὰ τοῦ θυνάτου . . . διὰ τῆς λήθης. posteritatis = posterorum. extinguitur ἀποσβέννυται, ἔξαλείφεται. (extinguo, -nxi, -nctum, 3).

VIII.

Περίληψις : 'Ο Σκυπίων ὁ Νεώτερος ὑπισχνεῖται νὰ ἀκολουθήσῃ τὰ ἵχνη τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ πάππου, διτις ἐξηγεῖ διὶ ή ἀληθῆς

ἀθανασία εἰναι ἡ τοῦ οὐρανοῦ ὡς ἀνταμοιβὴ τῶν ἀξίων. Μόνον τὸ σῶμα εἰναι φθαρτόν. Ἡ ἀθάνατος ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἔχει ζωήν, αἰσθησιν, ἀνάμνησιν, πρόνοιαν, διευθύνει, κυβερνᾷ καὶ κινεῖ τὸ φθαρτὸν σῶμα ὡς ὁ αἰώνιος θεός τὸν ἐν μέρει φθαρτὸν κόσμον. Αἰώνιον εἶναι τὸ ἀεὶ καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ κινούμενον, δπερ ἐπειδὴ δὲν γινώσκει ἀρχήν, δὲν δύναται νὰ ἔχῃ τέλος.

§ 18 (26). *quae = haec autem. cum dixisset ἀφοῦ εἶπε (εἰπόντος). ego vero ἐγὼ τῇ ἀληθείᾳ. siquidem ἀφοῦ τῷ ὄντι (τὴν στιγμὴν καθ' ἣν). bene meritis de patria τοῖς πολλοῖς ἀξίοις τῆς πατρίδος γεγενημένοις ἢ οὖσι, τοῖς εὐεργέταις τῆς πατρίδος (ίδ. § 5 : omnibus qui . . .). mereor, meritus sum, 2. de aliqua re ἀξιός τινός εἴμι. quasi limes οὗτως εἰπεῖν (= quasi) ὀδὸς (ἀτραπός). limes, limitis ἡ. ad caeli aditum πρὸς εἰσόδον τοῦ οὐρανοῦ (διὰ νὰ ἀνέλθῃ τις εἰς τὸν οὐρανόν). patet ἀναπέπταται (εἶναι ἀνοικτή). quamquam καίτοι, μολονότι. vestigiis (ἀφαιρ.) ingressus patris βαδίσας ἐπὶ τῶν ἵχων τοῦ πατρὸς (=vestigia ingressus [διώξας] patris) Παύλου Αἰμιλίου. ingrēdior, ingressus sum, 3. et tuis (ἀφαιρ. ἐνν. vestigiis), καὶ τῶν σῶν. decori vestro non defui δὲν ἐδείχθην ἀνάξιος (δὲν ὑπελείφθην), δὲν ἐφάνην κατώτερος τῆς φήμης (δόξης) ὑμῶν. (desum, defūi, deesse). nunc tamen . . . enītar νῦν δμως . . . θὰ προσπαθήσω. (enītor, enīxus ἢ enīsus sum, 3). tanto . . . τηλικαύτης, τόσον μεγάλης (ἀνταμοιβῆς) . . . vigilantius ἐπιμελέστερον, μετὰ μεγαλυτέρας ἐπαγρυπνήσεως (ζέσεως). vigilans, ntis (μτχ. τοῦ vigilo). tu vero enītere (προστ.) προσπάθει λοιπὸν σύ. sic habeto (pro certo habēto ίδ. § 5) non esse te mortalem, sed corpus hoc ὅτι δὲν εἶσαι σὺ φθαρτὸς (ὑποκείμενος εἰς φθοράν), ἀλλὰ τὸ σῶμα τοῦτο (τὸ σῶμά σου). nec enim tu is es, quem . . . declarat, sed . . . διότι οὔτε σύ εἶσαι τοιοῦτος (is = talis), οἷον . . . φανερώνει (σὲ κάμνει νὰ παρουσιάζεσαι) ἢ μορφή σου αὕτη, ἀλλά . . . Ἡ οὐσία σου δὲν σύγκειται ἐν τῷ σωματοειδεῖ (ἐν τῷ σαρκίνῳ σχήματι). Πρβλ. Ψευδο-Πλάτ. Ἀξίοχ. 365 Ε: « τὸ ὑπολειφθὲν σῶμα, γεῶδες δὲν καὶ ἀλογον, οὐκ ἔστιν ὁ ἀνθρώπως. Ἡμεῖς μὲν γάρ ἐσμεν ψυχή, ζῶον ἀθάνατον ἐν θνητῷ καθειργμένον φροντιώ ». Ταῦτα πηγάδουσιν ἐκ τῆς περὶ μετεμψυχώσεως διδασκαλίας τοῦ Πυθαγόρου, καθ' ἣν ἡ ψυχὴ μόνον ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν συνδέεται πρὸς ἐν σῶμα. sed mens cuiusque is est quisque ἀλλ' ἡ ψυχὴ*

έκαστου, αύτή (ἀκριβῶς) εἰναι ἔκαστος (ἀλλ' ἔκαστος εἰναι ἔκεῖνο δπερ εἰναι ἡ ψυχὴ του, ἡ ψυχὴ ἀνθρώπου τινὸς εἰναι τὸ 'Ἐγώ του). Πρβλ. Ψευδο - Πλάτ. 'Αλκ. I 130 E. « διαλέγεται . . . οὐ πρὸς τὸ σὸν πρόσωπον, ὡς ἔοικεν, ἀλλὰ πρὸς τὸν 'Αλκιβιάδην ποιούμενος τοὺς λόγους· τοῦτο δέ ἐστιν ἡ ψυχὴ—Ψυχὴν ἄρα ἡμᾶς κελεύει γνωρίσαι ὁ ἐπιτάπτων γνῶναι ἔαυτόν ». *non ea figura, quae οὐχὶ ἡ μορφὴ ἔκεινη, ἥτις deum θεός, θεῖον ὄν. siquidem* ίδ. ἐν ἀρχῇ τῆς § ταύτης. *deum te . . .* Αἱ ψυχαὶ ἐπλάσθησαν κατὰ τὸν Κικέρωνα καὶ τὸν στωϊκὸν πανθεϊσμὸν ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ. Εἰναι ἀνταὶ διὰ τὸ σῶμα, διὰ την οὐσίαν ὁ θεός διὰ τὸν κόσμον, ἥτοι ὁ θεός εἰναι ἡ ψυχὴ τοῦ κόσμου. Οὕτως ἐν τῷ ὀνείρῳ τοῦ Σκυπίωνος φαίνονται εὐδιάκριτα τὰ ἔχνη Πλατωνισμοῦ, ἰσχυρῶς ἀναμίκτου μετὰ ἴδεῶν στωϊκῆς φιλοσοφίας. Οἱ Στωϊκοὶ τὸν μὲν ἀνθρώπον ὥριζον ὡς ζῶν λογικὸν θνητόν, τὸν δὲ θεὸν ὡς ζῶν λογικὸν ἀθάνατος. Πρβλ. καὶ Ψ - Πλάτ. 'Αξιοχ. 370 B : « οὐ γάρ δὴ θνητή γε φύσις τοσόνδ' ἀν ἡρατο μεγεθουργίας, ὥστε καταφρονῆσαι μὲν ὑπερβαλλόντων θηρίων βίας, διαπεραιώσασθαι δὲ πελάγη, δείμασθαι δὲ ἀστη, καταστήσασθαι δὲ πολιτείας, ἀναβλέψαι δὲ εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἵδεῖν περιφορὰς ἀστρων καὶ δρόμους ἥλιους τε καὶ σελήνης . . . εἰ μή τι θεῖον δηταὶς ἐνῆν πνεῦμα τῇ ψυχῇ, δι' οὖ τὴν τῶν τηλικῶνδε περίνοιαν καὶ γνῶσιν ἔσχεν ». Εὔριπ. fr. 1018 καὶ Μένανδρ. « ὁ νοῦς γάρ ἡμῶν ἐστιν ἐν ἔκαστῳ θεός ». *qui . . . qui . . . (ἀναφορά)*. Αἱ διὰ τοῦ *qui* εἰσαγόμεναι προτάσεις εἰναι τὰ ὑποκείμενα, τὸ δὲ *deus* (θεός τ.ε. θεία δύναμις) τὸ κατηγορούμενον. *qui viget . . . sentit . . . meminit . . . providet . . .* δοτις (ἥτις δύναμις θεία) ἔχει τὴν ζωήν, τὴν αἰσθησιν, τὴν πρόνοιαν (κάμνει νὰ αἰσθανώμεθα, νὰ ἀναμιμησκώμεθα, νὰ προνοῶμεν) καὶ δοτις οὕτω κατὰ τὸν ἔδιον τρόπον (tam) διευθύνει καὶ κυβερνᾷ καὶ κινεῖ τὸ σῶμα τοῦτο οὖ προΐσταται, καθ' διν τρόπον (quam) τὸν κόσμον τοῦτον regit moderatur et movet ὁ ὅπατος θεός. *memini*, *meminisse*, δ. ἐλλειπτ., *provideo*, -*vidi*, -*vism*, 2. ut καθὼς (κινεῖ κ.λπ.). *mundum mortalem — fragile corpus* κατὰ χιασμόν. *mundum ex quadam parte mortalem φθαρτὸν* (θνητὸν) ὡς πρὸς τι μέρος (ἐν τινι μέρει, ἐν τινι μέτρῳ). 'Ο κόσμος ἀπόλλυται ἐν μέρει μόνον, καθ' ὅτι ἔχει ἐν ἔαυτῷ τι τὸ ἀθάνατον. 'Ισως δ Κικέρων ἐνοεῖ ἐνταῦθα τὴν ψυχὴν καὶ Ἰσως ὡσαύτως τὴν ἀφθαρτὸν ὅλην τῶν

ἀστέρων. Ἡ σύγκρισις τοῦ θεοῦ κατὰ τὰς πρὸς τὸν κόσμον σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὴν ψυχὴν ὡς πρὸς τὰς πρὸς τὸ σῶμα σχέσεις αὐτῆς, εἰναι συνήθης εἰς τοὺς Στωικούς. *ipse* αὐτὸς οὗτος (αὐτὸς δὲ ἕδιος). *aeternus* αἰώνιος (ἀναρχος καὶ ἀπειρος). *semipernus* ἀθάνατος. *fragile corpus* τὸ φθαρτὸν σῶμα. Ἡ φράσις αὕτη περιέχει τὸ θέμα Πλατωνικῆς προσπαθείας πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς, ἡς προσπαθείας τὸν τρόπον ἡκολούθησε κατὰ γράμμα καὶ δὲ Κικέρων, ἀριστοτεχνικώτατα μεταφράσας, συντομώτερον ἐνίστε, ἐκ τοῦ Φαίδρου (245 C ίδ. § 19 ἑξ.) καὶ βραδύτερον πάλιν ἐπαναλαβὼν τὰ αὐτὰ αὐτολεξεῖ ἐν τοῖς Τουσκουλανοῖς (1,53 - 55). Κατὰ τὸν Μακρόβιον παρέχεται ἡ ἀπόδειξις ὑπὸ τύπον σωρείτου (per gradus syllogismorum) ὡς ἔξῆς :

I. *Anima ex se movetur, quod autem ex se movetur principium motus est.* Igitur anima principium motus est.

II. *Anima principium motus est, quod autem principium motus est, natum non est.* Igitur anima nata non est.

III. *Anima nata non est, quod natum non est, immortale est, igitur anima immortalis est.*

§ 19 (27). *Nam πράγματι.* Πρὸς τὰ ἐπόμενα προβλ. Πλάτ. Φαῖδρον (ἔ. ἀν.). *quod semper movetur* τὸ « ἀεικόνητον » (= *quod semper sese movet*), δπερ ἀεὶ ἔχει (ἐσωτερικήν, αὐτόματον) κίνησιν, δπερ ἀεὶ αὐτομάτως ἔκειτο κινεῖ. *motum adfert alicui κίνησιν ἐπιφέρει* (δίδει) τινὶ = « τὸ δ' ἄλλο κινοῦν », *quodque : τὸ-que = καὶ* (ταυτοχρόνως). *quodque ipsum agitatur aliunde = « καὶ »* (ἀλλὰ) « ὑπὸ ἄλλου » κινούμενον (τιθέμενον εἰς κίνησιν). *aliunde ἄλλοθεν = « ὑπὸ ἄλλου »* (προβλ. § 20 = *pulsu externo δι' ἔξωτερηκῆς ὀθήσεως, δι' ἔξωτερικῆς δυνάμεως*). *quando finem habet motus* (= *movendi*) δταν παύῃ ἡ κίνησις = « παῦλαν ἔχον κινήσεως ». *vivendi finem habeat necesse* = « παῦλαν ἔχει ζωῆς », ἀνάγκη νὰ ἔχῃ παῦλαν ζωῆς. *solum igitur quod sese movet* = « μόνον δὴ τὸ αὐτὸ κινοῦν ». (πονέο, movi, motum, 2. *quia numquam deseritur a se* = « ἀτε οὐκ ἀπολεῖπον ἔκειτο », διότι οὐδέποτε δύναται νὰ ἐγκαταλείψῃ ἔκειτο. desero, -ρει, ritum, 3. *numquam ne moveri quidem desinit* = « οὔποτε λήγει κινούμενον ». 'Εξαίρεται τὸ moveri κείμενον μεταξὺ ne — quidem. 'Ενταῦθα αἱ δύο ἀρνήσεις (numquam — ne... quidem) δὲν αἱρουσιν ἀλλή-

λας. (*desino, -sii, sicutum, 3. quin etiam ceteris quae mouentur, hic fons hoc principium est mouendi* = « ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ὅσα κινεῖται τοῦτο πηγὴ καὶ ἀρχὴ κινήσεως ». *quin etiam* = πρὸς τούτοις, ἐκτὸς τούτων. *hic fons, hoc principium αὐτῇ* (καθ' ἔλειν ἀντὶ τοῦτο ίδ. § 13 : *quem oceanum*) εἰναι πηγὴ, τοῦτο ἀρχὴ. *principii autem nulla est origo* = « ἀρχὴ δὲ ἀγέννητον », τῆς ἀρχῆς δὲ οὐδεμία εἰναι γένεσις. (*origo, originis, θ.*). *nam ex principio oriuntur omnia* = « ἐξ ἀρχῆς γάρ ἀνάγκη πᾶν τὸ γιγνόμενον γίγνεσθαι ». (*orior, ortus sum, 4. γεννῶμαι, φύομαι, γίγνομαι*). *ipsum autem nulla ex re alia nasci potest* = « αὐτὴν δὲ μηδ' ἔξ ἐνός ». *nec enim esset id principium, quod gigneretur aliunde* = « εἰ γάρ ἔκ του ἀρχὴ γίγνοιτο, οὐκ ἂν ἔτι ἀρχὴ γίγνοιτο ». *quodsi numquam oritur, ne occidit quidem umquam* = *quodsi principium caret, caret etiam extremo « ἐπειδὴ δὲ ἀγέννητόν ἔστι καὶ ἀδιάφθορον αὐτὸν ἀνάγκη εἰναι ».* Ἡ ψυχὴ ἄρα εἰναι αἰώνια « ψυχὴ πᾶσα ἀθάνατος ». *nam principium extinctum* (σβεσθεῖσα, καταστραφεῖσα, ἐὰν παύσῃ νὰ ὑπάρχῃ) *nec ipsum ab alio renascetur nec ex se aliud creabit* = « ἀρχῆς γάρ δὴ ἀπολομένης οὕτε αὐτὴ ποτε ἔκ του οὕτε ἄλλο ἔξ ἐκείνης γενήσεται ». *ex alio ἔξ ἄλλου* (= « ἔκ του »). *ex se ἔξ αὐτῆς. siquidem necesse est a principio oriri omnia* = « εἰπερ ἔξ ἀρχῆς δεῖ τὰ πάντα γίγνεσθαι ». *ita fit, ut . . . sit οὕτω προέρχεται, προκύπτει διτι . . . ut motus principium ex eo sit, quod ipsum a se moveatur . . .* (= *ipsum se moveat*) διτι τῆς κινήσεως ἡ ἀρχὴ παράγεται ἐκ τούτου, διπερ αὐτὸν ὑφ' ἔχυτοῦ κινεῖται (αὐτὸν ἔχυτο κινεῖ) = « οὕτω δὴ κινήσεως μὲν ἀρχὴ τὸ αὐτὸν ἔχυτὸν κινοῦν », ἤτοι *ut motus, ordiatur ex eo, quod.* (*ordior, orsus sum, 4*). *id autem nec nasci potest nec mori* = « τοῦτο δὲ οὕτως ἀπόλλυμαται οὕτε γίγνεσθαι δυνατόν ». *vel concidat omne caelum omnisque natura et consistat necesse est ἄλλως* (*vel*) ἀνάγκη θάντο (θάντηπερ) πᾶς δὲ οὐρανὸς δόμοι νὰ καταρρεύσῃ καὶ πᾶσα ἡ φύσις (ἡ πλάσις, ἡ δημιουργία) νὰ σταθῇ (σταματήσῃ) = « ἦ (= vel) πάντα τε οὐρανὸν πᾶσάν τε γένεσιν (ὁ Κικέρων ἀνακριβῶς μεταφράζει διὰ τοῦ *natura*) συμπεσοῦσαν στῆναι », (Πλατ. Φαῖδρ. 245 D). *consisto, consti, 3. Ο νοῦς: δύον ἀδύνατον εἰναι δὲ κόσμος καὶ ἡ κίνησις αὐτοῦ νὰ παύσῃ, τόσον ἀδύνατον ἐπίσης εἰναι καὶ ἡ ψυχὴ, ὡς ἔχωται κινοῦσα ἀρχέγονος δύναμις ἦ νὰ γεννᾶται ἦ νὰ καταστρέφεται. Τοῦτο ἀληθεύει μόνον ἐφ' δύον προσαρμόζεται εἰς τὴν πρώτην ἀρχὴν τῆς κινήσεως, ὡς τὸ ὑπέρτατον κίνητρον.*

nec vim ullam nanciscatur, qua a primo (= « αὗθις ») impulsa moveatur οὐδὲ θά εὑρισκε πλέον δύναμιν τινα ἵνα διὰ ταύτης (qua = ut ea) πάλιν (ἐξ ἀρχῆς) ὠσθεῖσα κινηθῇ = « καὶ μή ποτ' αὕθις ἔχειν, δύνειν κινηθέντα γενήσεται ». nanciscor, nactus ἢ nanctus sum, 3.

IX.

Περὶ ληψίς : Ὁ Ἀφρικανὸς διποδείξας ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι ἀρχὴ αἰωνία ἀγέννητος καὶ ἀδύνατος ἔχονσα πατρίδα τὸν οὐρανὸν συμπεραίνει ὅτι ἡ ἀληθῆς δόξα τοῦ πολιτικοῦ ἀνδρὸς εὐδόκεται ἐν τῇ οὐρανίᾳ τῶν ψυχῶν ἀρχικῆς ἔδρας, εἰς ἣν τοσούτῳ μᾶλλον παρεσκευασμένος φθάνει, δσῳ περισσότερον παρέμεινεν ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ μακρὰν τῶν σωματικῶν παθῶν. Ὁ δοῦλος τῶν ήδονῶν, περιφρονητής τῶν θείων καὶ ἀνθρωπίνων νόμων, κυλινδεῖται περὶ τὴν γῆν ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ποὶν ἢ δυνηθῆντα ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν οὐρανίαν ἔδραν αὐτοῦ. — Ὁ πάππος ἔξαφανίζεται, διέγονος ἀφυπνίζεται.

§ 20 (28). *cum pateat igitur... id esse λοιπὸν ἀφοῦ εἴναι πρόδηλον (φανερὸν) ὅτι τοῦτο εἶναι... (patēo, - tūi, —, 2). quod a se ipso moveatur ὅπερ δι' αὐτοῦ τούτου κινεῖται, τὸ ὑφ' ἔκυτοῦ κινούμενον, « ἀθανάτου δὲ πεφασμένου τοῦ ὑφ' ἔκυτοῦ κινουμένου ». quis est, qui... neget? τις ὑπάρχει ὅστις... ἥθελεν ἀρνηθῆναι; hanc naturam animis esse tributam ὅτι αὕτη ἡ φύσις (ἡ φυσικὴ ἴδιότης) παρεχωρήθη ταῖς ψυχαῖς (τῇ ψυχῇ): tribuo, - būi, - būtum, 3. = χορηγῶ, ἀπονέμω. Ὁ νοῦς: πάντες πιστεύομεν ὅτι ἡ ψυχὴ ἔχει αὐτὴν τὴν ἴδιότητα. inanimatum est enim omne, quod... ἄψυχον (ἄμοιρον ἴδιας ζωτικότητος) εἶναι πράγματι πᾶν, ὅπερ... pulsu agitatur externo (πρβλ. § 19: agitatur aliunde) « πᾶν γάρ σῶμα, ὃ μὲν ἔξωθεν τὸ κινεῖσθαι, ἄψυχον ». quod autem est animal, id motu cietur interiore et suo δ δὲ εἶναι ἔμψυχον (animal, τ.ἔ. ἔχει ἴδιαν ζωτικότητα), τοῦτο κινεῖται διὰ κινήσεως ἐσωτερικῆς καὶ ἴδιας αὐτοῦ, « φ δὲ ἔνδοθεν αὐτῷ ἔξ αὐτοῦ, ἔμψυχον ». nam haec est propria natura animi atque vis διότι αὐτὴ εἶναι ἡ φύσις (ἡ φυσικὴ ὁσπή, ἡ φυσικὴ κλίσις) καὶ ἡ οὐσία (δύναμις, ἴδιότης) τῆς ψυχῆς, « ὡς ταύτης οὖσης φύσεως ψυχῆς »). quae si est una ex omnibus, quae sese moveat ἐάν δὲ αὕτη (ἡ φύσις τῆς ψυχῆς) εἶναι ἡ μόνη (una) ἔξ ὅλων*

(μεταξὺ ὅλων), ἥτις ἔσυτην κινεῖ, « εἰ δ' ἔστι τοῦτο οὕτως ἔχον, μὴ ἄλλο τι εἶναι τὸ αὐτὸν ἔσυτο κινοῦν ἢ ψυχήν ». Ἡ ἀντωνυμία φαε συνεφώνησε πρὸς τὸ natura atque vis ἀντὶ νὰ συμφωνήσῃ πρὸς τὸ animi. se ipsa moveat = ipsa a se moveatur (ίδ. ἀνωτ.). neque nata certe est et aeterna est οὔτε ἐγεννήθη βεβαίως καὶ αἰωνίᾳ εἶναι (περὶ τοῦ neque... et πρβλ. § 9 τελ.). « Ἐξ ἀνάγκης ἀγέννητόν τε καὶ ἀθάνατον ψυχὴ ἀν εἴη ». Ἐνταῦθα τελειώνει ὁ συλλογισμός, δν μετέφρασεν δὲ Κικέρων ἐκ τοῦ Φαίδρου τοῦ Πλάτωνος, ἐπανέλαβεν δὲ ἐν τοῖς Τουσκουλανοῖς αὐτοῦ (1,53 ἑξ.), ὡς ἐλέχθη, καὶ συνεκεφαλάωσε βραδύτερον διὰ βραχέων ἐν τῷ περὶ φιλίας βιβλίῳ του. Διὰ τούτου τοῦ συλλογισμοῦ (ratio) ἀποδεικνύεται πραγματικῶς μόνον ἀρχὴ τις αἰωνίᾳ κινήσεως διὰ τὸν κόσμον οὐχὶ ἡ ἀθανασία ἢ μᾶλλον ἀποδεικνύεται ἡ αἰωνιότης τῆς ἀτομικῆς ψυχῆς (nascor, natus sum, 3).

§ 21 (29). hanc ἐνν. naturam animi atque vim animi ἀντὶ hunc (animum, ίδ. § 20 : quae si est κ.λπ.) = αὐτὰ τὰ χαρίσματα (τὰ προικιὰ) τῆς ψυχῆς σου. optimis in rebus ! ἐν τοῖς βελτίστοις πράγμασιν, ἐν ταῖς εὐγενεστάταις ἀπασχολήσεσι ! sunt autem... de salute patriae εἶναι δὲ (εὐγενέσταται ἐνασχολήσεις) αἱ φροντίδες (= ἡ διαρκὴς ἐπιμέλεια) περὶ τῆς διατηρήσεως (φυλάξεως, σωτηρίας, τοῦ μεγαλείου) τῆς πατρίδος. Ταῦτα ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὰ ἐν § 5 καὶ ἔξῆς εἰρημένα. quibus ἐνν. curis (ἀφαιρ. ὅργαν.). agitatus et exercitatus (ἡ ψυχὴ) ἐλαυνομένη (κινουμένη) καὶ ἀσκουμένη (ἔξιον παρατηρήσεως τὸ δόμοιο τέλευτον πρβλ. καὶ § 20 τέλ. certe est — aeterna est). velocius ταχύτερον, γοργότερον (μετὰ θάνατον). velox, -ōcis. sedem et domum τὸ πρῶτον ἔξαίρει τὴν ίδεαν τοῦ ίδίου αὐτῆς τόπου, τὸ δεύτερον τὴν διάρκειαν τῆς ἐκεῖ διαμονῆς (ίδ. § 12 καὶ § 17 ὡς καὶ Cic. Tusc. 1, 118 : ut... in aeternam et plane in nostram domum remigremus). pervolabit (pervolo, = πετόμενος ταχέως ἀφικνοῦμαι εἰς...). Τὰ αὐτὰ ἐπαναλαμβάνει δὲ Κικέρων ἐν ἀποσπάσματι, διπερ διέσωσεν ἡμῖν δὲ ιερὸς Αύγουστονος, ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ (pervolo, 1). ocios ταχύτερον, ἥτοι μὲ μικροτέρων βραδύνσιν. Τὴν αὐτὴν ὥραίν σκέψιν ἐπαναλαμβάνει δὲ Κικέρων ἐν τοῖς Τουσκουλανοῖς (ocios, συγχρ. ἐπίρρ. τοῦ ociter). si iam tum, cum..., eminebit foras et abstrahet ἐὰν ἥδη τότε, διτε... θὰ ἐκπηδήσῃ πρὸς τὰ ἔξω καὶ θὰ ἀποσπάσῃ (forās, ἐπίρρ. θύραζε, ἔξω). Ἐκάτερον ἐπεξηγεῖ τὸ ἔτερον. Τοῦ eminebit foras κ.λπ.

ἡ ἔννοια εἰναι : θὰ μάθῃ νὰ ἀποχωρίζεται ἐκ τῆς ἐπιγέλου ζωῆς καὶ νὰ λησμονῇ τὸ φθαρτὸν σκήνωμα αὐτῆς (τὰς ἀνθρωπίνους ἀθλιότητας) ἀνυψούμενή εἰς τὴν μελέτην τῶν πέραν τοῦ τάφου (πρβλ. Φαίδ. 80 E : « ἐὰν μὲν καθαρὰ ἀπαλλάττηται, μηδὲν τοῦ σώματος ξυνεφέλ-
κουσα, ἀτε οὐδὲν κοινωνοῦσα αὐτῷ ἐν τῷ βίῳ ἔκοῦσα εἶναι, ἀλλὰ φεύ-
γουσα αὐτὸν καὶ συνηθροισμένη αὐτὴ εἰς αὐτήν ») eminēo, -nūi, 2.
abstrāho, -trāxi, -tractum, 3. *inclusus in corpore* πρβλ. § 6 : e
corporum vinculis tamquam e carcere καὶ § 7 : corporis custodiis.
(inclūdo, -clūsi, -clūsum, 3). ea, quae extra erunt τὰ ἑκτὸς (τοῦ σώ-
ματος, τοῦ σωματοειδοῦς) ἐσόμενα, τὴν ἀλήθειαν, τὴν πραγματικότητα.
Ἄρα γε, ἔννοεῖ δὲ Κικέρων τὰ δυτικὰ δύντα (τὰς ἰδέας) τοῦ Πλάτωνος ;
contemplans σκοποῦσα. quam maxime ὡς οἶλον τε πλεῖστον. Σύνα-
φον πρὸς τὸ se . . . abstrahet. A corpore . . . corporis voluptatibus.
Κατὰ τὰς θεωρίας τῶν Πυθαγορείων καὶ τοῦ Πλάτωνος πηγὴ τοῦ κα-
κοῦ εἶναι ἡ ὅλη. Πρὸς ἀγνότητα ἄρα βίου ἐπιβάλλεται ἡ ἀπολύτρω-
σις τῆς ψυχῆς ἀπὸ τῶν πειρασμῶν τῶν αἰσθήσεων. Οὕτω μόνον διατη-
ρουμένης τῆς καθαρότητος τῆς ψυχῆς, θὰ δυνηθῇ αὕτη συναθροίζο-
μένη εἰς ἔαυτὴν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ἀρχικὴν κατάστασιν. Ὁ Κικέρων
λέγει δτι εἶναι « *voluptates . . .* (τὰ θέλγητρα) illecēbrae atque escae
(δέλεαρ) malorum καὶ δτι Plato escam malorum voluptatem ap-
pellat, quod eā videlicet homines capiantur sicut hamo (διὰ τοῦ
ἀγκίστρου) pisces ». quasi οὕτως εἰπεῖν. libidinum τῶν σαρκικῶν
ὅρμῶν, τῶν παθῶν libido, libidinis θ. *voluptatibus* (δοτ.) oboedien-
tium ὑπεικουσῶν (ὑποκειμένων, δούλων) εἰς τὰς ἥδονάς (πρβλ. § 17 :
sermonibus vulgi dedidēris). deorum ac hominum iura τὰ δίκαια
θεῶν καὶ ἀνθρώπων, τὰ δσια καὶ τὰ δίκαια. corporibus (ἀφαιρ.) ἐκ
τῶν σωμάτων. voluntantur nec . . . revertuntur κυλινδοῦνται καὶ δὲν
ἐπιστρέφουσι (χωρὶς νὰ ἐπιστρέψωσι). Ὁ Πλάτων (Φαίδ. 81 B) λέγει :
« ἐὰν δέ γε . . . μεμικασμένη καὶ ἀκάθαρτος τοῦ σώματος ἀπαλλάττηται,
ἄτε τῷ σώματι ἀεὶ ξυνοῦσα καὶ τοῦτο θεραπεύουσα καὶ ἐρῶσα καὶ
γεγοητευμένη ὑπ' αὐτοῦ, ὑπό τε τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ ἥδονῶν, ὥστε
μηδὲν ἄλλο δοκεῖν εἶναι ἀληθὲς ἀλλ' ἡ τὸ σωματοειδές . . . βαρύνεται
τε καὶ ἔλκεται πάλιν εἰς τὸν ὄρατὸν τόπον . . . περὶ τὰ μνήματά τε
καὶ τοὺς τάφους κυλινδουμένη ». nisi multis exagitati saeculis εἰμὴ
ταλαιπωρθεῖσα ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας (μετὰ πολλῶν αἰώνων δοκιμασίας).
Κατὰ τὸν Πλάτωνα, ἡ ψυχή, ἡτις δὲν ἔχει ἀπαλλαγὴ τῶν ἐπιθυμιῶν

τῶν αἰσθήσεων, περιωθεῖται περὶ τὴν γῆν ἐπὶ χιλιάδας ἑτῶν. "Αξια
ἀναγνώσεως εἶναι δσα σχετικὰ γράφει οὗτος (Φαῦδρ. 249) καὶ ὁ Βερ-
γίλιος (Alv. 6, 735 κ.έξ.). revertuntur ἵδε § 5 : huc revertuntur
καὶ § 17 : redditum in hunc locum. ille discessit, ego somno (ἀφαιρ.)
solutus sum (ἀξιον παρατηρήσεως εἶναι τὸ πλῆρες δυνάμεως ἀσύνδε-
τον) = ἔκεινος ἀπῆλθεν (ἔξηφανίσθη), ἐγὼ ἀφυπνίσθην. (solvo,
solvi, solūtum, 3. = λύω). Πολλὰ πείθουσιν δτι αἱ λέξεις αὗται τοῦ
Ἐνυπνίου τοῦ Σκιπίωνος εἶναι καὶ τὸ τέλος τῆς πραγματείας τοῦ Κι-
κέρωνος de re publica πρβλ. Cic. de amic. 14: « qui (Scipio ὁ
Νεώτερος) . . . triduum (ἐπὶ τριήμερον) disseruit (διέλαβε) de re
publica, cuius disputationis fuit extremum . . . fere de immortal-
itate animorum, quae se in quiete (ἐν ὑπνῷ) per visum (κατ'
ὅναρ) ex Africano (τοῦ Πρεσβυτέρου) audisse dicebat ».

ΟΡΑΤΙΟΥ ΩΔΑΙ
(ΕΚΛΟΓΑΙ)

ΖΑΦΕΙΡΙΟΥ Ν. ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΥ

ΟΡΑΤΙΟΥ ΩΔΑΙ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑΙ 1974

ΤΟ ΚΕΛΕΜΑΝΙΚΗ ΤΕΧΝΕΦΑΣ

ΙΑΔΩ ΥΟΙΤΑΡΟ

ΙΕΣΑΝΙΟ ΡΕΑΙΓΡΑΛΑ ΔΙΑΥΓΟΛΑΣ ΖΩΜΠΑΤΙΟ
ΕΛΛΑΣ ΕΛΛΑΣ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Βίος τοῦ Ὁρατίου.

Ο Κόιντος Ὁράτιος Φλάκκος (Q. Horatius Flaccus) ἐγεννήθη τῇ 8ῃ Δεκεμβρίου τοῦ 65 π.Χ. (689 ἀπὸ κτίσ. Ρώμ.) ἐν Οὐενουσίᾳ κάτω Ἰταλίας, παρὰ τὸν ποταμὸν Αὔφιδον. Ο πατέρος του ἦτο ἀπελεύθερος (libertinus), ἀποζῶν ἐκ τῶν προσόδων μικροῦ κτήματος. Περὶ τῆς μητρός του οὐδὲν εἰναι γνωστόν, διότι περὶ αὐτῆς ὁ Ἰδιος οὐδὲν ἀναφέρει εἰς τὰ ποιήματά του. Πιθανῶς ἡ μήτηρ του εἶχεν ἀποθάνει, ὅτε ὁ Ὁράτιος ἦτο πολὺ μικρός. Μέχρι τοῦ 12ου ἔτους τῆς ἥλικιας του ἔζησεν ὁ Ὁράτιος ἐντὸς τοῦ ἐπιβλητικοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος τῆς μικρᾶς γενετείρας του, ἀπολαύων τῶν ἀγαθῶν καὶ τῆς ἀνέσεως τῆς ἀγροτικῆς ζωῆς. Μετὰ ταῦτα, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ πατρός του, ξιλιθεν εἰς Ρώμην πρὸς συμπλήρωσιν τῆς μορφώσεώς του. Ἐκεῖ παρηκολούθησε τὰ μαθήματα διαπρεπῶν διδασκάλων καὶ δὴ τοῦ περιφήμου γραμματικοῦ Ὁρβιλίου. Ο πατέρος του, πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν νέων δαπανῶν, τὰς ὁποίας ἐδημιούργησεν ἡ ἐν Ρώμῃ ἐγκατάστασίς των, ἀνέλαβε τὸ ἔργον τοῦ εἰσπράκτορος τῶν ἐκ τῶν δημοπρασιῶν χρημάτων (coactor auctionum) καὶ ἀφωσιώθη ὀλοψύχως εἰς τὴν πνευματικὴν καὶ ἡθικὴν μόρφωσιν τοῦ υἱοῦ του, χάριν τοῦ ὁποίου ἐγκατέλιπε τὴν Οὐενουσίαν καὶ τὸ προσφιλὲς ἀγρόκτημά του. Διὰ τοῦτο ὁ ποιητὴς ἀναφέρει εἰς τὰ ποιήματά του (Σατιρ. I, 6, 71 κ.έ.) μετὰ τρυφερᾶς εὐγνωμοσύνης τὴν αὐταπάρνησιν καὶ τὰς ὑπὲρ αὐτοῦ θυσίας τοῦ στοργικωτάτου πατρός του, τοῦ ὁποίου τὸ δόνομα ὑπερηφάνως μνημονεύει, εἰς πεῖσμα ἐκείνων, οἵτινες ἔσκωψαν αὐτὸν διὰ τὴν ταπεινὴν καταγωγὴν του.

Ἄλλ' οἱ πνευματικοὶ δρίζοντες τῆς Ρώμης, διὰ τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ τύχουν ἀρτίας μορφώσεως, ἤσαν στενοί. Τὸ ἀνέσπερον φῶς τοῦ ἀρχ. Ἐλληνικοῦ πνεύματος ἦτο εἰσέτι ἔντονον εἰς τὴν ἀρχικὴν ἑστίαν του, τὰς Ἀθήνας. Διὰ τοῦτο ὁ Ὁράτιος κινούμενος ὑπὸ μόνης τῆς

έπιθυμίας νὰ παρακολουθήσῃ μαθήματα δητορικῆς καὶ ίδιᾳ φιλοσοφίας εἰς τὰς σχολὰς τῶν διαδόχων τοῦ Ἰσοχράτους καὶ τοῦ Πλάτωνος, ἥλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας εἰς ἡλικίαν 19 περίπου ἐτῶν, ἥτοι τὸ 46 π.Χ.

Τὰς ἐν Ἀθήναις σπουδάς του διέκοψαν σοβαρά ἐν 'Ρώμη πολιτικὰ γεγονότα. Μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Καίσαρος (Μάρτιος τοῦ 44 π.Χ.) ἐξερράγη νέος ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ τῶν διαδόχων καὶ τῶν δολοφόνων αὐτοῦ. 'Ο Βροῦτος καὶ ὁ Κάσσιος κατέλαβον τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἐλλάδα καὶ τὴν Ἀσίαν. 'Ο Βροῦτος ἥλθε τὸν Σεπτέμβριον τοῦ ἔτους ἑκείνου εἰς τὰς Ἀθήνας. 'Ο 'Οράτιος μετ' ἀλλων συσπουδαστῶν του, παρασυρόμενος ἀπὸ τὸν εὔκολον ἐνθουσιασμὸν τῆς ἡλικίας του, ἕσπευσε προθύμως νὰ καταταχθῇ ὑπὸ τὰς σημαίας τοῦ Βρούτου, μὲ τὸν βαθύμον μάλιστα τοῦ στρατ. χιλιάρχου, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι οὐδέποτε ἀλλοτε εἶχεν ὑπηρετήσει ώς στρατιώτης.

Τὸν Νοέμβριον τοῦ 42 π.Χ. συνεκροτήθη ἡ παρὰ τοὺς Φιλίππους μάχη· οἱ δημοκρατικοὶ ἤτηθησαν καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγήν. 'Ο 'Οράτιος δὲν αἰσχύνεται νὰ ὀμολογήσῃ (βιβλ. II, ὥδη 7, στίχ. 9 - 12) ὅτι ἐγκατέλιπε τὴν ἀσπίδα του εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης ταύτης. 'Ισως δύμας δὲν πρέπει νὰ ἐρμηνευθῇ κυριολεκτικῶς τὸ χωρίον τοῦτο. Πιθανῶς ὑπαινίσσεται κατὰ ποιητικὸν τρόπον, ὅτι μετὰ τὴν ἥτταν ἑκείνην τῶν ὀμοφόρων του δὲν ἀνεμείχθη πλέον εἰς τὴν πολιτικήν, ἀλλ' ἐπεδόθη εἰς μελέτας καὶ εἰς τὴν ποίησιν.

'Η θέσις τοῦ 'Ορατίου, μετὰ τὴν παρὰ τοὺς Φιλίππους ἥτταν, ἀποβαίνει δεινή. 'Η μικρὰ πατρικὴ περιουσία του, τῆς δποίας ἥτο κληρονόμος, διότι ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἀποθάνει ὁ πατήρ του, ἐδημεύθη ὑπὸ τοῦ Ὁκταβιανοῦ καὶ διενεμήθη μετὰ πολλῶν ἀλλων κτηματικῶν περιουσιῶν εἰς τοὺς παλαιμάχους στρατιώτας (veterānos).

"Οτε δύμας τῷ 41 π.Χ. ἐχορηγήθη παρὰ τοῦ Ὁκταβιανοῦ γενικὴ ἀμνηστία εἰς τοὺς ἀντιπάλους του, ἐπωφελούμενος ταύτης καὶ ὁ 'Οράτιος, ἐπανῆλθεν εἰς 'Ρώμην, διότι πρὸς πορισμὸν τῶν πρὸς τὸ ζῆν διωρίσθη οἰκονομικὸς ὑπάλληλος (ταμειακὸς γραμματεὺς). Τὰς ἐκτὸς τῆς ὑπηρεσίας ὥρας του διέθετεν εἰς τὴν ποίησιν. Ταχύτατα δὲ συνεδέθη διὰ φιλίας μετὰ τῶν ὄνομαστῶν τότε ποιητῶν Οὐεργιλίου καὶ Οὐαρίου καὶ δ' αὐτῶν ἥλθεν εἰς ἐπαφὴν μετὰ τοῦ πιστοῦ συμβούλου τοῦ Ὁκταβιανοῦ, τοῦ Μαικήνα, τοῦ ἐνθέρμου προστάτου τῶν ἀνθρώπων τῶν γραμμάτων.

'Η ἀπλῆ κατ' ἀρχὰς γνωριμία του μετὰ τοῦ Μαικήνα ἔξειλίχθη

σύν τῷ χρόνῳ εἰς τόσην οἰκειότητα καὶ φιλίαν, ὥστε δὲ Μαικήνας προσέφερεν εἰς αὐτὸν ὡς δῶρον τὴν Σαβινικὴν ἔπαιλιν, κειμένην εἰς 25 περίπου μιλίων ἀπόστασιν πρὸς τὰ Β.Α. τῆς Ρώμης. Τῆς ἐπαύλεως ταῦτης τὰ θέληγτρα ὑμνεῖ ὁ ποιητὴς συχνά εἰς τὰ ποιήματά του, διότι ἔκει εὑρεν δ', τι ἀκριβῶς ἐπόθει ἢ ποιητικὴ ψυχή του, ἀνεσιν, χαράν, πηγάδας ἐμπνεύσεως ἀλλὰ καὶ προσόδους ἀξιολόγους.

‘Η ποιητικὴ ἵκανότης τοῦ Ὁρατίου, αἱ ἔξαρτεις κοινωνικαὶ ἀρεταὶ του καὶ ὁ φιλικὸς δεσμὸς του μετὰ τοῦ Μαικήνα εἰσήγαγον αὐτὸν εἰς τοὺς ἀριστοκρατικοὺς κύκλους τῆς ῥωμαϊκῆς κοινωνίας. Οἱ διαπρέποντες κυρίως εἰς τὰ γράμματα ἄνδρες τῆς ἐποχῆς ἔκεινης ἦσαν φίλοι του. Δείγματα τρανὰ τῆς πρὸς αὐτοὺς ἐκτιμήσεως καὶ φιλίας του παρέχουν αἱ φίδαι του, διότι πολλὰς ἀπευθύνει, τιμῆς ἔνεκα, πρὸς αὐτούς.

‘Ιδιαιτέρας δύμας μνείας εἶναι ἀξία ἢ πρὸς τὸν Ὁκταβιανὸν Αὔγουστον εἰλικρινῆς ἀφοσίωσις καὶ ἀγάπη τοῦ Ὁρατίου. Τὸ γεγονός δὲ διτὶ ὑπὸ τὰς σημαίας τῶν δημοκρατικῶν Βρούτου καὶ Κασσίου ἐπολέμησε πρὸ ἑτῶν κατὰ τῶν ἀρχῶν, τὰς δόποιας ἔξεπτροσώπει ὁ διάδοχος τοῦ δολοφονηθέντος Καίσαρος, δὲν ἀποδεικνύει διτὶ ἐστερεῖτο σταθερῶν πολιτικῶν πεποιθήσεων, ἀλλ' διτὶ ὁ ἐνθουσιώδης ἐν τῇ νεανικῇ ἡλικίᾳ ποιητής, ὅριμος ἦδη, ἃτο ἵκανός νὰ διακρίνῃ καὶ νὰ ἐκτιμήσῃ προσηκόντως τὴν θαυμασίαν τάξιν, τὴν εἰρήνην καὶ τὴν κατὰ πάντα πρόδομον τοῦ Ρωμ. κράτους, ἡτις ἐπραγματοποιήθη καὶ ἐπεκράτησεν ἐν αὐτῷ διὰ τῆς δεξιωτάτης διοικήσεως τοῦ Αὐγούστου. Διὰ τοῦτο δὲν παρουσιάζεται ὡς ἀπλῶς ἀνεχόμενος τὸ νέον καθεστώς, ἀλλὰ διαθέτει τὴν ἔμπνευσίν του, ἵνα ὑμνήσῃ αὐτό, συντελῶν οὕτω τὸ κατ' αὐτὸν εἰς τὴν παγίωσίν του.

Εἰς ἡλικίαν 57 ἑτῶν ἀπέθανεν αἰφνιδίως τῇ 27 Νοεμβρίου τοῦ ἔτους 8 π.Χ. καὶ ἐτάφη ἐπὶ τοῦ Ἡσυχαλίνου λόφου, παρὰ τὸν τάφον τοῦ μεγάλου φίλου καὶ προστάτου του Μαικήνα, διτὶς εἶχε προηγηθῆ ἀυτοῦ εἴκοσι μόνον ἡμέρας εἰς τὸν θάνατον.

2. Ἐργα τοῦ Ὁρατίου.

‘Ο ‘Οράτιος ἔγραψε λυρικὰ καὶ σατυρικὰ ποιήματα. Καὶ λυρικὰ μὲν εἶναι : α) αἱ ὧδαι (carmīna) εἰς 4 βιβλία, β) οἱ ἐπιφρόδι (epōdi) εἰς ἑν διβλίον, ποιήματα σκωπητικά, πλήρη εἰρωνείας καὶ σκη-

νῶν ἐκ τῆς καθημερινῆς ζωῆς, κατ' ἀπομίμησιν τοῦ α' "Ελληνος ἱαμβικοῦ ποιητοῦ Ἀρχιλόχου τοῦ Παρίου, γ) δ' ἐκ α τον ταέ τη ρος ὑμνος (carmen saeculare), ποιηθεὶς κατ' ἐντολὴν τοῦ Αὐγούστου, ἵνα ψαλῇ ὑπὸ χοροῦ εὐγενῶν παιδῶν καὶ παρθένων κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Σαικουλαρίων, τελεσθεῖσαν κατὰ τὸ ἔτος 17 π.Χ. Σατυρικὰ δὲ εἰναι : α) αἱ Σάτιραι (Satirae ή Sermones) εἰς δύο βιβλία, διὰ τῶν ὅποιών ὁ ποιητὴς σκώπτει καὶ καυτηριάζει μὲ λεπτὴν ἀστειότητα τὰς ἡθικὰς ἐλλείψεις τῆς κοινωνίας, χωρὶς νὰ θίγῃ ὥρισμένα πρόσωπα, κατ' ἀπομίμησιν τῆς μέσης κωμῳδίας τῶν ἀρχαίων Ἐλλήνων, β) αἱ 'Επιστολαὶ (epistolae) εἰς δύο βιβλία, τοῦ αὐτοῦ περίπου πρὸς τὰς σατίρας περιεχομένου, ἀλλὰ πρὸς ὥρισμένα πρόσωπα ἀπευθυνόμεναι, κατ' ἀπομίμησιν τῆς ἀρχαίας Ἀττικῆς κωμῳδίας καὶ γ) ἡ Ποιητικὴ τέχνη ἡ Ἐπιστολὴ ή πρὸς Πείσωνας (ars poetica aut epistola ad Pisones) ἀπευθυνομένη πρὸς τοὺς υἱούς τοῦ Λευκίου Καλπουρίου Πείσωνος καὶ περιέχουσα ἀξιολόγους παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς ποιήσεως γενικῶς.

'Ο 'Ορατίος διὰ τῶν ἀνωτέρω ποιημάτων του καὶ ἴδιᾳ διὰ τῶν φύδων του, κατετάχθη μεταξὺ τῶν δοκιμωτάτων 'Ρωμαίων ποιητῶν, καταλαβὼν τὴν πρώτην θέσιν ἐν τῷ κύκλῳ τῶν λυρικῶν τοιούτων. 'Ανεδείχθη δ' ὄντως ἀφθαστος καλλιτέχνης τῆς λυρικῆς ποιήσεως, πρῶτος αὐτὸς μιμηθεὶς τὰ ὑπέροχα λυρικὰ δημιουργήματα τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ πνεύματος, εἰς μίμησιν τῶν ὅποιων προτρέπει καὶ τοὺς ἀλλούς, λέγων ἐν τῇ πρὸς τοὺς Πείσωνας ἐπιστολῇ (στ. 268) «...vos exemplaria Graeca/nocturna versate manu, versate diurna» ἤτοι «'Υμεῖς τὰ Ἑλληνικὰ παραδείγματα (συγγράμματα) νύκτα καὶ ἡμέραν ἀνελίσσετε ». Αἱ φύδαι τοῦ 'Ορατίου ἀποτελοῦν τὸ κάλλιστον ἀπὸ πάσης ἀπόψεως μέρος τοῦ ποιητικοῦ του ἔργου. 'Η φύλια, ὁ ἔρως, ἡ ἔρις, τὰ συμπόσια, ἡ ποιητεία ἀποτελοῦν τοὺς πόλους, περὶ τοὺς ὅποιούς στρέφεται ἡ θαυμαστὴ ἔμπνευσίς του. Τὸ περιεχόμενον αὐτῶν ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν τεχνικὴν μορφήν των, ἀποπνέει χάριν καὶ λεπτὴν εὐτραπελίαν. "Αν καὶ ἐμμήθη τοὺς Ἐλληνας λυρικούς, τὸν Ἀρχίλοχον, τὴν Σαπφώ καὶ τὸν Ἀλκαῖον, ἐν τούτοις δὲν παρουσιάζεται ὡς ἀντιγραφεύς ἡ τυφλὸς μιμητὴς αὐτῶν. Παρουσιάζει πρωτοτυπίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν, ἐν τῇ ὅποιᾳ καταφαίνεται ἡ γνησία ῥωμαϊκὴ ψυχή του.

Τὴν πρώτην τῶν ἀνὰ χεῖρας ἐκλεκτῶν φύδων ἀπευθύνει πρὸς τὸν μέγαν προστάτην του Μαικήναν. 'Ἐν αὐτῇ ἐκθέτει τὰς διαφόρους κλί-

σεις καὶ ἐπιθυμίας τὸν ἀνθρώπων καὶ ἐν κατακλεῖδι τὸ ἀτομικόν του
ἰδεῶδες.

Τὴν β' ἀπευθύνει πρὸς τὸ πλοῦτον, ἐφ' οἷς ἐπεβιβάσθη ὁ φίλος του
Οὐεργίλιος, διὰ νὰ μεταβῇ εἰς Ἀθήνας.

Τὴν γ' πρὸς τὸν Μ. Ἀγρίππαν, διαπρεπῆ στρατιωτικὸν καὶ πολιτι-
κὸν ἄνδρα τῆς ἐποχῆς τού.

Τὴν δ' πρὸς τὸν Ἐρμῆν, κατὰ μίμησιν δμοίου ὅμοιου τοῦ Ἀλκαίου
·πρὸς αὐτόν.

'Η ε' εἶναι εὐγή πρὸς τὴν "Ἀρτεμιν καὶ τὸν Ἀπόλλωνα.

'Η στ', κατὰ μίμησιν τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν θρήνων, ἐποιήθη ἐπὶ¹
τέοι θαύματω τοῦ κοινοῦ μετὰ τοῦ Οὐεργίλιου φίλου Κοιντιλίου Οὐάρου.

'Εν τῇ ζ' ἔξωτερικεύει τὴν ἀμετρον χαράν του ἐπὶ τῇ ἡττῃ καὶ
τῷ θανάτῳ τῆς βασιλίσσης τῆς Αἰγύπτου Κλεοπάτρας.

'Εν τῇ γ' πανηγυρίζει ἵπποι τῇ ἐπανόδῳ εἰς Ρώμην τοῦ κατὰ τὴν
μάχην παρὰ τοὺς Φιλίππους συμπολεμιστοῦ του Πομπηίου Οὐάρου.

'Εν τῇ θ', ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν Μαικήναν, φαντάζεται ἔκαυτὸν
μετὰ θάνατον μεταμορφούμενον εἰς κύκνον καὶ ἔξασφαλίζοντα τὴν
ἀθανατίαν.

'Ἔν τῇ ι', ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν Μαικήναν, φαντάζεται ὅτι τὸν
ἐπισκέπτεται οὗτος καθ' ἣν ὥραν ἐτοιμάζεται νὰ θυσιάσῃ εἰς τὴν "Ἡραν
καὶ τὸν προσκαλεῖ νὰ συνεορτάσῃ, διότι ἀγει τὴν ἐπέτειον τῆς ἡμέρας,
καθ' ἣν ἐσώθη ἀπὸ τὸν ἀπειλήσαντα αὐτὸν κίνδυνον, ἐκ τοῦ καταπεσόντος
ἐπ' αὐτοῖς δένδρου τοῦ κήπου του.

'Εν τῇ ια' ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Βάκχον, ἵνα ὑπὸ τὴν ἔμπνευσίν
του ἐγκωμιάσῃ τὸν Αὔγουστον. Καὶ

ἐν τῇ ιβ', ἥτις ἀποτελεῖ ἐπίλογον τρόπον τινὰ τῶν τριῶν πρώ-
των βιβλίων τῶν φύδῶν, κρίνει μετὰ χαρακτηριστικῆς ἀλαζονείας τὴν
ἀξίαν τοῦ ποιητικοῦ ἔργου του.

ούτε πλέον δύναται αποδειχθεί να έχει γεννηθεί από την πρώτη μέρα της συγκεκριμένης στοιχείωσης. Επί το παρόν, η πρώτη μέρα της συγκεκριμένης στοιχείωσης θα είναι η μέρα που θα γίνεται η πρώτη προσπάθεια για την απόβαση της στοιχείωσης. Η πρώτη μέρα της συγκεκριμένης στοιχείωσης θα γίνεται η μέρα που θα γίνεται η πρώτη προσπάθεια για την απόβαση της στοιχείωσης. Η πρώτη μέρα της συγκεκριμένης στοιχείωσης θα γίνεται η μέρα που θα γίνεται η πρώτη προσπάθεια για την απόβαση της στοιχείωσης. Η πρώτη μέρα της συγκεκριμένης στοιχείωσης θα γίνεται η μέρα που θα γίνεται η πρώτη προσπάθεια για την απόβαση της στοιχείωσης. Η πρώτη μέρα της συγκεκριμένης στοιχείωσης θα γίνεται η μέρα που θα γίνεται η πρώτη προσπάθεια για την απόβαση της στοιχείωσης. Η πρώτη μέρα της συγκεκριμένης στοιχείωσης θα γίνεται η μέρα που θα γίνεται η πρώτη προσπάθεια για την απόβαση της στοιχείωσης. Η πρώτη μέρα της συγκεκριμένης στοιχείωσης θα γίνεται η μέρα που θα γίνεται η πρώτη προσπάθεια για την απόβαση της στοιχείωσης. Η πρώτη μέρα της συγκεκριμένης στοιχείωσης θα γίνεται η μέρα που θα γίνεται η πρώτη προσπάθεια για την απόβαση της στοιχείωσης.

Στη συγκεκριμένη στοιχείωση, η πρώτη μέρα της συγκεκριμένης στοιχείωσης θα γίνεται η πρώτη προσπάθεια για την απόβαση της στοιχείωσης.

M E P O S A'
K E I M E N O N
C A R M I N A S E L E C T A

L I B E R P R I M U S

1.

1 Maecenas atavis edite regibus,
o et praesidium et dulce decus meum :
sunt quos curriculo pulverem Olympicum
collegisse iuvat metaque fervidis

5 evitata rotis palmaque nobilis
terrarum dominos evehit ad deos ;
hunc, si mobilium turba Quiritium
certat tergeminis tollere honoribus ;

illum, si proprio condidit horreo
10 quidquid de Libycis verritur areis.
gaudentem patrios findere sarculo
agros Attalicis condicionibus

numquam demoveas, ut trabe Cypria
Myrtoum pavidus nauta secet mare ;
15 luctantem Icariis fluctibus Africum
mercator metuens otium et oppidi

laudat rura sui : mox reficit rates
quassas indocilis pauperiem pati.
est qui nec veteris pocula Massici
20 nec partem solido demere de die

spernit, nunc viridi membra sub arbuto
stratus, nunc ad aquae lene caput sacrae ;

multos castra iuvant et lituo tubae
permixtus sonitus bellaque matribus

25 detestata; manet sub Iove frigido
venator tenerae coniugis immemor,
seu visa est catulis cerva fidelibus,
seu rupit teretes Marsus aper plagas.

me doctarum hederae praemia frontium
30 dis miscent superis, me gelidum nemus
Nympharumque leves cum Satyris chori
secernunt populo, si neque tibias

Euterpe cohibet nec Polyhymnia
Lesboum refugit tendere barbiton.

35 quodsi me lyricis vatibus inseres,
sublimi feriam sidera vertice.

2. (III)

1 Sic te diva potens Cypri,
sic fratres Helenae, lucida sidera,
ventorumque regat pater
obstrictis aliis praeter Iapyga,

5 navis, quae tibi creditum
debes Vergilium : finibus Atticis
reddas incolumem precor
et serves animae dimidium meae.

illi robur et aes triplex
10 circa pectus erat, qui fragilem truci
commisit pelago ratem
primus, nec timuit praecipitem Africum

decertantem Aquilonibus
nec tristes Hyadas nec rabiem Noti,
15 quo non arbiter Hadriae
maior, tollere seu ponere volt freta.

- quem mortis timuit gradum
 qui siccis oculis monstra natantia,
 qui vidit mare turgidum et
 20 infames scopulos Acroceraunia ?
 nequicquam deus abscidit
 prudens oceano dissociabili
 terras, si tamen impiae
 non tangenda rates transiliunt vada.
- 25 audax ornnia perpeti
 gens humana ruit per vetitum (nefas !)
 audax Iapeti genus
 ignem fraude mala gentibus intulit.
 post ignem aetheria domo
 30 subductum macies et nova febrium
 terris incubuit cohors
 semotique prius tarda necessitas
 leti corripuit gradum.
 experitus vacuum Daedalus aëra
 35 pennis non homini datis ;
 perrupit Acheronta Herculeus labor.
 nil mortalibus ardui est :
 caelum ipsum petimus stultitia neque
 per nostrum patimur scelus
 40 iracunda Iovem ponere fulmina.

3. (VI)

- 1 Scriberis Vario fortis et hostium
 victor Maeonii carminis alite,
 quam rem cumque ferox navibus aut equis
 miles te duce gesserit.
- 5 nos, Agrippa, neque haec dicere nec gravem
 Pelidæ stomachum cedere nescii

nec cursus duplicitis per mare Ulixei
nec saevam Pelopis domum

conamur, tenues grandia, dum pudor
10 inbellisque lyrae Musa potens vetat
laudes egregii Caesaris et tuas
culpa deterere ingeni.

quis Martem tunica tectum adamantina
digne scripserit aut pulvere Troico
15 nigrum Merionen aut ope Palladis
Tydiden superis parem ?

nos convivia, nos proelia virginum
sectis in iuvenes unguibus acrum
cantamus, vacui sive quid urimur,
20 non praeter solitum leves.

4. (X)

1 Mercuri, facunde nepos Atlantis,
qui feros cultus homimum recentum
voce formasti catus et decorae
more palaestrae,

5 te canam, magni Jovis et deorum
nuntium curvaeque lyrae parentem,
callidum quidquid placuit iocososo
condere furto.

te, boves olim nisi reddidisses
10 per dolum amotas, puerum minaci
voce dum terret, viduus pharetra
risit Apollo.

quin et Atridas duce te superbos
Ilio dives Priamus relicto
15 Thessalosque ignes et iniqua Troiae
castra fefellit.

tu pias laetis animas reponis
 sedibus virgaque levem coērces
 aurea turbam, superis deorum
 20 gratus et imis.

5. (XXI)

- 1 Dianam tenerae dicite virgines,
 intonsum pueri dicite Cynthium,
 Latonamque supremo
 dilectam penitus Jovi.
 5 vos laetam fluviis et nemorum coma,
 quaecumque aut gelido prominet Algido
 nigris aut Erymanthi
 silvis aut viridis Cragi,
 vos Tempe totidem tollite laudibus
 10 natalemque, mares, Delon Apollinis
 insignemque pharetra
 fraternalaque umerum lyra.
 hic bellum lacrimosum, hic miseram famem
 pestemque a populo et principe Caesare in
 15 Persas atque Britannos
 vestra motus aget prece.

6. (XXIV)

- 1 Quis desiderio sit pudor aut modus
 tam cari capitisi ? praecipe lugubres
 cantus, Melpomene, cui liquidam pater
 vocem cum cithara dedit.
 5 ergo Quintilium perpetuus sopor
 urget; cui Pudor et Iustitiae soror
 incorrupta Fides nudaque Veritas
 quando ullum inveniet parem ?

multis ille bonis flebilis occidit,
 10 nulli flebilior, quam tibi, Vergili.
 tu frustra pius, heu, non ita creditum
 poscis Quintilium deos.

quid ? si Threicio blandius Orpheo
 auditam moderere arboribus fidem,
 15 num vanae redeat sanguis imagini,
 quam virga semel horrida

non lenis precibus fata recludere,
 nigro compulerit Mercurius gregi ?
 durum : sed levius fit patientia
 quidquid corrigere est nefas.

7. (XXXVII)

1 Nunc est bidendum, nunc pede libero
 pulsanda tellus, nunc Salaribus
 ornare pulvinar deorum
 tempus erat dapibus, sodales.

5 antehac nefas depromere Caecubum
 cellis avitis, dum Capitolio
 regina dementis ruinas,
 funus et imperio parabat

contaminato cum grege turpium
 10 morbo virorum, quidlibet impotens
 sperare fortunaque dulci
 ebria. sed minuit furorem

vix una sospes navis ab ignibus
 mentemque lymphatam Mareotico
 15 redegit in veros timores
 Caesar ab Italia volantem

remis adurgens, accipiter velut
 mollis columbas aut leporem citus

- venator in campis nivalis
 20 Haemoniae, daret ut catenis
 fatale monstrum : quae generosius
 perire quaerens nec muliebriter
 expavit ensem nec latentis
 classe cita reparavit oras,

 25 ausa et iacentem visere regiam
 voltu sereno, fortis et asperas
 tractare serpentes, ut atrum
 corpore conbiberet venenum,

 deliberata morte ferocior :
 30 saevis Liburnis scilicet invidens
 privata deduci superbo
 non humilis mulier triumpho.

LIBER ALTER

8. (VII)

- 1 O saepe mecum tempus in ultimum
 deducte Bruto militiae duce,
 quis te redonavit Quiritem
 dis patriis Italoque caelo,

 5 Pompei, meorum prime sodalium,
 cum quo morantem saepe diem mero
 fregi coronatus nitentis
 malobathro Syrio capillos ?

 tecum Philippos et celerem fugam
 10 sensi relictus non bene parmula,
 cum fracta virtus, et minaces
 turpe solum tetigere mento :

 sed me per hostis Mercurius celer
 denso paventem sustulit aëre,

15 te rursus in bellum resorbens
unda fretis tulit aestuosis.

ergo obligatam redde Iovi dapem
longaque fessum militia latus
depone sub lauru mea nec

20 parce cadis tibi destinatis.

oblivioso levia Massico
ciboria exple, funde capacibus
unguenta de conchis. quis udo
deproperare apio coronas

25 curatve myrto ? quem Venus arbitrum
dicet bibendi ? non ego sanius
bacchabor Edonis : recepto
dulce mihi furere est amico.

9. (XX)

1 Non usitata nec tenui ferar
penna biformis per liquidum aethera
vates neque in terris morabor
longius invidiaque maior

5 urbis relinquam, non ego, pauperum
sanguis parentum, non ego, quem vocas,
dilecte Maecenas, obibo
nec Stygia cohibebor unda.

iam iam residunt cruribus asperae
10 pelles et album mutor in alitem
superne nascenturque leves
per digitos umerosque plumae.

iam Daedaleo notior Icaro
visam gementis litora Bospori

15 Syrtisque Gaetulas canorus
ales Hyperboreosque campos;

me Colchus et qui dissimulat metum
 Marsae cohortis Dacus et ultimi
 noscent Geloni, me peritus
 20 discet Hiber Rhodanique potor.

absint inani funere neniae
 luctusque turpes et querimoniae ;
 compesce clamorem ac sepulcri
 mitte supervacuos honores.

LIBER TERTIUS

10. (VIII)

1 Martiis caelebs quid agam Calendis,
 quid velint flores et acerra turis
 plena miraris positusque carbo in
 caespite vivo,

5 docte sermones utriusque linguae :
 voveram dulcis epulas et album
 Libero caprum prope funeratus
 arboris ictu.

hic dies anno redeunte festus
 10 corticem adstrictum pice demovebit
 amphorae fumum bibere institutae
 consule Tullo.

sume, Maecenas, cyathos amici
 sospitis centum et vigiles lucernas
 15 perfer in lucem : procul omnis esto
 clamor et ira.

mitte civilis super Urbe curas :
 occidit Daci Cotisonis agmen,
 Medus infestus sibi luctuosus
 20 dissidet armis,

servit Hispanae vetus hostis orae
 Cantaber sera domitus catena,
 iam Scytha laxo meditantur arcu
 cedere campis.

25 neglegens, ne qua populus laboret,
 parce privatus nimium cavere et
 dona praesentis cape laetus horae :
 linque severa.

11. (XXV)

1 Quo me, Bacche, rapis tui
 plenum ? quae nemora aut quos agor in specus
 velox mente nova ? quibus
 antris egregii Caesaris audiar

5 aeternum meditans decus
 stellis inserere et consilio Iovis ?
 dicam insigne, recens, adhuc
 indictum ore alio. non secus in iugis

Edonis stupet Euhias
 10 Hebrum prospiciens et nive candidam
 Thracen ac pede barbaro
 lustratam Rhodopen, ut mihi devio

ripas et vacuum nemus
 mirari libet. o Naiadum potens
 15 Baccharumque valentium
 proceras manibus vertere fraxinos,

nil parvum aut humili modo,
 nil mortale loquar. dulce periculum est,
 o Lenaee, sequi deum
 20 cingentem viridi tempora pampino.

12. (XXX)

- 1 Exegi monumentum aere perennius
 regalique situ pyramidum altius,
 quod non imber edax, non aquilo impotens
 possit diruere aut innumerabilis
- 5 annorum series et fuga temporum.
 non omnis moriar multaque pars mei
 vitabit Libitinam : usque ego postera
 crescam laude recens, dum Capitolium
- scandet cum tacita virgine pontifex :
- 10 dicar, qua violens obstrepit Aufidus
 et qua pauper aquae Daunus agrestium
 regnavit populorum, ex humili potens
- princeps Aeolium carmen ad Italos
 deduxisse modos. sume superbiam
- 15 quaesitam meritis et mihi Delphica
 lauro cinge volens, Melpomene, comam.

ΜΕΡΟΣ Β'

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

I. ΒΙΒΛΙΟΝ Ι - ΩΔΗ I

1 - 6. *atacus* = ὁ ἐπίπαππος, ὁ πρόγονος. *editus* - *a - um*, τοῦ δ. *edo* = γεννῶ. *decus* - *oris* = κόσμημα. *iuno* - *vi* - *tum* (α') = ἀρέσκω. *curriculum* - *i* = ἄρμα. *meta* - *ae* = ἡ νύσσα (στήλη εἰς τὰς καμπάς τοῦ ἵπποδρόμου). *evito* δ. (α') = διαφεύγω. *palma* - *ae* = φοῖνιξ (δένδρον). *eveho* - *xi* - *ctum* (γ') = ἀναβιβάζω, ἀνυψώ· ἡ φυσ. σ. : *sunt quos* (= nonnullos) *iuvat collegisse curriculo pulverem Olympicum et meta evitata rotis fervidis et palma nobilis evehit ad deos dominos terrarum* (τὸ μετα καὶ palma ὑποκ. τοῦ evehit). *Maecenas* - *atis* = ὁ Μαικήνας, ἀπλοῦς ἵππευς 'Ρωμαῖος, εὐνοούμενος τοῦ Αὔγούστου καὶ δι σπουδαιότερος σύμβουλος αὐτοῦ, καταγόμενος ἐκ παλαιοτάτης Τοσκανικῆς οἰκογενείας. 7 - 10. *hunc* (*iuvat*). *mobilis* - *e* = εὐμετάβολος, ἀσταθής. *turba* - *ae* = πλῆθος. *illum* (*iuvat*). *tergeminus* = τρίδυμος, τριπλοῦς. *proprius* - *a - um* = ὁ ἔδιος (τινός), ἀτομικός. *horreum* = ἡ ἀποθήκη, δι σιτοβολῶν. *verro* - *rri* - *rsum* (γ') = σαρῶ (σαρῶνω). *area* - *ae* = τὸ ἀλώνιον. *tergeminī honores* λέγονται : ἡ ἀρχὴ τοῦ ἀγορανόμου (*aedilis*), τοῦ πραιτώρος (*praetor*) καὶ τοῦ ὑπάτου (*consul*). *Libycae areae* : διότι ἡ ἐπαρχία τῆς Λιβύης ἐπρομήθευε μετὰ τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Σικελίας τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἐν 'Ρώμῃ καταναλισκομένου σίτου. 11 - 18. *findo* - *di* - *ssum* (γ') = σχίζω, σκάπτω. *sarculum* - *i* = τὸ σκαλιστήριον, ἡ ἀξίνη. *condicio* - *onis* = ἡ πρότασις, δρός. *nunquam demoveas* = οὐδέποτε θήθελες ἀπομακρύνει. *trabs* - *bis* = ἡ δοκός, τὸ πλοῖον. *seco* - *ui* - *ctum* (α') = κόπτω, διασχίζω. *luctor*, (α') = παλαίω. *tox* ἐπίρ. = μετ' ὀλίγον. *reficio* (*re - facio*) = ἐπισκευάζω. *ratis* - *is* = ἡ σχεδία, πλοῖον. *quassus* - *a - um* (τοῦ δ. *qua*-*tior*) = καταπεπονημένος, βεβλαμμένος. *indocilis* = ἀμαθής, ἄπειρος. *Attalicae condiciones* : διότι τὰ πλούτη τῶν 'Ατταλικῶν βασιλέων τῆς Περγάμου ἦσαν παροιμιώδη. Ο "Ατταλος δ III (133 π.Χ.) εἶχε κληροδοτήσει τὸ βασίλειόν του εἰς τοὺς 'Ρωμαῖους. *Cypria trabs* : διότι οἱ Κύπριοι ἦσαν τολμηροὶ θαλασσοπόροι καὶ ίκανοὶ ἔμποροι. *Africus* =

ό λιψ (κοιν. γαρμπής), θυελλώδης κατά τὸν χειμῶνα· εἰνεμος. 19 - 29. *poculum - i* = ποτήριον. *demo - mpsi - mptum* (γ') = ἀφαιρῶ. *solidus* (ἐπίθ.) = στερεός, ἀκέραιος. *sperno - sprevi - etum* (γ') = ἀποχωρίζω, δλιγωρῶ. *nunc... nunc* = ὅτε μέν... ὅτε δέ. *irbutus - i* = ἡ κόμαρος. *viridis - e* = πράσινος, θαλερός. 'Η φυσ. σειρά : *nunc stratus membra sub viridi arbuto. ad lene caput sacrae aquae = παρὰ τὴν* ήρεμον πηγὴν (κεφαλόβρυσον) *ἱεροῦ ὄδατος* (αἱ πηγαὶ ἥσιον καθιερωμέναι εἰς θεότητας). *tuba - ae* = ἡ σάλπιγξ. *lituus - i* = κέρας, ἐπικαμπῆς σάλπιγξ. *detestor* (α') = μυσάττομαι, καταρῶμαι. *sub Iove frigido* ἀντὶ τοῦ *sub caelo. seu - seu* = εἴτε - εἴτε. *catulus - i* = σκύλαξ, κυνάριον. *rumpo - pi - ptum* (γ') = θραύω, διαρρηγνύω. *teres - etis* = στρογγύλος, ἐπιμήκης. *plaga - ae* = δίκτυον. *Massicun*m** (*vinum*) : καλεῖται ὁ περίφημος οἶνος τῆς Καμπανίας (καμπανίτης) ὁ φέρων τὸ δνομα τοῦ δμωνύμου δρους τῆς Ἰταλίας. *sub Iove frigido* : διέτι ὁ *Iuppiter*, ὃς προσωποποιεῖται τοῦ οὐρανοῦ, λαμβάνεται ἀντὶ τοῦ φυχροῦ ὑπαίθρου. *Marsus* = Μαρσικός, δνομα λαοῦ Ἰταλικοῦ. *hedera - ae* = ὁ κισσός, φυτὸν *ἱερὸν* τοῦ Βάλχου, τοῦ ἔξαπτοντος, τὴν φαντασίαν τῶν ποιητῶν. 30 - 36. *gelidus*, ἐπιθ. = κρυερός, παγετώδης. *secerno, -crevi - etum* (γ') = διακρίνω, χωρίζω. *tibia - ae* = ὁ αὐλός (μουσικὸν δργανον). *Euterpe - Polyhymn*i**, δνόματα Μουσῶν. *barbitus - i* = ἡ βάρβιτος, ἔγχορδον μουσ. δργανον, δμοιον πρὸς τὴν λύραν. *Lesbous* : διέτι ἡ Σαπφώ καὶ ὁ Ἀλκαῖος, οἱ περίφημοι λυρικοὶ ποιηταὶ τοῦ θου π.Χ. αιῶνος, ἥσαν Λέσβιοι. *vates - is* = μάντις, ποιητής. *insero - ui - rium* (γ') = συγκαταλέγω. *sublimis - e* ἐπιθ. = μετέωρος, μετάρσιος. *ferrio - ire* (δ') = πλήγτω. *quod si me... vertice* = διέτι, ἐὰν μὲ κατατάξης μεταξὺ τῶν λυρικῶν ποιητῶν, διὰ μεταρσίου κεφαλῆς θὰ πλήξω τὰ ἄστρα.

2. ΒΙΒΛΙΟΝ I. - ΩΔΗ III

1 - 8. *diva potens Cypri* = ἡ θεὰ ἡ δεσπόζουσα τῆς Κύπρου. ἡ Κύπρις ('Αφροδίτη), ἡς περίφημον τὸ ἐν Πάφῳ *ἱερὸν* (*Venus marina*, ἡ θαλασσία 'Αφροδίτη). *fratres Helenae* = οἱ ἀδελφοὶ τῆς 'Ελένης Κάστωρ καὶ Πολυδεύχης, οἱ Διόσκουροι, λατιρευόμενοι ὡς θαλάσσιαι θεότητες· προσωποποίησις τῶν δύο λαμπροτέρων ἀστέρων τοῦ ἀστερισμοῦ τῶν διδύμων. 'Ηλεκτρικοὶ σπινθῆρες ἀπὸ τῶν ἄκρων τῶν ἴστῶν φαινόμενοι μετὰ θύελλαν ἐθεωροῦντο αἷσιοι οἰωνοὶ ὑπὸ τῶν Διοσκού-

ρων πεμπόμενοι. *obstringo - nxi - ctum* (γ') = σφίγγω, περιορίζω. *obstrictis aliis (ventis). Iapryx - ygis* = δέ Ιάπυξ : οὗτος διὰ τοὺς 'Ρωμαίους ἤτο κυρίως δὲ βορειοδυτικὸς ἄνεμος, λίαν εὐνοϊκὸς διὰ τοὺς ταξιδεύοντας ἐξ Ἰταλίας εἰς τὴν Ἑλλάδα. 'Η φυσικὴ σειρά : *sic . . . regat navis* = εἴθε οὕτω νὰ σὲ διακυβερνᾷ, δὲ πλοῖον. *quae debes tibi creditum Vergilium* : διότι δὲ ποιητῆς εἶχεν ἐμπιστευθῆ τρόπον τινὰ τὴν ζωὴν τοῦ Οὐεργιλίου εἰς τὸ πλοῖον, τὸ ὅποῖον οὕτω debet. *reddo* (δ. γ') = ἀποδίδωμ. *dimidium animae meae* : πρβλ. « μία ψυχὴ ἐν δυοῖν σώμασι ». *dimidium* ≠ τὸ ἥμισυ. 9 - 16. *robur - oris* = ἀγρία δρῦς (μεταφ. τόλμη): ἡ φυσ. σειρ. : *robur et triplex aes erat circa pectus illi qui . . . πρβλ.* « πολλὰ τὰ δεινὰ κούδεν ἀνθρώπου δεινότερον πέλει . . . ». *fragilis - e* ἐπίθ. = εὐθραυστος. *trux- cis* ἐπίθ. = ἄγριος (*fragilis ratis - trux pelagus, ἀντίθεσις*). *praeceps - cīp̄ltis* (*prae-caput*) = προπετής, δρυμητικός. *Hyades - um* = αἱ Ὑάδες : σύμπλεγμα 7 ἀστέρων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἀστερισμοῦ τοῦ Ταύρου. 'Η ἐπιτολή των ἐνομίζετο ὅτι ἐπέφερεν ὑετούς καὶ καταιγίδας· διὰ τοῦτο καλοῦνται *tristes*. *rabies - ei* = ἡ λύσσα. *quo* (Noto) β' δρος συγκρίσεως. *arbiter - tri* = διαιτητής, κριτής, δεσπότης. *Hadria - ae* : ὁ Ἀδρίας, τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος, τὸ ὅποῖον εἶναι ἐκτεθειμένον εἰς τὴν δρυμὴν τῶν νοτίων ἀνέμων. *volt ἀντὶ vult* τοῦ *volo* = θέλω. *fretum - i* = δὲ πορθμός, ἡ θάλασσα. 17 - 26. *gradus - us* = βῆμα, προσέγγιστις. *quem gradum mortis timuit* (ille homo) qui . . . : τὸν θάνατον φαντάζεται βαδίζοντα, ἵνα προστάλῃ τὸν τολμηρὸν θαλασσοπόρον· ἡ ἀπάντησις εἰς τὴν ἔρωτησιν εἶναι ἀρνητική. *siccus - a - um* = ξηρός : *siccis oculis* πρὸς δήλωσιν τῆς ἀταραξίας τοῦ τολμηροῦ θαλασσοπόρου πρὸ τῶν κινδύνων. *monstra natantia* = τὰ νηχόμενα τέρατα, κατὰ τὴν φαντασίαν τῶν ναυτιλλομένων. *turgidus* ἐπίθ. οἰδαλέος (φουσκωμένος). *Acroceraunia* = τὰ Ἀκροκεραύνια, δροσειρὰ τῆς Ἡπείρου καὶ ἀκρωτήριον : αἱ ὑψηλαὶ κορυφαὶ τῶν πολλάκις ἐπλήγτοντο ὑπὸ κεραυνῶν. *nequicquam ἐπίρρ.* = μά την. *abscindo - idi - ssim* (γ') = ἀποσχίζω, ἀποχωρίζω. *dissociabilis* = διαιρετικός, ἀκοινώνητος. *impiae rates* = ἀνόσιαι (διὰ τὴν τόλμην) σχεδίαι. *si tamen rates impiae transiliunt vada non tangenda* : ἡ θαλασσοπλοΐα ἐθεωρήθη ὡς παράβασις τῆς θείας βουλήσεως καὶ οἱ τολμητίαι θαλασσοπόροι ἐτιμωροῦντο. *perpeti* τοῦ δ. *perpetior* (*perpatior*) = ὑποφέρω, πάσχω. *ruit per vetitum* = φέρεται δρυμητικὸν διὰ μέσου τῶν ἀπηγορευμένων ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. *nefas !* = ἐπιφ. φεῦ !,

έκφραζον τὴν ὁδύνην τοῦ ποιητοῦ διὰ τὰ ἀμαρτήματα τοῦ ἀνθρώπου.
 27 - 40. *Iapeti genus* = τὸ γένος τοῦ Ἰαπετοῦ : ὁ Προμηθεύς, δστις ἔκλεψεν ἐκ τοῦ Οὐρανοῦ τὸ πῦρ ἐν κοίλῳ νάρθηκι. *fraus mala* ἐννοεῖ τὸν ὀλέθριον δόλον, δἰ οὐ δὲ Προμηθεὺς ἔκλεψε τὸ πῦρ. *post ignem* = κατόπιν τῆς κλοπῆς τοῦ πυρός. *macies - ei* = φθίσις, νόσοι σοβαραι. *nova febrium cohors* = νέον πλῆθος πυρετῶν (ἀγνώστων μέχρι τότε πυρετικῶν νόσων). *incumbo* = ἐνσκήπτω. *semotus* (τοῦ *semoneor*) = ὁ ἀπομεμακρυσμένος. *tarda necessitas leti* = ἡ βραδεῖα μοῖρα τοῦ θανάτου. *corripiο gradum* = ἐπιταχύνω τὸ βῆμα : οἱ ἀνθρώποι δηλ. πρότερον ἤσαν μακροβιώτεροι, ἔνεκα δμως τῶν ἀμαρτημάτων, εἰς τὰ δποῖα περιέπεσαν, ἐπέσυραν ἐναντίον των τὴν τιμωρίαν τοῦ θανάτου καὶ οὕτω ἔγιναν βραχύβιοι. *exerior*, ῥ. = λαμβάνω πεῖραν, δοκιμάζω. *penna - ae* = ἡ πτέρυξ. *Herculeus labor* = ὁ Ἡράκλειος ἀθλος. *per-
rupit Acheronta* : ἡ κατάβασις ζώντων ἀνθρώπων εἰς τὸν "Ἄδην
ἥτο ἀπηγορευμένη, ἀλλ' ὁ Ἡράκλης κατώρθωσε νὰ εἰσέλθῃ εἰς αὐτὸν διὰ ἀπελευθερώση τὸν Θησέα καὶ τὸν Πειρίθουν. *nil* = *nihil*. *nihil ardui est* = οὐδὲν ἀναντές, δηλ. οὐδὲν δυσχερές εἰς τὴν ἀνθρωπίνην τόλμην. *caelum ipsum petimus stultitia* = καὶ αὐτὸν τὸν οὐρανὸν ζητοῦμεν ἐν τῇ μωρίᾳ μας. *Jovem*, ὑποκ. τοῦ *ponere*. *iracunda fulmina* = τοὺς δργίλους κεραυνούς του.

3. ΒΙΒΛΙΟΝ I - ΩΔΗ VI

1 — 12. *Scriberis Vario* = δύνασαι νὰ ὑμνηθῆς ὑπὸ τοῦ Οὐαρίου. *Varius* (L. *Varius Rufus*) : φίλος τοῦ Οὐεργιλίου καὶ τοῦ Ὀρατίου, κατατάσσεται ύπὸ τῶν ἀρχαίων εἰς τὴν πρώτην γραμμήν τῶν μεγαλύτερων ποιητῶν, θεωρούμενος ὡς ὁ πρῶτος ἐπικόδιος καὶ τραγικός ποιητὴς τῶν χρόνων ἐκείνων. *Maeonii carminis alite* = τοῦ κύκνου τοῦ Μαιονίου ἄσματος (ὁ "Ομηρος"). *ales - itis* = ὁ πτερωτὸς (ἐνταῦθα ὁ κύκνος). *Maeonia - ae* = ἡ Μαιονία, ἡ Σμύρνη, ἡ διεκδικοῦσα κατὰ τὴν παράδοσιν μετὰ μεγαλύτερας πιθανότητος τὴν τιμὴν δτι ἐγέννησε τὸν "Ομηρον. *quam rem cumque τμῆσις, ἀντὶ quamcumque rem . . . miles* περιληπτ. *navibus aut equis* = terra marique. *Agrippa* = ὁ Ἀγρίππας (M. Οὐιψάνιος Ἀγρίππας), διαπρεπῆς στρατηγὸς καὶ πολιτικὸς τῶν Αὐγούστείων χρόνων καὶ στρατιωτικὸς σύμβουλος τοῦ Αὐγούστου. *nos* = ὁ Ὀράτιος καὶ οἱ ἵσης ἀξίας πρὸς αὐτὸν ποιηταὶ (μετριοφροσύνη). *conor* ῥ. = πειρῶμαι, ἐπιχειρῶ. *stomachus - i* = ὁ στόμαχος, ὁ

χόλος. *Pelidae* . . . *nescii cedere* = τοῦ Πηλείδου . . . τοῦ ἀγνοοῦντος νὰ ὑποχωρῇ, τοῦ ἀκάμπτου. *duplex Ulixes* = τὸ Ὁμηρικὸν πολύτροπος (διπρόσωπος ἐπὶ τῆς ἐννοίας τῆς πανουργίας). 'Ο ποιητὴς ὁμολογεῖ δτὶ δὲν δύναται νὰ ποιήσῃ νέαν 'Ιλιάδα καὶ 'Οδύσσειαν, προκειμένου νὰ ἐγκωμιάσῃ τὰ κατορθώματα τοῦ 'Αγρίππα. *saeva Pelopis domius*, πρβλ. « Πελοπιδῶν κακά ». *tenuis, e* = λεπτός, ταπεινός. *grandis, e* ἐπίθ. = ἀδρός, ὑψηλός. *imbellis, e* (in - bellum), ἐπίθ. = ἀπόλεμος. 'Η φυσ. σειρὰ εἰναι : *Musaque potens imbellis lyrae. veto - ui - itum (α'*) = ἀπαγορεύω. *detero - trivi - tritum (γ'*) = ἀποτρίβω, ἀμβλύνω, βλάπτω. *laus* = ὅμηρικὸν « κλέα ». *culpa ingeni* = ἡ ἀφυτα. 13-20. *tunica - ae* = ὁ χιτών. *quis scripserit digne ?* = τίς ἥθελεν ὕμνήσει ἐπαξίως ; (οὐδεὶς πλὴν τοῦ Οὐραίου). *Mars tectus tunica adamantina* = ὁ "Αρης περιβεβλημένος ἀδαμάντινον χιτῶνα, « χαλκοχίτων » ἀδάμας κατὰ τοὺς ὅμηρικοὺς χρόνους ἐλέγετο ὁ σκληρὸς χαλκός. *Meriones* = ὁ Μηριόνης, γενναῖος ἥνιοχος τοῦ 'Ιδομενέως. *ope Pallasidis* (ὅρ. 'Ομ. Ε, 330 - 846). *par - is* ἐπίθ. = ἵσος. *convivium - ii* = συμπόσιον. *unguis - is* = ὅνυξ. 'Η φυσ. σ. : *nos cantamus convivia, nos proelia sectis unguibus virginum acrum in iuvenes* : αἱ ἔρωτικαι μάχαι νεανίδων καὶ νέων, ὡς ἀναίμακτοι, χαρακτηρίζονται προσφύεστατα ὡς συγκρούσεις γινόμεναι μὲ « κομμένα νύχια ». *vacuus, ἐπίθ.* = κενός. 'Η σειρὰ εἰναι : (*sive*) *vacui (amore) (sumus), sive quid urimur* = εἴτε δὲν εἴμεθα ἔρωτευμένοι εἴτε κάπως μᾶς καίει ὁ ἔρως, « εἴμεθα τσιμπημένοι ». *non praeter solitum leves* = οὐχὶ παρὰ τὴν συνήθειάν μας εὕθυμοι.

4. ΒΙΒΛΙΟΝ I - ΩΔΗ X

1 - 20. *facundus* ἐπίθ. = εὐφραδής, λόγιος. *Atlas - ntis* = ὁ "Ατλας, πατὴρ τῆς μητρὸς τοῦ 'Ερμοῦ Μαίας. *cultus* = τὰ ἥθη. *catus, ἐπίθ.* = νουνεχής. *decorus* = εὐπρεπής. *more decorae palaestrae* = διὰ τῆς συνηθείας τῆς εἰσαχθείσης διὰ τῆς παλαιστρᾶς, τῆς διδούσης εἰς τὸ σῶμα χάριν καὶ κομψότητα. *furtum - i* = κλοπή, ἀπάτη. *iocosus* = παιγνιώδης (ἀστεῖος). *boves amotas* = τὰς ἀπαχθείσας βοῦς (κατὰ τὸν γνωστὸν μῦθον τῆς ἀρπαγῆς τῶν βοῶν τοῦ 'Απόλλωνος ὑπὸ τοῦ 'Ερμοῦ). 'Η φυσικὴ σειρὰ εἰναι : *olim Apollo, dum te puerum terret minaci voce nisi boves reddidisses . . . risit viduus pharetra. Thessalosque ignes et iniqua Troiae castra fefellit* : εἰς τὰ πυρὰ τῶν στρα-

τιωτῶν τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τὸ ἔχθρικῶς διακείμενον πρὸς τὴν Τροίαν στρατόπεδον εἰσῆλθε κυρφίως (Ἰλιάδος Ω στ. 322 κ. ἑξ.). *levis turba* = τὸ κοῦφον πλῆθος (τὸ πλῆθος τῶν ἐν "Ἄδου σκιῶν") (πρβλ. Ἐρμῆς ψυχοπομπός).

5. ΒΙΒΛΙΟΝ Ι - ΩΔΗ ΞΚΙ

1 - 4. *dicite* = ὑμεῖτε. *intonsus* = ἀκαρτος : ἐπιθ. τοῦ Ἀπόλλωνος « Φοῖβος ἀκερσεκόμης ». *Cynthus* = ὁ Κύνθιος (Ἀπόλλων), οὗτος καλούμενος ἐκ τοῦ ἐν Δήλῳ δρους Κύνθου, δπου ἐπιστεύετο ὅτι ἐγενήθη. *penitus* = ἐκ μυχίων, ἐκ βάθους ψυχῆς. *dilectus* (τοῦ *diligo*) = ἡγαπημένος. 'Η φδὴ ἔχει μορφὴν χορικοῦ ἀσματος. Τὸν πρῶτον στίχον τῆς α' στροφῆς ψάλλουν παῖδες, ὡς πρῶτον ἡμιχρόιον, τὸν δεύτερον παρθένοι, ὡς δεύτερον ἡμιχρόιον, τὸν τρίτον καὶ τέταρτον ψάλλει ὅλος ὁ χορός. Τὸ σχῆμα τοῦτο εὑρύνεται κατωτέρω καὶ ψάλλεται ἡ μὲν δευτέρα στροφὴ ὑπὸ τοῦ ἡμιχρόιου τῶν παΐδων, ἡ δὲ τρίτη ὑπὸ τῶν παρθένων καὶ ἡ τετάρτη ὑφ' ὅλου τοῦ χοροῦ. 5 - 15. *laeta flumiis* = ἡ ἐπὶ τοῖς ποταμοῖς τερπομένη (πρβλ. ποταμίᾳ "Αρτεμις"). *coma nemorum* = ἡ κόμη, τὸ φύλλωμα τῶν ἀλσῶν. *quaesumque* (*comat*). *Algidus - i* : δρος τοῦ Λατίου, ἐπὶ τοῦ ὄποιου ὑπῆρχε ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος, εἰς ἀπόστασιν 28 χιλιομέτρων πρὸς Α. τῆς 'Ρώμης. *promineo* φ. (β') = ἔξεχω, φύομαι. *nigrae silvae Erymanthi* : τὰ δάση τοῦ Ἐρυμάνθου καλοῦνται *nigrae*, διότι μακρόθεν φαίνονται μέλανα, ἔνεκα τοῦ ὑπομέλανος χρώματος τῶν φύλλων τῆς πίτυος καὶ τῆς ἐλάτης. *Cragus - i* : δρος τῆς Λυκίας. *viridis*, *e* = πράσινος. *Tempe totidem tollite laudibus* = τὰ Τέμπη ἔξι ἵσου ὑμνήσατε. Εἰς τὰ Θεσσαλικὰ Τέμπη κατῆλθεν ὁ Ἀπόλλων, ἀφοῦ ἐφόνευσε τὸν δφιν Πύθωνα καὶ ἐκαθαρίσθη ἐν τῷ Πηγεϊῷ. 'Ἐκεῖθεν δὲ ἔκοψε τὸν ἰερὸν κλάδον τῆς δάφνης καὶ ἐστεφάνωσε τὸ μέτωπόν του. *mas - ris* = ἀρρην. *insignemque umerum* (*Apollinis pharetra et fraterna lyra*). ἡ λύρα λέγεται *fraterna*, ὡς ἐφευρεθεῖσα ὑπὸ τοῦ 'Ερμοῦ, ὅστις ἐδώρησεν αὐτὴν εἰς τὸν Ἀπόλλωνα. *hic* (*Apollo*). *pestis - is* = ὁ λοιμός. *princeps Caesar* = ὁ πρῶτος πολιτης τῆς 'Ρώμης πολιτείας Ὁκταβιανός. *Persae* = οἱ Πάρθοι, οἵτινες εἶχον στασιάσει ἔνεκα συγκρούσεως Φραάτου καὶ Τιριδάτου περὶ διαδοχῆς τοῦ θρόνου. *Britanni* = οἱ Βρεταννοί, ταρασσόμενοι τότε ὑπὸ ἐμφυλίων ἐρίδων. 'Η φυσ. σειρὰ τῶν λέξεων : *motus* (*Apollo*) *vestra prece aget* (ἀντὶ abiget) *bellum...* a *principe...* in *Persas*.

6. ΒΙΒΛΙΟΝ I - ΩΔΗ XXIV

Quis . . . sit = δυνητ. εύκτ. *desiderium* = πόθος. *pudor* = ἡ αἰδώς, περιορισμός. *modus* = μέτρον. *tam cari capitis*, σύνδεσον πρὸς τὸ desiderio. *praecipe* τοῦ *praecipio* = διδάσκω, πρβλ. ἔννεπε. *Melpomene* = ἡ Μελπομένη: Μοῦσα τῆς τραγῳδίας, θυγάτηρ τοῦ Διός καὶ τῆς Μνημοσύνης. *liquidus* = ύγρός, λαμπρός (ἐπὶ φωνῆς). *cithara* = ἡ κιθάρα καὶ ἡ ίκανότης πρὸς τὸ κιθαρίζειν. *Quintilius* = (Varus), ἐκ Κρεμῶνος, σύνδεσμενος διὰ στενωτάτης φιλίας πρὸς τὸν Οὐεργίλιον καὶ τὸν Ὀράτιον ἀπέθανεν τὸ 24 π.Χ. *urgeo - rsi* (β') = πιέζω. *ergo* = λοιπὸν (εἶναι ἀλήθεια ; ἀπίστευτον [ἐπὶ ἀπροσδοκήτου γεγονότος]). *cui*, σύνδεσον μετὰ τοῦ *parem*. *Pudor, Iustitia, Fides, Veritas* : προσωποποιήσεις τῶν μεγάλων τούτων ἀρετῶν, τὰς ὅποιας συνδεδυασμένας εἶχεν ὁ Κοϊντίλιος καὶ αἱ ὅποιαι μάτην θὰ ζητοῦν ἐν τῷ κόσμῳ δημοιον πρὸς τὸν ἀποθανόντα. *flebilis, e* = ἀξιοδάκρυτος, δηλ. πολλοὶ χρηστοὶ ἀνθρώπωι τὸν κλαίουν. *tu frustra pius* = σὺ μάτην εὐσεβής (ἡ εὐσέβειά σου οὐδὲν ὀφελεῖ). *poscis deos* = ζητεῖς παρὰ τῶν θεῶν. *Quintilium, creditum heu non ita* : οἱ θεοὶ δηλ. δὲν σοῦ ἐνεπιστεύθησαν τὸν Κοϊντίλιον. *ita* ὑπὸ τὸν δρον τοῦτον, νὰ ἔχης δηλονότι τὸ δικαίωμα νὰ τὸν ζητήσῃς παρ' αὐτῶν μετὰ τὸν θάνατόν του. *Quid?* = τί δέ ; *moderere* : β' ἔν. πρόσ. ἔνεστ. ὑποτ. τοῦ *moderor* = μετριάζω, ῥυθμίζω (χορδίζω ἔγχορδον δργανον). *fides - is* καὶ συνηθέστατα *fides - ium* = χορδή, λύρα. *blande* ἐπίρ. = γοητευτικῶς. *arboribus auditam, ὑπαινιγμὸς εἰς τὸν γνωστὸν περὶ Ὁρφέως μῦθον. num redeat?* ἀρά γε ζήθελεν ἐπανάληψει ; *virga - ae* = ἡ ῥάβδος (κοιν.. βέργα). *semel . . . compulerit* = ἀπαξ συνώθησε (μιὰ φορὰ πού . . .). *non lenis fata recludere* = ὁ ἀδυσώπητος εἰς τὸν ἀνοίγη ἐκ νέου τὰς πύλας τοῦ "Ἀδου πρὸς ἐπάνοδον τῶν νεκρῶν εἰς τὴν ζωήν. *niger grex* : διὰ τὸ ἐπικρατοῦν ἐν τῷ "Ἀδῃ σκότος. *quidquid corrigere est nefas, levius fit patientia, ὑπέροχος συμβουλίῃ.* Πρὸς τῶν πληγμάτων τοῦ θανάτου μόνον ὑπομονὴ ἐνδείκνυται.

7. ΒΙΒΛΙΟΝ I - ΩΔΗ XXXVII

1 - 2. *Nunc est bibendum*, δηλ. μετὰ τὸν θάνατον τοῦ 'Αντωνίου καὶ τῆς Κλεοπάτρας. *bibo, bibi, potum* (γ') = πίνω. *nunc - nunc*, ἡ ἐπανάληψις δηλωτικὴ τῆς χαρᾶς καὶ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ τοῦ ποιητοῦ.

pulsanda tellus pede libero = saltandum est. Saliares dapes = Σάλιαι εύωχται. Salii : οἱ Σάλιοι ἡσαν Ἱερεῖς τοῦ Ἀρεως, ὑπὸ τοῦ Νουμᾶ κατασταθέντες πρὸς φρούρησιν τῆς οὐρανοπετοῦς ἀσπίδος, ἡτις ἐφυλάσσετο μετ' ἄλλων ἔνδεκα ὁμοίων ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἀρεως. Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Μαρτίου ἐκάστου ἔτους ἥγον μεγαλοπρεπῆ ἕορτὴν καὶ ἔχόρευον διὰ μέσου τῆς πόλεως ἐνοπλίους χορούς, φέδοντες ὅμνους (carmen saliare). Τὴν ἕορτὴν ἐπηκολούθουν πλουσιώταται εύωχται. pulvinar - aris = προσκεφάλαιον, κλίνη. Κατά τινα ἕορτὴν lectisternium καλουμένην, οἱ Ἐρωμαῖοι, ἀφοῦ ἐκόσμουν τὰς κλίνας τῶν θεῶν, ἐξέθετον αὐτὰς εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ παρέθετον εἰς αὐτοὺς εύωχταν. Τοῦτο ἐγίνετο εἰς περιπτώσεις εὔτυχῶν ἔθνικῶν γεγονότων. sodalis - is = σύντροφος, ἑταῖρος. antehac, δηλ. πρὸ τῆς ἡττῆς τῆς Κλεοπάτρας, ὅτε τὸ Ἐρωματικὸν κράτος ἡπειρεῖτο σοβαρῶς παρ' αὐτῆς. Caecubum vivum = Καίκουβος οἶνος, ἐκ τοῦ Καικούβου, οίνοφόρου χώρας τῆς Λατίνης. avitus = προγονικός. depromo = ἐξάγω. Ἡ φυσ. σειρά : dum regina (Aegypti) parabat dementes ruinas et funus Capitolio et imperio (Romano). Τὸ Καπιτώλιον λαμβάνεται ὡς σύμβολον τῆς αἰωνίας Ἐρωμης. demens ruina = ἀφρον ἐρείπιον ἀντὶ demens regina. contamino (ρ. α') = μιαίνω. cum contaminato grege morbo turpium virorum : ἐννοεῖ τοὺς ἐκ νόσου λέπτρας δυσειδεῖς ναύτας καὶ στρατιώτας τῆς Κλεοπάτρας. impotens - ntis = ἀκρατής. impotens sperare quidlibet : ἐννοεῖ τὴν Κλεοπάτραν, ἡτις ἐν τῇ φιλοδοξίᾳ τῆς ἡλπίζε καὶ τὰ ἀπιθανώτερα. fortuna dulci ebria = μεθύουσα ἐκ τῆς γλυκείας εύτυχίας (τῆς νίκης καὶ κυριαρχίας ἐπὶ τῶν Ἐρωμαίων). Ἡ εύτυχία παρομοιαζομένη πρὸς ἡδύποτον γεννᾷ μέθην. 13 - 32. minuo, ρ. = μειῶ. vix una sospes navis = μόλις ἐν σωθὲν πλοῖον (ὑπερβολή). lymphatus, κατ' ἀνομοίωσιν ἐκ τοῦ nymphatus = νυμφόληπτος, μαινόμενος. Mareotico (vino) = ὑπὸ Μαρεωτικοῦ οἴνου· περίφημος εὔοσμος οἶνος ἐκ τῶν παρὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ τὴν Μαρεώτιδα λίμνην ἀμπέλων. volantem (reginam) = τὴν πετομένην (φεύγουσαν προτροπάδην) βασίλισσαν. remis adurgens = διὰ τῶν κωπῶν (διὰ τῶν πλοίων) καταδιώκων συντόνως. accipiter - tris = ὁ ἱέραξ. velut accipiter adurget molles columbas = ὡς ἱέραξ δρυμᾶς κατὰ δειλῶν περιστερῶν (πρβλ. Ὁμ. X, 139 κ.εξ. : « ἡύτε κίρκος . . . ἐλαφρότατος πετεηνῶν, /... οἴμησε μετὰ τρήρωνα πέλειαν »). campi Haemoniae = αἱ Θεσσαλικαὶ πεδιάδες. Haemonia ἀπὸ τοῦ Αἴμονος, πατρὸς τοῦ Θεσσαλοῦ.

nivalis, e, ἐπίθ. = χιονώδης. *fatale monstrum* : ή Κλεοπάτρα χαρακτηρίζεται ως μοιραῖον τέρας, διότι ἀπετέλει πρωτοφανὲς φαινόμενον γυνὴ νὰ συλλάβῃ τόσον παράτολμα σχέδια. *muliebriter* ἐπίρ. = θηλυπρεπῶς. *nec muliebriter exparuitensem* : δτε δ Αὔγουστος ἔπειμψε τὸν Προκλήιον, ἵνα συλλάβῃ τὴν Κλεοπάτραν, αὕτη ἐπεχείρησε ν' αὐτοκτονήσῃ διὰ ξίφους, ἀλλ' ἐκωλύθη ὑπὸ τοῦ Προκλήιου. *nec latentesoras reparavitcita classe* = καὶ δὲν ἐζήτησε νὰ καταφύγῃ διὰ ταχέος στόλου εἰς ἀγνώστους παραλίας. Κατὰ τὸν Πλούταρχον ἡ Κλεοπάτρα φεύγουσα ἐπεχείρησε νὰ ὑπερνεωλκήσῃ τὸν στόλον τῆς ἀπὸ τὸν τότε Ισθμὸν τοῦ Σουέζ, ἵνα σωθῇ εἰς τὸν Ἀραβικὸν κόλπον, ἀλλ' οἱ Ἀραβες ἐκώλυσαν αὐτήν. Πρὸς τιμὴν τῆς Κλεοπάτρας δὲ ποιητὴς παρουσιάζει αὐτὴν ως αὐτοβούλως καὶ ἀνδροπρεπῶς μὴ θελήσασαν νὰ σωθῇ διὰ τῆς φυγῆς. *ausa visere et iacentem regiam (domum) voltu sereno* = ἔχουσα τὸ ψυχικὸν σθένος νὰ βλέπῃ μὲν ἰλαρὸν πρόσωπον τὸ ἀνάκτορόν της ἡρειπωμένον. Ἡ Κλεοπάτρα φθάσασα φυγὰς εἰς Ἀλεξάνδρειαν, μετὰ τὴν ἥτταν της, προσεπάθει ν' ἀποκρύψῃ τὴν συμφοράν της ἐξ ἐγωισμοῦ. *fortis et tractare asperas serpentes* = τολμηρὰ καὶ νὰ λάβῃ εἰς τὰς χεῖράς της ἀγρίους ὅφεις. *deliberata morte ferocior* = τολμηρότερα γενομένη, ἀφοῦ ἀπεφάσισε νὰ ἀποθάνῃ. Ἡ φυσ. σειρά : *invidens non humilis mulier privata deduci superbo triumpho saevis Liburnis* = μὴ θέλουσα ἡ οὐχὶ ταπεινὴ γυνὴ νὰ ἀχθῇ ἐκπτωτος τοῦ θρόνου ἐν ὑπερηφάνῳ θριάμβῳ (εἰς 'Ρώμην) διὰ φοβερῶν Λιβυρνίδων. *Liburna (navis)* = Λιβυρνικὴ ναῦς : Λιβυρνοί, λαὸς Ἰλλυρικὸς ἔχων ταχέα πλοῖα.

8. ΒΙΒΛΙΟΝ II - ΘΔΗ VII

O Pompei... prime meorum sodalium... deducte. Ὁ Πομπήιος Οὔαρος, φίλος καὶ συμπολεμιστὴς τοῦ ποιητοῦ. *ultimum tempus* = δέσχατος κίνδυνος. *Bruto militiae duce* : ἐννοεῖ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Βρούτου κατὰ τὴν ἐν Φιλίπποις σύγκρουσιν αὐτοῦ καὶ τοῦ Κασσίου πρὸς τὸν Καίσαρα, ἡς μετέχει καὶ δὲ Πομπήιος Οὔαρος μετὰ τοῦ Ὁρατίου. *redono* = δωροῦμαι πάλιν *Quiritem* : ἐννοεῖ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ Οὐάρου εἰς τὰ πολιτικὰ δικαιώματα, ἀτινα εἶχε στερηθῆ πρὸ τῆς χορηγήσεως τῆς ἀμνηστίας. *sodalis* = σύντροφος (μάχης) : δεσμοὶ φιλίας ἐν τῷ πολεμικῷ μετώπῳ ἀναπτυχθέντες εἶναι ἀδιάρρητοι. *moran dies* = ἡ βραδυποροῦσα ἡμέρα. Αἱ ἡμέραι ἐν στρατοπέδῳ ἐν καιρῷ πολέμου εἶναι ἀνιαραῖ καὶ ως τοιαῦται, κατὰ τὸ κριτήριον τοῦ στρατιώ-

του, φαίνονται μακραὶ (πρβλ. ἡ ἡμέρα μοῦ φάνηκε χρόνος). *merum - i* = ὁ ἄκρατος οἶνος. *nitentis capillos coronatus* = ἐστεφανωμένος τὴν στίλβουσαν κόμην. *malobathrum Syrium* = Συριακὸν μαλοβάθρον : ἔλαιωδες μύρον παρασκευαζόμενον ἐκ τῶν φύλλων δένδρου (πρβλ. brilliantine). *Philippos et celerem fugam tecum sensi* = τὴν ἐν Φιλίπποις ταχεῖαν φυγὴν μετὰ σου ἐδοκίμασσα· ἐν διὰ δυοῖν. *parmula - ae* = μικρὰ ἀσπίς. *relicta parvula non bene*. 'Ο 'Οράτιος ὡς ἀξιωματικὸς (tribunus militum) δὲν ἔφερεν ἀσπίδα, ἀλλὰ λέγει ταῦτα κατὰ μίμησιν τοῦ Ἀρχιλόχου, ἀπόσ. 6, πρὸς δήλωσιν τῆς ἀτάκτου φυγῆς. *mīnax - acis* = ὁ ἀπειλητικός : *mīnaces* εἰναι οἱ ἀνδρεῖοι στρατιῶται τοῦ Βρούτου, οὔτινες, παρὰ τὴν ἀνδρείαν των, ἡττήθησαν ὑπὸ τῶν δειλῶν ἀντιπάλων των. *mentum - i* = τὸ γένειον. *turpe solum tetigere mento* : τὸ ἔδαφος χαρακτηρίζει *turpe* = αἰσχρὸν ὡς ἀτιμασθὲν καὶ ῥυπανθὲν διὰ τοῦ ἀλματος τῶν γενναίων πεσόντων. *densus* = δασύς, πυκνός. *paventem* = κατεπιτομένον. *Mercurius sustulit* : ὁ λόγιος Ἐρμῆς, προστάτης τῶν ποιητῶν, ἔξηρπασεν αὐτὸν καὶ καλύψας διὰ πυκνοῦ νέφους, τὸν ἕσωσε διὰ μέσου τῶν ἔχθρικῶν τάξεων (πρβλ. 'Ομ. Γ, 309. Ε, 312 κ. ἐξ.). *resorbeo - ere* (β') ἀναρροιβδῶ (ἐπὶ τῶν ἐξ ἐπιστροφῆς ἐπὶ τῆς ἀκτῆς θραυομένων κυμάτων). *in bellum* : ἐννοεῖ τὸν νέον πόλεμον, οὔτινος μετέσχεν ὁ Πομπήιος Οὐαρος ὑπὸ τὸν Σέξτον Πομπήιον ἐν Σικελίᾳ. *fretis aestuosis* = διὰ τοῦ κλυδωνιζομένου πελάγους, ἤτοι τοῦ Σικελικοῦ, ὡς πεδίου τῶν νέων πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων. *obligatus* = ὁ δψειλόμενος. *daps - pis* = δαίς, εὐωχία (κοινῶς τραπέζι). *redde Iovi* : ὡς ἐὰν ὁ Πομπήιος εἴχε κάμει τὰ μα, ἀν σωθῆ. *depone sub lauru mea* : ἐν τῇ ἐπαύλει τοῦ ποιητοῦ ὑπῆρχε δάφνη, ὑπὸ τὴν δποίαν θά ἀνέπταιε τὰ καταπεπονημένα ἐκ τῆς μακρᾶς στρατείας μέλη του. "Ισως δμας νὰ ὑπονοῇ, δτι ἔκτὸς τῆς πολεμικῆς δάφνης ὑπάρχει καὶ ἡ ἐν εἰρήνῃ, ἐπαθλον τῶν διακρινομένων ποιητῶν. *cadus - i* = ὁ κάδος (δοχεῖον πήλινον). *destino*, δ. α' = τάττω, δρίζω. *obliviosus* = ὁ προξενῶν λήθην (λαθικηδής). *ciborium - ii* = κιβώριον, εἶδος ποτηρίου πλατυστόμος (πρβλ. τὸ σημερινὸν ποτήριον σαμπάνιας). *explē - funde* : ζωηρὰ ἀναπαράστασις τοῦ συμποσίου, διὸ δίδει διαταγὰς « γέμιζε . . . κέρνα ». *unguentum - i* = ἡ ἀλοιφὴ μύρου. *capax - acis* = εύρυχωρος. *apium - ii* = τὸ σέλινον. *udus, a, ut* ἐπιθ. = ὑγρός, εύκαμπτος. *concha - ae* = ἀγγεῖον κογχόμορφον. *depropero* δ. α' = σπεύδω. 'Η φυσ. σειρὰ τῶν λέξ. : quis (curat) deproperare

μυρτοί ή ἄτακτος πλοκή δηλωτική τῆς ψυχικῆς διεγέρσεως τοῦ ποιητοῦ ἐπὶ τῇ ἐπανόδῳ τοῦ φίλου του. *Venus=iactus Venereus*=ό βόλος τῆς Αφροδίτης. Κατὰ τὴν παιδιάν τῶν ἀστραγάλων (εἰδος σημερ. ζαριών) ὅταν οἱ ἀστράγαλοι ῥιπτόμενοι παρουσιάζον ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας των τούς ἀριθμούς 1, 2, 4 καὶ 6 (3 καὶ 5 δὲν ὑπῆρχον) ήτο ή ἐπιτυχεστέρα βολὴ· ὅταν παρουσιάζετο καὶ εἰς τοὺς 4 ἀστραγάλους ὁ ἀριθ. 1, ή βολὴ ήτο ή κακίστη. *arbiter bibendi* = ὁ συμποσίαρχος. *bacchor* ὁ. α' = βακχεύω, μαίνομαι (μεθῶ). *Edoni - orum* = οἱ 'Ηδωνοί : λαὸς Θρακικός, οἰνοπότης, διότι ἔκει ἐπεχωρίαζεν ἡ λατρεία τοῦ Βάκχου. *recepto amico dulce est mihi furere* : καὶ ἡμεῖς ἐπὶ ἀπροσδοκήτων εὐαρέστων γεγονότῶν λέγομεν « Θὰ τρελλαθῶ ἀπὸ τὴν χαρά μου ».

9. ΒΙΒΛΙΟΝ II - ΩΔΗ ΞΧ

1 - 12. *usitatus - a - um* (τοῦ usitor) = ὁ ἐν κοινῇ χρήσει, ὁ συνήθης. *tenuis*, ἐπίθ. = λεπτός. *penna - ae* = ἡ πτέρυξ. *biformis, e* = δίμορφος. *vates - is* = μάντις, ποιητής. *urbis* ἀντὶ *urbes*. 'Η φυσ. σειρά : ferar per liquidum aethera biformis vates non usitata nec tenui penna. *biformis* : διότι φαντάζεται ἔαυτὸν ὡς κύκνον καὶ ποιητήν. 'Ο 'Οράτιος ὀνομάζει τὸν Πίνδαρον « Θηβαῖον Κύκνον ». Κατὰ τὸν 'Αριστοτέλη αἱ ψυχαὶ τῶν ποιητῶν μετὰ θάνατον ἔζων ὑπὸ μορφὴν κύκνων, διατηροῦσαι οὕτω τὴν ἴκανότητα πρὸς τὴν ὄδηγην. *non ego...* *obibo* = ἔγὼ δὲν θ' ἀποθάνω, δὲν θ' ἀφανισθῶ. *quem vocas* = τὸν δόποιον προσφωνεῖς (μὲ τὸ ὕστατον χαῖρε). *nec stygia cohibebor unda* = οὔτε θὰ κρατηθῶ ἀπὸ τὰ ὕδατα τῆς Στυγός. *iam - iam* = μετ' διλίγον (τὸ σημερ. ίδού - ίδού). *residunt τοῦ resido* = ἐπικάθημαι, περιβάλλω. *crus, cruris* = ἡ κνήμη. *pellis - is* = τὸ δέρμα. *ei album mutor in alitem* = καὶ μεταβάλλομαι εἰς λευκὸν πτηνὸν (κύκνον). *superne* = ὑπερθεν, εἰς τὸ ἄνω μέρος τοῦ σώματός μου. *leves plumae* = λεῖα πτίλα. 13 - 20. *visam* μέλ. τοῦ *viso* = θεῶμαι, βλέπω. *notior Daedaleo Icaro* = γνωστότερος (ὀνομαστότερος) τοῦ 'Ικάρου τοῦ οὐδοῦ τοῦ Δαιδάλου· (ὁ ὑπαινιγμὸς γίνεται ὡς πρὸς τὴν τάλμην καὶ ὅχι τὴν πτῶσιν τοῦ 'Ικάρου). *gementis Bosphori litora* = τοῦ στενάζοντος Βοσπόρου τὰς ἀκτὰς (ὁ στεναγμὸς ἔξ αἰτίας τῆς βοῆς καὶ τοῦ παφλασμοῦ τῶν κυμάτων). *Syrtisque Gaetulas* = τὰς Γαιτουλικὰς Σύρτεις. 'Η χώρα τῶν Γαιτούλων ἐν τῇ 'Αφρικῇ, πρὸς νότον τῆς Νουμίδιας. *canorus ales* = φδικὸν πτηνόν. *Hyperborei campi* = αἱ πεδιά-

δες τῶν Ὄγερβορείων, ἀγνώστων πρὸς Β. λαῶν. *dissimulo* = ἀποκρύπτω. 'Η φυσ. σειρά : me noscent Colchus et Dacus qui dissimulat metum Marsae cohortis et ultimi Geloni. *Geloni* = οἱ Γελωνοί, λαὸς Σκυθικὸς (ἐν τῇ Οὐκρανίᾳ) πλησίον τοῦ Βορυσθένους. *disco* = μανθάνω. *peritus* = ἔμπειρος, πολιτισμένος. *Hiber* = "Ιβηρ" (Ισπανός). *potor - oris* = πότης : *potor Rhodani* = ὁ παροικῶν τὸν Ροδανόν. 21 - 24 *absint inani funere neniae* = μακρὰν ἀπὸ τὴν ἀνωφελῆ (περιττὴν ἐφ' θσον θὰ εἰμαι ἀθάνατος) κηδείαν μου οἱ θρῆνοι. (Δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ μὲ κλαύσουν, ὅταν ἀποθάνω). *nenia - ae* = ἡ νηγλα, δὲ ἐπικήδειος θρῆνος. *luctusque turpes et querimoniae* = καὶ τὰ ἀπρεπῆ (εἰς τὴν ἀθανασίαν μου) πένθη καὶ οἱ σχετλιασμοὶ (αἱ μεμψιμοιρίαι) ἢ τὰ παραμορφοῦντα τὸ πρόσωπον πένθη. *compesco - ui* (γ') = συγκρατῶ. *clamorem* (tuum). *supervacuus* = περιττός, ἀνωφελής. *mitte supervacuos honores sepulcri* = ἀφες τὰς ἀνωφελεῖς τιμὰς τὰς νενομισμένας κατὰ τὴν ταφήν.

10. ΒΙΒΛΙΟΝ III - ΘΔΗ VIII

caeles - ibis = δὲ ἄγαμος. *Calendae Martiae* ἢ *Calendae femineae* : κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην αἱ 'Ρωμαῖαι δέσποιναι ἔωρταζον ἐπὶ τοῦ 'Ησυχλίνου λόφου τὰ Matronalia πρὸς τιμὴν τῆς Iunonis Lucinae ἀντιστοίχου πρὸς τὴν ἐλληνικὴν θεότητα Εἰλείθυιαν, τὴν προστάτιδα τῶν τοκετῶν. *accera - ae* = τὸ θυμιατήριον. *tus - uris* = τὸ θυμίαμα, δὲ λιβανωτός. *caespes - itis* = χορτόπλινθος : διὰ τοιούτων πλεύθων εἶχε κατασκευάσει, φαίνεται, δὲ 'Οράτιος πρόχειρον βωμόν. *docte*. 'Η φυσ. σειρά : *miraris*, docte sermones utrius linguae : ἐννοεῖ τὸν Μαικήναν, ὅστις ἤτοι κάτοχος πλὴν τῆς λατινικῆς καὶ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης. *uroeo - vi - otum* (β') ὑπόσχομαι ἀφίερωμα εἰς τὸν θεόν, « κάνω τάμα ». *epulae - arum* = ἐορταστικὴ ἐστίασις (κοιν. γλέντι). *albus caper* = λευκὸς τράγος· εἰς τοὺς ἄνω θεοὺς ἔθυον λευκὰ ζῷα. *prope funeratus* = δὲ μικροῦ δεῖν ἐκηδεύθην. *arboris ictus. ictus - us* = πλῆγμα : δὲ ποιητὴς δμίλει περὶ κινδύνου, τὸν ὅποῖον διέτρεξε, πληγεὶς ὑπὸ καταπεσόντος κατὰ τῆς κεφαλῆς του δένδρου τοῦ κήπου του. *festus - a - um* = ἐορταστικός. *anno redeunte* = « περιτελλομένων ἐνιαυτῶν » (κάθε χρόνο). *cortex - icis* = ἡ πίσσα· hic dies demovedit corticem (προσωποποιία). *amphora - ae* = ἀμφορεύς. *amphora instituta bibere fumum* : οἱ 'Ρωμαῖοι κατεσκεύαζον συνήθως τὴν οἰναποθή-

κην εἰς τοιαύτην θέσιν, ὥστε νὰ καπνίζεται ἀπὸ τὴν ἑστίαν, διότι εἶχον τὴν γνώμην ὅτι ὁ οἴνος ἀπέκτα ταχέως τὰς ἰδιότητας τοῦ παλαιοῦ οἴνου. *consule Tullo* : ὁ Α. Οὐολκάτιος Τύλλος, ὑπατος τὸ 33 π.Χ., ὅτε ὁ Μαικήνας ἔχαρισεν εἰς τὸν Ὁράτιον τὴν Σαβινικὴν ἔπαυλιν. *sume τοῦ sumo - mpsi - tum (γ')* = λαμβάνω, ἀναλίσκω. *sospes - itis* = σφος. *cyathos amici sospitis* = ποτήρια (εἰς ὑγείαν) τοῦ σωθέντος φίλου. *lucerna - ae* = ὁ λύχνος. *perfer in lucem* = νὰ ἔχῃς τοὺς λύχνους ἀναμμένους μέχρι πρωτίας. ('Ο Ὁράτιος ἐσκόπευε νὰ κάμῃ παννύχιον ἔορτήν). *procul esto omnis clamor* : ὁ ποιητὴς διαβεβαιοῖ τὸν φίλον περὶ ἀθορύβου καὶ ἀδιαταράκτου παννυχίδος. *mitte civiles super Urbe curas* : εἶχε δίκαιον ὁ ποιητὴς νὰ συνιστᾷ εἰς τὸν πολυάσχολον Μαικήναν νὰ ἀφήσῃ κατὰ μέρος τὴν ἡμέραν ἐκείνην, τὰς ὑπὲρ τῆς πόλεως φροντίδας « ρίξτο λιγάκι ἔξω ». 'Ο Ὁκταβιανὸς τότε εἶχε ταξιδεύσει εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἀφήσας ἀναπληρωτήν του τὸν Μαικήναν. *Cotiso - onis* : βασιλεὺς τῶν Δακῶν, ἡττηθεὶς τῷ 29 π.Χ. μετὰ τῶν Σκυθῶν ὑπὸ τοῦ Μ. Κράσσου. *infestus - a - um* = δυσμενής, ἔχθρος. *dissidente - edi - essum (β')* = διίσταμαι. *Medus dissidet sibi* : ἐννοεῖ τὰς ἐμφυλίους ἕριδας Φραάτου καὶ Τιριδάτου. *luctuosus - a - um* = πολυπενθής. *armis (sibi) luctuosis* : διότι ὁ ἐμφύλιος πόλεμος γίνεται πρόξενος πολλοῦ πένθους. *Cantaber* = ὁ Κανταβρικός : ἔθνος Ισπανικόν. (Οἱ Ισπανοὶ ἡττήθησαν τῷ 29 π.Χ. ὑπὸ τοῦ Στατιλίου Ταύρου). *catena - ae* = ἡ ἄλυσις. *serus - a - um* = βραδύς, ὄψιμος. *laxo, ῥ. α'* = χαλαρῶ. *neglegens ne qua populus laboret* : ἡ αὐτὴ σύστασις ἐδόθη ἀνωτέρῳ διὰ τοῦ *mitte civiles curas*. *privatus* = ἰδιώτης (κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ *magistratus*). *parce nimium cavere* = *noli nimium cavere* = μὴ στενοχωρῆσαι πάρα πολύ, « ρίξτο λιγό ἔξω ». *cape laetus dona praesentis horae* = φαιδρός δέχου τὰ δῶρα τῆς παρούσης ὥρας.

11. ΒΙΒΛΙΟΝ III - ΩΔΗ XXV

Quo ἐπίρ. = ποῦ. nemus - oris = δρυμός, δάσος. 'Η φυσ. σειρά : in quae nemora aut in quos specus agor : θεόληπτος ὁ ποιητὴς φαντάζεται ἔαυτὸν ἀπαγόμενον ὑπὸ τοῦ Βάκχου. *mens nova* = καινὸς νοῦς, ἐνθουσιασμός. *meditor, ῥ.* = μελετῶ, διανοοῦμαι. *insero* = ἐνείρω, συγκαταλέγω. *recens - ntis* = νέος, καινός. *non secus* = οὐχὶ ἄλλως, δηλ. ὁμοίως. *stupeo* = θαυμάζω, ἐκπλήττομαι. *Euhias - adis* = ἡ Εὔιας, Βάκχη, Μαινάς. *candidus - a - un* = στίλβων ἐκ λευκότητος. *lus-*

tratus - a - um = ὁ περιοδευόμενος. *de vius - a - um* (de via) = ὁ ἔκτὸς τῆς ὁδοῦ ὄν, ὁ ἀποπλανώμενος τῆς ὁδοῦ. *valentium veriere* = τῶν δυναμένων νὰ ἐκριζώσουν. *procerus - a - um* = ἐπιμήκης. *fraxinus - i* = μελία (δένδρον). *pampinus - i* = βλαστὸς ἀμπέλου, οἰναρίς.

12. ΒΙΒΛΙΟΝ III - ΖΔΗ ΞΧ

Perennis, e (per - annus) = ὁ διαρκῶν ὅλον τὸ ἔτος, κιώνιος. *situs - us* = ὁ εὑρώς (κοινὸς μοῦχλα). *regalis situs* = ὁ βασιλικὸς εὑρώς, τὸ εὑρωτιῶν διὰ τῆς παρόδου τοῦ χρόνου μεγαλεῖον. *edax - acis* = ὁ διαβιβρώσκων, ὁ ἀφανίζων. *imber edax* : ἐνεκά τῆς διαβρωτικῆς δυνάμεως τοῦ ὄδατος. *non omnis moriar* = δὲν θὰ ἀποθάνω δλόκληρος. ('Εκ τοῦ « ἐγώ μου » θὰ ἀποθάνη μόνον τὸ φθαρτὸν σῶμα, τὸ πνεῦμα μου θὰ ζῇ εἰς τὰ ἀφθαρτά ἔργα μου). *Libitina - ae* = ἡ Λιβιτίνη 'Αφροδίτης, ὡς θεὰ τῶν κηδειῶν καὶ τοῦ θανάτου. *Pαραδοξοτάτη σύγχυσις* τοῦ ἔρωτος, τοῦ σφρίγους τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, δηλ. τῆς 'Αφροδίτης καὶ τῆς Περσεφόνης. *usque recens* = *dum scandet Capitolium* : δηλ. αἰωνίως, διότι κατὰ τοὺς 'Ρωμ. ἡ πόλις των ἥτο αἰωνία. *cum tacita virgine* = μετὰ τῆς σιωπῆς παρθένου : ἐννοεῖ τὴν Vestalem maximam, ἥτις κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς θυσίας βοηθοῦσα τὸν Pontificem ἵστατο σιωπηλὴ μετὰ τῶν ἄλλων 'Εστιάδων. *Aufidus - i* = ὁ Αὐφίδος, ποταμὸς τῆς 'Απουλίας, πατρίδος τοῦ 'Οράτιου. *Daunus* = ὁ Δαῦνος, ἀρχαῖος βασιλεὺς τῆς χώρας. *pauper aquae*, οὕτω καλεῖται ὁ Δαῦνος ὡς βασιλεύων χώρας αὐχμηρᾶς, πτωχῆς εἰς ὄδατα. *obstrepo - ui - itum* (γ') = ψυφῶ, θορυβῶ. *humili potens* (factus) : ὁ 'Οράτιος, διότι ἥτο υἱὸς πτωχοῦ ἀπελευθέρου. *Aeolium carmen* = τὸ Αἰολικὸν μέλος, ἡ λυρικὴ ποίησις τῆς Σαπφοῦς καὶ τοῦ 'Αλκαίου. *sume superbiam* *Melpomene* = λάβε διὰ τὸν ἔαυτὸν σου, ὑποδέχθητι τὴν ὑπερήφανον τιμὴν Μελπομένη. *quaesitam meritis* = *quam* (superbiam) *meritis quaesivisti* = ἦν διὰ τῶν ἐπαξίων ἔργων σου ἀπέκτησες. 'Ο 'Οράτιος, μετριάζων τὴν ὑπερηφάνειάν του, ἀποδίδει τὰ ποιήματά του εἰς τὴν ἐμπνεύσασαν αὐτὸν Μοῦσαν Μελπομένην.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

I. Οὐεργιλίου Αἰνειάς		Σελ.	1 – 19
1. Εἰσαγωγὴ	»	5 –	15
2. Κείμενον	»	17 –	35
α. Βιβλίον I	»	17 –	22
β. Βιβλίον II	»	23 –	31
γ. Βιβλίον III	»	32 –	35
3. Ἐρμηνευτικαὶ σημειώσεις	»	37 –	91
α. Βιβλίον I	»	37 –	59
β. Βιβλίον II	»	60 –	81
γ. Βιβλίον III	»	82 –	91
II. M. Tulli Ciceronis Somnium Scipionis		»	93 – 152
1. Προλεγόμενα	»	97 –	107
2. Κείμενον	»	109 –	116
3. Ἐρμηνευτικαὶ σημειώσεις	»	117 –	152
III. Ὁρατίου Ὡδῶν		»	153 – 188
1. Εἰσαγωγὴ	»	157 –	161
2. Κείμενον	»	163 –	173
α. Liber primus	»	163 –	169
β. Liber alter	»	169 –	171
γ. Liber tertius	»	171 –	173
3. Ἐρμηνευτικαὶ σημειώσεις	»	175 –	188
α. Βιβλίον I	»	175 –	183
β. Βιβλίον II	»	183 –	186
γ. Βιβλίον III	»	186 –	188

ΕΞΩΦΥΛΛΟΝ: ΛΟΥΓΖΑΣ ΜΟΝΤΕΣΑΝΤΟΥ

ΕΚΔ. ΙΖ' /ΙΣΤ' /ΙΗ', 1974 (III) — ΑΝΤΙΤ. 49.000 — ΣΥΜΒΑΣΙΣ: 2378 /23-2-74
ΕΚΤΥΠΩΣΙΣ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ : Μ. ΠΕΧΛΙΒΑΝΙΔΗΣ & ΣΙΑ - A. E.

